

Маркази миллии қонунгузории назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан

Қонунгузорӣ Законодательство

№ 3 (27), 2017
июль - сентябрь

Маҷаллаи «Қонунгузорӣ» дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст. Маҷалла ба Базаи маълумотҳои таҳлилии Шохиси илмӣ тақризшавандаи Россия ворид карда шудааст.

ISSN 2410-2903.

Нашрияи мазкур дар ҳамкории муштарак бо Барномаи «Мусоидат ба давлатдорӣ ҳуқуқӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ»-и GIZ (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкории байналмилалӣ) нашр мешавад.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкории байналмилалӣ) барномаи мазкурро бо супориши Вазорати федералии ҳамкорӣ ва рушди Олмон (BMZ) иҷро менамояд.

Хулосаю ақидаҳо ва шарҳу тафсири дар нашрияи мазкур зикргардида мавқеи муаллифон буда, бе ягон шарт мавқеи GIZ ё BMZ-ро инъикос наменамоянд.

Шумораи маҳдуди маҷалла ба фурӯши чакана бароварда мешавад.

* * *

Журнал «Законодательство» зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан. Журнал включен в Аналитическую базу данных Российский индекс научного цитирования (РИНЦ).

ISSN 2410-2903.

Данное издание публикуется совместно с Программой GIZ «Содействие правовой государственности в странах Центральной Азии».

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Германское общество по международному сотрудничеству) осуществляет эту программу по заказу Федерального министерства экономического сотрудничества и развития Германии (BMZ).

Приводимые в настоящем издании данные, заключения, мнения и интерпретации являются позицией авторов и никак не могут рассматриваться как отражающие позицию GIZ или BMZ.

В розничную продажу журнал поступает в ограниченном количестве.

Сармухаррир
Главный редактор

Раҳимзода Маҳмад Забир – Узви вобастаи АИ ҚТ, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор,
Арбоби илм ва техникаи Тоҷикистон
Член-кор АН РТ, доктор юридических наук, профессор, Деятель науки и техники Таджикистана

Хайати таҳририя

Редакционная коллегия

Алимов С.Ю.,
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Баҳриддинзода С.Э.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
(муовини сармухаррир)
кандидат юридических наук, доцент
(заместитель главного редактора)
Саидзода И.Х.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Бобочонзода Исрофил Хусейн,
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
доктор юридических наук, доцент
Букалєрова Л.А.,
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ
доктор юридических наук
Зоиров Ч.М.,
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Меликов У.А.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Муртазокулов Ч.С.,
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Попондопуло В.Ф.,
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор,
Арбоби шоистаи илми ҶР
доктор юридических наук, профессор
Заслуженный деятель науки РФ
Ғафуров А.Д.,
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор

Мухаррирон: Шодиев Ҳ.А.

Редакторы: Таиров С.С.

Шӯрои машваратӣ

Редакционный совет

Раҳмон Озода Эмомалӣ,
Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҚТ
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Руководитель Исполнительного аппарата
Президента РТ, кандидат юридических наук
Ватанзода Маҳмадалӣ Маҳмадулло,
Ёрдамчии Президенти ҚТ оид ба масъалаҳои ҳуқуқӣ-намо-
яндаи комилҳуқуқи Президенти ҚТ дар Маҷлиси Олии ҚТ
Помощник Президента РТ по правовой политике-полно-
мочный представитель Президента РТ в Маджлиси Оли РТ
Раҳмон Юсуф Аҳмадзод,
Прокурори генералии ҚТ
Генеральный прокурор РТ
Маҳмудзода М.А.,
Раиси Суди конституцсионии ҚТ
профессор, академики АИ ҚТ
Председатель Конституционного суда РТ
профессор, академик АН РТ
Шермуҳаммад Шоҳиён,
Раиси Суди Олии ҚТ
Председатель Верховного суда РТ
Қаландарзода М.С.,
Раиси Суди Олии иқтисодии ҚТ
Председатель Высшего экономического суда РТ
Ализода З.,
Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҚТ
доктор илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Уполномоченный по правам человека в РТ
доктор юридических наук, доцент
Саидвализода Б.С.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Худоёрзода Б.Т.,
Раиси комиссияи марказии интиҳобот ва райъпурсии ҚТ
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Председатель Центральной комиссии по выборам и рефе-
рендумам РТ
кандидат юридических наук, доцент

Ҷонибдори густариши гуногунандешӣ будани маҷалла маъноӣ ҳамакидаи муаллифон будани ҳайати таҳририяро
ифода намекунад. Масъулият барои интиҳоб ва дақиқии далелҳо, иқтибосҳо ва маълумотҳо бар души муаллифон аст.
Ба дастнависҳое, ки барои нашр пешниҳод мегарданд, тақриз дода намешавад ва баргардонида намешаванд.
Ҳангоми истифодаи маводи маҷалла истинод ба сарчашма ҳатмист.

Точки зрения редакционной коллегии и авторов не всегда совпадают. Ответственность за подбор, точность
фактов, цитат и данных несут авторы опубликованных материалов.

Рукописи, предоставляемые для опубликования, не рецензируются и не возвращаются.

При использовании материалов настоящего издания ссылка на источник обязательна.

НАЗАРИЯ ВА ТАЪРИХИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ; ТАЪРИХИ ТАЪЛИМОТ ОИД БА ҲУҚУҚ ВА ДАВЛАТ (ИХТИСОС: 12.00.01)

ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА; ИСТОРИЯ УЧЕНИЙ О ПРАВЕ И ГОСУДАРСТВЕ (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.01)

<i>Бабаджанов И.Х., Сальников В.П., Тагайназаров Ш.Т.</i> Проблемы правового регулирования тела человека в современном праве: философско-правовое осмысление	5
<i>Нуров Х.П.</i> О законодательстве Республики Таджикистан в области научно-технической деятельности	20

ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ; МУРОФИАИ СУДИИ КОНСТИТУТСИОНӢ; ҲУҚУҚИ МУНИСИПАЛӢ (ИХТИСОС: 12.00.02)

КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУДЕБНЫЙ ПРОЦЕСС; МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.02)

<i>Каримзода К.М.</i> Бехатарии конститусионӣ ҳамчун категорияи конститусионӣ	25
---	----

ҲУҚУҚИ ГРАЖДАНӢ; ҲУҚУҚИ СОҲИБКОРӢ; ҲУҚУҚИ ОИЛА; ҲУҚУҚИ БАЙНАЛҲАЛҚӢИ ХУСУСӢ (ИХТИСОС: 12.00.03)

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.03)

<i>Азизов И.М.</i> Ҳисоббаробаркунии электронӣ: мафҳум ва моҳияти он	29
<i>Раҳимзода М.З.</i> Баъзе масъалаҳои речаи ҳуқуқи молумулки соҳибкор	33
<i>Ачилова Ф.А.</i> К вопросу ответственности ревизионной комиссии как категории, не участвующей в управлении акционерным обществом	40
<i>Пулатов А.С.</i> Доир ба шакли аҳди электронӣ	45
<i>Табаров Н.А.</i> Нақши ҳуҷҷатҳои электронӣ ва имзои электронӣ дар инкишофи қонунгузори соҳаи бақайдгирии давлатии соҳибкорӣ	53

ҲУҚУҚИ ЧИНОЯТӢ ВА КРИМИНОЛОГИЯ; ҲУҚУҚИ ИҶРОИ ҶАЗОИ ЧИНОЯТӢ (ИХТИСОС: 12.00.08);

УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ; УГОЛОВНО–ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.08);

<i>Бухориев Б.Р. Нарзуллоев С.С.</i> Баҳогузори ҳуқуқӣ - ҷинояти «ҷалби одамон барои истисмор» ҳамчун тарзи содир намудани савдои одамон	57
<i>Расули Х.Г., Кудратов К.А.</i> Актуальные аспекты противодействия угрозам национальной безопасности в пограничной сфере	62

ҲУҚУҚИ БАЙНАЛҲАЛҚӢ; ҲУҚУҚИ АВРУПОӢ (ИХТИСОС: 12.00.10)

МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО; ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.10)

<i>Виктор Кесслер</i> Ответственность государства и должностных лиц за причинение вреда в Германии и Республике Таджикистан	68
<i>Махмадшоев Ф.А.</i> Шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дустӣ ва нақши онҳо дар татбиқи сиёсати сулҳҷӯнаи Тоҷикистон	77
<i>Олифтаев И.Ғ.</i> Мақомотҳои судии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва масъалаҳои ҳамкорӣ бо Судии байналмилалӣ ҷиноятӣ	81
<i>Раҳмонова Н.Ш.</i> Нақши Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мубориза бо терроризми байналмилалӣ	86

ҲУҚУҚИ МАЪМУРӢ; МУРОФИАИ МАЪМУРӢ (ИХТИСОС: 12.00.14)

АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНЫЙ ПРОЦЕСС (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.14)

<i>Носиров Д.К.</i> Ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар соҳаи меҳнат	90
---	----

Марифхонов Р.Н. Концептуальные проблемы развития административного права в Республике Таджикистан	94
--	----

ГУНОГУН РАЗНОЕ

Саидзода И.Х. Баъзе дастовардҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи соҳибхотирӣ	99
Шеров Ш.З. Таҳлили зиддикоррупсионии баъзе меъёрҳои Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон.....	100
Раҳимзода М.З. Фарҳанги русӣ ба тоҷикии истилоҳоти ҳуқуқ (Русско-таджикский словарь юридических терминов)	104

ТАФСИР КОММЕНТАРИИ

Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот»	111
---	-----

ТАҶРИБАИ СУДӢ СУДЕБНАЯ ПРАКТИКА

Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйири иловаҳо ба Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои оид ба фарзандхондӣ» аз 2 октябри соли 2003, №17	123
---	-----

ИТТИЛООТ СООБЩЕНИЯ

Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ	126
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи граждани ва соҳибдорӣ	129
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи меҳнат ва иҷтимоӣ	132
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ	136
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист	139
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи ҳуқуқи байналмилалӣ	141
Нуров Ҳ.П. Мизи мудаввар дар мавзӯи «Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи меҳнат»	144
Ҳисобот оид ба фаъолияти Маркази миллии қонунгузориҳои назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар нимсолаи якуми соли 2017	146

НАЗАРИЯ ВА ТАЪРИХИ ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ; ТАЪРИХИ ТАЪЛИМОТ
ОИД БА ҲУҚУҚ ВА ДАВЛАТ (ИХТИСОС: 12.00.01)
ТЕОРИЯ И ИСТОРИЯ ГОСУДАРСТВА И ПРАВА; ИСТОРИЯ УЧЕНИЙ О ПРАВЕ
И ГОСУДАРСТВЕ (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.01)

Бабаджанов И.Х.,

Председатель международного коммерческого арбитража при Торгово-промышленной палате РТ, главный научный сотрудник отдела теоретических проблем современного государства и права Института философии, политологии и права им. А. Баховиддинова АН РТ, доктор юридических наук.

E-mail: bobojonov_i@mail.ru

Сальников В.П.,

Почетный работник высшего профессионального образования Российской Федерации, (г. Санкт-Петербург, Россия), Заслуженный деятель науки Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор.

E-mail: Fonduniver@bk.ru

Тагайназаров Ш.Т.,

профессор кафедры гражданского права юридического факультета Таджикского национального университета, Заслуженный юрист Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор.

**ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ТЕЛА
ЧЕЛОВЕКА В СОВРЕМЕННОМ ПРАВЕ:
философско-правовое осмысление**

Калидвожаҳо: инсон; ҳуқуқи инсон; ҳуқуқҳои соматикӣ; қисми инсон; моликият ба қисм; ягонагии инсон; технологияи биотиббӣ.

Ключевые слова: человек; права человека; соматические права; тело человека; собственность на тело; целостность человека; биомедицинские технологии.

Keywords: peace; human; human rights; Somatic rights; the human body; ownership of the body; Human integrity; Biomedical technology.

Проблема человеческого тела наряду с проблемой духовности – сегодня одна из широко обсуждаемых тем. Вопросы, которые ставятся

перед людьми в третьем тысячелетии («Существуют ли границы самовольного изменения бытия человеком?», «Кто я: клон или человек,

человек или машина?», «Имеет ли право человек на самоуничтожение?» и др.), вызывают необходимость создания этики нового правопонимания, в конечном счете - новой парадигмы мышления.

Среди правопритязаний личности, представляющей человечество на рубеже третьего тысячелетия, можно выделить особую группу таких, которые основываются на фундаментальной мировоззренческой уверенности в «праве» человека самостоятельно распоряжаться своим телом: осуществлять его «модернизацию», «реставрацию» и т.д. Сюда же можно отнести право человека на смерть, изменение пола, гомосексуальные контакты, трансплантацию органов, право на искусственное репродуктивное, стерилизацию, аборт, клонирование, а затем и на виртуальное моделирование в смысле полноправного утверждения (дублирования) себя в неметрической форме объективного существования.

Для того чтобы понять эти права, проследить их эволюцию, определить их роль и место в системе естественных прав человека, необходимо обратиться, прежде всего, к самому понятию «тело» (человеческое тело).

Что же такое «тело»? С этим понятием имеют дело анатомы и физиологи. «Тело» исследуется и описывается наукой и религией, поэтами и художниками (вспомним высказывание Делакруа о том, что женское тело создано из «морской пены и поцелуев»). Человеческое тело имеет разные типы номинации (тело как источник наслаждения или физиологическое тело). Тело выступает как пакетное понятие, включающее в себя целый ряд значимых ценностей. Среди них мы выделяем такие понятия, как организм, плоть, телесность, тело без органов, кожа, кровь.

Тело термин традиционно эстетического и социогуманитарного знания, обретающий имманентный категорический статус в понятийном комплексе философии постмодернизма [1, с. 1026]. Практически у всех философов, стремящихся к построению оригинальных онтологий, также как и у мыслителей, принципиально отвергающих онтологию как таковую, можно обнаружить однозначное согласование понятия «тела» с базовыми категориями их интеллектуальных систем.

Уже у Декарта предполагалось, что принадлежность «res cogitans» (то есть «бытию мыслящему»), принципиально несовместима с

«res extensa» (то есть «бытием протяженным») [2]. Таким образом, мыслящий субъект трактовался как принципиально бестелесный. Согласно схеме Лейбница, положение «я должен иметь тело» суть моральный императив. При этом Лейбниц допускал действительное единение между душой и телом, составляющее их основу [3].

У немецкого философа Эдмунда Гуссерля, основателя феномено-логии, в границах модели «тело как реальность для сознания» было обосновано принципиальное различие тела-объекта и тела-субъекта: между телом, «воспринимающим внешнее себе», и телом, которое «оказывается в этот момент восприятия воспринятым» [4].

По Гуссерлю, выделяются четыре вида в конструировании телесного единства: 1) тело как материальный объект; 2) тело как «плоть» (живой организм); 3) тело как выражение и компонент смысла; 4) тело как элемент объект культуры.

В современной философии принято трактовать тело как: 1) универсальную структуру единого опыта людей. Тело изначально по отношению к природным и культурным объектам, именно благодаря ему они и существуют; 2) неосознанный горизонт человеческого опыта (в противовес пониманию тела как некой суммы органов); 3) центр трансформации действий (как подвижный предел между будущим и прошлым); 4) тело физическое; 5) центральный элемент процессов коммуникации в предельно широком смысле этого понятия [5, с. 16].

Среди понятий, имманентных «телу», выделяют «плоть». Плоть понятие парадигмы Другого в границах философии постмодернизма. По мнению Мерло-Понти, «мое тело» и есть плоть, которую я впервые замечаю, сталкиваясь с «телом Другого». Идея оптического обмена (взгляда) телами позволяет зародиться идее телесной промежуточности, образу плоти [6].

В философии существует понятие «тело без органов». Это понятие противопоставляется нередко другому понятию «организм», как системе определенных органов. Таким образом, «тело без органов» реализует себя за рамками «организма». Аналогом понятия «тела без органов» выступает в этом аспекте понятие «трансгрессивного тела». Понимание трансгрессии очень важно для осмысления нестандартных манипуляций с человеческим телом в различных ситуациях. Спецификой этой общей

ситуации выступает ситуация запрета, когда некий предел мыслится в качестве непреходимого в силу своей табуированности в той или иной культурной традиции. В данном контексте моделируется ситуация «праздника», где эта ценность (табуированный «запретный плод») проступает в празднествах, в ходе которых позволено -даже требуется - то, что обычно запрещено. Во время праздника, сферой которого с самого начала выступает сексуальность, именно трансгрессия придает ему чудесный, божественный вид. Сущностным моментом трансгрессивного акта выступает, по мнению Ж. Батая, именно то, что он нарушает линейность процесса [7].

Наконец, понятие «крови» как компонента тела. Кровь это универсальный культууроформирующий символ, который достигает культового статуса одновременно со становлением человека. Кровь это символ жизни тела. В истории кровью скрепляли договоры, кровь являла собой знак оплаты богам за производимые деяния человека. Зримая кровь отражала состоявшийся телесный контакт («откровение»). Татуировки, проколы ушей, шрамы инициации рассматривались в качестве знаков совершеннолетия как символ преодоления стен бытия человеческого дома -тела. Кровопускание, впервые зафиксированное в XIII в. до н. э., имело сакральное объяснение об очищении кровью, возможности смыть кровью позор, грех, вину (кровная месть). Важно заметить (имея в виду участвовавшие сегодня попытки трансформации тела), что модификации изначального «тела» были созвучны в историческом эволюционном процессе обретению человеком самого себя. Жизненная важность крови придавала также особое значение и ее цвету.

Современный этап развития человеческой цивилизации справедливо называют веком биотехнологии. Достижения биологии и медицины кардинально преобразили жизнь людей. Новейшие биомедицинские технологии принесли избавление от многих серьезных недугов. При этом у медицины появилась одна существенная особенность. Если ранее усилия врачей были нацелены на выявление уже имеющегося диагноза пациента, то сегодня основным вопросом для них стало определение тех болезней, которые могут развиваться у пациента в будущем.

В области медицины появились следующие новые технологии: переливание крови, транс-

плантация человеческих органов, ксенотрансплантация, пластическая хирургия, изменение пола, искусственное оплодотворение, суррогатное материнство, фетальная терапия и некоторые другие [8].

Биомедицинские технологии дали многим людям шанс на выживание, на преодоление бесплодия, на существенное улучшение качества жизни. В то же время применение этих технологий привело к появлению кардинально новых проблем в области права и этики. Современные биомедицинские знания позволяют настолько глубоко проникнуть в человеческую сущность (как в прямом, так и в переносном смысле), что человек сам становится ее производением. Особенно ярко эта новая тенденция медицины проявляется в генетических технологиях-в генетической инженерии, клонировании человека; в репродуктивных технологиях-в экстракорпоральном оплодотворении. В последние годы активно развиваются исследования в области ксенотрансплантации. Последнее изобретение человеческого разума технология клонирования человека-стало, в каком-то смысле, эпохальным.

История свидетельствует о том, что закон в разумных его проявлениях постоянно защищал, а на ранних этапах оценивал человеческое тело. Если признать, что жизнь бесценна, то это нельзя применить к человеческому телу. Законодательные акты, процитированные выше, подтверждают, что общество уже давно стало назначать цену за тело и его органы. Эта практика, к сожалению, продолжается и сегодня, когда суды и страховые компании требуют компенсацию за потерю руки, ноги, глаза. Однако фактически эта цена вовсе не является ценой тела или его органа, это всего лишь плата или компенсация, дающая возможность жертве жить и лечиться и в определенной мере возможность наказать правонарушителя. Современное уголовное право защищает телесную неприкосновенность посредством наказания того, кто причиняет вред. Семейное право защищает ценность физической безопасности и благополучия посредством обеспечения тех, кто заботится о детях, всем необходимым. Трудовое право защищает автономию и благополучие человека посредством установления допустимого количества рабочих часов, а также правил безопасности и охраны его здоровья [9, с. 54-55].

Ярким примером правовой защиты человека и его тела является Гражданский кодекс сов-

ременной Франции (с изменениями и дополнениями по состоянию на 1998 г.) [10]. В нем, в частности, говорится, что человеческое тело неприкосновенно. Человеческое тело, его отдельные органы и изъятые из него органы не должны являться объектом гражданско-правовых сделок (ст. 16-1). Целостность человеческого тела может быть нарушена лишь в силу необходимости врачебного вмешательства. Предварительно для этого должно быть получено согласие заинтересованного лица, кроме тех случаев, когда состояние человека не позволяет ему выразить свое мнение на врачебное вмешательство (ст. 16-3). Никто не вправе посягать на целостность человеческого существа. Любая генно-технологическая практика по селекции людей запрещается. Без какого-либо ущерба для исследований в области предупреждения и лечения наследственных заболеваний не могут производиться трансформации генетически заданных параметров с целью коренного изменения индивидуальных наследственных особенностей человека (ст. 16-4). Заведомо ничтожными являются любые коммерческие сделки по поводу использования человеческого тела, его органов и производимых на его основе продуктов (ст. 16-5).

Следует заметить, что в соответствии с законом ФРГ о трансплантации органов под органом понимаются клетки и ткани сложных частей тела, которые образуют единство и имеют определенные функции. Ткани – это отдельные виды клеточных соединений, из которых состоит организм, и которые выполняют общую функцию. Примерами являются сердце, почка, печень, кожа, кости, жесткая оболочка мозга и роговица глаза. Не относятся к органам по закону: кровь, костный мозг, органы эмбрионов и зародышей, а также их ткани и части их органов. Также не включаются в понятие «органы» гены, сперматозоиды и яйцеклетки [11].

Таким образом, законодательство различных государств в процессе своей эволюции всегда рассматривало человеческое тело с аксиологических позиций. Однако понятие его ценности порой сводят к «благу» (традиция, идущая от Платона) или ее пониманию, как стоимости, экономической ценности (традиция, утвердившаяся в классической политэкономии, существенно переосмысленная Марксом в «Капитале» и положенная затем в основу марксистской аксиологии). В современном зарубежном правоведении идут дискуссии о теле, как собственности [12].

Теория права всегда сталкивалась с трудностями в понимании всей сложности человеческого тела. Революция в микробиологии и возможность применения достижений генной инженерии в отношении тела в современном обществе добавили новые сложности для права. В вопросе о праве на тело, по мнению Э. Ричардсона и Б. Тернера, следует различать три момента: 1) право на целые тела (то есть право на людей); 2) право на покупку, продажу или хранение части тел (при пересадках органов, пожертвованиях и продаже органов); 3) право на «частицы» тел (коды ДНК, генетический материал, относящийся к человеческому воспроизводству, например яйца, сперма), то есть на элементы, находящиеся на уровне ниже целого организма [13].

Крах рабства и изменения в правовом статусе женщин сделало понятие прямой собственности над человеком устаревшим. Однако собственность на самого себя все еще принципиальна для либеральной теории. Традиция собственнического индивидуализма (от Локка и далее) никогда не предполагала в перспективе, что рациональный человек мог бы продать часть своего тела (например, почку) в интересах прибыли. Глобализация и коммерциализация также сыграли свою роль в этом вопросе. По словам Э. Ричардсона и Б. Тернера, «теперь иностранцы могут, например, купить почки казненных преступников в Китае. 10 декабря 2000 г. газета «Odservers» сообщала, что богатые клиенты из Малакки платили по 10 000 долларов за почки в госпитале Народной освободительной армии в провинциальном городе Чунцине, где, как сообщается, осужденным давали умереть после того, как их органы были удалены [13].

Коммерческое использование частей тела или частиц тела поднимают серьезные этические и правовые вопросы, которые сегодня не имеют однозначных решений. Создание человеческих эмбрионов в пробирке и их хранение в клиниках-инкубаторах сделало латентные человеческие тела потенциально доступными для экспериментирования и покупки. Такие технологические разработки конца XX столетия заставили многие государства всерьез задуматься о необходимости их правового регулирования, чтобы защитить зарождающуюся человеческую жизнь от технологической опасности. Является ли «предэмбрион» телом – спорный вопрос, однако принципиальное уста-

новление границ его воплощения весьма важно для юридической практики. Реальная проверка идеи собственности вполне может заключаться в рассмотрении того, как закон регламентирует эти деликатные аспекты нашей жизни. Поскольку подобные сделки обычно расцениваются как глубоко затрагивающие природу и значение самой жизни, многие государства ввели жесткий конт-роль над их осуществлением. Человеческое тело и его части все более становятся объектом правового вмешательства и регулирования.

В ФРГ клонирование людей запрещено с 1 января 1991 г. Законом о защите эмбрионов (от 13 декабря 1990 г.) В параграфе 6 этого закона провозглашено: «Тот, кто искусственно вызывает возникновение человеческого эмбриона с такой же генетической информацией, как у другого эмбриона, зародыша человека или умершего, наказывается лишением свободы на срок до пяти лет» [14]. В этом же законе дается нормативное понятие эмбриона, под которым понимается оплодотворенная, способная развиваться человеческая яйцеклетка с момента слияния ядер (то есть через 24 часа после оплодотворения) По прямому тексту упомянутого закона эмбрион, произведенный путем клонирования, не является эмбрионом. Тем не менее, на наш взгляд, проблема остается нерешенной до конца. Ни в приведенном законе, ни в других известных законодательных актах (в том числе и международных) в целом статус эмбриона не определен.

Нет точных ответов на фундаментальный вопрос, кто является обладателем ДНК, может ли ДНК быть предметом авторских прав? Существуют вопросы, которые беспокоят специалистов по человеческой генетике. Известно, что страховые компании и работодатели заинтересованы в знании данных генетических тестов определенных лиц. Но может ли информация о генетике храниться в базе данных? Кто имеет право на такую информацию? Эти вопросы остаются открытыми [9, с. 47].

Развитие репродуктивных технологий возобновило споры о юридическом статусе эмбриона и утробного плода. Есть вопросы, которые касаются святости жизни в противовес ее качеству. Прогресс науки в человеческой генетике начинает менять способы медицинской клинической практики. Считается, что движение в этом направлении может привести к обществу, где скорее будут искать генетическое объясне-

ние, чем общественное, где индивидуумы рассматривают себя восприимчивыми к генетическим рискам, и отсюда обязанностям, и где разница между индивидуумами уменьшена до их генетических кодов. Американский исследователь А. Липпман называл это «генетизацией общества» [15]. В принципе тело и личность могут быть видоизменены посредством генетического теста. Зная о своей генетической предрасположенности, человек может начать думать по-другому о своем теле и, в конечном итоге, может подумать об изменении личности.

Участие государства и регулирование репродуктивной технологии важный пример менталитета правления, в котором стремление пар к воспроизводству усиливается через государственную поддержку новых технологий.

Конфликт между правовым регулированием и рынком, как системой спроса и предложения, особенно проблематичен в сфере научного расчленения человеческих тел. Потенциальный маркетинг женских тел посредством репродуктивных технологий становится очевидностью. Как указывает Дж. Кореа, «сейчас считается приемлемым продать части тела женщины (грудь, влагалище, ягодицы) для сексуальных целей в проституции и крупной сексуальной индустрии, так что скоро будет считаться разумным продать другие части тела женщины (матки, яичников, яйца) для репродуктивных целей» [16].

Маркетинг суррогатных матерей и человеческих гамет по Интернету теперь установился в глобальном масштабе. Технология Интернета развивает глобализацию рынка человеческого тела, который, в свою очередь, стал возможным при помощи новых репродуктивных технологий, и представляет наибольшую проблему при попытках регулировать рынок через установление моральных стандартов, подкрепляемых законом.

Вопрос о наличии или отсутствии вещного права в отношении тела человека активно обсуждается и в научной литературе [17]. В современной научной литературе высказываются различные точки зрения по этому вопросу. Одни авторы категорически отрицают право собственности на тело, полагая, что признание этого права может привести к криминальной коммерциализации [18].

Другие считают необходимым признать право собственности человека как на свое тело в целом, так и на любой его орган в частности [19].

Третья группа авторов утверждает, что правоотношения, возникающие относительно собственного тела, не вечны по своей сути. Право на владение, пользование и распоряжение собственным телом является, по их мнению, самостоятельным правом, не имеющим вещной природы. Оно естественно и дано нам в силу природы. Такой позиции придерживаются А. В. Майфай, А. Б. Лисаченко и Е. Н. Степанова [20, с. 152-154].

Большие споры вызывает вопрос о статусе отдельно взятых органов человеческого тела.

Ряд ученых, рассматривая органы человеческого тела как неотъемлемые и естественные части целого, утверждают, что их нельзя отнести к категории «вещей» и поэтому они не могут быть объектами гражданских правоотношений (Г.Н. Красновский). Другие полагают, что человеческие органы являются личными неимущественными благами и после их изъятия теряют свою индивидуально-личностную определенность (Л.О. Красавчикова). Третья группа авторов считает, что органы, изъятые из организма, следует признать вещами, и потому они могут быть объектами гражданских правоотношений (Н.А. Маргацкая, С.С. Шевчук, В.П. Сальников, С. Г. Стеценко, М.Н. Малеина) [21].

По мнению О.Э. Старовойтова органы человеческого тела не могут быть предметом купли-продажи, но они могут быть предметом сделки, в частности дарения. Это соответствует требованиям ст. 15 закона Российской Федерации «О трансплантации органов и (или) тканей человека», которая запрещает покупать или продавать органы человека, но в ней нет и запрета на другие сделки [9, с. 69]. А.Ф. Майфай и А.Б. Лисаченко считают, что орган человека становится объектом права после его отторжения от организма. Процесс присвоения вещи-органа осуществляется в момент проведения хирургической операции. Именно тогда, по их утверждению, в физический объект (тело) вкладывается труд, и часть тела извлекается из естественной среды [22, с. 10].

Органы, изъятые из организма, в этом случае относятся к движимым и неодушевленным вещам. Большая часть из них является неделимыми вещами, но некоторые из них могут быть разделены на части без изменения назначения (например, использование для трансплантации частей печени). Изъятые из организма органы становятся вещами, ограниченными в обороте,

объектами гражданско-правовых отношений, так как для изъятия прилагается труд хирургов, а для возникновения права собственности, как в свое время писал О.С. Иоффе, недостаточно одного лишь «вещества природы», но необходимо также, чтобы осуществлялся процесс труда [23, с. 153].

На этом основании Е.Н. Степанова делает вполне справедливые выводы о том, что до изъятия из организма орган не принадлежит никому, так как не является вещью и функционирует как часть естественного биологического объекта. После изъятия и до имплантации реципиенту орган по ст. 218 ГК РФ принадлежит центру трансплантации, осуществившему операцию по изъятию. После имплантации орган уже не вещь, так как становится частью организма, но уже не донора, а реципиента [23].

По ее мнению, объектом правоотношения «донор реципиент» является изъятый у донора орган, но только в том случае, если в договоре на оказание медицинских услуг между донором и центром трансплантации будет указано, что право собственности на изъятый, но еще не трансплантированный орган принадлежит донору. Целесообразность заключения договора дарения (причем в письменной форме) она видит в закреплении обязанности обеих сторон не предъявлять друг другу в будущем каких-либо претензий и их права в любой (до трансплантации органа) момент этот договор расторгнуть в устной форме без каких-либо юридических последствий. Соглашаясь с некоторыми выводами Е.Н. Степановой, необходимо заметить, что проблема собственности на тело и его органы в действительности имеет много очень сложных не апробированных нашей юридической практикой проблем.

Социальное знание о человеке также меняется как по форме, так и по содержанию. Взаимодействие биологического с социальным, в рамках телесности приводит к тому, что активная преобразовательная деятельность человека направлена не только на внешний мир, но и на самого себя. Для того чтобы разграничить тело как природный, физический объект и тело как социокультурное явление, мы будем использовать понятие «социальное тело». Введение этого понятия позволяет проанализировать не столько индивидуальные, сколько социальные черты и особенности тела человека. «Социальное тело» это результат взаимодействия индивида с социальной многоструктурной

средой, которая влияет на поведение субъекта и его репрезентативные навыки, на его восприятие и конструирование собственного тела, тел других индивидов, на целостный образ окружающего пространства человека. Так, биологическое тело, в чем-то спонтанное и непредсказуемое, подчинило себя образу жизни электронной и компьютеризованной вещи, становясь «послушным», «ежедневно соблюдающим дисциплину объектом». Естественные телесные потребности человека и удовлетворение повседневных желаний осуществляются через программы и законы, которые создаются и контролируются через дисциплинарные практики культурой и социумом [24].

Сущность человеческих свойств, качеств, способностей проявляется тогда, когда человек утверждает себя не как «раб специфики своего организма», а как активное существо, реализующее себя в социокультурном пространстве. Формирование целостности человека основано не только на взаимном дополнении и сочетании природного и культурного, но и на противоборстве, столкновении, несоответствии социальных норм, стереотипов, профессиональных требований природным основаниям. Человек, с рождения выросший в такой атмосфере, даже не замечает, что его мысли, желания, индивидуальное тело, потребности, вся жизнь помещены в поле публичного анализа и конструирования. Индивид, выставляющий на всеобщий показ свои внутренние переживания, демонстрирующий физическое тело, открывается коллективному пространству в ожидании беспощадной публичной критики или массового одобрения. Профессиональная или личностная информация о человеке проходит отбор и классифицирует его систему поведения, его тело как нормативные или аномальные, поощряя или наказывая индивида. Становится модным и престижным «быть рассматриваемым, наблюдаемым, детально исследуемым и сопровождаемым изо дня в день непрерывной записью» [25, с. 257].

Автоматическое, безотчетное принятие человеком предлагаемых ценностей, норм и правил телесного существования приводит к тому, что индивид подавляет в себе свойства, характеризующие его физиологическую уникальность. Человек постоянно сравнивает свое тело с нормативами, инструкциями, которые и определяют процесс его жизнедеятельности. Модификация и вариация внешности-основ-

ная забота современного человека, если он рассчитывает выжить и преуспеть в быстро изменяющейся современной реальности. Обладание «безукоризненным телом» и умение его преобразовывать, учитывая тенденции моды, считается идеалом и воплощением абсолютной свободы для человека XXI в. В эпоху технологической цивилизации люди понимают, что они не могут властвовать над большим числом вещей и событий, управляемых абстрактными системами. Поэтому они стремятся контролировать самих себя, а точнее свое тело. В культуре, где физическое выживание человека чаще всего зависит от специалистов, машин и высоких технологий, тело приобретает особый статус объекта, готового к реконструкции и трансформации, подобно машине, инструменту, механизму.

В итоге возможны серьезные конфликты, вызывающие нервозность и чувство тревоги у человека, порожденные недостаточным совпадением исходных биологических параметров тела с диктуемыми модой стандартами. Люди изнуряют себя диетами, тренировками, косметологическими процедурами, чтобы «усовершенствоваться телесно». Возможно, ученые скоро будут собирать «совершенного человека» из клеток, как механики сегодня конструируют машины из отдельных частей. Уже сейчас при искусственном оплодотворении можно выбрать пол ребенка. Из полученных в пробирке эмбрионов выбираются те, которые развиваются лучше всех, и в матку внедряются только «идеально подходящие варианты». Пока эти операции слишком дороги, и позволить их себе могут только богатые люди. Но по мере развития науки данные технологии становятся более доступными. В 2002 г. эмбриолог Хунцин Лю из Университета Корнелла (США) вырастила из маточных клеток искусственную матку и поместила в нее оплодотворенные яйцеклетки. Процесс развития проходил успешно. В будущем детей можно будет выращивать в искусственной матке, это избавит их от родовых травм, которые случаются при прохождении через узкие родовые пути [24].

Возможно также, что люди смогут размножаться, не вырабатывая в своих организмах яйцеклетки и сперматозоиды. Их можно будет выращивать из эмбриональных клеток и клеток пуповинной крови. Многие ученые-медики опасаются, что люди не захотят больше рожать, а станут заказывать младенцев специ-

алистам. С конца 1980-х гг. в США и Западной Европе стало модно оплодотворять яйцеклетку и сдавать ее на хранение в банк эмбрионов. Это делается на тот случай, если у имеющегося ребенка обнаружится тяжелое заболевание или если он умрет, а родители к тому времени выйдут из детородного возраста: тогда эмбрион можно будет разморозить и отдать на вынашивание суррогатной матери.

Ряд прорывов в медицине может дать технология формирования сверхчеловеческих способностей. Исследователи разрабатывают некое лекарство или технологию для излечения больных. Вполне здоровые люди тоже начинают пользоваться подобными препаратами, чтобы сделаться сильнее, быстрее и умнее. Так получается «человек улучшенный». Многообещающие исследования, которые ведутся в «биоинженерных лабораториях» по всему миру, показывают, что на протяжении ближайших десятилетий новые технологии изменят человеческое тело. Организм человека становится областью, в которой совмещаются биологические и машинные технологии.

Электронный стимулятор для желудка, помогающий испытуемым потерять от 25 до 40% жировых отложений, противоскользкий диск для позвоночника, усилитель слуха, глазной сканирующий лазер, встроенная нога, рука, бедро, титановое сердце, мозговой имплантат, позволяющий напрямую коммуницировать с машинами, все это части организмов реальных людей. Новый «диализный аппарат», который вшивается в бедренную артерию, позволяет крови фильтроваться сквозь сгенерированную почку, легкое из клетчатки, мускулошокер, контролирующий парализованные конечности, технологии ближайшего будущего.

Говоря о конструируемом человеке, следует отметить, что не только некоторые его черты (характера, тела), но и сам человек как таковой предстает как произведенный, созданный кем-то (обществом, группой, другим индивидом). Конструирование человека происходит не просто как генетический или социально-психологический, но и как технологический процесс. В современном мире человек воспринимается как конструируемое и реконструируемое существо, порождаемое не столько природой, сколько человеческой научно-технической мыслью. Тщательно подготовленные микровмешательства или микровоздействия позволяют «отремонтировать», исправить не только врожден-

ные, но и приобретенные дефекты и поломки человеческого организма. Человек становится продуктом генетических, социально-психологических и технологических манипуляций. Общество получает человека в желаемом виде, в стандартизированной форме, в «улучшенном» варианте.

Биотехнологии предлагают человеку новый вариант развития, ориентированный на достижение сверхзадачи-преодоление границ естественной эволюции. Человек на данном этапе формирования достиг таких технологических результатов, что смог изменить ограничивающие правила биологической игры. Полученные знания позволяют манипулировать не только телом человека как системой взаимосвязанных органов, но и его настроением, желаниями и когнитивными способностями. Уже сейчас существуют медицинские препараты (риталин, анаприлин, провигил, прозак), которые позволяют человеку на определенное время больше запоминать, быстрее думать, чувствовать себя счастливым. Поиски возможностей улучшить и ускорить работу головного мозга человека могут стать началом очередной эпохи усовершенствования человеческого тела.

В настоящее время идет борьба за превосходство в области нейробиологических исследований. Развитие социокультурной среды теперь зависит от того, какое количество граждан, занятых в общественной деятельности, усовершенствуют при помощи химических препаратов свое тело. «Фармацевтическая революция» позволит человеку овладеть собственным сознанием и внутренним миром, которые раньше были ему недоступны. Влюбленность, сопереживание, ненависть, желание острых ощущений, духовная сфера, половое влечение и даже сексуальная ориентация-сферы новых экспериментов над человеческим существом.

С одной стороны, иное понимание биохимических процессов, происходящих в мозге человека, может положить начало новому виду людей, усовершенствованных целенаправленно, биологическим путем, в искусственной среде. Человеку обещают, что препараты действительно улучшат познавательную способность индивида и позволят регулировать агрессивность, снижая влияние стресса. Однако социальные последствия могут быть поразительными. Общество провоцирует человека на изменение его тела. Существует масса способов исправить «индивидуальные отклонения» со-

гласно представлениям, принятым в господствующей культуре. Больше нет необходимости искать «фотогеничное лицо», «авангардный типаж», «модное тело», теперь все это можно сконструировать. Избавление от лишнего жира, изменение размера различных частей тела, круглогодичный загар и отсюда расслабленная поза, улыбка, спокойный голос-все эти трансформации повышают качество жизни индивида. Для общества тело человека должно быть выносливым и полезным, красивым и здоровым, молодым и трудоспособным.

С другой стороны, государственные деятели многих стран не решаются позволить ученым работать с генетическим материалом человека, не ставя пределов, потому что боятся навлечь на себя гнев консервативной части общества и ее традиционных институтов (морали, церкви, государства). Дело в том, что в ученой среде сложилась традиция воспринимать человеческий мозг как центральный орган для формирования здорового и полноценного человека, живущего в социокультурной среде. Соответственно зародыш, до того как сформировался мозг, не является человеком. Работа с ним происходит как с сырьем. Представители большинства религий думают, что личность заключается в душе, и она дается в момент зачатия. Поэтому гибель зародыша для них равноценна смерти человека.

Изменения, происходящие в социокультурном пространстве, столь глубоки и разнообразны, что они могут привести к трансформации природы человека. Тело человека есть сложное и изменяющееся целое, а не просто сумма таких характеристик, как разум, язык, нравственный выбор, коммуникабельность, эмоции, чувства, которые интерпретируются как основа уникального человеческого бытия. Нет таких ключевых свойств человеческого тела, которые могут существовать отдельно друг от друга. «Каждый представитель вида «человек разумный» обладает генетически заложенными способностями, позволяющими ему стать цельным человеком, способностями, которые по сути отличают человека от других созданий» [26, с. 244].

Человек учится на опыте (индивидуальном и коллективном), который в дальнейшем передается потомкам на генетическом уровне и через традиционное воспитание на символическом. Человеческая природа не определяет жестко поведение человека, но ведет к больше-

му разнообразию в способах воспитания детей, правления, добывания средств к существованию и т. д. «Постоянные усилия человечества по культурному самоизменению - вот что создает человеческую историю и прогрессивный рост сложности и разветвленности человеческих институтов» [26]. Человек-существо «общественное», «политическое», «нравственное», «символическое», он тот, кто способен реконструировать себя как «сложное целое», имеющее разнообразные цели и задачи, заложенные природой и социокультурной средой.

Многие современные мыслители считают, что пластичность человека практически бесконечна: человек может быть сформирован любой социокультурной средой, в которой произвольно берутся характеристики, доминирующие при формировании субъекта. На данный момент процесс конструирования человека имеет некоторые пределы: нельзя не учитывать глубоко укорененные природные инстинкты и модели поведения, которые восстают против «планов социальной инженерии»; но в современном мире биологически заданное-это не предопределение, это то, что подлежит изменению и контролю. Появляются новые средства для контроля над индивидом, меняется понимание личности и идентичности человека, перерождаются существующие социальные иерархии, что приводит к изменению материального, интеллектуального и политического развития общества.

Человек охотно готов применять технологии для изменения самого себя. Люди научились модифицировать не только общественную жизнь, ценности и поведение человека, но и переделывать части своего тела. Это привело, в конечном счете, к формированию человека по «социальному заказу», созданию младенцев по «индивидуальному желанию», производству тела по «цивилизованным стандартам». У человека в социокультурном пространстве есть огромный диапазон возможностей выбора своего конструирования. Возникает вопрос: насколько новые возможности совместимы с природным потенциалом человека?

Стремление к совершенству-двигатель прогресса на протяжении всей истории человечества. По мнению многих ученых, поиск усовершенствования самих себя не ставит под сомнение нашу человечность, он ее подтверждает. С другой стороны, биологическое совершенствование в искусственной среде усиливает социальную нес-

праведливость, большинство технических инноваций не только не уравнивает шансы на счастливое будущее, наоборот, все шансы оказываются в руках избранных. Однако ученые осторожны в своих оценках. Кроме того, в ходе экспериментов над преобразованием тела человека с помощью искусственных препаратов обнаружались некоторые побочные эффекты: повышенное нервное возбуждение, уменьшение полового влечения, эпилептические припадки, обострение хронических заболеваний.

Останется ли человек тем существом, которым он был на протяжении долгого времени? По мнению Фрэнсиса Фукуямы, следующая стадия эволюции это постчеловеческое будущее. Многие люди настроены оптимистично, считая, что в ближайшей перспективе можно построить общество, в котором будет жить свободный, равный, процветающий, заботливый, сочувствующий человек с более высоким уровнем интеллекта, большей продолжительностью жизни, с новыми физическими возможностями. Постчеловеческое общество-это мир, где каждый получает то, что желает [26, с. 29].

По мере глобализации современной науки, логично предположить, что реакция на ее новые вызовы должна также носить глобальный характер. Прогресс науки не признает национальных границ, поэтому для создания эффективных правовых стандартов биомедицины требуется сотрудничество государств на международном уровне. Это позволит выработать единые и приемлемые для различных государств нормы, которые изначально уже будут гармонизированы с их внутренним законодательством, что обеспечит их дальнейшую имплементацию и развитие в национальном праве.

Первые попытки по достижению всеобщего международного согласия об основных правовых принципах биомедицины были предприняты ЮНЕСКО и Советом Европы. Под эгидой этих международных организаций был принят ряд важнейших международных документов: Всеобщая Декларация о геноме человека и правах человека, ЮНЕСКО 1997 г.; Конвенция о защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины: Конвенция о правах человека и биомедицине, Совет Европы 1997 г.; Дополнительный протокол к Конвенции Совета Европы о защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины относительно запрещения клонирования

людей 1998 г.; а также Дополнительные протоколы к этой же конвенции о трансплантации органов и тканей человеческого происхождения 2002 г. и о биомедицинских исследованиях на людях 2005 г.; Международная декларация о генетических данных человека, ЮНЕСКО, 2003 г.; Декларация ООН о клонировании человека 2005 г.; Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека, ЮНЕСКО, 2005 г.

Среди важнейших документов Европейского Союза устанавливающих основы правового регулирования сферы биомедицины следует отметить: Барселонскую декларацию об основных этических принципах биоэтики и биоправа, 1998 г. и Хартию Европейского Союза об основных правах 2000 г.

Одной из существенных черт всех международных документов касающихся биомедицины является то, что одно из центральных мест в процессе правового регулирования биомедицины и биоэтики они отводят понятию «целостность индивида».

Так, например, Хартия Европейского Союза об основных правах принятая в Ницце в 2000 г. в п. 1 ст. 3 закрепила, право каждого на уважение его физической и психической целостности. Кроме того, в п. 2 данной статьи содержится ряд нормативных предписаний относящихся к сфере биомедицины. Первое касается необходимости обеспечения правила информированного согласия, остальные три запрещают: евгенику, использование тела человека и его частей как источника прибыли, и репродуктивное клонирование человека. Конвенция Совета Европы 1997 г. О защите прав и достоинства человека в связи с применением достижений биологии и медицины: о правах человека и биомедицине в ст. 1 закрепила, что «Стороны Конвенции защищают достоинство и индивидуальную целостность человека и гарантируют каждому без исключения соблюдение неприкосновенности личности и других прав и основных свобод в связи с применением достижений биологии и медицины». Всеобщая декларация о биоэтике и правах человека, ЮНЕСКО, 2005 г. в статье 8 закрепила принцип уважения личной целостности индивида.

На защиту права на целостность человека направлены и иные международно-правовые акты. Хельсинкская декларация Всемирной медицинской ассоциации: рекомендации для врачей по проведению биомедицинских исследований на людях 1964г. в п. 21 содержит

следующее указание: «Должно соблюдаться право испытуемых на защиту их целостности. Следует принимать все необходимые меры, для защиты частной жизни испытуемого, конфиденциальности информации о пациенте и, чтобы свести к минимуму влияние исследования на физическую и психическую целостность и личность участника научного исследования». Декларация ВОЗ о политики в области обеспечения прав пациента в Европе 1994 г. в п. 1.3 подтвердила: «Каждый человек имеет право на сохранение своей физической и психической целостности, а также на безопасность своей личности». Перечень приведенных документов не является исчерпывающим.

Таким образом, международные документы в сфере биомедицины, выдвинули право человека на целостность на первый план, подчеркнув его особое значение для данной сферы. Важная роль, которую международное законодательство в области биомедицины отводит праву на целостность, является следствием реальной общественной озабоченности необходимостью защиты целостности и идентичности, не только существующих индивидов, а также и всего человечества как такового.

Общей особенностью вышеупомянутых международных документов по правам человека, так же является то, что, имея своей целью защиту целостности индивидов, они не обременены никакими разъяснениями понятия, содержания и сути этого права. Отсутствие прямого закрепления, официального общепринятого объяснения или комментария в отношении защиты права на целостность личности в международном праве, повлекли отсутствие какой-либо определенной и достаточно разработанной научной концепции этого права. Так, например, в большинстве российских и отечественных исследованиях по правам человека, право на уважение физической и психической целостности лица либо не упоминается вообще, либо трактуется в рамках права на личную неприкосновенность или частную жизнь. Лишь в последние несколько лет, в связи с ростом интереса юристов к сфере биомедицины, стали появляться работы, посвященные некоторым аспектам данного права.

Несмотря на отсутствие какой-либо четкой концепции права на целостность в науке международного права, все же возможно дать если не точное определение то, по меньшей мере, некоторые объяснения в отношении понятия

«целостность» как права человека. Для самого простого объяснения понятия «целостность человека» следует обратиться к философии И. Канта [27, с. 505]. Согласно второй формулировке его категорического императива «к человеку всегда нужно относиться как к цели в себе, и никогда как к средству». Из данного утверждения следует, что целостность человека категория, не имеющая альтернативного материального, и какого либо еще эквивалента. Применительно к сфере биологии и медицины это означает следующее: мы не можем подвергать опасности физическую и психическую целостность человека или группы людей, привлекая их к участию в биомедицинских экспериментах ради выгоды науки, или излечения болезней будущих поколений; как не можем взять для пересадки органы у живого человека, даже если он преступник, и приговорен к смертной казни ради спасения жизни другого индивида; поэтому недопустимо предимплантационное изменение генетических характеристик зародыша ради удовлетворения пожеланий будущих родителей. Приведенные примеры представляют собой виды практики ограниченные или запрещенные в современном международном праве. Кроме того, в рамках права на целостность личности данный принцип Канта отражен в запрете на извлечение выгоды из тела человека или его частей и запрете клонирования человеческих существ.

По мнению П.С. Гуревича сложности, связанные с проявлением фундаментальных качеств биологической целостности, одинаковы, независимо от того, идет ли речь о поле, телосложении или расе. Рассматривая биологию личности в терминах единства сфер соматического и психического и пытаюсь проследить это единство с точки зрения пола, телосложения и расы, мы обнаруживаем тесную связь между всеми этими тремя факторами в том, что касается типологии их проявления. Можно сказать, что пол и телосложение - это общечеловеческие универсалии. Все, что относится к ним, встречается у всех рас, то, что специфично для расы, не обязательно должно быть специфично для телосложения. Любое телосложение может обнаруживаться у обоих полов [28, с. 151].

Уже отмечалось, что целостность - это некий идеал, к которому стремится человек. Однако важно подчеркнуть, что целостность - это и некая реальность. Ведь продвигаясь от одной частной целостности к другой, человек в извест-

ной мере реализует свой идеал. Если бы этот идеал был принципиально недостижимым, то исчезла бы и внутренняя обостренность, потребность человека к целостности. В отечественной литературе понятия «цельность» и «целостность» применительно к человеку часто употребляются без различения. Однако важно провести различие между этими понятиями. Цельный человек может быть односторонним, а его единство способно оказаться фрагментарным [28, с. 154].

В экономическо-философских рукописях 1844 года К.Маркс писал, что «если человек есть некоторый особенный индивид и именно его особенность делает из него индивида и действительное индивидуальное общественное существо, то он в такой же мере есть также и тотальность ... и в действительности он существует с одной стороны, как созерцание общественного бытия и действительное пользование им, а с другой стороны- как тотальность человеческого проявления жизни» [29, с. 119].

Понимание человека как уникального творения природы, нерушимой целостности «тела, души и разума» лежит в основе современной международной правовой системы. Несомненно, одним из главных достижений современного общества является всеобщее и повсеместное признание, что все люди представляют собой уникальную и абсолютную ценность, они наделяются основными правами просто потому, что являются частью человечества. Концепция целостности человека имеет длинную историю, начиная с учений античных, христианских философов, и ученых эпохи возрождения она тесно переплелась с теорией естественных прав человека, нашла отражение во второй половине 20 в. в биомедицинской этике и закрепление в Конституциях многих государств, обрела статус фундаментального права человека и стала основой правового регулирования биомедицины на международном уровне.

Целостность человека так же является важным принципом современной европейской биоэтики и рассматривает человека не просто как единство физического, духовного и интеллектуального, человек воспринимается с учетом его естественной среды обитания. А целостность индивида понимается, как естественный порядок его жизнедеятельности, сложившийся из всего им пережитого, и который можно описать в виде истории жизни человека. Такой подход позволяет воспринимать индивида, без

отрыва от его жизненной действительности, с учетом его личного опыта, его самопонимания и самоидентификации, в совокупности его поступков, воли, принципов, взглядов и жизненных позиций.

Однако нельзя забывать, что вся история развития человека связана с риском. Изменения в обществе происходят активно и быстро. Результаты могут быть как положительными, так и отрицательными. Постчеловеческий мир может оказаться куда более иерархичным и конкурентным, чем наш сегодняшний, а потому полным социальных конфликтов. Социальные элиты будут сознательно передавать своим детям не только социальные преимущества, но и врожденные. Технологические возможности биомедицинского усовершенствования изменят стандарты телесной красоты, эталоны чувственности и эмоциональности, нормы интеллектуальных способностей человека, усилят «положительные черты характера», такие, как трудолюбие, терпение и сила воли. Будущий мир-это мир, в котором может быть утрачено понятие «человеческое», потому что человек переконструирует свои гены, свое тело, свой мозг так, что сам перестанет называть себя человеком.

Мы полагаем, что контроль за реализацией права человека на свое тело и его целостность должен осуществляться со стороны государства. Человеческий организм следует рассматривать как субъект, наиболее ценный в любом цивилизованном обществе. При этом мы допускаем, что анализу права собственности могут быть подвергнуты не только экономические, но и неэкономические ценности. И хотя многие полагают, что экономические ценности существенны, они, тем не менее, не должны быть главенствующими в рассмотрении данного вопроса. В вопросах права собственности на тело и его части следует обращаться к ценностям, которые не ограничиваются лишь рыночными интересами. Ценности имеют широкий спектр: от священности человеческого тела и до уважения к нашим предкам, а также желания служить обществу. Поскольку мы часто отождествляем себя с нашим телом, мысль о том, чтобы вырезать и отдать часть нашего тела другому человеку, выглядит неуютной для многих, кто верит, что человек создан по подобию божьему и что вскрыть человеческое тело грех. С другой стороны, если уж надо расстаться с чем-то

настолько важным нашему телу, как, например, печени, легким, то многие из нас предпочли бы сделать это ради близкого человека или из альтруистических побуждений, но не за денежное вознаграждение. Собственность на человеческие биологические материалы и контроль над ними включает в себе массу несравнимых между собой ценностей в рамках нашего понимания. Одной из таких уникальных ценностей, на наш взгляд, является человеческое достоинство.

Таким образом, человеческое тело продолжает оставаться предметом обсуждения с позиций собственности. В порядке адекватного ответа на существующие вопросы и требования пациентов, исследователей, фармацевтических компаний и широких масс должен быть разработан статутный проект, чтобы регулировать права и обязанности различных сторон. Данный проект должен быть гибким: в нем должны найти свое воплощение идеи различных исследователей проблемы права собственности на человеческое тело.

Список литературы

1. Новейший философский словарь: 2-е изд., перераб. и доп. Мн.: Интер-пресссервис; Книжный Дом, 2001. С. 1026.

2. Декарт Рене (1596-1650) - французский философ, математик, физиолог, один из основоположников «новой философии». Несомненным началом, моделью истины для Декарта являлось положение «я мыслю, следовательно, я существую» (cogitoergosum).

3. Лейбниц Готфрид Вильгельм (1646-1716) немецкий философ, математик, юрист, историк. Возможное, считал Лейбниц, - это то, что логически непротиворечиво; тождественно-истинные утверждения - это область вечных истин или истин разума, логических сущностей, возможное противоречие действительному.

4. Феноменология в понимании Гуссерля - это описание смысловых структур сознания и предметностей, которые осуществляются в процессе «вынесения за скобки» как факта существования или бытия предмета, таки психологической деятельности направленного на него сознания. Феноменология чужда всякой теории, она знаменует собой дотеоретический момент исследования. Феноменология должна описывать чистое сознание как таковое, не руководствуясь в своей работе никакими иными

мотивами, кроме мотивов самой непосредственной данности.

5. Старовойтова О.Э. Основы правовой соматологии: Монография / под общ.ред. и вступ. ст. В.П. Сальникова. - СПб: Фонд «Университета». 2006. С. 16.

6. Мерло-Понти Морис (Merleau-Ponty, 1908-1961) -французский философ, представитель феноменологии, ставил перед собой задачу исследовать человеческий опыт в аспекте рационального (необходимого) и случайного, в его историчности и действительности неоднородности.

7. Батай Жорж (Bataille, 1897-1962) французский философ и писатель. О нем говорили как о «самом светлом уме Франции». В своем оригинальном понимании «трансгрессии» Батай исходит из предпосылок о согласованности всех человеческих установлений как результате «общественного договора» и естественном, «органически» присущем каждому индивиду стремлении к собственной «суверенности», которая никогда не достигается в рамках социальных ограничений.

8. Сальников В.П., Старовойтова О.Э., Никитина А.Е., Кузнецов Э.В. Биомедицинские технологии и право в третьем тысячелетии. Научное издание. / Под редакцией В.П.Сальникова. СПб.: Санкт-Петербургский университет МВД России, Академия права, экономики и безопасности жизнедеятельности. Фонд «Университет», 2003; Сальников В.П., Кузнецов Э.В., Старовойтова О.Э. Правовая танатология. СПб., 2002; Старовойтова О.Э. Основы правовой соматологии / Под.общ. ред. и вступ.ст. В.П. Сальникова. СПб. 2006; Рязанцев С. Танатология (наука о смерти). СПб., 1994; Шенкао М.А. Основы философской танатологии. Черкесск, 2002; Шор Г.В. О смерти человека. Введение в танатологию. Л., 1925. Федорова М.М. Образ смерти в западноевропейской культуре // Человек. М., 1995. № 5; Бехтерева Н.П. Магия мозга и лабиринты жизни. СПб., Сова, 2009; Бито, Ласло. Эвтаназия? Эвтелия! Счастливаяжизнь-благая смерть. М: Энигма, 2006; Капинус О.С. Эвтаназия в свете права на жизнь. М.: Издательский дом «Камерон», 2006; Капинус О.С. Эвтаназия как социально-правовое явление. М.: ООО Издательский дом «Буквед», 2006; Романовский Г.Б. Гносеология права на жизнь.-СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2003; Малеина М.Н. Человек и медицина в современном праве. М., 2000; Малеина М.Н. О пра-

ве на жизнь // Государство и право. 2005. № 2. С. 50-59; Матузов Н.И. Право на жизнь в свете российских и международных стандартов // Правоведение. 1998. № 1. С. 198-212; Матузов Н.И. Актуальные проблемы теории права. Саратов: Изд-во Саратовской государственной академии права. 2003; Малиновский А. Имеет ли человек право на смерть? // Российская юстиция. 2002. № 8. С. 54-55; Майфай А.В., Лисаченко А.Б. Тело человека, его отдельные части как объекты правового воздействия (некоторые предложения для обсуждения) // Юридический мир. 2002, № 2; Красавчикова Л.О. Право на жизнь // Вестник Гуманитарного университета. Право. Екатеринбург, 1996; Ковалёв М.И. Право на жизнь и право на смерть // Государство и право. 2002. № 7; Крусс В.И. Личностные («соматические») права человека в конституционном и философско-правовом измерении: к постановке проблемы // Государство и право. 2000. № 10. Дмитриев Ю.А. Конституционное право человека и гражданина на осуществление эвтаназии // Право и жизнь. 2006. № 24; Дмитриев Ю.А., Шленева Е.В. Право человека в РФ на осуществление эвтаназии // Государство и право. 2000. №11; Крылова Н. Эвтаназия: уголовно-правовой аспект // Вестник МГУ. Сер. 11. право 2002. №2; Мукашев М.Ш., Набиев В.В. Современное состояние законодательства Кыргызской Республики по вопросам эвтаназии и ряду других проблем // Государство и право. 1999. № 10; Чхартишвили Г. Писатель и самоубийство. М., 2001; Бабаджанов И.Х. Гносеология правовой танатологии. Монография. Душанбе, 2009; Бабаджанов И.Х. Жизнь и смерть человека в аксиологическом и проприетарном измерении (теоретико-правовой анализ). Монография. Душанбе: «ЭР-граф», 2012; Бабаджанов И.Х., Сальников В.П. Клонирование человека: теория правового регулирования. «Мир политики и социологии». Санкт-Петербург, 2016, №9. С. 173-183; Артамонова Г.К., Бабаджанов И.Х., Сальников М.В. Право на жизнь и право на смерть в системе соматических прав человека. Юридическая наука: история и современность. Санкт-Петербург, 2017, № 2. С. 179-192. Бабаджанов И.Х. Актуальные направления правового исследования жизни и смерти человека (межотраслевые связи и проблемы). Юридическая наука: история и современность. Федеральный научно практический журнал. 2016 №1. С. 187-194, Бабаджанов И.Х. Право на жизнь и правомерности проведения медицинских экспериментов (этико-правовые аспекты).

Правовая жизнь. Душанбе, 2016. №1. С. 21-35., Бабаджанов И.Х. Человеческое достоинство и тело человека: некоторые политико-правовые проблемы // Мир политики и социологии. Федеральный научно-практический журнал. 2012. №8. С. 136-154, Дргонец Я., Холлендер П. Современная медицина и право. М., 1991. и др.

9. Старовойтова О.Э. Основы правовой соматологии / Под.общ. ред. и вступ.ст. В.П. Сальникова. СПб. 2006. С. 54-55.

10. Перевод на русский язык извлечений из этого кодекса дается С.В. Боботовым (См.: Боботов С.В. Наполеон Бонапарт — реформатор и законодатель. М.: Юрид. фирма «Контракт», 1998. С. 269-299).

11. Закон «О донорстве, изъятии и пересадке органов» от 5 ноября 1997 г. или закон «О трансплантации» ЗТП - BGBL. 1997. С. 26-31. На русском языке о содержании этого закона см.: Кениг П. Уголовный запрет торговли органами // Современное медицинское право в России и за рубежом. С. 328-338; Жалинская-Рерихт А.А. Закон ФРГ о трансплантации органов: конституционные и уголовно-правовые следствия // Право и политика. 2000. № 7. С. 94-102.

12. Gold E.R. Op. cit.; Body Lore and Laws. 342 p.

13. Richardson E.N., Turner B. S. Op. cit. P. 39.

14. Gesetz zum Schutz von Embryonen. Dezember. 1990. Vol. 13. В § 7 этого Закона запрещается также образование монстров и гибридов.

15. Lippman A. Prenatal Genetic Testing and Screening: Constructing Needs and Reinforcing J. neguities American Journal of Law and Medicine (1991) (XVII) (1 and 2) 15.

16. Corea G. The Mother Machine: Reproductive Technologies from Artificial Insemination to Artificial Wombs. N.Y.: Harper Row, 1985. P. 2.

17. Майфай А.В., Лисаченко А.Б. Тело человека, его отдельные части как объекты правового воздействия (некоторые предложения для обсуждения) // Юридический мир. 2002. №2; Красавчикова Л.О. Понятие и система личных неимущественных прав граждан (физических лиц) в Гражданском праве Российской Федерации. Екатеринбург, 1994; Маргацкая Н.А. Гражданско-правовые вопросы трансплантации и донорства // Вестник МГУ. Сер. II. Право. 1980. №2; Сальников В.П., Стеценко С.Г. Трансплантация органов и тканей человека: проблемы правового регулирования // СПб. ун-т МВД России. Акад. права, экономики и

безопасности жизнедеятельности. М.: Фонд «Университет», 2000; Стеценко С.Г. Право и медицина: проблемы соотношения / Междунар. ун-т. М., 2002.

18. Gerike P.A. Human Biological Material: A Proprietary interest of Part of Monistic Being // 17 OHIO N.U.L. Rev. 1991. P. 805.

19. Sprem B.W. Spleens and others valuables: The need recognize property rights in human body parts // Hofstra Law Review. Spring. 1995. Vol. 23. № 3. P. 693-731.

20. Майфай А.В., Лисаченко А.Б. Указ. соч. С. 8-9; Степанова Е.Н. Характеристика правоотношений между донором и реципиентом в случаях прижизненного органного донорства // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности. С. 152-154.

21. Красновский Г.Я. Биоэтические и уголовно-правовые проблемы в законе Российской Федерации «О трансплантации органов и (или) тканей человека // Государство и право. 1993. № 12. С. 74-75; Красавчикова Л.О. Указ. соч. С. 15-19; Шевчук С.С. О некоторых проблемах совершенствования законодательства в сфере здра-

воохранения // Современное право. 2002. № 2. С. 24; Стеценко С.Г. Право и медицина: проблемы соотношения. С. 115-116; Малеина М.Н. Личные неимущественные права граждан: понятие, осуществление, защита. М.: МЗ Пресс, 2000. С. 87.

22. Майфай А.В., Лисаченко А.Б. Тело человека, его отдельные части как объекты правового воздействия (некоторые предложения для обсуждения) // Юридический мир. 2002. № 2. С. 10.

23. Степанова Е.Н. Характеристика правоотношений между донором и реципиентом в случаях прижизненного органного донорства // Актуальные проблемы правового регулирования медицинской деятельности. С. 153.

24. <http://proceedings.usu.ru>.

25. Фуко М. Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы. М., 1999. С. 257.

26. Фукуяма Ф. Наше постчеловеческое будущее. М., 2004. С. 244.

27. Кант И. Собр. соч. М., 1994. Т.4. С. 505.

28. Гуревич П.С. Проблема целостности человека. М., 2004. С. 151.

29. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 42. С. 119.

Аннотация

Проблемаҳои танзими ҳуқуқи ҷисми инсон дар ҳуқуқи муосир: фаҳмиши фалсафӣ-ҳуқуқӣ

Дар мақола проблемаҳои асосии томияти ҷисмонии инсон дар партави рушди технологияҳои биотиббӣ, танзими ҳуқуқи онҳо ҳам дар қонунгузори милли ва ҳам дар ҳуқуқи байналмилалӣ аз нуқтаи назари арзишҳои ахлоқӣ-ҳуқуқӣ ва илмҳои ҳуқуқ, инчунин робитаи онҳо бо дигар илмҳо баррасӣ мешавад. Бо мақсади муайян намудани ҳадафи объективи танзими ҳуқуқи онҳо усули байнисоҳавӣ интихоб шудааст. Дар натиҷа, рушди самтҳои асосии илми ҳуқуқ оид ба масъалаи мазкур ва самти тадқиқоти ҳуқуқи падидаҳои алоҳида баён карда шудааст.

Аннотация

Проблемы правового регулирования тела человека в современном праве: философско-правовое осмысление

В статье рассмотрены основные проблемы, связанные с целостностью тела человека в контексте развития биомедицинских технологий, их правового регулирования, как в национальных законодательствах, так и международном праве с позиции этико-правовых ценностей и правовых наук и их взаимосвязь с другими науками. В целях выявления объективной сути их правового регулирования избран межотраслевой подход. В результате, указаны на основные направления развития юридической науки по данному вопросу и актуальные направления правового исследования отдельных институтов.

Annotation

Problems of legal regulation of human body in modern law: philosophical-legal conception

The article deals with the main problems related to the integrity of the human body in the context of the development of biomedical technology, their legal regulation in both national legislation and international law from the standpoint of ethical and legal values and the legal sciences and their relationship with other sciences. In order to identify the objective nature of their legal regulation, intersectoral approach has been chosen. As a result, the main directions of the development of legal science on this issue and the current trends in legal research of individual institutions are indicated.

Нуров Х.П.,

главный специалист отдела законодательства
по труду, миграции и социальной защите
Национального центра законодательства при
Президенте Республики Таджикистан

О ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВЕ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В ОБЛАСТИ НАУЧНО-ТЕХНИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Калидвожаҳо: сиёсати ҳуқуқӣ; фаъолияти илмӣ-техникӣ; санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ.

Ключевые слова: правовая политика; научно-техническая деятельность; нормативные правовые акты.

Keywords: legal policies; scientific technical activity; normative legal documents.

Наука в Республике Таджикистан наряду с образованием признана приоритетной социально значимой отраслью, определяющей уровень социально-экономического развития республики. Она как особая сфера человеческой деятельности, направлена на получение объективных знаний о человеке, обществе и природе. Учёные Таджикистана в настоящее время занимаются научными исследованиями во всех областях науки: естественные, точные, технические, общественные и гуманитарные науки.

Конечно, сфера научной деятельности, как и другие сферы, нуждаются в правовом регулировании, и такая необходимость в настоящее время признана во всем мире. В связи с этим необходимо каждому государству, в том числе Таджикистану, иметь эффективные правовые механизмы научной и научно-технической политики.

Как известно, правовая политика в области науки должна определяться государственной научно технической политикой, которая выражает отношение государства к научной и научно - технической деятельности, определяет цели, направления, формы деятельности органов государственной власти Республики Таджикистан в области науки, техники и реализации достижений науки и техники.

После провозглашения Государственной независимости Республики Таджикистан большие усилия были направлены на сохранение и

поддержание научного потенциала, реформирование науки и переориентацию ее на решение актуальных проблем, стоящих перед страной. В настоящее время продолжается процесс реформирования науки. Научноисследовательские учреждения постепенно адаптируются к деятельности в новых условиях. В стране взят стратегический курс на поддержание и укрепление научного потенциала как основы для успешного продвижения страны по пути устойчивого развития.

Государство обеспечивало принятие законодательных и правовых норм, определяющих в соответствии с международными нормами основные правовые, экономические и социальные условия и гарантии, обеспечивающие государственную поддержку развитию научно технической сферы, свободное развитие научных исследований и защиту прав ученых и научно исследовательских организаций. Эти задачи решаются на основе действующего законодательства о науке и научно технический деятельности Республики Таджикистан.

Определяющим документом в этой сфере является Конституция Республики Таджикистан (1994 г.). В статье 40 Конституции Республики Таджикистан закреплено: «Каждый имеет право на свободное участие в культурной жизни общества, художественном, научном и техническом творчестве, и пользоваться их достижениями. Культурные и духовные ценности охраняются государством» [1].

Во исполнение положений Конституции РТ и действующего законодательства в сфере научной деятельности был принят ряд нормативных правовых документов, определяющий национальную политику в сфере науки, направленный на поддержание научного потенциала и развитие научных исследований, среди которых необходимо отметить следующие:

- Постановление Правительства Республики Таджикистан «О концепции государственной научно-технической политики Республики Таджикистан» от 15 марта 1999 года, № 87 [2];

- Закон Республики Таджикистан «О науке и государственной научно-технической политике» от 21 мая 1998 года, № 598 [3];

- Закон Республики Таджикистан «Об Академии наук Республики Таджикистан» от 20 мая 2002 года, №52 [4];

- Постановление Правительства Республики Таджикистан «О порядке государственной аккредитации научных организаций» от 3 февраля 2000 года, № 54 [2];

- Постановление Правительства Республики Таджикистан «О Совете по координации научно-исследовательских работ в области естественных, технических, медицинских, гуманитарных и общественных наук в Республике Таджикистан» от 18 июля 1996 года, № 331 [2];

- Постановление Правительства Республики Таджикистан «Об Академии педагогических наук при Министерстве образования Республики Таджикистан» от 3 декабря 2002 года, № 482 [2];

- Постановление Правительства Республики Таджикистан «Об утверждении программы развития точных наук в Республике Таджикистан на 2005-2008 годы от 29 декабря 2003 года, № 571 [2];

- Постановление Правительства Республики Таджикистан «О деятельности Академии наук Республики Таджикистан» от 1 октября 2004 года, № 385 [2];

- Постановление Правительства Республики Таджикистан «О Стратегии Республики Таджикистан в области науки и технологий на 2007-2015» от 1 августа 2006 года, №362 [2];

- Закон Республики Таджикистан «О научной и научно-технической экспертизе» от 12 января 2010 года, № 593 [4] и другие.

В 2015 году взамен Закона Республики Таджикистан «О науке и государственной на-

учно-технической политике» от 1998 года был принят Закон Республики Таджикистан «О научной деятельности и государственной научно-технической политике» [2].

Таким образом, основными важными документами, определяющими политику и стратегию научно-технической деятельности в Республике Таджикистан в настоящее время являются Закон Республики Таджикистан «О научной деятельности и государственной научно-технической политике» и утвержденная постановлением Правительства РТ «Стратегия Республики Таджикистан в области науки и технологий».

Закон «О научной деятельности и государственной научно-технической политике» определяет организационные, правовые, экономические и социальные основы научной и научно-технической деятельности в Республике Таджикистан и направлен на создание благоприятных условий для государственной поддержки науки и повышение интеллектуального и культурного уровня граждан. Правительство РТ обеспечивает проведение в Республике Таджикистан единой государственной политики в области науки, в частности, разрабатывает и осуществляет меры государственной поддержки развития науки, обеспечивает государственную поддержку фундаментальной науки, имеющих общегосударственное значение приоритетных направлений прикладной науки.

Согласно ст. 6 Закона Республики Таджикистан «О научной деятельности и государственной научно-технической политике», к компетенции Правительства Республики Таджикистан в области научной и (или) научно-технической деятельности относится: разработка основных направлений государственной политики в области научной и (или) научно-технической деятельности и организация ее осуществления; утверждение Перечня приоритетных направлений фундаментальных и прикладных научных исследований; утверждение правил аккредитации субъектов научной и (или) научно-технической деятельности; учреждение премий в области науки, государственных научных стипендий и утверждение порядка их присуждения; утверждение правил государственного учета научных, научно-технических проектов и программ, финансируемых за счет государственного бюджета, и отчетов по их выполнению; утверждение по-

рядка организации и проведения научных исследований и опытно-конструкторских работ на основе партнёрства государства и частного сектора и др.

Следует отметить, что Стратегии Республики Таджикистан в области науки и технологий на 2011-2015 гг., утвержденная постановлением Правительства Республики Таджикистан от 3 марта 2011г. за №114, стала основополагающим документом реформирования и развития сферы науки в Республике Таджикистан. В течение нескольких лет, прошедших со времени её утверждения Правительством страны, научно-исследовательские учреждения и высшие учебные заведения неукоснительно придерживались Плана мероприятий по реализации указанной Стратегии. В соответствии с этим Планом были подготовлены и представлены в Правительство Республики Таджикистан проекты программ по реализации Стратегии, разработаны и нашел применение в производстве ряд технологий, включённых в Перечень важнейших технологий, которые планировались разработать и внедрить в производство в 2011-2015 годы.

В последние годы Правительство Республики Таджикистан утвердило следующие программы и меры по реализации Стратегии, направленные на развитие науки и практическое использование результатов научных исследований:

- Программа подготовки научных кадров в Республике Таджикистан на 2009-2015 годы утвержденная Постановлением Правительства РТ от 2 июля 2008 года, № 296 [2];

- Программа интеграции науки и высшего образования Республики Таджикистан на 2010-2015 годы утвержденная Постановлением Правительства РТ от 2 июля 2009 года, № 371 [2];

- Программа внедрения научно-технических достижений в промышленное производство Республики Таджикистан на период 2010-2015 годы утвержденная Постановлением Правительства РТ от 5 октября 2009 года, № 574 [2];

- Программа развития естественных, математико-технических наук на 2010-2020 годы утвержденная Постановлением Правительства РТ от 27 февраля 2010 года, № 89 [2];

- Программа инновационного развития Республики Таджикистан на 2011-2020 годы утвержденная Постановлением Правительства РТ от 30 апреля 2011 года, № 227 [2];

- Программа развития потенциала и интеллектуальной собственности человека на период до 2020 года утвержденная Постановлением Правительства РТ от 3 декабря 2012 года, № 687 [2].

Стало очевидно, что Стратегию Республики Таджикистан в области науки и технологий на 2011-2015 годы необходимо привести в соответствие с перечисленными выше программами и рядом других мер Правительства страны, направленных на развитие науки, с учётом современных требований к науке и возрастания её роли в социально-экономическом развитии страны.

К этому призвал Президент Республики Таджикистан Эмомали Рахмон в своём выступлении на встрече с представителями науки и образования, посвящённой Году образования и технической культуры, состоявшейся 23 декабря 2009 года.

В принятом Правительством Республики Таджикистан постановлении от 4 февраля 2010 г. за № 33 «Об итогах социально-экономического развития Республики Таджикистан в 2009 году и задачах на 2010 год», Академии наук Республики Таджикистан совместно с соответствующими министерствами и ведомствами было дано поручение подготовить предложения по внесению изменений и дополнений в Стратегию Республики Таджикистан в области науки и технологий на 2007-2015 годы. Во исполнение данного поручения специально созданная межведомственная комиссия подготовила новую редакцию Стратегии Республики Таджикистан в области науки и технологии на 2011-2015 годы.

В соответствии с постановлением Правительства Республики Таджикистан от 16 сентября 2010 года, №459 «О структурно-административной реформе Академии наук Республики Таджикистан», была обновлена административная структура Академии. Основные положения этого важного документа были направлены для поддержания деятельности Академии наук Республики Таджикистан и науки страны в целом, что было учтено при подготовке новой редакции Стратегии.

Цель Стратегии в новой редакции состояла в создании высокоэффективной системы государственной поддержки и развития науки, обеспечивающей концентрацию научного потенциала на приоритетных для нашей страны направлениях научных исследований

и социально-экономического развития, ускорении формирования инновационной инфраструктуры и практического применения инноваций, создании конкурентоспособных технологий, востребовании научных разработок со стороны производства, бизнеса, предпринимателей, обеспечении престижности и привлекательности научного труда, создании благоприятных условий для подготовки молодых ученых и специалистов, развитии образования и культуры и, в конечном итоге, подъеме интеллектуального потенциала общества до такого уровня, который обусловит ускорение прогресса нашей страны и достижение целей Национальной стратегии развития Таджикистана.

Важнейшими элементами реформирования системы управления сферой науки является совершенствование законодательной базы науки и социальной поддержки работников сферы науки.

Интересы социально-экономического развития Республики Таджикистан выдвигают новые требования к науке. В связи с этим актуальным является вопрос о необходимости более четкого определения правового статуса и задач научно-исследовательских учреждений страны всех категорий, а также статуса и обязанностей субъектов научно-технической деятельности.

Законодательство о науке, которое в советский период в значительной мере тяготело к сфере административного права, в настоящий период представляет собой межотраслевой законодательный комплекс, развивающийся на стыке административного, гражданского, налогового, бюджетного, трудового и других отраслей законодательства. Следует отметить, что несмотря на возросший в последнее время интерес и внимание со стороны государства ученым, правовое регулирование в данной сфере все еще находится на достаточно низком уровне. Необходимо продолжать развивать законодательство в сфере науки и научно-технической деятельности. Требуется принятие нормативно-правовых документов,

развивающих положения базового Закона о научной деятельности, устанавливающих четкие правовые основы деятельности научного работника, меры государственной защиты с учетом специфики этой категории специалистов.

В том числе, в настоящее время с целью создания правовых основ для разработки и реализации мер государственной поддержки и стимулирования научной, научно-технической, научно-педагогической и инновационной деятельности научных работников, направленных на содействие развития науки в интересах экономического, социального и духовного прогресса Республики Таджикистан, необходимо разработать и принять Закон Республики Таджикистан о статусе научного сотрудника. В данном законе должны быть четко определены общественные отношения в сфере обеспечения и защиты прав и свобод учёных и научных работников, связанные с проведением ими профессиональной научной деятельности, защитой авторских и смежных прав ученых и научных работников, а также прав на объекты интеллектуальной собственности, полученных ими при выполнении научных исследований и разработок.

Список литературы

1. Конституция Республики Таджикистан (1994 г.). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mmk.tj.
2. См. [Электронный ресурс]. Централизованная информационная правовая база Адлия. Версия 7.00.
3. Закон Республики Таджикистан «О науке и государственной научно-технической политике» от 21.05.1998 г. (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 1998 г., № 10, ст. 94; 2004 г., № 5, ст. 336; 2007 г., № 7, ст. 697; 2008 г., № 12, ч.2, ст. 1011; 2013 г., №7, ст. 535, №12, ст. 904). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mmk.tj.
4. См. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.mmk.tj

Аннотатсия

Доир ба қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон дар соҳаи фаъолияти илмӣ-техникӣ

Дар мақола ҳолати қонунгузори Чумхурии Тоҷикистон дар соҳаи илмӣ-техникӣ, самтҳои асосии сиёсати давлатӣ дар ин соҳа, инчунин рушд ва муқаммал гардонидани қонунгузорӣ оид ба фаъолияти илмӣ-техникӣ баррасӣ мешавад.

Аннотация

О законодательстве Республики Таджикистан в области научно-технической деятельности

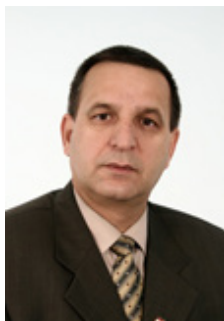
В статье рассматривается состояние законодательства Республики Таджикистан в научно-технической сфере, основные направления государственной политики в этой сфере, а также перспективы совершенствования законодательства о научно-технической деятельности.

Annotation

On the legislation of the Republic of Tajikistan in the field of scientific and technical activities

The article examines the state of the Republic of Tajikistan legislation in science and technology, the main directions of the state policy in this sphere, as well as the prospects for improving the legislation on scientific and technical activities.

ҲУҚУҚИ КОНСТИТУТСИОНӢ; МУРОФИАИ СУДИИ КОНСТИТУТСИОНӢ;
ҲУҚУҚИ МУНИЦИПАЛӢ (ИХТИСОС: 12.00.02)
КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; КОНСТИТУЦИОННЫЙ СУДЕБНЫЙ ПРОЦЕСС;
МУНИЦИПАЛЬНОЕ ПРАВО (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.02)

Каримзода К.М.,
муовини Раиси Суди конституцсионии
Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои сиёсӣ

**БЕХАТАРИИ КОНСТИТУТСИОНӢ ҲАМЧУН
КАТЕГОРИЯИ КОНСТИТУТСИОНӢ**

Калидвожаҳо: беҳатарии конституцсионӣ; сохтори конституцсионӣ; таҳдид.

Ключевые слова: конституционная безопасность; конституционный строй; угроза.

Keywords: constitutional security; constitutional order; threat.

Андешаҳо ва кӯшишҳои ба гардиши илмӣ ворид кардани категорияи «беҳатарии конституцсионӣ» бори аввал дар тадқиқоти як қатор олимони машҳури Русия, ба монанди В.Д. Зоркин, Н.С. Бондар, Г.А. Гаджиев, Б.С. Эбзеев, С.А. Авакян ва дигарон рӯйи қор омадааст, ки хусусияти муҳими тадқиқоти категорияи мазкур дар он ифода меёбад, ки ин масъала бевосита дар қаринаи Конституцсия ҳамчун муҳимтарин ҳуҷҷати сиёсӣ ва ҳуқуқӣ ва таъминкунандаи муътадили сохтори сиёсӣ ва асосҳои сохтори конституцсионӣ, нақши он дар низоми ҳуқуқӣ, қаролати ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, манфиати ҷомеа ва давлат аз хатарҳои дохилӣ, инчунин баррасӣ ба сифати унсури сохтори амнияти милли мавриди тадқиқ қарор дода шуда, инкишоф ёфта истодааст.

Ба андешаи Бондар Н.С. розӣ нашуда наметавонем, ки тибқи он таваҷҷуҳи тадқиқотчиёни имрӯза ба ҷанбаи конституцсионӣ-ҳуқуқии таъмини амнияти милли ва тарафҳои гуногуни он тасодуфӣ нест, зеро маҳз Конституцсия дар низоми воситаҳои ҳуқуқии баробармувозинаи таъмини амнияти шахсият, ҷомеа ва давлат аҳамияти ҳалкунанда дошта, ҳуди беҳатарӣ ҳамчун режими муайяни ҳолати вазъии субъектҳои дахлдор хусусияти кон-

ституцсионӣ касб карда, ба беҳатарии конституцсионӣ мубаддал мегардад [1, с. 42-43].

Зоркин В.Д. қайд менамояд, ки «Конституцсия ҳамчун маҷмӯи меъёрҳои асосӣ амали бевосита дошта, бе баҳс ва дар зоти худ ягона қаролати муътадили сохтори сиёсӣ мебошад. Ин маънои онро дорад, ки ҳуҷҷати зердеворӣ аст, ки дар он ҳамаи дигар бинои «оянда пешгӯикардашаванда» меистад. Айни замон дар бораи амният, шакл ва навҳои он ҳарф мезананд, ки ба он дар Россия бояд аҳамияти махсус дода шавад. Дар ин қатор дар ҷойи махсус бояд амнияти ҳуқуқӣ-конституцсионӣ қарор дошта бошад.» [2, с. 3-10].

Авакян С.А. ба масъалаи алоқамандии падидаҳои конституцсионӣ ва амнияти милли васеътар назар карда, андеша дорад, ки «амалан ҳамаи падидаҳои ҳуқуқӣ конституцсионӣ ба таъмини низоми амнияти милли таъсири бевосита мерасонанд. Ин ифодаи худро дар ҳамаи функцияҳои конституцсия-таъсискунанда, ташкилкунанда, ҳориҷӣ, идеологӣ ва албатта ҳуқуқӣ меёбад [3, с. 138-144].

Аз ҷониби олимони мавқеи Ю.Л. Шульженко оид ба нақши Конституцсия дар амнияти милли боиси таваҷҷуҳ эътироф карда шудааст.

Ҷунончи, ба андешаи ӯ Конституцсия яке аз воситаҳои ҳифзи амнияти милли, аз ҷумла

аз ҳокимияти авторитарии самаранадоштаи ҳокимияти давлатӣ ба ҳисоб меравад... ҳамзамон вазифаи муҳимтарини конституционӣ-ин кафолати амнияти давлатӣ буда, принципи асосии амният масъулияти муштараки шахс, ҷомеа ва давлатро барои таъмини он тақозо дорад.» [4, с. 5].

Т.М. Пряхина, И.В. Гончаров ва дигарон низ оид ба бехатарии конституционӣ андешаҳои ҷолиб пешниҳод кардаанд [5].

Дар баробари муайян намудани нақши Конститутсия дар амнияти миллий ва алоқамандии бевоситаи ин категорияҳо, дар адабиёти илмӣ, инчунин мафҳумҳои гуногуни бехатарии конституционӣ дода мешаванд, ки мазмунан онҳо низ бо ҳам наздик мебошанд.

Чунончи, олими рус Т.Э. Шуберт (бори нахуст соли 1997 мафҳуми «бехатарии конституционӣ»-ро ба муомилоти илмӣ ворид кардааст) қайд менамояд, ки бехатарии конституционӣ «ин, пеш аз ҳама, таъмини ҳифзи асосҳои сохтори конституционӣ мебошад, ки дар худ меъёрҳои Конститутсияро ҳамчун асоси ибтидоии низоми ҳуқуқ дарбар гирифта, принципҳои муҳимтарини вазъ (статус) ва фаъолияти субъектҳои муносибатҳои конституционӣ-ҳуқуқиро, ки имконияти муайян намудан ва инкишоф додани падидаҳо ва самтҳои қонунгузорию конституциониро доранд, танзим менамояд.» [6, с. 57].

С.А. Димитрова қайд мекунад, ки бехатарии конституционӣ қисмати таркибии бехатарии давлатӣ ва амнияти миллий буда, он дар ҳолати муҳофизатии асосҳои сохтори конституционӣ аз таҳдидҳо, пеш аз ҳама таҳдидҳои хусусияти дохилидошта ифода меёбад [7].

Ҳамин тариқ, ҳолати ҳифзи асосҳои сохтори конституционӣ аз таҳдидҳо хусусияти гуногундошта, бехатарии конституционӣ арзёбӣ мегардад.

Бояд зикр кард, ки сохтори конституционӣ ё ки ҷамъиятӣ ин низоми (системаи) мушаххаси таърихан ташаккулёфта ва инкишофёфтаи муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад ё ин ки ташкили ҷомеае мебошад, ки он аз сатҳи муайяни истеҳсолот, тақсимот ва мубодила, хусусияти махсуси шури ҷамъиятӣ, анъанаи ҷамоҳангии одамон дар соҳаҳои гуногуни ҳаёт ва аз тарафи давлат ва ҳуқуқ ҳифз шудан вобастагӣ дорад.

Вобаста ба ин, асосҳои сохтори конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон чун дигар давлатҳо дар боби якуми Конститутсияи Ҷумҳу-

рии Тоҷикистон дар 13 модда (моддаҳои 1-13) пешбинӣ шудаанд, ки дар он шакл ва моҳияти давлат, рамзҳои соҳибхотирӣи давлат, арзиши олии будани инсон ва ҳуқуқу озодиҳои он, соҳибхотирӣи халқ ва шаклҳои он, тақсимнашаванда ва дахлнопазир будани ҳудуди Тоҷикистон, дар асоси равияҳои гуногуни сиёсӣ ва мафкуравӣ инкишоф ёфтани ҳаёти ҷамъиятӣ, таҷзияи ҳокимияти давлатӣ, эътибори олии ҳуқуқӣ доштани Конститутсия ва мустақиман амал намудани меъёрҳои он ва ғ. мавриди танзим қарор гирифтаанд.

Барои бехатарии конституционӣ он асосҳои сохтори конституционӣ аҳамияти хос доранд, ки онҳо аломати давлати соҳибхотирро ташкил медиҳанд. Аз ҷумла, тақсимнашаванда ва дахлнопазир будани ҳудуди Тоҷикистон, таҷзияи ҳокимияти давлатӣ, эътибори олии ҳуқуқӣ доштани Конститутсия ва мустақиман амал намудани меъёрҳои он ва ғ.

Масъалаҳо, меъёрҳо ва принципҳои асосҳои сохтори конституционӣ объекти бехатарии конституциониро ташкил медиҳанд. Азбаски онҳо мавриди ҳифз қарор дода мешаванд, таҳдидҳои мавҷуданд, ки асосҳои сохтори конституциониро аз онҳо бояд ҳифз кард.

Ин хатарҳо ба хатарҳои воқеӣ-зӯҳуроти аллакай ташаккулёфта, ки қобилият ва имконияти ба асосҳои сохтори конституционӣ расонидани зарарро доранд ва хатарҳои имконпазир ташаккули онҳо дар оянда метавонад ба асосҳои сохтори конституционӣ зарар расонанд.

Вайрон кардани принциби таҷзияи ҳокимияти давлатӣ, тезутунд гаштани мубориза барои ҳокимият миёни ҳизбҳои гуногуни сиёсӣ, ғасби ҳокимият, набудани ягонагӣ дар пешбурди ҳокимияти давлатӣ, поймол кардани ҳуқуқи инсон ва шаҳрванд, таҳия ва қабули қонунҳои ба асосҳои сохтори давлатӣ зид, таҳдид ба бехатарии конституционӣ арзёбӣ мегардад.

Дар миёни таҳдидҳо ба бехатарии конституционӣ инҳоро дохил кардан мумкин аст:

1) Муҳолифат ва камбудӣ (пробел) дар қонунгузорӣ, аз ҷумла конституционӣ;

2) мавҷуд набудани механизми татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии қабулнамуда ва ҷавобгарӣ барои иҷро накардани онҳо;

3) кор карда нашудани меъёрҳо оид ба ҷавобгарии сиёсӣ ва ҳуқуқӣ барои мақомоти ҳокимияти давлатӣ, шахсони мансабдори онҳо барои риоя накардани Конститутсия ва

қонунҳо; бе назорат мондан ва надидани чораҳо нисбат ба бухрони иқтисодӣ-молиявӣ, бе назорат мондани фаъолияти баъзе аз ҳизбҳои сиёсӣ ва иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, аз ҷумла динӣ; боло рафтани сатҳи ҷинояткорӣ, ба сохторҳои ҳокимиятӣ, низоми банкӣ, молия, қарз ва савдо дохил шудани ҷинояткорон, хусусияти фаромилӣ касб кардани ҷинояткорӣ ва ғ.

4) таъсири омилҳои беруна, табидуллати давлатӣ, инқилоб, ҷангҳои шаҳрвандӣ дар шафати давлат, терроризм ва экстремизми динӣ, маводи мухаддир, яроқи ядрой;

5) таъсири омилҳои табиӣ техногенӣ.

Вобаста ба ин, давлатро зарур аст, ки вазъи сиёсӣ иҷтимоӣ, иқтисодии давлат, вазъи минтақа ва ҷаҳонро доимо дар назар дошта, принципҳои асосҳои сохтори конституционӣ, фаъолияти муназзами мақомоти давлатӣ ва амнияти миллиро таъмин карда тавонад.

Дар Тоҷикистон заминаи бозғаймӣ барои пешбурди ҳокимияти давлатӣ, фаъолияти бонизом ва муътадили мақомоти давлатӣ, ҷавобгарӣ ва масъулияти онҳо ва мансабдорони давлатӣ ва дигар ҳолатҳои барои рушду такомули давлати миллий зарур, фароҳам оварда шудааст.

Аммо ин мазмун онро надорад, ки давлат ва мақомоти он вазифаи худро дар самти ҳифзи манфиатҳои миллий ва бехатарии конституционӣ ба итмом расонидааст. Баръакс, ҳар давраи замон дорои таҳдидҳои ба худ хос ва равандҳои нави сиёсӣ ҳуқуқӣ, иҷтимоӣ иқтисодӣ, минтақавию геополитикӣ ва баъзе ҳолатҳои ғайриҷашмдошт мебошад. Ба назар ё ба эътибор нагирифтани онҳо метавонанд барои бехатарии конституционӣ ва амнияти миллий таъсири манфӣ ба бор оранд.

Халқи тоҷик, бинобар ба инобат нагирифтани равандҳои сиёсӣ ва иҷтимоӣ давлатдорӣ худ, давраи нооромии кишварамонро як бор паси сар кард, ки он бояд барои халқи мо сабақи таърихӣ гардад.

Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба ин масъала дахл карда, дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъкид доштанд, ки «ҷанги таҳмили шаҳрвандӣ кишварӣ моро аз масири пешрафт ҷаҳон даҳсола ақиб партофт ва мардуми Тоҷикистонро маҷбур сохт, ки барои баргарафти кардани ҳароби ғайриҷашмдошт он солҳо захираҳои шабонарӯзӣ ва мушқилоту монеаҳои басо гаронро таҳаммул намоянд.

Қариб даҳ соли истиқлолият тамоми нерӯ ва талошҳои Ҳукумати кишвар барои барқарор кардани ҳокимияти конституционӣ ва рушди давлатдорӣ, пеш аз ҳама, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва сохторҳои низомӣ, ба Ватан баргарафти кардани беш аз як миллион нафар фирориён, барқарорсозии баъдиҷангӣ, таъмини сулҳу субот ва ваҳдати миллий равона гардид.» [8].

Бо ин назардошт, Пешвои миллат таъкид доштанд, ки «озодиву истиқлолият бароямон дастоварди бузургтарин ва ғояи муқаддаси миллий буда, мо бо вучуди мушқилоти ҷойдошта барои ҳимоя ва пойдору устувор мондани он минбаъд низ тамоми саъю талоши худро равона месозем ва ин неъмат бузургии милли-тамонро чун ғавҳараки ҷашм эҳёву ҳифз мекунем.» [8].

Аз ин рӯ, Маркази тадқиқоти стратегияи назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар муассисаҳои илмӣ-тадқиқотӣ, мақомоти амниятӣ, умуман тамоми мақомоти давлатӣ бояд пайваста раванд ва омилҳои дохилӣ ва байналмилалӣ ба бехатарии конституционӣ таъсир доштара пайгирӣ ва таҳлил намуда, тавсеаҳои заруриро ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод кунанд. Дар навбати худ, Ҳукумат барои пешгирии омилҳои зикршуда чораҳои дахлдор пешбинӣ намояд.

Ҳамин тавр, мо метавонем бехатарии конституциониро, ки он амалан ҳифзи меъёрҳо ва принципҳои зерполаҳои асосҳои сохтори конституционӣ, яъне давлатдорӣ ва давлатсозии мо мебошанд, ҳифз ва таъмин намоем.

Рӯйхати адабиёт

1. Бондарь Н.С. Конституционная безопасность личности, общества, государства: постановка проблемы в свете конституционного правосудия // Правовая реформа, судебная реформа и конституционная экономика: Сборник статей. М., 2004. – С. 42-43.
2. Зорькин В. Д. Россия и ее Конституция // Журнал российского права. 2003. №11. – С. 3-10.
3. Авакьян С.А. Конституционное право России. Том 1. Второе издание: Учебный курс. М., 2007. – С. 138-144.
4. Шульженко Ю.Л. Самоохрана Конституции Российской Федерации. М., 1997. – С. 5.
5. Пряхина, Т.М. Конституционная доктрина Российской Федерации: Научное издание. -М.: Юнити-Дана. Закон и право, 2006.

– С. 323; Гончаров И.В. Законодательное обеспечение конституционной безопасности Российской Федерации // Конституционное и муниципальное право. 2003. № 4.

6. Шуберт Т.Э. Конституционная безопасность России // Журнал российского права. 1998. № 4/5. – С. 57.

7. Димитрова С.А. Обеспечение конституционной безопасности федеративного го-

сударства в условиях современного развития Российской Федерации (конституционно-правовой аспект): диссертация ... кандидата юридических наук: 12.00.02 - Москва, 2008.

8. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 22 декабри соли 2012. <http://www.president.tj/node/13739>. Санаи мурочиат 28 августи соли 2017.

Аннотатсия

Беҳатарии конститусионӣ ҳамчун категорияи конститусионӣ

Дар мақолаи мазкур масъалаи беҳатарии конститусионӣ баррасӣ гардидааст. Муаллиф мафҳуми беҳатарии конститусиониро аз адабиёти ҳуқуқӣ таҳлил намуда, таҳдидҳои сохтори конститусиониро номбар намудааст.

Аннотация

Конституционная безопасность как конституционная категория

В статье рассмотрен вопрос конституционной безопасности. Автор проанализировал понятие конституционная безопасность в правовых учебниках, упомянул угрозы конституционному строю.

Annotation

Constitutional security as a constitutional category

The article deals with the issue of constitutional security. Author analyzed the notion of constitutional security in legal textbooks and mentioned threats to the constitutional system.

ҲУҚУҚИ ГРАЖДАНӢ; ҲУҚУҚИ СОҲИБКОРӢ; ҲУҚУҚИ ОИЛА;
ҲУҚУҚИ БАЙНАЛҲАЛҚИИ ХУСУСӢ (ИХТИСОС: 12.00.03)
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО;
МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО (СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.03)

Азизов И.М.,

*сардори шуъбаи қонунгузорӣ оид ба молия,
андозу гумрук ва ғайрияти бонкии Маркази
миллии қонунгузорию назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон*

**ҲИСОББАРОВАРКУНИИ ЭЛЕКТРОНӢ:
МАҲҲУМ ВА МОҲИЯТИ ОН**

Калидвожаҳо: ҳисоббароваркунии электронӣ; интернет-технология; тиҷорати электронӣ; воситаҳои электронии пардохт; кортҳои пардохти бонкӣ; чек; пулҳои электронӣ; интиқоли маблағҳои пулӣ; қозғоғҳои қиматнок ва қонунгузорӣ.

Ключевые слова: электронные расчеты; интернет-технология; электронная коммерция; электронные платёжные средства; карта банковских платежей; чек; электронные деньги; перевод денежных средств; ценные бумаги и законодательство.

Keywords: electronic accounts; internet-technology; electronic commerce; electronic payment means; care of bank payment; check; electronic money; translation of money resources; valuable papers and legislation.

Дар марҳилаи имрӯзаи рушди иқтисоди бозорӣ нақши ҳисоббароваркунии электронӣ ҳамчун шакли мустақили ҳисоббароваркунии назаррас мебошад. Гарчанде ки дар сатҳи қонунгузорию амалкунандаи ҷумҳурӣ мафҳуми “ҳисоббароваркунии” муайян нагардидааст, вале агар ҳолатҳои истифодашавии мафҳуми мазкурро аз дигар санадҳои меъёрӣ ҳуқуқӣ таҳлил намоем, чунин ҳулоса баровардан мумкин аст, ки зери мафҳуми “ҳисоббароваркунии” супурдани (гузаронидани) маблағҳои пулӣ барои иҷрои уҳдадорихоӣ ҳуқуқи хусусию оммавӣ, интиқоли маблағҳои пулӣ ба соҳибонашон дар дигар суратҳисобҳои худ, инчунин баамалбарории амалиёти ҳазинавӣ фаҳмида мешавад [1]. Дар Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон [2] [боби алоҳида вобаста ба роҳҳо ва шаклҳои ҳисоббароваркунии пешбинӣ гардидааст. Тибқи талаботи кодекси мазкур ҳисоббароваркунии мумкин аст бо ду роҳ ба амал бароварда шавад:

– яқум, бо роҳи супурдани маблағи нақд дар шакли пешниҳод намудан ба шахрванд ва ё гузаронидан ба ҳазинаи шахси ҳуқуқӣ, ин ҳисоббароваркунии нақдӣ мебошад;

– дуом, бо роҳи ғайринақдӣ.

Мувофиқи қисми 3 моддаи 886 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон шартҳои зарурии амалисозии ҳисоббароваркунии ғайринақдӣ, ин кушодани суратҳисоб дар бонкҳо ё дигар ташкилотҳои кредитӣ мебошад. Маҳз истифода бурдани суратҳисоби бонкӣ аломати асосии мафҳуми “ҳисоббароваркунии ғайринақдӣ” мебошад. Ҳамзамон, маҳаки асосии ҷудо кардани ҳисоббароваркунии нақдӣ ва ғайринақдӣ истифода бурдани суратҳисобҳои бонкӣ дар ташкилотҳои кредитӣ мебошад. Ҳисоббароваркунии ғайринақдӣ бо иштироки ташкилоти кредитӣ, ҳисоббароваркунии нақдӣ бошад, бе иштироки онҳо амалӣ карда мешавад. Аз ҳолати дар боло овардашуда бармеояд, ки уҳдадории шахсони ҳуқуқӣ ҳи-

соббаробаркуниро бо тартиби ғайринақдӣ амалӣ мекунад, яъне бо роҳи гузаронидани маблағҳои пулӣ аз як суратҳисоб ба суратҳисоби дигар дар ташкилотҳои қарзӣ, ки ҳолати мазкур дар шароити инкишофи технологӣ бо истифодаи ҳисоббаробаркунии электронӣ бамаврид ва зарурӣ мебошад.

Аз ҷониби шахсони ҳуқуқӣ истифода бурдани маблағҳои нақдӣ дар баъзе мавридҳо бо мақсади ҳифзи ҳимояи маблағҳои бучетӣ ва мақсаднок истифода намудани онҳо тибқи қонунгузори амалкунада маҳдуд карда шудааст. Ғайр аз ин, дар мавридҳои истисноӣ амалиётҳои ҳазинавӣ алоҳида ҷудо карда мешавад. Онҳо бо гузаронидани маблағҳои нақдӣ ба суратҳисоби бонкӣ ва бо гирифтани маблағҳои нақдӣ аз суратҳисоби бонкии “соҳибони” ин ҳисоб баробаркуниҳо алоқаманд аст. Чун маълумоти мухтасарро оид ба ҳуди ҳисоббаробаркунии, пешниҳод намудем, вале мақсади мо ин ҷо аз таҳлил доир ба мафҳум ва моҳияти ҳисоббаробаркунии электронӣ иборат мебошад.

Аз ин рӯ, бояд қайд намуд ки инкишофи Интернет-технология ва тичорати электронӣ имконият медиҳад, ки аксарияти муносибатҳои тичоратии мутақобиларо ба шакли электронӣ гузаронид. Мафҳуми ҳисоббаробаркунии ба ғаёлияти тичоратӣ алоқамандии зич дошта, амалан унсури ҳатмӣ ҳар як аҳдномаи тичоратӣ мебошад. Бояд гуфт ки ҳар як дафъа ҳангоми бастанӣ шартномаи хариду фурӯш хоҳ дар шакли ҳаттӣ ва ё шифоҳӣ зарурат ба вучуд меояд, ки пардохти онро бо тарзҳои муқарраргардидаи ҳисоббаробаркунии интиҳоб намоем. Алҳол, барои рушди ҳисоббаробаркунии электронӣ дар аксари Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, аз ҷумла Тоҷикистон шароити мусоиди ҳуқуқӣ ба миён омада, заминаҳои қонунии ғаёлият фароҳам гардида истодааст. Бешубҳа, ин раванд дар маркази таваҷҷуҳи мақомоти давлатӣ, коршиносон, мутахассисон, таҳлилгарон ва қонунгузор қарор гирифта, ба таври мунтазам мавриди танзимнамоии ҳуқуқӣ қарор мегирад. Аз ин ҷост, ки дар Тоҷикистон ва ҳам дар кишварҳои рушдёфта, рушдкунанда ва рӯ ба рушди дунё масъалаи мазкур мавриди омӯзишу таҳлил ва танзимнамоии ҳуқуқӣ қарор дорад.

Чун таҳлили мо низ оид ба ҳисоббаробаркунии электронӣ дар қонунгузорӣ ва илми ҳуқуқ бахшида шудааст, бояд гуфт ки гарчанде кодекси граҷдании Ҷумҳурии Тоҷики-

стон онро дар алоҳидагӣ пешбинӣ накарда бошад ҳам, аммо онро метавон аз мазмуни моддаи 887 пайдо намуд. Зеро, дар баробари шаклҳои муайянамудаи ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ, инчунин дигар шаклҳо, ки қонунҳо, қоидаҳои бонкии мутобиқи онҳо таҳиягардида ва анъанаҳои муомилоти кории дар амалияи бонкӣ истифодашаванда пешбинӣ намудаанд, иҷозат дода мешавад. Аз ин рӯ, бояд қайд кард, ки маҷмӯи хусусиятҳои бо қонунгузорӣ пешбинигардида дар низоми ҳисоббаробаркуниҳо ба мо имконият медиҳад, ки мафҳуми ҳисоббаробаркунии электрониро ҳамчун тарзи мустақили ҳисоббаробаркуниҳо баррасӣ намоем.

Ҳисоббаробаркунии электронӣ, ин системаи иҷро кардани амалиётҳои ҳисоббаробаркунии байнибонкӣ дар асоси супориши мизочон, ки дар шакли электронӣ бо ёрии воситаҳои электрони алоқа дода мешавад, фаҳмида мешавад [3]. Мақсади аслии анҷом додани пардохтҳо бо тарзи электронӣ, ин тезонидани ҳаҷми гардиш, ихтисор кардани ҳаҷми воситаҳои пулӣ дар ҳисоббаробаркуниҳо ва баланд бардоштани сифати хизматрасонии бонкӣ мебошад. Бояд қайд намуд, ки шакли аз ҳама пешрафта ва тараққиқарда, ин шакли ҳисоббаробаркунии электронӣ ба воситаи қортҳои пардохтӣ ва пулҳои электронӣ мебошад. Вобаста ба танзими қортҳои пардохтӣ ва пулҳои электронӣ ва пардохти милли қайд намудан зарур аст, ки муносибатҳои мазкур дар кишвари мо ва дигар давлатҳои ба мо наздик гуногун буда, дар доираи қонуни алоҳида танзим карда мешавад. Масалан, дар Федератсияи Россия, Қонуни Федератсияи Россия оид ба пардохти милли амал менамояд, ки асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии низоми милли пардохтро муайян намуда, тартиби расонидани интиқоли маблағҳои пулӣ, истифода кардани воситаҳои пардохти электронӣ, ғаёлияти субъектҳои низоми пардохти миллиро ба танзим дароварда, инчунин талабот ва ғаёлияти низоми пардохт, тартиби анҷом додани назорат ва мушоҳида дар низоми пардохти миллиро муайян мекунад [4]. Бояд гуфт гуфт ки яке аз хусусиятҳои муҳими қонуни номбурда иборат аз он аст, ки доираи амали қонуни мазкур васеъ буда, яке аз объектҳои танзими он танҳо пардохтҳои электронӣ мебошад. Дар баробари ин дар ҷумҳуриҳои Ўзбекистон ва Қирғизистон низ қонуни алоҳида дар бораи пардохтҳои электронӣ мавҷуд буда, муносибатҳои мазкурро танзим мена-

мояд. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ин самт гарчанде ки то имсол қонуни алоҳида мавҷуд набуд, вале танзими ҳуқуқии он дар баъзе меъёрҳои қонунҳо ба назар мерасиданд, аммо муносибатҳои мазкурро пурра дарбар намегирифт. Чи тавре ки ба ҳамагон маълум аст, танҳо имсол Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хизматрасониҳои пардохтӣ ва низоми пардохтӣ” [5] қабул гардид, ки қисми ин муносибатҳоро дар алоҳидагӣ танзим менамояд. Аммо дар соҳаи пардохтҳои электронӣ бо Қарори раёсати Бонки Миллии Тоҷикистон, таҳти №345, аз 24 декабри соли 2009 Қоидаҳои амалигардони пардохтҳои электронӣ тавассути низоми пардохтии Бонки Миллии Тоҷикистон тасдиқ карда шудааст. Қоидаҳои амалигардони пардохтҳои электронӣ тавассути низоми пардохтии Бонки Миллии Тоҷикистон тартиби анҷом додани пардохтҳои электрониро тавассути низоми байнибонкии пардохтии Бонки Миллии Тоҷикистон ба танзим дароварда, қоидаҳо ва тартиби пайваستшавиро ба низоми пардохтии Бонки Миллии Тоҷикистон муайян менамояд. Аммо санади мазкур низ мафҳуми ҳисоббаробаркунии электрониро муайян накардааст. Танҳо мафҳуми пардохти электрониро пешбинӣ менамояд, ки тибқи он, пардохти электронӣ, ин анҷом додани ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ ба воситаи ҳуҷҷати пардохти электронӣ бо истифода аз воситаҳои техникӣ ва технологияҳои иттилоотӣ фаҳмида мешавад. Мақсади асосии Низоми мазкур, ин таъмини интиқоли бозътимод, босуръат, беҳатар ва мунтазами маблағҳои пулӣ тариқи ҳисоббаробаркунии ғайринақдии байни Иштирокдорони Низом, инчунин интиқоли пардохтҳое, ки ба қарордодҳо дар бозорҳои молиявии байнибонкӣ вобастаанд, мебошад.

Дар баробари ин тибқи Қарори раёсати Бонки Миллии Тоҷикистон аз 25 апрели соли 2012, таҳти №76, Дастурамали № 193 «Дар бораи ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардида, муносибатҳои мазкурро танзим менамояд. Дастурамали мазкур воситаҳои пардохти электрониро муқаррар намудааст, ки тибқи он ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ бо истифодаи технологияҳои ҳозиразамон ба амал бароварда мешавад. Воситаҳои пардохти электронӣ, ин воситаҳо ва ё усулҳое, ки ба муштарии 2 ташкилоти қарзӣ барои омода, тасдиқ ва ирсол намудани супориши интиқоли маблағ дар доираи шаклҳои муқарраргардидаи ҳисобба-

робаркунии ғайринақдӣ бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, ҳомили электронии иттилоот, аз ҷумла, корти пардохтии бонкӣ ва дигар таҷҳизоти техникӣ, имконият медиҳад. Ё ин ки ҳуҷҷати пардохти электрониро муқаррар намудааст, ки тибқи он маълумоте, ки дар ҳомили мошинӣ сабт шуда, шакли электронии ҳуҷҷати пардохтии қоғазӣ мебошад, мувофиқи қоидаҳои низоми пардохтӣ андозаи муқарраршуда дорад ва маълумоти заруриро барои анҷом додани ҳисоббаробаркунии тибқи муқаррароти қонунгузорӣ дарбар мегирад. Гарчанде ки дастурамали мазкур қабул гардида, муносибатҳои ҳисоббаробаркунии электрониро танзим намояд ҳам, вале ҳуди мафҳуми ҳисоббаробаркунии электрониро муайян накардааст.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон [6] дар қисми 1 моддаи 138 муқаррар намудааст, ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳисоббаробаркунии пулӣ Ҳангоми фурӯши мол, иҷрои корҳо ва хизматрасониҳо бо пули нақд, кортҳои пардохти бонкӣ, чекҳо бо истифодаи ҳатмии мошинҳои назоратӣ ҳазинавии дорои хотираи фискалӣ ва додани чеки назоратӣ анҷом дода мешаванд.

Иштирокчиёни ҳисоббаробаркунии электронӣ шахсони ҳуқуқӣ, бонкҳо, ташкилотҳои қарзӣ, (филиалҳои онҳо) ва дигар мизочони он мебошанд. Масалан: стратегияи инкишофи системаи пардохтии Россия тибқи таҳлилҳои пешбинигардида аз рӯи 2 самт ба амал бароварда мешавад:

- гузариш ба системаи электронии ҳисоббаробаркунии байнибонкӣ дар режими вақти воқеӣ;

- ихтисор кардани пулҳои нақдӣ дар мурурият бо роҳи қорӣ кардани ҳисоббаробаркуниҳо бо кортҳои пардохтӣ.

Таъсиси системаи ҳисоббаробаркуниҳое, ки дар режими вақти воқеӣ кор мекунад, аз ҷаҳзи баровардани воситаҳо аз ҳисоби супоранда то ҷаҳзи гузаронидани онҳо ба суратҳисоби қабулкунанда, ки мувофиқат мекунад, яке аз вазифаҳои асосӣ мебошад. Ин рад кардан аз корҳо бо соҳибони қоғазҳои иттилоотӣ аввала ва гузариш ба кор бо ҳуҷҷатҳои электрониро дар назар дорад. Дар замони муосир имконияти амалӣ сохтани пардохтҳоро дар режими вақти воқеӣ танҳо бонкҳои калон дар ихтиёр доранд.

Кортҳои пардохтӣ аз рӯи мазмуни танзими иқтисодии худ таъин шудаанд:

- барои ихтисор кардани пулҳои нақдӣ;
- барои зиёд кардани қарзи гардиши ғайринақдӣ;
- барои тезонидани ҳисоббаробаркуниҳо;
- барои васеъ кардани ҳаҷми хизматрасониҳои муштариён.

Проблемаи асосии системаи электронии ҳисоббаробаркуниҳо дар таъсиси системаи устувори ҳифзи иттилооти бонкӣ ва суратҳисобҳои мизочон аз шикастан ва ғайриқонунӣ гирифтани воситаҳо иборат аст. Вобаста ба ин функсияи муҳими қортҳои бонкӣ ҳаммонандкунии дорандаи қоғазҳои қиматнок бо мақсади аз ҷониби онҳо амалисозии ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ мебошад.

Аз таҳлили илмии қонунгузори дар боло овардашуда ба хулоса омадан мумкин аст, ки гарчанде қонунгузорӣ муносибатҳои мазкурро танзим наояд ҳам, аммо мафҳуми ҳисоббаробаркунии электронӣ муайян нагардидааст. Аз ин рӯ, бо мақсади дар оянда инкишоф ёфтани муносибатҳои соҳаи мазкур, пешбинӣ гардидани мафҳуми ҳисоббаробаркунии электронӣ дар қонунгузорӣ аз манфиат холӣ нест.

Рӯйхати адабиёт

1. Достов В. Электронные платежные системы одни из самых чистых [Электронный ресурс].

URL: <<http://digit.ru/opinion/20130628/402832457.html>>.

2. (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 1999, №12, мод. 323; соли 2002, № 4, қисми 1, мод. 170; соли 2006, №4, мод. 194; соли 2009, №12, мод. 821; с.2010, №7, мод. 540; Қонуни ҚТ аз 03.07.2012 с., №849, ҚҚТ аз 22.07.2013 с., №977).

3. Свободная энциклопедия Википедия. Электронные деньги [Электронный ресурс]. URL:http://ru.wikipedia.org/wiki/Мобильный_платёж.

4. Спильниченко В.К. Трансформация банковских платежных систем в экономике России [Электронный ресурс]. URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/transformatsiya-bankovskih-platezhnyh-sistem-v-ekonomike-rossii><<http://cyberleninka.ru/article/n/%20transformatsiya-bankovskih-platezhnyh-sistem-v-ekonomike-rossii>>

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи хизматрасониҳои пардохтӣ ва низоми пардохтӣ”, аз 24 феввали соли 2017, №1397. Суроғаи электронӣ: http://base.mmk.tj/view_sanadholist.php. (санаи муроҷиат: 25.07.2017).

6. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2012, №9, мод. 838; с. 2013, №12, мод. 889, мод. 890; с. 2015, №3, мод. 210; Қонунҳои ҚТ аз 23.11.2015 с., № 1244, 1245; аз 15.03.2016 с., №1297.

Аннотатсия

Ҳисоббаробаркунии электронӣ: мафҳум ва моҳияти он

Дар мақолаи мазкур аз ҷониби муаллиф оид ба мафҳуми ҳисоббаробаркунии электронӣ дар қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон ва илми ҳуқуқ таҳлил гузаронида шудааст. Масъалаи мафҳум ва моҳияти ҳисоббаробаркунии электронӣ дар шароити иқтисоди бозорӣ хеле муҳим мебошад. Бо рушд ёфтани муносибатҳои нави иқтисодӣ ақидаву назарияҳои илмӣ олимони соҳа оид ба ҳисоббаробаркунии электронӣ рӯз то рӯз зиёд афзун мегардад.

Аннотация

Электронные расчеты: понятие и их сущность

В настоящей статье автором проанализировано понятие электронных расчетов по законодательству Республики Таджикистан и юридической науки. Вопросы понятия и сущности электронных расчетов в условиях рыночных отношений являются весьма актуальными. С развитием новых экономических отношений, идеи и научные теории ученых в сфере электронных расчетов день за днем возрастают.

Annotation

Electronic accounts; concept and essence

In this article author analyzed the concept of electronic accounts to the legislation of the Republic of Tajikistan and the juridical science. The issues concept and essence of electronic accounts in the condition of market economy is very actual, with development of new economic relations ideas and scientific theories of scholars in the spheres of electronic accounts day by day increases.

Раҳимзода М.З.,

узви вобастаи АИ ҚТ, доктори илмҳои
ҳуқуқшиносӣ, профессор

БАЪЗЕ МАСЪАЛАҲОИ РЕҶАИ ҲУҚУҚИИ МОЛУМУЛКИ СОҲИБКОР

Калидвожаҳо: реҷаи ҳуқуқӣ; молумулк; ашё; пул; қоғазҳои қиматнок; иттилоот.

Ключевые слова: правовой режим; имущество; вещи; деньги; ценные бумаги; информация.

Keywords: legal regime; property; thing; money; securities; information.

Неъматҳои зиёде вуҷуд доранд, ки аз якдигар бо сифатҳои гуногуни худ фарқ кунанд ҳам, вале объекти фаъолияти соҳибкорӣ мебошанд. Дар баробари рушди истеҳсолот, илм, адабиёт, санъат ва соҳаҳои дигари фаъолияти инсон шумора ва навъҳои онҳо пайваста меафзояд. Дар бозор мавҷуд будани объектҳои гуногуни фаъолияти соҳибкорӣ ба муқаррар намудани хусусиятҳои муҳими танзими ҳуқуқии объектҳои алоҳида сабаб мегардад. Намудҳои объектҳои ҳуқуқи соҳибкорӣ дар м. 140 КГ ҚТ оварда шудаанд. Ба онҳо неъмату ҳуқуқи молумулкӣ (молу мулк), аз ҷумла: ашё, пул (асъори хоричӣ), қоғазҳои қиматнок, қору хизматҳо, иттилоот, амал, натиҷаи фаъолияти зехнӣ, номи фирма, тамғаи мол ва воситаҳои дигари фардикунонии маҳсулот, ҳуқуқи молумулкӣ ва молу мулкҳои дигар дохил мешаванд.

Бояд қайд намоем, ки амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ бе истифодаи молу мулкҳои муайян ғайриимкон мебошад. Зеро, аз нуқтаи назари муносибатҳои бозорӣ, хусусияти муҳими ҳама гуна объекти дорои қобилияти муомилот дар фаъолияти соҳибкорӣ истифода шудан, яъне имконияти ба бозор дохил шудан, объекти аҳдҳои гуногун будан ва ғайра мебошад. Тибқи талаботи Кодекси граждани ба даст даровардани ғоида аз истифодаи молумулк имкон дорад (моддаи 2). Ҳамин тавр, истифодаи молумулк яке аз шаклҳои фаъолияти соҳибкорӣ мебошад. Ташкилотҳои тичоратӣ ва ғайритичоратие, ки дар муомилоти граждани иштирок менамоянд, дорои имконияти истифодаи молумулкро барои анҷом

додани фаъолият вобаста аз андоза ва намуди ҳуқуқи ба онҳо тааллуқдошта доранд. Онҳо метавонанд ҳамагуна фаъолиятро анҷом диҳанд, ки қонун манъ накардааст, аз ҷумла ҳамагуна аҳдҳоро бо риояи маҳдудиятҳои муқаррарнамудаи қонунгузорӣ содир намоянд.

Фаъолиятро оид ба ба даст овардани ғоида амалӣ намуда, соҳибкор дар доираи меъёрҳои қонунгузории амалкунанда, ки аз маҷмӯи воситаҳои ҳуқуқии гуногун иборат аст, маҳдуд мебошад. Ин маҷмӯи воситаҳои ҳуқуқии гуногун дар якҷоягӣ реҷаи меъёрӣ ҳуқуқии соҳибкориро ифода намуда, таъсири худро ба муносибатҳои паҳн менамояд, ки ба сифати объекти онҳо молумулкҳои соҳибкорӣ ин ки элементҳои алоҳидаи он баромад менамояд. Реҷаи мазкур чунин тартиби танзимнамое мебошад, ки аз лиҳози ҳуқуқӣ имконияти истифодаи молумулкро дар муомилоти тичоратӣ таъмин менамояд. Бояд қайд намоем, ки иҷозатдиҳӣ, манъ кардан ва уҳдадорихои позитивӣ (мусбӣ) ҳамчун тарзи танзими ҳуқуқӣ дар заминаи аввалини реҷаҳои ҳуқуқӣ қарор доранд. Дар навбати худ воситаҳои ҳуқуқӣ, аз ҷумла меъёрҳои ҳуқуқӣ, муносибатҳои ҳуқуқӣ, ҳуқуқҳои субъективӣ ва уҳдадорихои ба онҳо алоқаманд, шартнома, ҷавобгарӣ ва ғ. механизми танзимнамоеи ҳуқуқиро ташкил медиҳанд. Ҳамин тавр, реҷаи ҳуқуқӣ тартиби танзимнамое мебошад, ки дар маҷмӯи воситаҳои ҳуқуқӣ ифода ёфта, ба ҳам таъсиррасонии махсуси байниҳудии иҷозатдиҳӣ, манъкунӣ, инчунин уҳдадоркунии позитивиро таъмин намуда, барпокунанда (ташкилкунанда) ё соҳаи махсуси танзимнамое мебошад [1, с. 372-375].

Барои ташаккули асосҳои молумулкӣ бо мақсади пешбурди фаъолияти соҳибкорӣ ташкилот ё соҳибкори инфиродӣ метавонанд молумулкро ба соҳибмулкӣ ё барои муваққатӣ доштан ва истифода бурдан, инчунин дар асоси ҳуқуқҳои маҳдуди ашёӣ ба даст дароваранд.

Ҳуқуқи моликият дар байни ҳуқуқҳои дигари ашёӣ аввалиндараҷа мебошад. Он асоси речаи ҳуқуқи молумулки соҳибкорро ташкил медиҳад, зеро аксарияти ташкилотҳои тичоратӣ соҳиби молумулке мебошанд, ки ба сифати амонат (ҳақ) ба онҳо муассисон (иштирокчиён) додаанд, инчунин молумулке мебошанд, ки ташкилотҳои мазкур бо дигар асосҳо ба даст даровардаанд. Мазмуни ҳуқуқи моликиятро ваколатҳои доштан, истифода бурдан ва ихтиёрдорӣ кардани молумулк бо салоҳдид ва бо манфиати ҳуди соҳибмулк ташкил медиҳад. Соҳибмулк ҳақ дорад мутобиқи салоҳдиди худ нисбати молу мулкаш ҳама гуна амалро раво бинад, аз ҷумла онро ба соҳибмулкии шахси дигар бегона намояд, худ соҳибмулк монаду салоҳиятҳояшро дар мавриди соҳибӣ (доштан), истифода ва ихтиёрдорӣ кардани молумулк ба онҳо вогузорад, молумулкро ба иҷора диҳад ва аз он бо усули дигар истифода барад ё онро ба тарзи дигар ихтиёрдорӣ кунад (қ.3 м. 232 КГ).

Ҳуқуқи пешбурди хоҷагӣ ҳуқуқи маҳдуди ашёии шахси ҳуқуқие мебошад, ки соҳиби молумулкӣ ба ӯ тааллуқ надорад. Речаи ҳуқуқи пешбурди хоҷагии молумулк дар Кодекси граждани ва Қонуни ҚТ аз 28 феввали соли 2004 «Дар бораи корхонаҳои давлатӣ» [2] муайян карда шудааст. Дорандаи ҳуқуқи пешбурди хоҷагии молумулк метавонанд танҳо корхонаҳои воҳиди давлатӣ ва коммуналӣ бошанд. Молумулкро ба корхонаи воҳиди давлатӣ мустаҳкам намуда, соҳибмулки он ба корхонаи ташкилнамудаи худ баъзе салоҳиятҳои худро оид ба доштан, истифода бурдан ва ихтиёрдорӣ намудани молумулк медиҳад ва ба ҳамин воситаи имконияти худро оид ба амалӣ намудани баъзе салоҳиятҳои худ маҳдуд менамояд. Дар ихтиёри соҳиби молумулк имконияти ҳуқуқи ҳалли масъалаҳои муайян кардани предмет ва мақсади фаъолияти корхонаи воҳиди давлатӣ, азнавташкилкунӣ ва барҳамдиҳии он, таъини директор (роҳбар)-и корхона, амалӣ намудани назорат аз боло, тибқи талаботи истифода ва нигоҳ доштани молумулке, ки ба корхона тааллуқ дорад, боқӣ мемонад. Инчунин, соҳибмулк ҳуқуқи гирифтани қисми фоидаи аз истифодаи молумулк ба даст даровар-

дашударо, ки дар ҳуқуқи пешбурди хоҷагӣ корхона мебошад, дорад.

Ҳамзамон, бояд қайд намоем, ки амалӣ намудани салоҳият оид ба ихтиёрдорӣ намудани молумулке, ки дар речаи пешбурди хоҷагӣ қарор дорад, дорои як қатор хусусиятҳои хос мебошад. Тибқи зербанди 2 моддаи 312 КГ корхонаи воҳиди давлатӣ бо розигии молик ё мақоми давлатӣ бинои иншоот, таҷҳизот ва дигар фондҳои асосии корхонаро фурушад ё ба ихтиёри дигар шахс супорад, иваз намояд, ба иҷораи дарозмуддат (беш аз се сол), инчунин муваққатан ба истифодаи бепул диҳад. Корхонаҳои воҳиди давлатӣ ва коммуналӣ аз ҳамаи ҳуқуқҳои оид ба ҳимояи судӣ нисбати молумулки дар речаи пешбурди хоҷагӣ қарордоштае, ки соҳибмулк ба он додааст, истифода мебарад, аз ҷумла ҳуқуқ ба пешниҳоди даъвои вендикатсионӣ ва негаторӣ, ҳатто нисбати соҳиби молумулки зикршуда дорад.

Ҳуқуқи оперативии идоракунии ҳуқуқи ашёии маҳдуди шахси ҳуқуқиест, ки соҳиби молумулки ба он тааллуқ надошта мебошад. Речаи ҳуқуқи онро Кодекси граждани ва Қонуни ҚТ «Дар бораи корхонаҳои давлатӣ» муқаррар менамояд. Дорандаи ҳуқуқи оперативии идоракунии танҳо корхонаи махсус ва муассиса, аз ҷумла бучетӣ ва хусусӣ шуда метавонад.

Ба монанди ҳолати таъсис додани корхонаҳои воҳиди давлатӣ ҳангоми мустаҳкам кардани молумулк ба корхонаи махсус ва муассиса соҳибмулк қисми салоҳиятҳои худро оид ба доштан, истифода бурдан ва ихтиёрдорӣ намудани молумулк ба онҳо медиҳад. Вале чунин вогузори салоҳият аз ҷониби соҳибмулк дар муқоиса ба корхонаҳои воҳиди давлатӣ ҷузъӣ мебошад. Тибқи моддаи 313 КГ корхонаи махсуси давлатӣ, инчунин муассиса ба молумулки дар ихтиёраш гузошташуда дар доираи муайяннамудаи қонун, мутобиқи мақсади фаъолияти хеш супоришҳои молик ва таъиноти молумулк ҳуқуқи соҳибӣ, истифода ва ихтиёрдорӣ карданро доранд. Соҳиби молумулки корхонаи махсуси давлатӣ ё муассис, ҳақ дорад молумулки зиёдатӣ, тахти истифода қарор надошта ва ё мутобиқи мақсад истифоданашударо пас гирад ва мутобиқи салоҳдиди худ истифода барад.

Доираи амалӣ намудани салоҳият оид ба ихтиёрдорӣ намудани молумулкӣ дар речаи оперативии идоракунии қарордошта аз ҷониби корхонаи махсуси давлатӣ тибқи Кодекси граждани ва Қонуни ҚТ «Дар бораи корхонаҳои давлатӣ» муайян карда мешавад. Дар асоси онҳо корхонаи махсуси давлатӣ ҳуқуқ надорад, ки тибқи

аҳдҳои ҳуқукии граждани молумулкери, ки ба фондҳои асосӣ дохил мешаванд, бе розигии молик аз худ кунад, аз кредитҳои бонкӣ бе иҷозати молик истифода барад, молумулки ба вай вобаста шуда ва молумулки аз ҳисоби маблағҳои дар натиҷаи ғайриқонунии худ гирифташро (бо розигии молик) бегона ё ихтиёрдорӣ намояд. Ҳамзамон, корхонаи махсуси давлатӣ махсулоташро бо розигии молик мефурӯшад ва тартиби тақсими даромади ба даст даровардашро соҳибмулк муайян менамояд (моддаи 32 Қонуни ҚТ «Дар бораи корхонаҳо»). Инчунин, хусусияти ҳосили ҳолати ҳуқукии корхонаи махсуси давлатӣ ва муассиса аз он иборат аст, ки онҳо аз рӯи ухдадорихояшон оид ба маблағи дар ихтиёрашон қарордошта ҷавобгар буда, дар сурати нокифоя будани маблағи онҳо масъулияти ухдадорихо ба зиммаи соҳиби муассиса ё корхонаи махсуси давлатӣ гузашта мешавад.

Вобаста аз алоқамандии ҳуқуқ ба молумулкӣ иштирокчиён (муассисон) ва ҳуди шахси ҳуқуқӣ дар Кодекси граждани ташкилотҳо ба се навъ тақсим карда мешаванд.

Навъи якуми алоқамандӣ нисбати ширкату ҷамъиятҳои хоҷагӣ ва кооперативҳои тижоратӣ амалӣ карда мешавад. Тибқи навъи мазкур муассисон ҳангоми таъсиси шахси ҳуқуқӣ ва додани молумулк ба он ҳуқуқҳои молумулкиро ба ин ашё аз даст дода, ҳуқуқи ухдадоригиро ба зимма мегиранд. Яъне, ҳуқуқи талабқуниро ба ҳиссаи молумулки ташкилот ҳангоми баромадан аз он ба даст медароранд. Соҳиби молумулк ҳуди ташкилот мегардад, зеро дар ташкилотҳои корпоративӣ соҳибмулки ягона ҳуди шахси ҳуқуқӣ мебошад. Ҳуқуқи соҳибмулкии онҳо ҳам ба молумулке (аз ҷумла, маблағҳои пулие), ки муассисони ҷамъият ҳангоми таъсис додан, инчунин ҷамагуна молумулки дар натиҷаи ғайриқонунии истеҳсолкардашуда ё бо дигар тарзҳои қонунӣ ба даст овардашуда ба вучуд меояд.

Ба навъи дуввум он шахсони ҳуқуқие дохил мешаванд, ки молумулкашон дар соҳибмулкии муассисони онҳо боқӣ монда, молумулк дар мувозинаи корхона нигоҳ дошта мешавад. Ба ҷунин субъектҳои ғайриқонунии соҳибкорӣ корхонаҳои воҳид ва махсуси давлатӣ, инчунин муассисаҳои дохил мешаванд, ки соҳибмулк онҳоро молия менамояд. Ҳангоми амалӣ намудани навъи мазкур ҳуқуқи ашёиро ба ҳамон як молумулк ҳам муассис, ки дорои ҳуқуқи соҳибмулкӣ мебошад ва ҳам дорандаи титулӣ, яъне корхона ва муассисаи дорои ҳуқуқи пешбурди хоҷагӣ ва оперативии идоракунӣ доранд.

Моҳияти навъи сеюм дар он ифода меёбад, ки муассисон молумулкро ба шахси ҳуқуқӣ дода, ҳуқуқи ашёиро ба ин молумулк бе ба даст даровардани ҳуқуқи ухдадоригӣ аз даст медиҳанд. Ба ҷунин шахсони ҳуқуқӣ ташкилотҳои ҷамъиятӣ ва динӣ, эҳсонкорӣ ва дигар фондҳо, иттиҳодияҳои шахсони ҳуқуқӣ (ассотсиатсияҳо ва иттифокҳо) дохил мешаванд. Мавҷудияти ҳамаи шаклҳои номбаршуда имконияти муваққатан доштан ва истифода бурдани дигар молумулкро аз ҷониби онҳо дар асоси шартнома истисно наменамояд. Мисоли он додани молумулк ба иҷора, идоракунӣ ба боварӣ асосёфта, дар асоси созишномаи консессионӣ бо риояи қоидаҳои муқарраркардаи қонунгузори амалкунанда шуда метавонад.

Фаҳмиши ҳуқуқи соҳибкории молумулк ба фаҳмиши ҳуқуқи граждани молумулк асос ёфта, дар доираи он молумулк ба ҳайси сарчашмаи имкони бадастдарории ғайриқонунии баҳо дода мешавад (м.1 КГ). Аз ин ҷо зери мафҳуми молумулки соҳибкор дар маънии васеъ маҷмӯи ашёҳо, ҳуқуқҳои молумулкӣ ва ухдадорихои характери молумулкӣ доштае фаҳмида мешавад, ки истифодаи он ё қисми он барои мунтазам ба даст даровардани ғайриқонунии аз ҷониби шахси бо тартиби муқарраркардаи қонун ба қайд гирифташуда равона карда шудааст.

Бояд қайд намоем, ки мафҳуми расмии молумулк дар қонунгузори амалкунанда мавҷуд нест. Агарчанде ки мазмун молумулк тибқи қонунгузорӣ ҳеле васеъ буда, на танҳо неъматҳои молумулкӣ, ухдадорихои характери молумулкӣ дошта (қ.2 м.64 КГ), балки он неъматҳои шахсии ғайримолумулкиро низ дарбар мегирад, ки арзиш доранд. Ба мисли ҳуқуқ аз истифодаи захираҳои шабакаи интернет, ки дар асоси шартнома дорандаи интернет - магазин истифодаи онро ба даст медарорад. Дар ҳолати мазкур ҳуқуқи истифодаи захираҳои интернетӣ молумулки соҳибкор ба ҳисоб меравад. Ҳамин тавр, молумулк на танҳо маҷмӯа ё объектҳои моддӣ дорои аломатҳои ашёӣ буда, балки ҳуқуқҳои молумулкӣ, иттилооти ҳифзшаванда, натиҷаҳои ҳифзшавандаи ғайриқонунии зехние, ки арзиш дорад, низ шуда метавонанд.

Оид ба мафҳуми «молумулк» дар адабиёти ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ низ фикру ақидаи ягона вучуд надорад. Тибқи ақидаи паҳншуда предметҳо ба молумулк на ҳамчун предмет, балки танҳо ба он асос дохил мешаванд, ки дорои арзиши қобилияти дар пул ифода ёфтандоранд. Арзишҳое, ки молумулкро ташкил медиҳанд, аз

пул иборатанд ё дар пул ифода меёбанд. Чунин муносибатро ба мафҳуми молумулк дар адабиёт ҳамчун фаҳмиши иқтисодӣ арзёбӣ менамоянд.

Дар мафҳуми ҳуқуқӣ тасавурот оид ба молумулк ҳамчун маҷмӯи неъматҳо, ба баҳои арзишӣ маҳдуд намешавад. Дар фаҳмиши ҳуқуқӣ молумулк аз маҷмӯи дар шакли пулӣ ифодаёфтаи муносибатҳои ҳуқуқие иборат мебошад, ки ба ҳайси субъекти он дорандаи молумулк баромад менамояд. Ҳамзамон, қайд карда мешавад, ки ба молумулк маҳз муносибатҳои ҳуқуқӣ дохил мешаванд, на объектҳои он. Ақидаи мазкур дар моддаҳои 19, 48 ва ғ. Кодекси граждани низ ифода ёфтааст. Дар моддаи 19 омадааст, ки шахрванд дар ҳуқуқи моликияти метавонад молумулк дошта бошад ё дар моддаи 48 омадааст, ки ташкилоте шахси ҳуқуқӣ доништа мешавад, ки дар моликият, пешбурди хоҷагидорӣ ё идоракунӣ оперативӣ молумулк дошта бошад.

Бояд қайд намоем, ки тибқи Кодекси граждани ба ҳайати молумулк, инчунин ашёҳо дохил мешаванд, ки истилоҳи мазкур ба таври васеъ дар қонунгузори граждани истифода бурда мешавад. Шарҳи мафҳуми ашё дар қонунгузори мазкур дода намешавад, зеро истилоҳи зикршуда предмети тадқиқоти фалсафа ва соҳаҳои дигар мебошад. Ҳамзамон, дар ҳуқуқшиносӣ хеле барвақт оид ба фарқи фаҳмиши фалсафӣ ва моддии ашё, аз фаҳмиши ҳуқуқии онҳо ибрози ақида карда шудааст. Қайд карда мешавад, ки ашёҳо дар фаҳмиши ҳуқуқӣ предмети олами берунӣ (модди)-е мебошанд, ки дар ҳолати табиӣ дар табиат вучуд дошта ё бо меҳнати инсон сохташуда, объекти асосӣ дар муносибатҳои молумулкии ҳуқуқӣ ба ҳисоб мераванд [3, с. 254-255]. Дар ҳуқуқи граждани ба сифати ашё арзишҳои олами моддии ба назар намоён (ламсшаванда) ва шакли иқтисодии молидошта фаҳмида мешавад. Онҳо дар муқоиса ба объектҳои ғайримоддӣ баҳо дода мешаванд. Аз мавқеи қонунгузори амалкунанда (м.140 КГ) ба молумулк ба ғайр аз ашёҳо, боз ҳайвонот (м. 150 КГ), инчунин пул ва қоғазҳои қиматнок ва объектҳои олами моддӣ дохил мешаванд. Бояд қайд намоем, ки Кодекси граждани фақат пули нақдро ҳамчун ашё эътироф менамояд. Қоғазҳои қиматнок объекти муҳими ҳуқуқи соҳибкорӣ, яке аз механизми то дараҷае мувофиқи гузаронидани арзиши мубодилавӣ буда, дар ҳолатҳои муайян метавонанд аз рӯи уҳдадорихо ва тарзи қарздиҳӣ воситаи ҳисоббаробаркунӣ ҳисобида шаванд. Чунинанд масалан, қоғазҳои қиматноки мол тақсимкунанда, векселҳо, чекҳо. Дар муомилот иштирок

намудани чунин қоғазҳои қиматнок зарурати воқеан гузаронидани мол ва маблағро аз як соҳибкор ба соҳибкори дигар аз байн мебарад. Қоғазҳои қиматнок ҳуҷҷате мебошад, ки бо риояи шакли муқарраргардида ва реквизитҳои ҳатмӣ ҳуқуқи молумулкero тасдиқ менамояд, ки татбиқ ё гузашт кардани он, ҳуқуқи танҳо дар сураати нишон додани он имконпазир аст (м. 157 КГ). Ҳамин тавр, қоғазҳои қиматнок ҳамчун ҳуҷҷат ҳисобида мешавад. Вале дар Кодекси граждани мафҳуми ҳуҷҷат мавҷуд нест, агарчанде ки дар бисёр моддаҳои он дар бораи шакли ҳуҷҷатӣ сухан меравад. Камбудии мазкурро то дараҷае Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 июни соли 2008 «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» [4] бартараф менамояд. Тибқи он ҳуҷҷат иттилооте мебошад, ки дар шакли ҳатмӣ, аудиовизуалӣ, акустикӣ, электронӣ, оптикӣ ё дигар шакли барои эҳсоси бевосита муносиб бо маълумоте сабт шудааст, ки барои ҳамин шакли ҳуҷҷат муқаррар гардидааст. Чи тавр, ки мебинем, истилоҳи «ҳуҷҷат» барои ифодаи он дар ҳомили моддӣ истифода бурда шудааст, на барои ҳуди иттилоот. Иттилоот объекти мустақили ҳуқуқҳои граждани буда (м. 140), неъматӣ ғайримоддӣ мебошад. Вале дар Кодекси граждани оид ба мафҳуми он чизе гуфта нашудааст. Қоғазҳои қиматнок ҳамчун қоидаи умумӣ ҳуҷҷати ҳатмӣ дар бланкаҳои махсус тартибдодашудае мебошанд, ки ин ё он дараҷаи ҳимояро аз қалбаки намудан доро мебошад. Дар баробари онҳо дар Кодекси граждани истилоҳи қоғазҳои қиматнок ба ном беҳуҷҷат истифода бурда мешаванд, ки то дараҷае асоснок намебошад. Зеро, шакли ғайриҳуҷҷатӣ танҳо дар шакли қоғаз ифода ёфтавро дар назар надорад. Чи тавре аз мафҳуми дар боло зикршуда маълум мегардад, ҳуҷҷат метавонад электронӣ, акустикӣ, оптикӣ, магнитӣ ва ғайра бошад. Аз инҷо истифодаи истилоҳи «қоғазҳои қиматноки беҳуҷҷат» ба ақидаи мо наҷандон қобили қабул мебошад. Хуб мебуд, ки истилоҳи «шакли беқоғаз» истифода бурда шавад. Умуман, қоғазҳои қиматнок ашёи намуди махсус буда, аз он сабаб қиматнок ҳисобида мешавад, ки ҳуқуқи дар он ба расмият даровардашуда фақат ба шарти дар ихтиёри шахси ваколатдор буданаш ба амал бароварда мешавад. Қоғазҳои қиматнок бо ин хусусияташ аслан аз молумулк, ашё фарқ менамояд.

Агарчанде ки қонун намудҳои ғайринақдӣ ва беҳуҷҷатии пул ва қоғазҳои қиматнокро ба предметҳои олами беруна дохил намуда бошад ҳам, ба ақидаи мо аз ҷониби қонунгузор ба кате-

горияи ашёҳо дохил намудани онҳо то дараҷае шубҳанок мебошад, зеро онҳоро ба сифати ашё эътироф намудан танҳо аз лиҳози ҳомили моддӣ, ки онҳо дар он ифода ёфтаанд, имкон дорад. Дар соҳаи фаъолияти соҳибкорӣ таснифи ашёҳо, ки дар Кодекси граждани мавҷуд аст, аҳамияти калон дорад. Тибқи Кодекси граждани ашёҳо, ҳамчун ба объекти ҳукуки граждани аз муомилоти граждани гирифташуда, муомилоташон маҳдуд ва муомилоташон маҳдуд набуда ҷудо карда мешаванд. Ҳамзамон, онҳо ба ашёҳои ғайриманкул ва манкул, тақсимшаванда ва тақсимнашаванда, ашёҳои мураккаб, асосӣ ва мансубият, самара, маҳсулот ва даромад, ашёҳои хоса ва ашёҳои бо нишонаи навъ муайяншаванда тақсим мешаванд.

Дар қонунгузори баҳисобгирии муҳосибавӣ бошад, ашёҳоро вобаста ба асосҳои тааллуқдорашон ба воситаҳои асосӣ ва фондҳои асосӣ ҷудо менамоянд. Илми ҳукуки соҳибкорӣ дар фарқиат ба назарияи ҳукуки граждани истилоҳоти махсус, ба монанди «фонд», «восита», «захира»-ро истифода мебарад. Чунин фаҳмиш қобили қабул аст, зеро аз рӯи мантиқ намебуд, агар мо оид ба асосҳои молумулки ташкилоти тижоратӣ ҳамчун маҷмӯи ашёҳо сухан мерондем. Ҳамзамон, дар оинномаи шахси ҳукукӣ пешбинӣ намудани қоида дар бораи он ки ашёҳои ба ҷамъияти саҳомӣ тааллуқдошта фондҳои асосӣ, воситаҳои муомилот, қоғазҳои қимматнок ва ғ. мебошанд, низ қобили қабул нест.

Қалимаи «ашё» тобиши сивилистӣ дошта ва ба танзими ҳукуки муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи соҳибкорӣ мутобиқат наменамояд. Суханҳои гуфташуда ба таснифи ашёҳо низ тааллуқ дорад. Тибқи моддаи 147 КГ ашёи мураккаб - ашёи томи гуногун мебошанд, ки истифодаи онҳо тибқи тайноти умумӣ дар назар дошта шудааст. Агар фаҳмиши граждани-ҳукуки «ашёҳои мураккабро» дар ҷараёни мавзӯи ҳукуки соҳибкорӣ қарор диҳем, мафҳуми мазкур низ амал наменамояд. Нисбати хариду фурӯши молҳо, категорияи «ашёҳои мураккаб» ба воситаи мукаммалии мол (м. 514 КГ) ва молҳои комплекти (м. 515 КГ) зохир мегардад. Барои ҳамин ҳам қобили қабул дониста шудааст, ки на дар бораи тахвили ашёҳои мураккаб, балки дар бораи тахвили маҳсулоти комплекти (мукаммалии мол) сухан ронем.

Фондҳои асосӣ (воситаҳои асосӣ), арзишҳои моддию ашёе мебошанд, ки ба сифати воситаи меҳнат ҳангоми истеҳсоли маҳсулот, иҷрои қор ё расонидани хизмат, ё ин ки барои идораи таш-

килот истифода бурда шуда, муҳлати дурудароз дар ҷараёни истеҳсолот иштирок намуда, тадриҷан бо хурдашавии ҷисмонӣ ва маънавӣ худ арзишашонро ба арзиши маҳсулоти тайёр мегузаронанд. Аз лиҳози иқтисодӣ фондҳои асосӣ ба воситаҳои меҳнат дохил мешаванд. Тибқи зербанди 22) моддаи 17 Кодекси андоз воситаҳои асосӣ (фондҳои асосӣ) дороиҳое мебошанд, ки ба шартҳои зерин бояд ҷавобгӯ бошанд:

а) муҳлати хизмати онҳо зиёда аз як сол бошад;

б) ҳангоми истеҳсоли молҳо (иҷрои қорҳо, хизматрасониҳо) ё барои эҳтиёҷоти идоравӣ ба сифати воситаҳои меҳнат истифода бурда шаванд;

в) чун қоида, арзиши ҳар як воҳиди чунин дороиҳо аз ҳадҳои муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳукуки Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои баҳисобгирии муҳосибӣ барои ба воситаҳои дар ғардишбуда мансуб донишони дороиҳои моддӣ зиёд бошад;

г) онҳо истеҳлоқшаванда бошанд.

Ба фондҳои асосӣ (воситаҳои асосӣ) бино, иншоот, қувваи қор ва мошинӣ, инчунин таҷҳизот, техникаи ҳисоббаробаркунӣ, воситаҳои нақлиёт, асбобу анҷом, лавозимот ва дигар воситаҳои асосӣ дохил мешаванд. Онҳо моддӣ ва ғайримоддӣ (сиррӣ, истеҳсоли, тамғаи молӣ, патент ва ғ.) мешаванд. Дар фарқиат аз воситаҳои асосӣ, ки дар ҷараёни истеҳсолот дурудароз иштирок менамоянд, фондҳои муомилотӣ арзиши худро ба маҳсулоти тайёр (қор, хизмат), ҳамчун қоида дар як сикли истеҳсоли гузаронида, одатан хусусиятҳои физикӣ, кимёвӣ ва монанди онҳоро аз даст медиҳанд. Онҳо аз лиҳози иқтисодӣ ба категорияи предмети меҳнат дохил мешаванд.

Дар қатори фондҳои асосӣ ва муомилоти молумулкӣ ташкилоти тижоратӣ аз фондҳои (захираҳои) махсус иборат аст. Реҷаи ҳукуки онҳо дорои хусусиятҳои ба худ хос буда, аз намуд ва хусусияти молумулк вобастагӣ дорад. Дар навбати аввал фондҳои махсус яхела набуда ва бо дарназардошти мақсади истифодабарашон метавонанд ба намудҳои гуногун ҷудо шаванд. Масалан, фондҳои ҳавасмандгардонии моддӣ, фонди рушди истеҳсолот, фонди рушди иҷтимоӣ, фонди захиравӣ ва ғ. Вале новобаста аз намудҳои фондҳои зикршуда воситаҳои пулие мебошанд, ки барои харҷ намудан ба мақсадҳои муайян таъин шудаанд.

Дар адабиёти ҳукуки хориҷӣ қайд карда мешавад, ки сӯзишворӣ, қувваи барқ, нерӯи ҳа-

стай ва қувваи рӯшноӣ [5, с. 134] ва ҳатто иттилоот [6, с. 9] ба ашё дохил мешавад. Ба ақидаҳои мазкур ризо шудан душвор аст, зеро ҳам энергия ва ҳам иттилоот атрибути мустақили материя ва категорияи яктартиба ба он (охирон) мебошанд. Иттилоот идеали (виртуалӣ) ва моҳиятан категорияи ғайримоддӣ мебошад [7, с. 23]. Иттилоот маълумотест дар бораи шахсҳо, предметҳо, омилҳо, воқеаҳо, зухурот ва чараёнҳо новобаста аз шакли пешниҳод шудани (ифода ёфтани) онҳо маълумот медиҳад. Ҳаҷми он дар ҳақиқат беохир аст. Аз ин ҷо шарти аввалини қор бо иттилоот ҷамъ кардан, таҳия кардан, нигоҳ доштан, ҷустуҷӯ ва паҳн намудани маълумот мебошад.

Фаъолияти соҳибқорӣ истифодаи на танҳо молумулк, балки дигар арзишҳои иқтисодиро, аз ҷумла ҳуқуқҳои молумулқиро низ дар назар дорад. Ба онҳо ҳуқуқи моликияти ва дигар ҳуқуқҳои ашёӣ, ҳуқуқ ба натиҷаи фаъолияти зехнӣ ва дигар воситаҳои инфиродикардашудаи ба онҳо баробаркардашудаи шахсони ҳуқуқӣ (маҳсулот, қор, хизмат), сирри тичоратӣ, ки як намуди иттилооти ҳифзшаванда мебошанд, низ дохил мешаванд. Ҳамин тариқ, истилоҳи «молумулк» объект ва зухуроти гуногунро дарбар гирифта, сарҳади ягона надорад.

Тибқи моддаи 152 КГ дар ҳолатҳо ва мувофиқи тартиби муқаррарнамудаи Кодекси граҷданӣ ва қонунҳои дигар, ҳуқуқи истисноии шахрванд ё шахси ҳуқуқӣ ба натиҷаҳои ба таври объективӣ зоҳиргардидаи фаъолияти зехнӣ ва воситаҳои ба он баробари фардиқунонии шахси ҳуқуқӣ, маҳсулооти шахси воқеӣ ё ҳуқуқӣ, қорҳои иҷроқарда ё хизматҳои расонидаи онҳо (номи фирмавӣ, тамғаи мол ва хизматрасонӣ ва ғайра) эътироф қарда мешавад. Ба онҳо ихтироъ ва моделҳои судманд, сирри истехсолӣ ва комёбиҳои селекционӣ низ дохил мешаванд. Моликияти зехнӣ, ин ҳуқуқҳои молумулқӣ ва (ё) ғайримолумулқии шахсӣ нисбат ба натиҷаҳои фаъолияти зехнӣ, воситаҳои фардиқунонии иштирокчиёни аҳдҳои граҷданӣ, фардиқунонии маҳсулот, қорҳо ё хизматрасонии иҷрошаванда (воситаҳои фардиқунонӣ) ва ҳамчунин объектҳои дигари ба онҳо баробаркардашуда мебошад (м.1125 КГ). Соҳиби ҳуқуқи моликияти зехнӣ ба натиҷаҳои фаъолияти зехнӣ ё воситаҳои фардиқунонӣ ҳуқуқҳои мустасноие дорад, ки нисбати ҳама ва ҳар кас ҳифз қарда мешаванд (м. 1128 КГ). Ҳуқуқи моликияти зехнӣ бо салоҳдиди соҳиби ин ҳуқуқҳо татбиқ қарда мешавад (м. 1136 КГ).

Моддаи 153 КГ ба объекти фаъолияти соҳибқорӣ, ки дорои иттилооти махфӣ мебо-

шад, сирри хизматӣ ва тичоратиро дохил ме-
намояд. Мувофиқи моддаи 153 КГ қонун он маълумоти дорои сирри хизматӣ ё тичоратиро дар ҳолате ҳифз мекунад, ки ба сабаби ба шахси сеюм маълум набуданаш арзиши воқеӣ ё имқонпазири тичоратӣ дорад ва барои истифодаи озодона дастрас набуда, дорандаи маълумот ҷиҳати махфӣ нигоҳ доштани он тадбирҳо меандешад.

Аз гуфтаҳои боло маълум мешавад, ки барои ин ё он иттилоотро ҳамчун сирри хизматӣ ва тичоратӣ этироф намудан он бояд дорои се шарт бошад:

1. Иттилоот бинобар ба шахси сеюм маълум набуданаш бояд арзиши воқеӣ ё имқонпазири тичоратӣ дошта бошад. Ин чунин маъно дорад, ки иттилоот на танҳо нав, аслӣ, балки дар мавриди ҳозира ё дар оянда бояд арзиши истеъмолиро ба даст дарорад. Ба тариқи дигар, вай бояд ҳамчун мол барои субъекти фаъолияти соҳибқорӣ аҳамият дошта бошад ва ба сифати моеи хариду фурӯш, мубодила ё муомилоти дигар дар бозор баромад намояд.

2. Иттилоот дар асоси қонун набояд барои истифодаи озодона дастрас бошад. Дорандаи иттилоот уҳдадор намебошад, ки ба шахсони муқточи ин иттилоот онро ба музд ё ин ки бе музд пешниҳод намояд.

3. Дорандаи иттилоот ҷиҳати махфӣ нигоҳ доштани он бояд тадбирҳо андешад, яъне аз тариқи воситаҳои ахбори умуми фаш нанамояд, ба дару деворҳо наҷаспонад, ташвиқу тарғиб накунад, дар ҷойҳои ба ҳама дастрас нигоҳ надорад ва ғайра.

Маҳаки умумии фарқ қардани сирри тичоратӣ ва хизматӣ аз дигар намудҳои иттилооти махфӣ қонунгузории граҷданӣ мебошад. Вале қонунгузории граҷданӣ ҳам фарқи байни ин ҳарду сирро қандон аниқ муайян нақардааст. Чунки речаи ҳуқуқи онҳо якхела аст ва ҳар шахс бе ягон хел маҳдудият метавонад аз ин ва ё он сир воқиф бошад. Дар адабиёти ҳуқуқшиносӣ дуруст қайд қарда мешавад, ки сирри хизматӣ ва тичоратӣ ҳамчун ду институти алоҳида мебошанд. Дар ин асос сирри хизматӣ ба ҳуқуқи оммавӣ ва сирри тичоратӣ ба ҳуқуқи граҷданӣ ва соҳибқорӣ нисбат дода шудааст. Мувофиқи ақидаи мазкур ба сирри хизматӣ ба ғайр аз иттилооти дорои сирри давлатӣ ва хизматӣ, ба истисноии иттилооте, ки ба фаъолияти мақомоти давлатӣ ва хизматчиёни онҳо вобастабуда, на аҳамияти тичоратӣ, балки давлатӣ доранд, дохил мешавад [8, с. 14].

Иттилооте, ки сирри тичоратии субъектони фаъолияти соҳибкорриро ташкил медиҳанд ва мақомоти давлатӣ дар доираи ваколати ба онҳо додашуда хангоми иҷрои вазифаҳои худ аз он воқиф гаштаанд, ба категорияи сирри хизматӣ дохил мешаванд. Масалан, мақомоти андоз хангоми тафтиши ташкилотҳо ҳуқуқи дастрас кардани шартномаҳои онҳоро бо рақибондоранд, вале дар чунин сурат иттилоот оид ба нархҳо ва дигар шарту қайди аҳдҳо дорои статуси сирри хизматӣ мебошанд. Барои фош кардани онҳо хизматчиёни мақомоти андоз бояд ба ҷавобгарӣ кашида шаванд. Яъне, муносибатҳое, ки бо сирри хизматӣ ва тичоратӣ алоқаманданд, набояд аз тарафи қонуни ягона ба танзим дароварда шаванд. Пас муттаҳид кардани онҳо дар моддаи Кодекси граждани қобили қабул нест.

Сирри тичоратиро қонун ҳаматарафа хифз менамояд. Бинобар ин шахсоне, ки бо усулҳои ғайриқонунӣ чунин маълумотро ба даст даровардаанд, инчунин хизматчиёне, ки хилофи шартномаи меҳнатӣ ё рақибоне, ки хилофи шартномаи ҳуқуқи граждани сирри тичоратиро фош кардаанд, бояд товои зарари расидаро диҳанд (б.2 м. 153 КГ).

Вобаста ба ҳолати фош намудани сир нисбати шахсони ба он мансуб, тарзҳои ҳимояи дар моддаи 12 КГ пешбинигардидаро татбиқ кардан мумкин аст. Дар таҷриба аксарияти ҳолатҳо ба рӯёнидани товои зарар, безътибор эътироф на-

мудани санади мақоми давлатӣ ё худидоракунии маҳаллӣ ва рӯёнидани товои зиёи маънавӣ дучор шудан мумкин аст.

Рӯйхати адабиёт

1. Алексеев С.С. Право: азбука-теория-философия: Опыт комплексного исследования. М., 1999. – С. 372-375.
2. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2004, №2, мод. 42; соли 2008, №10, мод. 80.
3. Гражданское право: Учебник, Т. 1 // под. ред. А.П. Сергеева, Ю.К. Толстого. М., 2002. – С. 254-255.
4. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2008, №6, мод. 469.
5. Гражданская право России: учеб. Часть первая // под. ред. З.И. Цибуленко. М. 1998. – С. 134.
6. Ткачук И.Б. Коммерческая тайна: организация защиты, расследование посягательств. М., 1999. – С. 9.
7. Гаюров Ш.К. Личное информационное право граждан: проблемы гражданско-правового регулирования в Республике Таджикистан. Москва, 2010. – С. 23.
8. Махмадхонов Т. Проблемы правового обеспечения коммерческой тайны в законодательстве Республики Таджикистан. Автореферат дисс. ... канд. юр. наук. Душанбе, 2008. – С. 14.

Аннотатсия

Баъзе масъалаҳои речаи ҳуқуқи молумулки соҳибкор

Мақола ба баъзе масъалаҳои речаи ҳуқуқи молумулки соҳибкор бахшида шудааст. Дар он оид ба мафҳуми молумулк ва речаи ҳуқуқи он ибрози ақида карда шуда, речаи ҳуқуқи ашё, қоғазӣ қиматнок, пул, иттилоот ва дигар неъматҳои моддӣ ва ҳуқуқҳои молумулки, ки дар фаъолияти соҳибкорӣ васеъ истифода бурда мешаванд, мавриди таҳлил қарор дода мешаванд.

Аннотация

Некоторые вопросы правового режима имущества предпринимателя

В статье речь идёт о правовом режиме имущества предпринимателя. В ней излагается понятие имущества и его правовой режим. Анализируются правовой режим вещи, денег, ценных бумаг, информации и других материальных благ и имущественных прав, которые широко используются в предпринимательской деятельности.

Annotation

Some issues of the legal regime of the property of the entrepreneur

The article deals with the legal regime of the entrepreneur's property. In it is given the concept of property and its legal regime. It analyzes the legal regime of things, money, securities, information and other material goods and property rights, which are widely use in the entrepreneurial activity.

Ачилова Ф.А.,
старший преподаватель кафедры
гражданского и трудового права Таджикского
государственного университета права, бизнеса
и политики

К ВОПРОСУ ОТВЕТСТВЕННОСТИ РЕВИЗИОННОЙ КОМИССИИ КАК КАТЕГОРИИ, НЕ УЧАСТВУЮЩЕЙ В УПРАВЛЕНИИ АКЦИОНЕРНЫМ ОБЩЕСТВОМ

Калидвожаҳо: ҷамъияти саҳомӣ; комиссияи тафтишӣ; ҷавобгарӣ; ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои аъзои комиссияи тафтишӣ.

Ключевые слова: акционерное общество; ревизионная комиссия; ответственность; права и обязанности члена ревизионной комиссии.

Keywords: joint-stock company; audit committee; responsibility; rights and duties of a member of the Audit Commission.

Вопрос злоупотребления своим положением со стороны лица по роду своей деятельности связанного с осуществлением функции управления юридического лица, характерна в первую очередь для акционерного общества. Именно данная организационно-правовая форма характеризуется объединением крупного капитала с большим количеством участников, что приводит к сложностям контроля за крупными денежными потоками и большим размером имущества акционерного общества. Однако, в системе органов, так или иначе связанных с деятельностью акционерных обществ встречаются и такие, которые напрямую не относятся к вопросам управления хозяйствующим обществом. К этому перечню можно отнести, кроме прочего, и ревизионную комиссию акционерных обществ.

Ревизионная комиссия хозяйственного общества осуществляет контроль за финансово-хозяйственной деятельностью юридического лица. Следует отметить, что термин «ревизия» происходит от латинского слова *revisio*, что обозначает «пересмотр» [1]. По мнению Д.А. Беляева по своему назначению и функциональным возможностям ревизионная комиссия юридического лица, и в частности акционерного общества, способна выполнять как оперативный, так и ретроспективный контр-

оль за работой лиц, осуществляющих руководство этим хозяйствующим субъектом [2].

В юридической литературе существует мнение, что термин «ревизия» аналогичен термину «аудит». Действительно, аудит, по мнению Д.А. Данилевского, «это независимая проверка годовой финансовой отчетности, составленной хозяйствующими субъектами в соответствии с законом о бухгалтерском учете, с целью установления достоверности полноты, точности отражения активов, обязательств, собственных средств и финансовых результатов за год» [3, с. 16]. Анализируя юридическую литературу и мнения приведенные в ней можно констатировать, что ревизионная комиссия имеет более широкий объект исследования, нежели аудитор.

Наравне с выявлением фактов нарушения порядка ведения бухгалтерского учета и представления финансовой отчетности, ревизионная комиссия осуществляет контроль собственно управленческих аспектов деятельности лиц, осуществляющих управление акционерным обществом. Осуществление правового регулирования деятельности ревизионной комиссии позволяет повысить эффективность ее работы в хозяйственном обществе, наладить связи акционеров с одной стороны, и лиц, осуществляющих управление акционерным обществом, с другой стороны.

Действующее законодательство о хозяйственных обществах довольно последовательно рассматривает вопросы правового регулирования деятельности ревизионной комиссии. Многие специалисты в области управления недооценивают роль ревизионной комиссии в построении системы корпоративного управления компанией и ее значение для эффективного управления предприятием. В этой связи, следует более подробно обратить внимание на вопрос правового положения ревизионной комиссии в хозяйственных обществах. Именно хозяйственные общества как основная форма организации юридического лица и консолидирующие большие массы капитала акционеров, нуждаются в создании специального органа финансового контроля.

Ревизионная комиссия хозяйственного общества традиционно формируется из физических лиц. Закон РТ «Об акционерных обществах» ограничивается тем, что члены ревизионной комиссии не могут одновременно являться членами совета директоров (наблюдательного совета) общества; занимать иные должности в органах управления общества; акции, принадлежащие членам совета директоров (наблюдательного совета) общества или лицам, занимающим должности в органах управления общества, не могут участвовать в голосовании при избрании членов ревизионной комиссии (ревизора) общества (ст. 72 Закона РТ «Об акционерных обществах»).

Из приведенных положений законодательства следует, что наблюдается существование конфликта интересов лица, которое участвует в управлении обществом, и лица, которое проверяет качество такого управления и дает ему свою содержательную оценку. Акции лиц, осуществляющих руководство акционерным обществом, не голосуют по вопросу об избрании ревизионной комиссии. С другой стороны, закон не запрещает указанным категориям лиц представлять кандидатуры членов ревизионной комиссии и разрешает голосовать за утверждение повестки общего собрания акционеров по формированию ревизионной комиссии.

Создается ситуация (особенно в крупных компаниях, где члены совета директоров обладают существенной самостоятельностью), когда акционеры часто вынужде-

ны голосовать за тех кандидатов, которые представлены именно теми лицами, у которых может возникнуть конфликт интересов с членами ревизионной комиссии.

Не ясно, разрешается ли лицам, осуществляющим руководство акционерным обществом, голосовать по вопросу об избрании ревизионной комиссии акциями общества по доверенности. С одной стороны, с учетом положений Гражданского кодекса РТ о представительстве (гл. 8) и договоре поручения (гл. 45), представитель действует от имени и в интересах представляемого, т. е. акционер выражает свою волю по вопросу избрания ревизионной комиссии как безразличную и выдает доверенность генеральному директору. Поскольку представитель руководящего состава хозяйствующего общества надлежащим образом уполномочен и фактически выражает волю акционера, то здесь правила о запрете на голосование применять не следует. Однако когда речь идет о конфликте интересов, значение придается, прежде всего, тому обстоятельству, имеет ли определенное лицо возможность своей волей управлять результатом такого конфликта. Так, в силу требований ст. 80 Закона РТ «Об акционерных обществах» лицо, которое является представителем в сделке (т. е. действующее на основании доверенности), все же признается заинтересованным, несмотря на то, что якобы действует в чужом интересе.

Вместе с тем отказ члену совета директоров в голосовании по вопросу избрания ревизионной комиссии чьими-то акциями по доверенности, не будет основан на законе. Такое правовое регулирование данного вопроса нельзя признать адекватным. Как видно, правовое регулирование конфликта интересов менеджмента и членов ревизионной комиссии является непоследовательным и порождает неопределенность в понимании статуса члена ревизионной комиссии. Действующее законодательство допускает формирование ревизионной комиссии из числа работников общества, что сейчас действительно широко практикуется. Закон не признает конфликт интересов между членом ревизионной комиссии - работником хозяйственного общества и руководством общества, однако отрицать его существования нельзя.

Член ревизионной комиссии - работник подчинен руководству компании, и интерес (а точнее - обязанность) выполнять указания руководства конкурирует с интересом объективно отражать результаты проверки деятельности того же руководства. Акционерные общества являются публичными компаниями, поэтому существование независимой в своей деятельности ревизионной комиссии является для них крайне необходимым.

Правовое положение ревизионной комиссии хозяйственного общества, по нашему мнению, должно регулироваться исходя из следующих положений:

1. Результат работы члена ревизионной комиссии прямо зависит от его личностных качеств, его образования и квалификации, опыта работы, поэтому закон должен прямо предусматривать, что членом ревизионной комиссии может быть только физическое лицо.

2. В целях устранения конфликта интересов по линии «член ревизионной комиссии - менеджмент компании» требуется установить законодательный запрет на избрание в состав ревизионной комиссии хозяйственного общества работников общества, их родственников, а также работников аффилированных лиц общества, а также лиц, аффилированных с менеджментом компании. Целесообразно предусмотреть, что единоличный исполнительный орган общества, члены коллегиального исполнительного органа общества, члены совета директоров (наблюдательного совета) не вправе как голосовать по вопросу избрания ревизионной комиссии акциями, принадлежащими им, членам их семей, а также их аффилированным лицам, так и передавать права по таким акциям третьим лицам на основании доверенности или аналогичного полномочия. Аналогичный запрет должен быть установлен в отношении представления кандидатур в состав ревизионной комиссии.

3. Для решения проблемы не информированности акционеров (участников) относительно кандидатур в состав ревизионной комиссии, следует предусмотреть обязанность общества в качестве материалов к общему собранию акционеров (участников), предоставлять информацию о каждом кандидате в необходимом объеме.

Обобщив законодательство Республики

Таджикистан и практику работы ревизионных комиссий ряда акционерных обществ образованных и работающих в Согдийской области Республики Таджикистан [5], можно обозначить следующие права члена ревизионной комиссии:

- требовать проведения проверки ревизионной комиссией и участвовать в ней в случае ее проведения;

- получать нормальные условия для работы: помещение, мебель, технические средства, средства коммуникации и прочие рабочие принадлежности (законом не предусмотрено);

- получать для ознакомления любые документы общества;

- получать письменные и устные объяснения любых сотрудников общества;

- получать вознаграждение и компенсации за свою работу при условии, что порядок таких выплат определен общим собранием акционеров (участников) общества.

Полномочия члена ревизионной комиссии законом определены в общем виде. Статья 72 Закона РТ «Об акционерных обществах» указывает, что порядок деятельности ревизионной комиссии (ревизора) общества определяется внутренним документом, утвержденным общим собранием акционеров. В связи с тем, что акционеры в первую очередь заинтересованы в беспрепятственной работе ревизионной комиссии, на практике у нее редко возникает проблема нехватки полномочий, так как она решается в таком внутреннем документе. Сложным является вопрос об обязанностях члена ревизионной комиссии. Ревизионная комиссия (ревизор) осуществляет проверку финансово-хозяйственной деятельности общества по итогам деятельности общества за год, а также в любое время по инициативе ревизионной комиссии (ревизора) общества, решению общего собрания акционеров, совета директоров (наблюдательного совета) общества или по требованию акционера (акционеров) общества, владеющего в совокупности не менее чем 10% голосующих акций общества (п. 3 ст. 72 Закона РТ «Об акционерных обществах»).

Между тем, если член ревизионной комиссии откажется принимать участие в ревизионной проверке, проведения которой требуют указанные лица, или если о таком

отказе заявит весь состав комиссии и проверка вообще не будет проведена, закон не устанавливает за это какой-либо ответственности. Более того, закон не предусматривает для лиц, требующих проведения проверки, возможности провести ее самостоятельно или привлечь для этого третьих лиц. В случае отказа членов комиссии от проведения проверки заинтересованным лицам остается лишь обязать членов комиссии провести проверку путем обращения в суд или предпринять попытку переизбрания ревизионной комиссии, созвав общее собрание акционеров. Оба варианта являются, как правило, неэффективными и могут не достичь своей цели, так как отсутствует правовое основание для обязывания члена комиссии провести проверку или участвовать в ее проведении, а для переизбрания ревизионной комиссии заинтересованному лицу требуется привлечь на свою сторону большинство голосов.

Как видим, право миноритарного акционера (акционеров) требовать проведения ревизионной проверки не имеет правового обеспечения. Большинство авторов считают ревизионную комиссию органом контроля хозяйственного общества. Не оспаривая этот тезис, стоит обратить внимание на правовое регулирование деятельности контрольной (ревизионной) комиссии народного предприятия, которая является отнюдь не органом контроля, а органом управления со специальной компетенцией [6, с. 149].

Относительно основного вопроса рассматриваемого в рамках данного исследования, посвященного проблеме ответственности лиц, не осуществляющих управление акционерным обществом в Республике Таджикистан, следует отметить, что законодательство о хозяйственных обществах обходит стороной вопрос об ответственности члена ревизионной комиссии за свои действия.

В соответствии со статьей 71 Закона РТ «Об акционерных обществах» в акционерных обществах ревизионная комиссия не является органом управления, и, видимо,

поэтому члены ревизионной комиссии не упоминаются как лица, несущие ответственность за свою деятельность.

Таким образом, в настоящее время единственной формой ответственности члена ревизионной комиссии может быть лишь косвенная ответственность в форме прекращения его полномочий и назначения нового состава комиссии. Отсутствие положений об ответственности члена ревизионной комиссии создает риск дестабилизации деятельности общества, поскольку член комиссии может уклониться или отказаться от участия в проверке, отнестись к ее проведению формально, не проявить должной заботы об инициировании проверки, даже зная о нарушениях менеджмента при ведении финансово-хозяйственной деятельности. Данная ситуация наиболее характерна для крупных производственных предприятий, особенно в периоды противоборства (открытого или латентного) между крупными акционерами компании. Ответственность члена ревизионной комиссии можно ввести только в случае, если закон будет предусматривать определенные механизмы выплаты ему справедливого вознаграждения и компенсаций, ведь ответственность субъекта предпринимательства не должна существовать в отрыве от его экономических интересов.

Список литературы

1. Электронный ресурс: www.ru.wiktionary.org/wiki/ - дата обращения 12.02.2015 г.
2. Беляев Д.А. Правовое положение члена ревизионной комиссии // Право и экономика.- 2007. № 4. Гарант.
3. Абдуллоева Р.А. Проблемы правового регулирования аудиторской деятельности в Республике Таджикистан. Дисс. ... канд. юрид. наук. Душанбе. 2010. – С. 16.
4. Архивные материалы Акционерного Общества закрытого типа Комрон Агрохолдинг за 2014 2016 гг.
5. Ионцев М. Г. Акционерные общества. М.: Ось-89, 2003. – С. 149.

Аннотатсия

Оид ба масъалаи ҷавобгарии комиссияи тафтиш ҳамчун категорияи дар идоракунии ҷамъияти саҳомӣ иштирокнакунанда

Мақола ба масъалаи ҷавобгарии комиссияи тафтиш ҳамчун категорияи дар идоракунии ҷамъияти саҳомӣ иштирокнакунанда бахшида шудааст. Таҳлили қонунгузорӣ ва амалияи фаъолияти ҷамъиятҳои саҳомӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон гузаронида шудааст. Маводи ҷамъоварда ҷамъбаст шуда, намудҳои зерини ҳуқуқҳои аъзои комиссияи тафтиш муайян карда шудааст: талаб кардани гузаронидани тафтиш ва иштирок дар он ҳангоми гузаронидан; гирифтани шароити мусоид барои кор, ҷой, ҷиҳоз, воситаҳои техникӣ, воситаҳои коммуникатсионӣ ва дигар маводи корӣ (дар қонун пешбинӣ нашудааст); барои шиносӣ дастарас намудани дилхоҳ ҳуҷҷатҳои ҷамъият ва ғ.

Аннотация

К вопросу ответственности ревизионной комиссии как категории, не участвующей в управлении акционерным обществом

Статья посвящена вопросу ответственности ревизионной комиссии как категории, не участвующей в управлении акционерным обществом. Проведен анализ законодательства и практики деятельности акционерных обществ Республики Таджикистан. Обобщив полученные материалы, выявлены следующие права члена ревизионной комиссии: требовать проведения проверки ревизионной комиссией и участвовать в ней в случае ее проведения; получать нормальные условия для работы: помещение, мебель, технические средства, средства коммуникации и прочие рабочие принадлежности (законом не предусмотрено); получать для ознакомления любые документы общества и т.д.

Annotation

To the issue of the responsibility of the Audit Commission as a category that does not participate in the management of the joint-stock company

The article is devoted to the issue of the responsibility of the Audit Commission as a category, that does not participate in the management of the joint-stock company. The analysis of legislation and practice of joint-stock companies of the Republic of Tajikistan is conducted. Summarizing the received materials, the following rights of a member of the Audit Commission were revealed: to demand that the audit commission conduct the audit and participate in it, if it is held; to obtain normal conditions for work: premises, furniture, facilities, communications and other work equipment (not provided by law); receive for examination any documents of the society, etc.

А. Пулатов,

*сардори шуъбаи қонунгузори кишоварзӣ,
истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити
зисти Маркази миллии қонунгузори назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади
илмҳои ҳуқуқшиносӣ*

ДОИР БА ШАКЛИ АҲДИ ЭЛЕКТРОНӢ

Калидвожаҳо: аҳд; шакли аҳд; ирода; изҳори ирода; аҳди электронӣ; технологияи иттилоотию коммуникатсионӣ; шакли шифоҳии аҳд; шакли хаттии аҳд.

Ключевые слова: сделка; форма сделки; воля; волеизъявление; электронная сделка; информационно-коммуникационная технология; устная форма сделки; письменная форма сделки.

Keywords: deal; form of transaction; will; volition; electronic transaction; information and communication technology; oral form of the transaction; written form of the transaction.

Масъалаи муайян намудани шакли аҳди электронӣ аз масъалаҳои муҳим ва актуалӣ ба шумор меравад, зеро риоя накардани шаклҳои муайяни аҳд боиси ба миён омадани оқибатҳои манфии ҳуқуқӣ барои тарафҳои аҳдкунанда мегардад. Ҳамзамон, доир ба оқибатҳои манфии ҳуқуқӣ барои риоя накардани шакли аҳд аз ҷониби олимони ҳуқуқшинос тадқиқоти зиёди ҳуқуқӣ низ гузаронида шудаанд [2; 5; 13].

Масалан, риоя накардани шакли аҳд боиси безътибор донистани он мегардад. Хусусан, дар асоси қисми 2 моддаи 187 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон [19] (минбаъд КГ ҚТ) риоя накардани шакли аҳде, ки дар қонун ё созишномаи тарафҳо шакли он ҳамчун шакли оддии хаттӣ пешбинӣ шудааст, боиси безътибор донистани он мегардад. Дар навбати худ дар асоси қисми 1 моддаи 190 КГ ҚТ риоя накардани шакли хаттии нотариалии аҳд низ боиси безътибории он мегардад. Ҳамзамон, дар ҳолати риоя накардани шакли хаттии оддии аҳд тарафҳо аз ҳуқуқи дар мавриди баҳс ҷиҳати тасдиқи аҳд ва шартҳои он аз истинод ба баёноти шохидон маҳрум мегарданд (қисми 1 моддаи 187 КГ ҚТ).

Бояд гуфт, ки аҳд аз ду унсури асосии бо ҳамдигар алоқаманд иборат аст: «ирода» ва «изҳори ирода» [15, с. 13]. Хусусан, аз мазмуни муқаррароти қисмҳои 2 ва 3 моддаи 179 КГ ҚТ бармеояд, ки асоси аҳдро «ирода»-и

тарафи аҳд ё тарафҳои аҳдкунанда ташкил медиҳад. Дар навбати худ барои он, ки иродаи субъекти ҳуқуқи маданӣ мазмуни ҳуқуқӣ пайдо намояд ва оқибати ҳуқуқиро дар шакли муқаррар, тағйир ё қатъ намудани ҳуқуқу уҳдадорихо ба вучуд орад, он бояд хатман изҳор карда шавад [15, с. 5]. Ҳамин тариқ, дар баробари «ирода» ба ҳайси унсури асосии аҳд «изҳори ирода» баромад менамояд.

Ирода бо тарзҳои гуногун изҳор карда мешавад. Дар робита ба ин бояд ёдовар шуд, ки дар адабиёти ҳуқуқӣ, маҳз тарз ё усулро, ки тавассути он тарафи аҳд ё тарафҳои аҳдкунанда иродаи худро изҳор менамоянд, шакли аҳд номидаанд [2, с. 33; 11, с. 90; 14, с. 45; 15, с. 22; 17, с. 28].

Субъектони ҳуқуқи маданӣ иродаашонро метавонанд ба тариқи шифоҳӣ ё ин ки хаттӣ изҳор намоянд. Аз ин ҷо дар қисми 1 моддаи 183 КГ ҚТ пешбинӣ гардидааст, ки аҳд шифоҳӣ ё хаттӣ баста мешавад. Ҳамин тариқ, вобаста ба тарзи изҳори ирода чунин шаклҳои аҳд фарқ карда мешаванд: 1) шифоҳӣ (даҳонӣ); 2) хаттӣ (оддӣ ё нотариалӣ). Ҳамзамон, аз муқаррароти қисмҳои 2 ва 3 моддаи 183 КГ ҚТ бармеояд, ки қонунгузор инчунин рафтори шахс (амали конклюдентӣ) ва ё сукут (беҳаракатӣ)-ро ҳамчун изҳори ирода муайян намудааст. Лекин дар навбати худ чи тавре аз муқаррароти қисмҳои 2 ва 3 моддаи 183 КГ ҚТ бармеояд, рафтори шахс ва сукут дар фарқия-

ти тарзи шифохӣ ва хаттии изҳори ирода, ҳамчун тарзҳои иловагии изҳори ирода муайян гардидаанд. Бинобар ин дар мақолаи мазкур танҳо шакли шифохӣ ва шакли хаттии аҳд дар таносуб бо аҳди электронӣ мавриди баррасӣ қарор дода шудаанд. Ҳамчунин дар мақолаи мазкур ибораҳои «аҳди электронӣ» ва «аҳде, ки тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ баста шудаанд», ҳаммаъно мебошанд.

Чи тавре қайд гардид, қонунгузор вобаста ба тарзи изҳори ирода шакли шифохӣ ва хаттии аҳд ва ҳамчун тарзҳои иловагии изҳори ирода - рафтори шахс ва сукутро пешбинӣ намудааст. Дар ин замина саволе ба миён меояд, ки оё тарафҳои аҳдкунанда иродашонро танҳо тавассути тарзу усулҳои дар қонунгузорӣ пешбинигардида изҳор намуда метавонанд ё ин ки баръакс? Зеро, дар ҳоли ҳозир дар илм ақида мавҷуд аст, ки тибқи он шакли аҳде, ки тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, хусусан Интернет баста мешавад, электронӣ мебошад. Масалан, Т. Ю. Кулик дар тадқиқоти худ ибораҳои «шартномаҳое, ки дар шакли электронӣ баста мешаванд», «шартномаҳо дар шакли электронӣ», «шакли электронии шартномаҳо»-ро истифода намудааст [9]. А. Абдучалилов дар монографияи худ менависад, ки дар фазои виртуалии Интернет (ба истиснои шартнома оид ба дастрасӣ ба шабака) шакли ҳамаи шартномаҳо электронӣ мебошад [1, с. 119]. Ҳамин тавр, дар илми ҳуқуқ, мавҷудияти шакли нави аҳд - шакли электронӣ эътироф карда мешавад.

Бояд гуфт ки яке аз принципҳои асосии ҳуқуқи маданӣ принципи мухторияти ирода ба ҳисоб меравад. Тибқи қисми 2 моддаи 3 КГ ҚТ шаҳрвандон (шахси воқеӣ) ва шахси ҳуқуқӣ ҳуқуқи гражданиро бо азму хоҳиш ва ба манфиати худ ба даст дароварда ва амалӣ менамоянд. Онҳо дар муқаррар намудани ҳуқуқу уҳдадорихои худ дар асоси шартнома ва муайян намудани ҳар гуна шартҳои хилофи қонунҳо набудани шартнома озоданд.

Бо дарназардошти он, ки нақши иродаи субъектони ҳуқуқи маданӣ дар ташаккули муносибатҳои маданӣ калидӣ аст, яъне маҳз иродаи субъектони ҳуқуқи маданӣ заминаи асосии муносибатҳои маданиро ташкил медиҳанд, аз ин лиҳоз дар низоми принципҳои ҳуқуқи маданӣ маҳз принципи мухторияти ирода принципи аввалиндараҷа буда, принципҳои дигар аз он сарчашма мегиранд [12, с. 64].

Дар адабиёти ҳуқуқӣ қайд гардидааст, ки яке аз нишонаҳои мухторият ва мустақилияти иродаи субъектони ҳуқуқи маданӣ, ин озодии шакли аҳд мебошад, зеро маҳз озодии шакли аҳд, озодии тарзу усули изҳори ирода ҳангоми бастанӣ аҳд амалишавии принципи мухторияти иродаи иштирокчиёни муомилоти маданиро кафолат медиҳад [15, с. 38].

Принципи озодии шакли аҳд дар қисми 1 моддаи 466 КГ ҚТ муқаррар карда шудааст: «Шартномаҳо дар ҳама гуна шакле, ки барои анҷом додани аҳд пешбинӣ шудааст, бастан мумкин аст, ба шарт ки қонун барои шартномаи шакли зикршуда шакли муайян муқаррар накарда бошад».

Ҳамин тариқ, тибқи принципи озодии шакли аҳд тарафҳои аҳдкунанда ҳангоми бастанӣ аҳд метавонанд аҳди худро на танҳо тибқи шаклҳои (тарзу усулҳои) анҷом диҳанд, ки дар қонунгузорӣ пешбинӣ гардидаанд, инчунин онҳо ҳуқуқ доранд, ки аҳди худро тибқи шаклҳои анҷом диҳанд, ки дар қонунгузорӣ умуман пешбинӣ карда нашудаанд. Барои мисол, шакли шифохӣ аҳд дар қонунгузориҳои Фаронса, Олмон, Квебек пешбинӣ карда нашудааст. Аммо новобаста аз ин илм ва таҷрибаи судии давлатҳои мазкур имконияти ба таври шифохӣ бастанӣ аҳдҳо эътироф менамояд [15, с. 45, 20-21].

Чи тавре дар боло қайд гардида буд, дар ҳоли ҳозир дар илм ақида мавҷуд аст, ки тибқи он шакли аҳде, ки тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ баста мешавад, электронӣ мебошад. Дар робита ба ақидаи мазкур, савол ба миён меояд, ки оё дар ҳақиқат шакли аҳде, ки тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, аз ҷумла тавассути Интернет баста мешавад, электронӣ аст?

Барои ба саволи гузошташуда ҷавоб пайдо намудан, ба мақсад мувофиқ аст, ки хусусиятҳои хоси шакли шифохӣ ва шакли хаттии аҳдро дар алоҳидагӣ ва дар навбати худ алоқамандии онҳо бо аҳди электронӣ дида бароем.

Шакли шифохӣ (даҳонӣ)-и аҳд ё ба таври дигар изҳори шифохии ирода аз ҳама шакли оддитарини аҳд мебошад. Ҳангоми бастанӣ шакли шифохӣ аҳд тарафи аҳд ё тарафҳои аҳдкунанда иродаи худро бо ёрии нутқи овозии худ изҳор менамоянд.

КГ ҚТ ягон қоидаи махсусро нисбати шакли шифохӣ аҳд муқаррар наменамояд, балки танҳо доираи аҳдҳоеро муайян менамояд,

ки дар шакли шифохӣ метавонанд баста шаванд. Хусусан, тибқи қисми 1 моддаи 184 КГ ҚТ аҳде, ки дар қонун ё созишномаи тарафҳо барои он шакли хаттӣ муқаррар нагардидааст, метавонад шифохӣ баста шавад. Дар баробари ин қонунгузор нисбати ду гуруҳи аҳдҳо шакли шифохиро муқаррар менамояд: 1) ҳамаи аҳдҳои ҳангоми бастан иҷрошаванда (ба истиснои он ки агар дар созишномаи тарафҳо тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, инчунин ба истиснои аҳдҳое, ки барои онҳо шакли нотаиалӣ муқаррар шудааст ва аҳдҳое, ки бинобар риоя накардани шакли оддии хаттиашон безътибор мегарданд) (қисми 2 моддаи 184 КГ ҚТ); 2) аҳдҳои бо мақсади иҷрои шартномаи дар шакли хаттӣ басташуда бо мувофиқаи тарафҳо мумкин аст шифохӣ баста шавад, ба шарт ки ин ҳилофи қонун ё шартнома набошад (қисми 3 моддаи 184 КГ ҚТ).

Бояд гуфт ки дар адабиёти ҳуқуқӣ аҳди байни шахсони «ҳозирнабуда (ҳузурнадошта)» ва аҳди байни шахсони «ҳозирбуда (ҳузурдошта)» фарқ карда мешавад. Аҳди байни шахсони «ҳозирнабуда (ҳузурнадошта)» чунин аҳдест, ки дар он бинобар дар як макон ҳозир набудани тарафҳои аҳдкунанда, байни вақти изҳори иродаи як тарафи аҳд ва вақти дарки иродаи изҳоргардида аз ҷониби тарафи дигари аҳд, фосила мавҷуд аст. Ба ибораи дигар вақти изҳори иродаи як тарафи аҳд аз вақти дарки иродаи мазкур аз ҷониби тарафи дигари аҳд фарқ мекунад. Чунин фосила ё тавофут дар аҳди байни шахсони «ҳозирбуда (ҳузурдошта)» мавҷуд нест [7, с. 194-195].

Дар адабиёти ҳуқуқӣ қайд гардидааст, ки ҳамчун қоида изҳори шифохии ирода танҳо байни шахсони ҳузурдошта имконпазир аст, яъне суҳанҳое, ки аз ҷониби тарафи аҳдкунанда гуфта мешаванд, тарафи дигари аҳд онҳоро бояд ҳатман шунавад ва ҳамин тавр онҳо яқдигарро дарк намоянд. Дар навбати худ дар адабиёти ҳуқуқӣ қайд гардидааст, иродае, ки ба таври шифохӣ тавассути телефон изҳор карда мешавад, ҳамчун иродае, ки ба таври шифохӣ байни шахсони ҳузурдошта изҳор гардидааст, эътироф кардан мумкин аст [13, с. 66]. Дар робита ба ин бояд ёдовар шуд, ки баъди кашф гардидани телефон ва шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо кардани он, ҳануз соли 1922 дар моддаи 131 Кодекси граждании Ҷумҳурии Шӯравии Социалистии Федеративии Русия тавзеҳот пешбинӣ гардида буд, ки тибқи он пешниҳоде, ки тавассути телефон карда шудааст, ҳамчун

пешниҳоде, ки ба шахси ҳозирбуда карда шудааст, эътироф карда мешавад [18].

Бояд гуфт ки бо пайдоиш ва инкишофи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, хусусан телефон, алоқаи мобилӣ ва Интернет, барои тарафҳои аҳдкунанда, ки дар маконҳои гуногун ва аз ҳамдигар дар масофаи дур қарор доранд, имконпазир гардид, ки бо яқдигар тариқи шифохӣ суҳбат намоянд, яъне ба ибораи дигар иродаи худро шифохӣ ба ҳамдигар изҳор кунанд. Дар баробари ин дар шароити имрӯза технологияҳои муосири иттилоотӣ коммуникатсионӣ, аз ҷумла технологияҳои интернетӣ (масалан, барномаи «Skype»), ба тарафҳои аҳдкунанда имконият медиҳанд, ки ҳангоми ба таври шифохӣ изҳор намудани иродаашон ҳамдигарро натавонанд шунаванд, балки ҳатто симои ҳамдигарро низ бинанд.

Ҳамин тариқ, тарафҳои аҳдкунанда бо истифода аз технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ метавонанд аҳди худро дар шакли шифохӣ анҷом диҳанд. Аз ин ҷо метавон хулоса кард, ки шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ бо ёрии нутқи овозии худ изҳор менамоянд, шифохӣ мебошад.

Шакли дигари аҳд, ки дар КГ ҚТ пешбинӣ шудааст, хаттӣ мебошад. Решаи калимаи «хаттӣ»-ро калимаи «хат» ташкил медиҳад. Аз Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ бармеояд, ки калимаи «хат» дар забони тоҷикӣ маъноҳои гуногунро ифода менамояд. Бо дарназардошти мафҳуми овардашудаи шакли аҳд калимаи «хат» нисбат ба шакли аҳд ба маънои маҷмӯи аломатҳое, ки дар як забон вақти навиштан ба қор мераванд (ҳарфҳо ва аломатҳои дигар), мавриди истифода қарор дода шудааст [16, с. 430].

Хат яке аз кашфиётҳои бузурги инсоният мебошад [3, с. 4]. Бо пайдоиши хат, инсон имконият пайдо намуд, ки фикр, ирода, эҳсосро сабт намояд, ба атрофиён, ба шахсони дур фиристад ё ин ки барои дигарон мерос гузорад [4, с. 20].

Вобаста аз он ки аломатҳои хат чиро ифода мекунанд, намудҳои зерини хатро фарқ мекунанд: 1) хате, ки ҳар аломати он ифодакунандаи объекте мебошад, ки онро тасвир намудааст, хати аксӣ ё хати пиктографӣ мебошад. Агар соддатар ифода намоем, хати пиктографӣ аз суратҳо, тасвирҳо иборат аст. Аввалин хат хати пиктографӣ мебошад. Қариб

ҳамаи мардумони қадим ё одамоне, ки давраи ибтидоиро аз сар гузаронидаанд, хати аксири истифода бурдаанд. Вай барои он нуфузи зиёд дошт, ки ба ҳамаи аъзоёни қабила фаҳмо буд ва омӯзиши махсусро талаб намекард. Хати пиктографиро дар замони ҳозира низ истифода менамоянд. Аз ҷумла, бисёр аломатҳои роҳ, тасвири молҳои гуногун дар назди мағазину дуконҳо хусусияти хати аксӣ доранд; 2) хате, ки ҳар аломати он як калимаро ифода мекунад, хати калимавӣ ё логограмма мебошад; 3) хате, ки ҳар аломати он ба як ҳичо баробар аст, хати ҳичоӣ ё силлабограмма аст; 4) хате, ки ҳар аломати он як садо ва як овозро ифода мекунад, хати овозӣ ё фонетикӣ мебошад; 5) хате, ки аз маҷмӯи аломатҳо ҳарфҳо иборат мебошад, ки ҳар кадоми он як ё якчанд фонемаро ифода менамояд, хати ҳарфӣ-овозӣ ё худ хати алифбой мебошад. Хати ҳарфӣ-овозӣ хатест, ки аксарияти халқу миллатҳои ҷаҳон дар гузашта ва дар ҳоли ҳозир аз он истифода менамоянд. [4, с. 6-7, 14-15, 26-29, 43-49].

Ҳамин тариқ, шакли хаттии аҳд гуфта шакли аҳдери меноманд, ки тараф ё тарафҳои он иродаи худро тавассути хат изҳор менамоянд.

Вобаста ба шакли хаттии аҳд, қонунгузор дар қисми 1 моддаи 185 КГ ҚТ пешбинӣ намудааст, ки аҳди хаттӣ бояд бо тартиб додани ҳуҷҷате баста шавад, ки мавзӯи онро ифода карда, аз ҷониби як ё ҷамъи каси аҳдбаста ё шахси ба тариқи дахлдор ваколатдори онҳо имзо шудааст. Ҳамин тариқ, қонунгузор ду нишонаи асосӣ нисбати шакли хаттии аҳд муқаррар менамояд: 1) тарафҳои аҳдкунанда бояд иродаи худро дар ҳуҷҷат ифода намоянд; 2) тарафҳои аҳдкунанда иродаи дар ҳуҷҷат ифоданамудаи худро бояд бо имзо тасдиқ намоянд.

Вобаста ба он ки тарафҳои аҳдкунанда бояд иродаи худро дар ҳуҷҷат ифода намоянд, бояд ёдовар шуд, ки дар асоси сарҳати 4 моддаи 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» 6 августи соли 2001 [23] ҳуҷҷат гуфта, иттилотери меноманд, ки дар ягон ҳомили моддӣ бо маълумоте, ки ин иттилоотро исбот месозад, сабт шудааст. Ҳамзамон, мутобиқи сарҳати 9 моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» аз 10 майи соли 2002 [22] зери мафҳуми ҳуҷҷат иттилооте фаҳмида мешавад, ки дар манбаи моддии иттилоот бо маълумотҳои (реквизитҳои) қайд шудааст, ки барои ҳаммонандкунии он имкон медиҳанд. Инчунин, дар сарҳа-

ти 3 моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» аз 18 июни соли 2008 [24] пешбинӣ шудааст, ки ҳуҷҷат иттилоотест, ки дар шакли хаттӣ, аудиовизуалӣ, акустикӣ, электронӣ, оптикӣ ё дигар шакли барои эҳсоси бевосита муносиб бо маълумоте сабт шудааст, ки барои ҳамин шакли ҳуҷҷат муқаррар гардидааст. Дар қонунгузорӣ инчунин мафҳуми ҳуҷҷати электронӣ дода шудааст: «Ҳуҷҷати электронӣ - ҳуҷҷатест, ки дар он иттилоот дар шакли электронии рақамӣ пешниҳод гардида, дар ҳомили мошинӣ сабт шудааст (сарҳати 1 моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ» аз 10 майи соли 2002 [25] ва сарҳати 1 моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи имзои электронии рақамӣ» аз 30 июли соли 2007)» [21].

Бояд ёдовар шуд, ки чи тавре аз муқаррароти қисми 3 моддаи 179 КГ ҚТ бармеояд, ки шартнома аҳди дутарафа ё бисёртарафа аст. Аз ин рӯ, нисбат ба шартнома қоидаҳо оид ба аҳди дучониба ва бисёрҷониба татбиқ мегарданд (қисми 2 моддаи 452 КГ ҚТ) ва баръакс нисбати аҳдҳо, аз он ҷумла нисбати аҳди як-тарафа мутобиқан муқаррароти умумӣ дар бораи шартномаҳо истифода мешаванд, зеро ин ҳилофи қонун, табиат ва моҳияти аҳд нест (моддаи 181 КГ ҚТ).

Вобаста ба изҳори хаттии ирода дар ҳуҷҷат қонунгузор дар қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ пешбинӣ менамояд, ки шакли хаттии шартнома мумкин аст баста шавад: а) бо роҳи тартиб додани як санад (ҳуҷҷат); б) бо роҳи мубодилаи аснод (ҳуҷҷатҳо). Дар робита ба ин бояд ёдовар шуд, ки «санад» дар Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ ҳамчун «ҳуҷҷат» маънидод карда шудааст [16, с. 201].

Қонунгузор муайян накардааст, ки ҳангоми бастанӣ шакли хаттии аҳд ҳуҷҷат бояд бо кадом роҳ тартиб дода шавад. Аз ин ҷо, шакли хаттии аҳд мумкин аст аз ҷониби тарафи аҳд ё тарафҳои аҳдкунанда дастӣ навишта шавад (дар баъзе ҳолатҳо дастӣ навишта шудани аҳд ҳатмӣ мебошад. Масалан, тибқи қисми 4 моддаи 1158 КГ ҚТ васиятномаи махфӣ аз хавфи беэтибор ҳисобидани он бояд дастӣ навишта шавад), ё бо мошинаи чопӣ чоп карда шавад, ё ин ки бо истифода аз компютер омода гардад.

Дар аксарияти ҳолатҳо ҳамчун анъана шакли хаттии аҳд бо ҳуҷҷати қоғазӣ монанд карда мешавад [10, с. 39]. Яъне, гуё ки иродаи дар шакли хаттӣ танҳо ва танҳо дар рӯи

қоғаз изҳор кардан мумкин аст ва мутобиқан шакли хаттии аҳдро бидуни қоғаз тасаввур кардан ғайриимкон мебошад. Аз ин рӯ дар илми ҳуқуқ ақида оид ба мавҷудияти шакли нави аҳд - шакли электронӣ мушоҳида карда мешавад. Яъне, тибқи ақидаи мазкур барои мисол, шакли аҳде, ки матни он бо истифода аз компютер омода гардидааст дар қоғаз чоп карда нашудааст ё шакли аҳде, ки матни он дар сомонаи Интернет-магазин ҷойгир карда шудааст, электронӣ мебошад.

Бояд гуфт ки вақте ки хат кашф гардид, инсоният то замони кашф намудани қоғаз дар рӯи санг, филиз, сурб, гил, мис, чӯб, пусти дарахт, барги дарахт, чарм, папирус ва пергамент (пусти ҳайвонот) менавишт [3, с. 7; 6]. Масалан, хатти меҳӣ (хатти миллии давлати Ҳахоманишиён) дар руи сангҳо, маъдан ва ё гили саҳт бо қалами махсуси нуктез ё филизӣ навишта мешуд [8, с. 13]. «Авесто» бо хатти оромӣ дар 1200 пӯсти гов навишта шуда буд [4, с. 20]. Дар осорхонаи Британияи Кабир китоби қадимаи буддоӣҳо нигоҳ дошта мешавад, ки он дар 236 барги дарахти хурмо навишта шудааст [3, с. 32].

Дар расми мазкур гилест, ки аз давраи таммаддуни Шумерҳо боқӣ мондааст. Дар рӯи он бо хати аксӣ (пиктография) шартнома оид ба хариду фурӯши хона ва қитъаи замин навишта шудааст [26].

Ҳамин тавр, Юнониён қонун ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии худро дар тахта-санг, тахтачӯб ва матни аввалини достони «Илиада»-и машҳурро рӯи тахтаи сурбӣ навиштаанд. Амрикоиёни Ҷанубӣ ҳамчун масолеҳи хатнависӣ дарахти Лифдор ва дигар зиро-

атҳои хосаро истифода мебарданд. Мисриён аввал дар барги зайтуну хурмо ва пас дар папирус, суриягӣҳо дар пусти ҳайвонот, арабҳои кучманҷии садаҳои 1-уми милодӣ рӯи устухон менавиштанд [3, с. 7].

Ибтидои аср аввал дар Чин, сипас дар нимаи дуҷуми асри VIII мелодӣ дар Самарқанд қоғаз пайдо мешавад [3, с. 6]. Қоғаз ҳама масолеҳи хаттии пешинаро ба танг меовард ва ҳамчун беҳтарин масолеҳи хаттӣ шуҳрати ҷаҳонӣ пайдо мекунад [6].

Дар ҳоли ҳозир ёздаҳ навъи асосии қоғаз мавҷуд аст, яъне қоғаз аз рӯи вазифаи худ ба навъҳо ҷудо мегардад: 1) қоғаз барои чопи китобҳо, матбуоти даврӣ, харитаҳои ҷуғрофӣ, расмҳои ранга; 2) қоғаз барои мукотиба; 3) қоғаз барои нақшаю расмкашӣ; 4) қоғаз барои муҳофизат аз таъсири барқ; 5) қоғаз тунук барои саноати тамоқубарорӣ; 6) қоғаз обҷинак; 7) қоғаз нурпазир барои суратгирӣ ва нусхабардорӣ; 8) қоғаз махсуси суратгирӣ; 9) қоғаз махсуси нусхабардорӣ; 10) қоғаз дурушт барои печондани ҳуҷҷатҳо ва маҳсулотҳои саноатӣ; 11) қоғаз саноати техникӣ. Дар баробари ин дар ҳолатҳои халқ аз қоғаз ва қоғазӣ ғафс (картон) беш аз 60 ҳазор асбобу анҷом, аз ҷумла беш аз 200 намуд қисмҳои майдаи машинаҳои сабуқрав, гилофи соат, калтусҳои барқӣ, чалак, қуттӣ, тугмаҳои ранга, асбобҳои суратгирӣ, таҷҳизоти гуногуни саноати бофандагӣ ва ғайра тайёр карда мешавад. Лекин бо вучуди ҳамаи ин, қоғаз пеш аз ҳама масолеҳи муҳими хаттӣ мебошад [3, с. 15-16].

Чи тавре дар боло қайд гардид, шакли хаттии аҳд бо роҳи тартиб додани як ҳуҷҷат ё тавассути мубодилаи ҳуҷҷатҳо метавонад баста мешавад. Дар навбати худ аз сарҳати 4 моддаи 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» бармеояд, ки ҳуҷҷат дар ягон ҳомили моддӣ сабт карда мешавад. Тибқи сарҳати 9 моддаи 3 қонуни мазкур ҳомил маводи дорои хосиятҳои муайяне мебошад, ки барои сабт ва нигоҳдории иттилоот истифода мегардад. Бояд гуфт ки дар қонунгузорӣ қалмаи «қоғаз» ба ҳайси масолеҳи хаттӣ ҳамчун «ҳомил қоғазӣ» мавриди истифода қарор дода шудааст (масалан, дар қисми 2 моддаи 9, қисми 1 моддаи 10, қисми 1 моддаи 11 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ», инчунин дар қисми 3 моддаи 7 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва

соҳибқорони инфиродӣ» аз 19 майи соли 2009 [20].

Ҳамин тариқ, ҳангоми дар шакли хаттӣ бастанӣ аҳд, тарафи аҳд ё тарафҳои аҳдкунанда қоғазро ҳамчун ҳомил ба мақсади дар рӯи он бо хат изҳор намудани иродаи худ истифода менамоянд.

Чи тавре қайд гардида буд, бо пайдоиш ва инкишофи технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, барои тарафҳои аҳдкунанда, ки дар маконҳои гуногун ва аз ҳамдигар дар масофаи дур қарор доранд, имконпазир гардид, ки иродаи худро шиғоҳӣ изҳор намоянд. Дар баробари ин дар шароити имрӯза технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ, хусусан Интернет ба тарафҳои аҳдкунанда имконият медиҳанд, ки иродаи худро бо хат, яъне дар шакли хаттӣ изҳор намоянд. Аз ин ҷо метавон хулоса кард, ки шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ бо хат (харфҳо ва аломатҳои дигар) изҳор менамоянд, хаттӣ мебошад.

Дар охир бояд гуфт ки қонунгузор дар ду моддаи КГ ҚТ, дар қисми 3 моддаи 185 ва қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ, шакли аҳде, ки тавассути технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ баста мешавад, ҳамчун хаттӣ муайян намудааст.

Чунончӣ, тибқи қисми 3 моддаи 185 КГ ҚТ агар дар қонун ё созишномаи тарафҳо тартиби дигаре муқаррар нагардида бошад, мубодилаи барқия (телеграмма), телефонограмма, телетайпограмма, факс ва ҳуҷҷатҳои дигари муайянкунандаи субъектҳо ва мавзӯи ифодаи иродашон ба шакли хаттии анҷоми аҳдбандӣ баробар қарда мешавад. Дар навбати худ тибқи қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ шартнома дар шакли хаттӣ бо роҳи мубодилаи ҳуҷҷат аз тариқи телеграф, телетайп, телефон, алоқаи электронӣ ё дигар навъи алоқае, ки имконияти аз ҷониби тарафи шартнома фиристода шуданашро муътамад тасдиқ менамояд, баста шуданаш мумкин аст.

Чи тавре мебинем, қонунгузор шакли аҳди электрониро ҳамчун хаттӣ бо ду тарз ифода намудааст. Масалан, дар қисми 3 моддаи 185 КГ ҚТ номгӯи ҳуҷҷатҳо овардааст, ки тавассути дастгоҳҳои техникии иттилоотӣ коммуникатсионӣ ирсол ва қабул қарда мешаванд. Чунончӣ, барқия (телеграмма), телефонограмма, телетайпограмма ва факс. Дар қисми 2 моддаи 466 КГ

ҚТ бошад, номгӯи дастгоҳҳои техникийи иттилоотӣ коммуникатсионӣ, ба монанди, телеграф, телетайп ва телефон, номбар қарда шудаанд.

Дар натиҷаи рушди технологияҳои компютерӣ ва Интернет чараёни нав чараёни гузариш аз ҳуҷҷатгузори қоғазӣ ба ҳуҷҷатгузори электронӣ инкишоф ёфта истодааст. Чараёни мазкур ва ҳамзамон имтиёзҳое, ки Интернет пешкаш намуда истодааст, боиси он гардидаанд, ки дар ҳоли ҳозир телеграф ва телетайп қариб ки истифода қарда намешаванд. Ҳатто, соли 2004 дар Нидерландия ва моҳи июли соли 2013 дар Ҳиндустон фаъолияти алоқаи телеграфӣ қатъ қарда шудааст [27]. Бо дарназардошти омилҳои мазкур ба мақсад мувофиқ аст, ки калимаҳои барқия (телеграмма), телефонограмма, телетайпограмма аз қисми 3 моддаи 185 КГ ҚТ ва калимаҳои телеграф ва телетайп аз қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ хориҷ қарда шаванд.

Ҳамзамон, маҳз бо пайдоиш ва инкишофи босуръати Интернет зиёдшавии шумораи аҳдҳои электронӣ мушоҳида қарда мешавад, яъне дар шаротити ҳозира шумораи зиёди аҳдҳо маҳз тавассути Интернет баста мешаванд. Аз муқаррароти қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ, яъне - «шартнома дар шакли хаттӣ бо роҳи мубодилаи ҳуҷҷат аз тариқи ... алоқаи электронӣ ё дигар навъи алоқа ... баста шуданаш мумкин аст.» - хулоса қардан мумкин аст, ки масъалаи бастанӣ аҳд, хусусан масъалаи шакли аҳде, ки тавассути Интернет баста мешавад, муайян қарда шудааст. Яъне, дар асоси қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ шакли аҳде, ки тавассути Интернет баста мешавад, хаттӣ мебошад. Аммо чи тавре дар чараёни гузаронидани тадқиқоти мазкур муайян гардид, тавассути Интернет аҳдҳо на танҳо дар шакли хаттӣ, балки дар шакли шиғоҳӣ низ баста шуда метавонанд. Бо дарназардошти омилҳои мазкур ба мақсад мувофиқ аст, ки қисми 3 моддаи 185 ва қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ пурра хориҷ қарда шаванд ва дар моддаи 183 КГ ҚТ қисмҳои 5 ва 6 бо мазмунӣ зайл илова қарда шаванд:

«5. Шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ бо ёрии нутқи овозии худ изҳор менамоянд, шиғоҳӣ мебошад.

6. Шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилоотӣ коммуникатсионӣ бо хат (харфҳо ва аломатҳои ди-

гар) изҳор менамоянд, хаттӣ мебошад.».

Ҳамин тариқ, натиҷаҳои тадқиқоти гузаронидашударо метавон чунин хулосабандӣ кард:

1) шакли аҳде, ки тавассути технологияҳои иттилотию коммуникатсионӣ, аз ҷумла тавассути Интернет баста мешавад, электронӣ намебошад;

2) шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилотию коммуникатсионӣ бо ёрии нутқи овозии худ изҳор менамоянд, шифоҳӣ мебошад;

3) шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилотию коммуникатсионӣ бо хат (харфҳо ва аломатҳои дигар) изҳор менамоянд, хаттӣ мебошад;

4) пешниҳод менамояд, ки қисми 3 моддаи 185 ва қисми 2 моддаи 466 КГ ҚТ хорич карда шаванд ва дар моддаи 183 КГ ҚТ қисмҳои 5 ва 6 бо мазмунӣ зайл илова карда шаванд:

«5. Шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилотию коммуникатсионӣ бо ёрии нутқи овозии худ изҳор менамоянд, шифоҳӣ мебошад.

6. Шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилотию коммуникатсионӣ бо хат (харфҳо ва аломатҳои дигар) изҳор менамоянд, хаттӣ мебошад.»

Рӯйхати адабиёт

1. Абдуджалилов А. Теоретические проблемы гражданских правоотношений в Интернете (Монография). Душанбе, 2015. 158 с.

2. Агарчева Ю.А. Как несоответствие формы сделки требованиям закона или соглашения сторон влияет на ее незаключенность и недействительность // Вестник Волжского университета. 2010. №73. – С. 33-37.

3. Аҳмадов Б., Раҷабов Ҷ. Мақоми китоб дар фарҳанги мардуми тоҷик: Маълумотнома. Душанбе, 2015. 158 с.

4. Афсаҳов А., Каҳҳоров Х. Хат ва пайдоиши он (Дастурамали методӣ). Душанбе, 1979. 56 с.

5. Багаутдинов И.И. Гражданско-правовые последствия несоблюдения формы сделки // Вестник экономики, права и социологии. 2015. №3. – С. 121-126.

6. Боқиев А. Хат ва коғаз муҳимтарин унсурҳои тамаддуни башар // Манбаи электронӣ: <http://www.kmt.tj/hat-va-kogaz-mukhimtarin->

[unsurkhoi-tamadduni-bashar](http://www.kmt.tj/hat-va-kogaz-mukhimtarin-unsurkhoi-tamadduni-bashar) (санаи мурочиат 04.07.2017).

7. Брагинский М. И., Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. 3-е изд. М.: Статут. 2011. 847 с.

8. Зоиров Х. З. Баҳсе дар атрофи нахустин номаҳои форсӣ-тоҷикӣ // Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Гуманитарные науки. 2012. №5 (33). – С. 12-20.

9. Кулик Т. Ю. Особенности правового регулирования договоров, заключаемых в электронной форме. Автореф. дисс. ... к. ю. н. Краснодар, 2007. 34 с.

10. Кулик Т. Ю. Особенности правового регулирования договоров, заключаемых в электронной форме. Дисс. ... к. ю. н. Краснодар, 2007. 144 с.

11. Матвеев И. Юридическое значение формы сделки и ответственность за ее нарушение // Хозяйство и право. 2001. № 12. –С. 90-97.

12. Потапова О. А. Принципы гражданского права. Дисс. ... к. ю. н. Ульяновск, 2002. 176 с.

13. Ровный В. В. Последствия несоблюдения формы сделки // Сибирский юридический вестник. 2016. №2. –С. 68-77.

14. Скиба П. В. Форма сделок купли-продажи недвижимости и последствия ее несоблюдения // Закон и право. 2001. № 8. –С. 45-48.

15. Татаркина К. П. Форма сделок в гражданском праве России. Томск. 2012. 264 с.

16. Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. Иборат аз 2 ҷилд. Ҷилди 2. Машҳад Душанбе. 2008. 945 с.

17. Хейфец Ф. С Недействительность сделок по российскому гражданскому праву. М.: Юрайт, 1999. 144 с.

18. Гражданский кодекс РСФСР 1922 г. // Манбаи электронӣ: http://www.libussr.ru/doc_ussr/ussr_1435.htm (санаи мурочиат 05.09.2017).

19. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми якум) аз 30 июни соли 1999. Маҳзани марказонидашудаи иттилооти ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Адлия. Версияи 7.00.

20. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳукуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» аз 19 майи соли 2009 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2009, №5, мод. 316; с. 2010, №12, қ. 1, мод. 828; с. 2012, №12, қ. 1 мод. 1006; с. 2015, №11, мод. 972; Қонуни ҚТ аз 14.05.2016 с., № 1319).

21. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи имзои электронии рақамӣ» аз 30 июли соли 2007» (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2007, №7, мод. 682; с. 2010, №7, мод. 560; с. 2011, №3, мод. 166).

22. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» аз 10 майи соли 2002 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2002, №4, қ. 2, мод. 320; с. 2012, №7, мод. 698; Қонуни ҚТ аз 27.11.2014 с., №1164).

23. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотонӣ», 6 августи соли 2001 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2001, №7, мод. 502; с. 2005, №12, мод. 639).

24. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳукуки дастрасӣ ба иттилоот» аз 18

июни соли 2008 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2008, №6, мод. 469).

25. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ» аз 10 майи соли 2002 (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2002, №4, қ. 1, мод. 308; с. 2005, №12, мод. 637; с. 2012, №12, қ. 1, мод. 1002; с. 2013, №7, мод. 523; ҚҚТ аз 31.12.2014, №1174).

26. Манбаи электронӣ: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:-Sales_contract_Shuruppak_Louvre_AO3760.jpg (санаи мурочиат 04.07.2017).

27. Манбаи электронӣ: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0-%B5%D0%BB%D0%B5%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84> (санаи мурочиат 05.09.2017).

Аннотатсия

Доир ба шакли аҳди электронӣ

Дар мақола доир ба шакли аҳди электронӣ тадқиқот гузаронида шудааст. Муаллифи мақола кӯшиш намудааст, то ин ки шакли аҳди электрониро муайян намояд. Дар робита ба ин муаллиф хусусиятҳои хоси шакли шифохӣ ва шакли хаттии аҳдро дар алоқаманди бо аҳди электронӣ мавриди тадқиқоти илмӣ қарор додааст. Муаллиф ақидаи дар илми ҳуқуқ мавҷудбударо оид ба он ки шакли аҳде, ки тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, хусусан тавассути Интернет баста мешавад, электронӣ аст, инкор менамояд. Дар ҷамъбасти тадқиқоти гузаронидашуда қайд мегардад, ки шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ бо ёрии нутқи овозии худ изҳор менамоянд, шифохӣ буда, дар навбати худ шакли аҳде, ки тарафҳои он иродаи худро тавассути технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ бо хат (ҳарфҳо ва аломатҳои дигар) изҳор менамоянд, хаттӣ мебошад.

Аннотация

К вопросу формы электронной сделки

В статье исследуется форма электронной сделки. Автор статьи попытался определить форму электронной сделки. В связи с этим автор подвергает научному осмыслению особенности устной и письменной форм сделок во взаимосвязи с электронной сделкой. Автором оспаривается существующая в юридической литературе точка зрения о том, что форма сделки, совершаемая посредством информационно-коммуникационных технологий, в частности посредством Интернета, является электронной. В результате проведенного анализа делается вывод о том, что форма сделки, совершаемая устно посредством информационно-коммуникационных технологий, является устной, и в свою очередь форма сделки, совершаемая посредством письменности (букв и других знаков), используя информационно-коммуникационные технологии, является письменной.

Annotation

To the question of the form of the electronic transaction

The article examines the form of the electronic transaction. The author of the article tried to determine the form of the electronic transaction. In this regard, author exposes the scientific understanding of the specifics of the oral and written forms of transactions in conjunction with the electronic transaction. The author disputes the viewpoint existing in the legal literature that the form of the transaction, made through information and communication technologies, in particular through the Internet, is electronic. As a result of the analysis, the conclusion is made that the form of the transaction, done verbally by means of information and communication technologies, is oral, and in its turn the form of the transaction made by means of writing (letters and other signs) using information and communication technologies, is written.

Табаров Н.А.,

сардори шуъбаи қонунгузорӣ оид ба сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқи Маркази миллии қонунгузорию назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

НАҚШИ ҲУЧЧАТҲОИ ЭЛЕКТРОНӢ ВА ИМЗОИ ЭЛЕКТРОНӢ ДАР ИНКИШОФИ ҚОНУНГУЗОРИИ СОҶАИ БАҚАЙДГИРИИ ДАВЛАТИИ СОҶИБКОРӢ

Калидвожаҳо: бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ; танзими ҳуқуқӣ; гардиши ҳуҷҷатӣ; ҳуҷҷати электронӣ; имзои электронии рақамӣ.

Ключевые слова: государственная регистрация юридических и физических лиц; правовое регулирование; документооборот; электронный документ; электронная цифровая подпись.

Keywords: state registration of legal entities and individuals; legal regulation; document flow; electronic document; electronic digital signature.

Шарти зарурӣ барои амалӣ намудани ҳама гуна намуди фаъолияти соҳибкорӣ бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ мебошад. Зимнан набояд фаромӯш кард, ки на танҳо ташкил ё қатъи гаштани шахси ҳуқуқӣ ё ба даст овардан ва маҳрум шудани мақоми соҳибкори инфиродӣ ба қайд гирифта мешавад, чунки бо қонунгузорӣ инчунин бақайдгирии давлатии таъсисёбӣ ва қатъи намудани фаъолияти филиалҳо ва намоёндагҳои шахсони ҳуқуқии хориҷӣ, пешбурд ва ворид намудани тақйири иловаҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ низ пешбинӣ шудааст.

Ташкили асоси ҷомеаи иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон бевосита бо омилҳо, ки соҳаи муомилоти иттилоотӣ ҳуҷҷатиро муайян, муқаррар менамоянд, алоқаманд аст. Ҳангоми тағйир ёфтани таркиб ва сохтори захираҳои ҳуҷҷатӣ, усулҳои сабти фаъолияти инсонӣ, инсон иштирокчи муносибатҳо на танҳо дар доираи мамлакати худ, балки дар доираи фазои ягонаи иттилоотӣ мегардад [1, с. 7].

Ақтуалӣ будани проблемаҳои танзими ҳуқуқии гардиши ҳуҷҷатҳои электронӣ (минбаъд ГХЭ) дар ҷаҳон вобаста ба васеъ ҷорӣ намудани низоми мубодилаи ҳуҷҷати электронӣ (минбаъд ХЭ) доимо зиёд мегардад. Таъмини ГХЭ-и аз ҷиҳати ҳуқуқӣ аҳамиятнок дар асо-

си истифодаи имзои электронии рақамӣ (минбаъд ИЭР) ба сифати рексизити ХЭ ҳамчун воситаи тасдиқкунии аслият, аутентӣ будан (ҳаммонандкунӣ) ва томияти онҳо амалӣ карда мешавад.

Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ” [2] ва “Дар бораи имзои электронии рақамӣ” [2] марҳалаи нави рушди ҳуқуқи иттилоотии миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои муқаррар кардани асосҳои ҳуқуқии татбиқи (истифодаи) ХЭ, муайян намудани талаботҳои асосӣ, ки нисбати ХЭ пешниҳод карда мешаванд, инчунин шартҳои ҳуқуқии истифодаи ИЭР дар ХЭ, ки ҳангоми риоя намудани онҳо ИЭР дар ХЭ ба имзои дастӣ дар ҳуҷҷати ҳомили қоғазӣ баробар доништа мешавад, равона карда шудааст.

Ҳуҷҷати электронӣ дар ҳамаи соҳаҳои фаъолият, ки дар онҳо воситаҳои барномавӣ ва техникӣ барои тайёр кардан, коркард, нигоҳдорӣ, ирсол ва қабули иттилоот заруранд, истифода шуда метавонад. Бо кӯмаки ҳуҷҷатҳои электронӣ аҳдҳо (шартномаҳо) баста шуда метавонад, ҳисоббаробаркуниҳо сурат гирифта, мукотиба, ирсол ва қабули ҳуҷҷатҳо ва дигар маълумотҳо ба амал меоянд (моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ”). Бояд қайд кард, ки мафҳуми “ҳуҷҷати электронӣ” дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар

бораи ҳуҷчати электронӣ” ва “Дар бораи имзои электронии рақамӣ” дар шаклҳои гуногун дода шудаанд. Масалан, тибқи сарҳати якуми моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ” дар таҳти ҳуҷчати электронӣ маълумоте фаҳмида мешавад, ки дар ҳомили мошинӣ сабт шудааст ва ба талаботи муқарраркардаи Қонуни мазкур мувофиқат мекунад. Тибқи сарҳати якуми моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи имзои электронии рақамӣ” бошад, ҳуҷчати электронӣ ҳуҷчате мебошад, ки дар он иттилоот дар шакли электронии рақамӣ пешниҳод гардидааст.

Ҳамчунин, зикр намудан бамаврид аст, ки мафҳуми “имзои электронии рақамӣ” низ дар ин қонунҳо дар шаклҳои гуногун баён гардидаанд. Масалан, агар тибқи сарҳати сеюми моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи имзои электронии рақамӣ” имзои электронии рақамӣ - реквизити ҳуҷчати электронӣ мебошад, ки барои аз сохтакорӣ хифз намудани ҳуҷчати электронӣ пешбинӣ шуда, дар натиҷаи дигаргунсозии криптографии иттилоот бо истифодаи калиди пӯшидаи имзои электронии рақамӣ ба даст омадааст ва имконият медиҳад, ки имзои соҳиби сертификати калиди имзо ҳаммонанд карда шуда, мавҷуд набудани иттилооти таҳрифшуда дар ҳуҷчати электронӣ муайян гардад, он гоҳ тибқи сарҳати ҳаштуми моддаи 1 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ” дар таҳти “имзои электронӣ” ҳамшабеҳи имзои дастӣ фаҳмида мешавад, ки барои ҳаммонандкунии шахси ҳуҷчати электрониро имзокарда пешбинӣ шудааст ва ҳақиқӣ будани онро тасдиқ мекунад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ” томияти ХЭ-ро намодааст ва ба андешаи мо ин хосияти ХЭ мебошад, ки муайян менамояд, ки ба ХЭ тағйирот ва (ё) иловаҳо ворид карда нашаванд. Дар таҷрибаи ҷаҳонӣ бошад, томияти ҳуҷчат маънои пуррагӣ ва бетағйирии онро дорад [3]. Масъалаи мазкур аз ҷониби С.И. Семилетов ба таври муфасссал мавриди таҳқиқ қарор гирифтааст [4, с. 91-118].

ХЭ бояд тавассути воситаҳои барномавӣ ва техникӣ тайёр шуда, қарордод шавад, ирсол, қабул ва хифз гардад; дорои нишонаҳое бошад, ки имкониятдиҳандаи ҳаммонандкунии он бошанд; дар шакле пешниҳод гардад, ки қобили қабули фаҳми инсон бошад (моддаи 6 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи

ҳуҷчати электронӣ”). ХЭ аз ду қисми ҷудонопазир умумӣ ва махсус иборат аст (моддаи 7 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ”).

Қисми умумии ХЭ аз маълумоти дорои мазмуни ҳуҷчат ва маълумот дар бораи гирандаи мактуб иборат аст.

Қисми махсуси ХЭ аз як ё якчанд ИЭР ё дигар воситаҳои ҳаммонандкунии мурағбатӣ, ки ба қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳолиф нестанд, иборат аст.

ХЭ шаклҳои пешниҳоди дохилӣ ва берунӣ дорад. Шакли пешниҳоди дохилии ХЭ аз сабти иттилооти он ҳуҷчат дар ҳомили мошинӣ иборат аст. Шакли пешниҳоди берунии ҳуҷчати электронӣ аз таҷдиди ин ҳуҷчат дар экрани дисплей, дар қоғаз ё дигар маводи аз ҳомили мошинӣ ҷудошаванда дар намуди ба ҷашм намоён (бе воситаҳои техникӣ) ва қобили қабули фаҳми инсон, иборат аст (моддаи 8 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ”).

Асли ҳуҷчати электронӣ танҳо дар ҳомили мошинӣ мавҷуд аст. Ҳамаи нусхаҳои ҳуҷчати электронӣ, ки дар ҳомили мошинӣ қайд шудааст ва яке ба дигаре монанд аст, асл ҳисобида мешаванд. Дар ҳолате ки аз тарафи як шахс ҳуҷчат дар ҳомили қоғазӣ тайёр мешавад ва ҳуҷчати электронӣ, ки аз рӯи мазмун ба он ҳаммонанд аст, ҳар ду ҳуҷчат ҳуҷчатҳои мустақил ҳисобида мешаванд. Ҳуҷчати электронӣ дар он сурат асл ҳисобида мешавад, ки агар он дорои имзои электронии ҷавобгӯ ба талаботи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё дигар воситаҳои ҳаммонандкунии мурағбатӣ бошад (моддаи 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ”).

Нусхаи ХЭ бо роҳи тасдиқи намунаи ҳуҷчати электронии дар ҳомили қоғазӣ ё бо истифода аз имзои электронӣ пешниҳодшуда ва ё дигар воситаҳои ҳаммонандкунӣ, ки ба талаботи қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгӯ мебошанд, тайёр карда мешавад. Нусхабардории асл ё нусхаи ХЭ, ки ба таври дахлдор тасдиқ карда нашудааст, эътибори ҳуқуқӣ надорад (моддаи 10 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ”).

Эътибори ҳуқуқӣ доштани ХЭ дар моддаи 11 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуҷчати электронӣ” баён гардидааст. Тибқи меъёри мазкур ХЭ дар ҳомили мошинӣ бо ҳуҷчат дар ҳомили қоғазӣ баробар дониста мешавад ва бо он эътибори якхелаи ҳуқуқӣ до-

рад. Агар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намояд, ки ҳуччат ба таври хаттӣ ба расмӣ дароварда шавад ва ё дар шакли хаттӣ пешниҳод гардад, пас ҲЭ ба ин талабот мутобиқ доништа мешавад. ҲЭ баимзорасида эътироф карда мешавад, агар ҳангоми имзои он имзои электронӣ ё дигар воситаҳои ҳаммонандкунии мураттиб, ки ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқ мебошанд, истифода шуда бошанд. Тарзи ҳаммонандкунии шахси имзокарда ҳамчунин метавонад бо мувофиқаи тарафҳо пешбинӣ гардад. Агар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқи нотариалӣ ва (ё) бақайдгирии давлатии ҲЭ-ро талаб намояд, ҲЭ ё нусхаи он бояд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда шавад ё ба қайд гирифта шавад.

Аз меъёри дар боло зикргардида бармеояд, ки қонунгузор гарчанде дар он дар бораи асли ҲЭ ва нусхаи он қайд карда гузашта бошад ҳам, вале дар бораи эътибори яхела доштани асли ҲЭ ва нусхаи он ки ба талаботи муқаррарнамудаи Қонуни мазкур мувофиқат менамояд, чизе муқаррар накардааст. Чи мешавад, агар байни асл ва нусхаи ҲЭ фарқи ятҳо ҷой дошта бошанд? Нусха нусха аст, мақоми ҳуқуқи вай барвақт маълум аст ва ин муқарраротро истисно кардан зарур аст.

Мувофиқи моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи имзои электронии рақамӣ”, ИЭР - ин реквизити ҳуччати электронӣ мебошад, ки барои аз сохтакорӣ ҳифз намудани ҳуччати электронӣ пешбинӣ шуда, дар натиҷаи дигаргунсозии криптографии иттилоот бо истифодаи калиди пӯшидаи имзои электронии рақамӣ ба даст омадааст ва имконият медиҳад, ки имзои соҳиби сертификати калиди имзо ҳаммонанд карда шуда, мавҷуд набудани иттилооти таҳрифшуда дар ҳуччати электронӣ муайян гардад; калиди пӯшидаи (шахсӣ) ИЭР пайдарҳамии аломатҳо (рамзҳо) мебошад, ки ба соҳиби сертификати калиди имзо маълум аст; калиди кушодаи ИЭР пайдарҳамии рамзҳои имзои электронии рақамист, ки ба ҳар шахс дастрас аст ва барои тасдиқ кардани айнӣ имзои электронии рақамӣ дар ҳуччати электронӣ таъин гардидааст.

ИЭР дар ҲЭ аз нигоҳи ҳуқуқӣ ба имзои дастӣ дар ҳуччати ҳомили қоғазӣ ҳангоми иҷро гардидани шартҳои зерин баробар доништа мешавад:

– сертификати калиди ИЭР марбут ба ҳамин ИЭР эътибори худро гум накардааст;

– асли будани ИЭР дар ҲЭ тасдиқ карда шудааст;

– ИЭР дар муносибатҳои истифода бурда мешавад, ки дар онҳо дорои аҳамияти ҳуқуқӣ мебошад.

Истифодабарандаи системаи иттилоотӣ метавонад соҳиби чандин сертификатҳои калиди имзои дорои аҳамияти ҳуқуқии баробар ё мухталиф бошад ва ин ба имкониятҳои ҳуқуқии соҳиби он дар муносибатҳои истифода бурда мешаванд, вобаста аст. Маълумоти зарурӣ оид ба аҳамияти ҳуқуқии истифодаи ҳар як ИЭР дар сертификатҳои дахлдори калиди имзо инъикос карда мешавад.

Созмон додани калидҳои ИЭР дар системаи иттилооти истифодаи умум аз ҷониби иштирокчиҳои он ё ҳангоми муроҷиати ӯ аз ҷониби маркази тасдиқкунанда дар системаи корпоративии иттилоотӣ тибқи тартибе, ки ҳамин система муқаррар намудааст, амалӣ мегардад.

Ҳангоми созмон додани калидҳои ИЭР барои истифода дар системаи иттилоотии истифодаи умум бояд танҳо воситаҳои сертификатсияшудаи ИЭР истифода бурда шавад. Ҷаброни зарар, ки вобаста ба созмон додани калидҳои ИЭР бо воситаҳои сертификатсияшудаи ИЭР расонида шудааст, бояд мутобиқи тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаи созмондиҳанда ва паҳнкундаи ин воситаҳои гузошта шавад.

Истифодаи воситаҳои сертификатсияшудаи ИЭР ва калидҳои ИЭР-и созмондодаи онҳо дар системаи корпоративии иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода намешавад.

Сертификатҳои воситаҳои ИЭР мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешавад. Воситаҳои ИЭР ҳамчун воситаҳои рамзгузории иттилоот ба ҳисоб намераванд ва бояд мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳатман сертификатонида шаванд.

Калидҳои пӯшида ва кушодаи ИЭР аз ҷониби шахсони воқеӣ таъсис дода мешаванд.

Шахси воқеӣ калиди пӯшида ва кушодро бо истифодаи воситаҳои ИЭР мустақилона созмон медиҳад.

Созмон додани калиди пӯшида ва калиди кушодаи ба он марбут дар як вақт анҷом дода мешавад.

Шахси воқеӣ метавонад соҳиби ҳама гуна микдори калидҳои пӯшида ё кушодаи ИЭР бошад.

Калиди пӯшидаи ИЭР танҳо аз чониби соҳиби он, тавре ки дастрасии он ба дигар шахс истисно гардад, нигоҳ дошта ва истифода бурда мешавад.

Калиди кушодаи ИЭР дар маркази тасдиқкунанда нигоҳ дошта мешавад ва барои ҳамаи субъектҳои муомилоти электронии ҳуҷҷат дастрас мебошад.

Дар хотима хаминро бояд қайд кард, ки нақши ҳуҷҷатҳои электронӣ ва имзои электронии рақамӣ дар соҳаи соҳибкорӣ, махсусан дар соҳаи бақайдгирии давлатии фаъолияти соҳибкорӣ хеле калон буда, метавонад шахсони ба фаъолияти соҳибкорӣ машғулбударо аз гузаронидани вақти беҳуда озод намояд.

Аннотатсия

Нақши ҳуҷҷатҳои электронӣ ва имзои электронӣ дар инкишофи қонунгузории соҳаи бақайдгирии давлатии соҳибкорӣ

Дар мақола сухан оид ба ҳуҷҷатҳои электронӣ ва имзои электронӣ меравад. Муаллиф дар бораи мафҳумҳои “ҳуҷҷати электронӣ” ва “имзои электронии рақамӣ”, ки дар қонунҳои гуногун дода шудаанд, гуфта мегузарад. Муаллиф дар натиҷаи таҳлили гузаронидашуда ба хулоса меояд, ки ҳуҷҷатҳои электронӣ ва имзои электронӣ дар инкишофи қонунгузории соҳаи бақайдгирии давлатии соҳибкорӣ нақши калон доранд.

Аннотация

Роль электронных документов и электронной подписи в развитии законодательства в сфере государственной регистрации предпринимательства

В статье речь идет об электронных документах и электронной подписи. Автор приводит понятия “электронный документ” и “электронная цифровая подпись”, данных в разных законах. Автор в результате проведенного анализа приходит к выводу, что электронные документы и электронная подпись играют огромную роль в развитии законодательства в сфере государственной регистрации предпринимательства.

Annotation

The role of electronic documents and electronic signature in the development of legislation in sphere of state registration of entrepreneurship

The article deals with electronic documents and electronic signatures. The author cites the concepts of «electronic document» and «electronic digital signature» of data in different laws. As a result of the analysis, author comes to the conclusion, that electronic documents and electronic signature have a huge role in the development of legislation in sphere of state registration of entrepreneurship.

Рӯйхати адабиёт

1. Электронный документ и документооборот: правовые аспекты. Сб. научн. тр. / РАН. ИНИОН, ИПП. Сектор информационного права. Ред. И.Л. Бачило. М., 2003. – С. 7.

2. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2002, №4, қ.1, мод. 308; с.2005, №12, мод.637; с.2012, №12, қ.1, мод.1002; с. 2013, №7, мод. 523; ҚҚТ аз 31.12.2014, №1174).

3. Стандарти байналмилалӣ ISO 15489-1:2001 оид ба идоракунии иттилоот ва ҳуҷҷатгузорӣ, б. 7.2.4.

4. Информационное право: актуальные проблемы теории и практики / Колл. монография. Под общ. ред. И.Л. Бачило. М.: Юрайт. 2009. – С. 91-118.

ҲУҚУҚИ ҶИНОЯТӢ ВА КРИМИНОЛОГИЯ; ҲУҚУҚИ ИҶРОИ ҶАЗОИ ҶИНОЯТӢ
(ИХТИСОС: 12.00.08)
УГОЛОВНОЕ ПРАВО И КРИМИНОЛОГИЯ; УГОЛОВНО-ИСПОЛНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО
(СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.08)

Бухориев Б.Р.,
адъюнкты кафедраи сиёсати ҷиноятӣи
Академияи идоракунии ВҚД Федератсияи
Россия, лейтенанти калони милитсия.
УДК 343.431
E-mail: Buhoriev_1991@mail.ru

Нарзуллоев С.С.,
муаллими кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ,
криминология ва психология,
лейтенанти калони милитсия.
УДК 343.431
E-mail: n.suhrob-92@mail.ru

БАҲОГУЗОРИИ ҲУҚУҚӢ-ҶИНОЯТИИ
«ҶАЛБИ ОДАМОН БАРОИ ИСТИСМОРИ» ҲАМЧУН ТАҶЗИ СОДИР
НАМУДАНИ САВДОИ ОДАМОН

Калидвожаҳо: савдои одамон; ҷалбкунӣ; ҷавобгарии ҷиноятӣ; рақобати меъёрҳо; бандубасти ҷиноятҳо.

Ключевые слова: торговля людьми; вербовка; уголовная ответственность; конкуренция норм; квалификация преступлений.

Keywords: recruitment; criminal liability; competition rules; crime qualifications.

Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои савдои одамон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2003 бо ворид намудани моддаи 130¹ ба Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардида буд (минбаъд КҶ ҚТ) [1]. Ин навгонӣ проблемаҳои навро ба вуҷуд овард, чунки дар КҶ ҚТ аллакай меъёри моддаи 132 КҶ ҚТ (Ҷалби одамон барои истисмор) мавҷуд буд, ки баъзе аз аломатҳои он бо аломатҳои моддаи 130¹ КҶ ҚТ рақобатро ба миён овард. Ҳолати мазкур аз рӯи натиҷаҳои таҳлили муқоисавию ҳуқуқии меъёрҳои КҶ ҚТ ва гузаронидани пурсиши кормандони мақомоти тафтишоти пешакии Ҷумҳурии Тоҷикистон, низ асоснок

карда мешавад: беш аз 70 % пурсишшудагон ҳангоми муайян намудани аломатҳои таркиби ҷинояти савдои одамон ба мушкилиҳо дучор мегарданд, чунки аксарияти аломатҳои таркибҳои мазкур хусусияти шартӣ дошта, дар дигар моддаҳои КҶ ҚТ истифода мешаванд. Барои ҳалли мушкилии мазкур зарурият барои таҳлили таркибҳои моддаҳои номбаршудаи КҶ ҚТ ба миён меояд.

Таҳлили диспозитсияи қисми якуми моддаи 130¹ КҶ ҚТ аз он шаҳодат медиҳад, ки он пурра мафҳуми савдои одамонро, ки дар банди «а» моддаи 3 Протоколи факултативии «Оид ба пешгирӣ ва рафъи савдои одамон,

хусусан занону кудакон ва ҷазо барои он», ки иловаи Конвенсияи СММ «Зидди ҷинояткории мутаккил ва трансмилӣ»-ро пешбинӣ шудааст, такрор менамояд [2], мукамал мегардонад. Аммо ҳамзамон, ба андешаи мо, дар мутобиқгардонии санади байналмилалӣ дар қонунгузории миллии ҚТ, қоидаҳои техникаи қонунэҷодкунӣ вайрон шудаанд. Ин гуна мавқеро низ М.С. Раҳимов дорад [3, с. 136]. Тибқи моддаи 40 Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» [4] «муҳтавои матни модда, қисм ва ё банд дар дигар моддаҳо, қисмҳо ва бандҳо такроран оварда намешавад». Аз ин лиҳоз, ба давлатҳое, ки Протоколи номбурдари ба қонунгузории миллиашон ворид кардаанд, зарур мебошад моҳияти онро дар қонунгузорӣ дарҷ намоянд, на ин ки матни пурраи онро инъикос диҳанд [5, с. 296]. Ба андешаи О.А. Еремина санадҳои меъёри-ҳуқуқӣ, аз ҷониби мақомоти қонунгузор қабул гардида, бояд кутоҳ ифода гашта, фаҳмо, яқмаъно ва яқхела бошанд, зеро қонунҳо на ҳама вақт ба мутахассисони соҳаи ҳуқуқ, балки ба мардуми оддӣ низ равона шудаанд, бинобар ин онҳо барои шахсони мазкур бояд фаҳмо бошанд [6, с. 323].

Дар таҷрибаи қонунэҷодкунӣ ду тарзи эҷодкунии меъёр мавҷуд аст: абстрактӣ (умумӣ) ва казуистӣ (ҳодисавӣ, махсус). Тарзи абстрактии меъёрэҷодкунӣ маънои онро дорад, ки мазмуни меъёрҳои ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ дар шакли умумӣ, бо истифодаи вожаҳои умумишакл баён мегарданд. Тарзи казуисти меъёрҳо аз дақиқ ва пурра номбар намудани ҳодисаҳо иборат аст: номбар намудани ҳолатҳои аниқӣ ҳаётӣ ва ҳама гуна ҳодисаҳо [7, с. 195]. Таҳлили ҳуқуқии меъёрҳои ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ нишон дод, ки ҳатогии қонунгузории ҚТ дар истифода намудани тарзи дуҷум дар эҷодкунии моддаи 130¹ КҚ ҚТ истифода гардидааст. Қонунгузор бо ин кирдор нияти номбар намудани ҳама гуна ҳолатҳои содиршавии ҷинояти савдои одамонро дошт.

Воқеан, номбар кардани кирдорҳо назар ба диспозитсияи моддаи мазкур ниҳоят зиёд мебошад, ки сифати казуисти онро исбот мекунад. Яке аз далелҳои дигари казуистӣ будани моддаи номбурда, ин мавҷуд будани 83 калима дар дохили диспозитсия мебошад, ҳол он ки барои пурра дарк намудани мазмуни модда 7-8 калима кифоя аст [8, с. 33].

Аз нуқтаи назари Франсуа Жени қонунгузор бояд аз истифодаи дақиқи тарзи казуистӣ

даст кашада, санадҳои васеъро қабул намояд, то ин ки қуллӣ маҷмӯи муносибатҳои аниқӣ бо ҳамдигар ҳамбеҳро дарбар гирад ва бо як ибора ифода ёбад [9, с. 175]. Вале қайд намудан зарур аст, ки тарзи абстрактиро мутлақ истифода намудан ҳатост. Е.В. Илюк дуруст қайд менамояд, ки ду тарзи меъёрэҷодкуниро истифода бурдан зарур аст [10, с. 13]. Ин ақидаро Р. Кабриак низ пайравӣ менамояд [11, с. 412]. Тибқи моддаи 51 Қонуни ҚТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» [4] дар матни санади меъёрии ҳуқуқӣ аз ҳад зиёд истифода намудани вожаҳои умумӣ иҷозат дода намешавад.

Объекти ҷиноятҳои таҳлилшавандаро озо-дии шахсӣ ташкил медиҳад. Ғайр аз ин дар моддаи 130¹ КҚ ҚТ ба ҳайси объекти иловагӣ метавонанд ҳаёт ва саломатии инсон баромад намоянд.

Аз миёни ҳамаи кирдорҳои ғайриҳуқуқие, ки дар моддаи 130¹ КҚ ҚТ пешбинӣ шудааст, дар доираи мақолаи мазкур танҳо «ҷалбкунӣ» баррасӣ мешавад, чунки ин ҳаракати ба ҷамъият ҳафнок ҳам дар тарафи объективи ҷинояти «Ҷалби одамон барои истисмор» (м. 132 КҚ ҚТ), чун тарзи содир намудани ин ҷиноят пешбинӣ шудааст.

Моҳияти ҷалбкунии одамон барои дар оянда истисмор намудани онҳо аз он иборат аст, ки ҷабрида ба ҷалбкунанда ва ё бо ном «корфармо» розигии худро диҳад [12]. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба савдои одамон ва расонидани кумак ба қурбонии савдои одамон» [13] мафҳуми мазкур ба таври зерин пешбинӣ шудааст: «Ҷалбкунӣ – кофтуков, интиҳоб ва қабул намудан бо киро намудани шахс барои иҷро намудани ин ё он кор, бо роҳи мукофотдиҳӣ ба манфиатҳои кирогар, пешниҳоди хизматрасонӣ ё амалӣ намудани фаъолияти дигар, инчунин фаъолияти ғайриҳуқуқӣ аз ҷумла, дар манотиқи давлати хориҷӣ». Эҳтимол бо чунин таркиб розӣ нашудан дуруст нест, чунки дар он моҳияти ҷалбкунӣ пешбинӣ шудааст. Аммо барои пурра муайян намудани ҳамаи моҳияти аслии ҷалбкунӣ ҳамчунин қайд намудан ҷоиз аст, ки ба тарзҳои ҷалбкунӣ моил намудан, ваъда додан, фиреб, розикунонӣ, инъомдиҳӣ ва ғайра дохил мешаванд. Агар ҳангоми ҷалбкунӣ маҷбуркунии ҷисмонӣ ва инчунин маҷбуркунии руҳӣ истифода шавад, он гоҳ ин намуди ҷалбкуниро ҳамчун ҳолати вазнинку-

нанда баҳо додан лозим аст. Чун қоида ин намуди чалбкунӣ дар моддаи 130¹ пешбинӣ гардида, аммо аломатҳои он дар моддаи 132 КҶ ҚТ пешбинӣ нагардидааст. Чалбкунӣ ҳангоми лаҳзаи майл намудани ҷабридида барои розигӣ додан оид ба иҷроиши шартҳои дар наздаш монда ба манфиати чалбкунанда ва (ё) «корфармо» барои мукофотдиҳии моддӣ, бо мақсади истисмори ҷабридида новобаста аз додани ё надодани розигии ҷабридида хотимаёфта ҳисобида мешавад.

Инчунин як нуктаи назари дигаре дар миёни олимони рус нисбати м. 127 КҶ ФР [14] мавҷуд мебошад, ки мувофиқи он чалбкуниро мебояд ба як таркиби алоҳидаи ҷиноят ҷудо намуд [15]. Ин омил дар он асос меёбад, ки онҳо зери мафҳуми «савдои одамон» ҳариду фурӯши одам ва содир намудани дигар аҳдхоро нисбати ӯ мефаҳманд. Агар дар қонунгузории ҷиноятӣ Россия чалбкуниро аз диспозитсияи савдои одамон ба як таркиби ҷинояти алоҳида ҷудо намоянд, он гоҳ тарафи объективи он чунин кирдорро пешбинӣ наменамояд. Он лаҳза меёриҳои номбурда бо якдигар рақобат наменамоянд, аммо дар КҶ ҚТ дигар вазъият қарор дорад. Дар тарафи объективи диспозитсияи моддаи 130¹ КҶ ҚТ кирдорҳои ба монанди савдои одамон ва дигар додугирифтҳо нисбати одамон пешбинӣ нагардидаанд. Аз ин рӯ, байни ду меёриҳои ҳукуқи ҷиноятӣ рақобат ба миён омадааст.

Рақобат миёни меёриҳои ҳукуқи ҷиноятӣ дар шаклҳои гуногун ифода меёбад. Дар ҳолати мазкур як шакли муайян ҷолиби диққат аст. Ин рақобати меёриҳои умумӣ ва махсус мебошад. Вобаста ба моддаҳои КҶ ҚТ баррасишаванда бояд қайд намуд, ки моддаи 130 меёри умумӣ буда, м. 132 моддаи махсус мебошад. В.Н. Кудрявтсев қайд мекунад: «... Одатан меёри махсуси аз нав ташаккулёфта дорои аломатҳои иловагӣ мебошад, ки он намуди ҷиноятро назар ба дигар меёр мукамалтар месозад, бинобар ин таркиби нав аз доираи меёри пештара васеътар мегардад» [16, с. 257], аниқтараш ӯ зери мафҳуми меёри махсус меёри мушаххасро, ки кирдори мушаххасро дарбар мегирад, дар назар дорад. Лекин дар КҶ ҚТ ҳолати баръакс ба назар мерасад, чунки савдои одамон меёри умумӣ ва мукамалтар ба ҳисоб рафта, доираҳои таркиби ҷинояти мазкур назар ба меёри махсуси чалбкунии одамон барои истисмор

васеътар мебошад. Дар ин ҷода А.Н. Трайнин дуруст қайд намудааст, ки таркиби махсус аз таркибҳои гуруҳӣ бартаранд. Ӯ муътақид аст, ки таркибҳои хелӣ бинобар ин дар ҳолати эҳтиётӣ қарор дошта, танҳо дар ҳолатҳое, ки таркибҳои махсус вучуд надошта бошанд, онҳо амал мекунанд [17, с. 243-244]. Инак ҷой доштани меёриҳои махсус танҳо дар ҳолате қарор дошта метавонанд, ки меёри умумӣ ба талабот ҷавобгу намебошад, аммо дар ҳолати баррасишаванда, тарзҳои содир намудани ҷиноятҳо дар ҳарду меёриҳо яхела мебошанд.

Ҳангоми бандубасти чалбкунии одамон барои истисмор мақомоти меёртатбиқкунанда ба мушкилие дучор мегардад, ки аз рӯи кадом меёри КҶ ҚТ кирдори зиддиҳукукиро бандубаст намоянд. Бинбар ин дар ҳолати ихроҷ накардани моддаи 132 аз КҶ ҚТ, он боиси руҳ додани амалҳои коррупсионӣ мегардад, чунки ҷазои ҷиноятӣ нисбати моддаи мазкур хеле сабуктар нисбат ба ҷазои моддаи 130¹ КҶ ҚТ мебошад.

Аз ин лиҳоз, ихроҷ намудани моддаи 132 аз КҶ ҚТ, яъне ҷалби одамон барои истисмор, мақсаднок ва мантиқӣ аст, зеро ибораи «чалбкунӣ» дар моддаи 130¹ «савдои одамон» ҷой дорад ва он яке аз тарзҳои содир намудани савдои одамон мебошад. Роҳи дигари ҳалли ин масъала, ин иваз намудани матни моддаи 130¹ КҶ ҚТ мебошад, ки дар он тарзҳои содир намудани «ҳарид ё фурӯши одам ва дигар аҳдҳо нисбати ӯ» ворид намуда, тарзҳои чалбкунӣ, интиқол додан, пинҳон намудан ва гирифтаниро соқит карда, онҳоро дар моддаи 132 КҶ ҚТ пешбинӣ намуда, номгӯи моддаи мазкурро бояд иваз намуд.

Ҳамаи гуфтаҳои болоро ба назар гирифта, пешниҳод менамоем, ки моддаҳои 130¹ ва 132 КҶ ҚТ дар таҳрири зерин ифода карда шаванд:

«Моддаи 130¹. Савдои одамон

1) Ҳарид ё фурӯши одам, инчунин дигар аҳдҳо нисбати ӯ, ...,

... ҷазо дода мешавад.

2) Кирдорҳои дар қисми якуми моддаи мазкур пешбинигардида, агар:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

в) нисбати ду ва ё зиёда шахс;

г) бо истифода зурӣ ва ё таҳдиди истифодаи он;

д) бо мақсади гирифтани узв ё бофтаҳо аз ҷабрдида барои трансплантатсия ва ё дигар ҳаракатҳо;

е) аз ҷониби шахси мансабдор ва ё намо-яндаи ҳокимият бо истифодаи мақоми хиз-матӣ ва ё дигар шахсе, ки функцияҳои идо-ракуний дар ташкилотҳои соҳибкорӣ ва дигар ташкилотҳои иҷро менамоянд;

ё) бо убури ғайриқонунии ҷабрдида тавас-сути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон,
... ҷазо дода мешавад.

3) Кирдорҳои дар қисмҳои яқум ва дуҷуми моддаи мазкур пешбинишуда агар:

а) боиси марги ҷабрдидаи ҳариду фуруши одамон ва ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад;

б) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

в) дар ҳолати ретсидиви махсусан хавфнок содир шуда бошад,

... ҷазо дода мешавад.

Моддаи 132. Ёрӣ расонидан ба савдои ода-мон

Ҷалбкунӣ, супоридан, гирифтани, интиқол ва (ё) пинҳон намудани ҷабрдида бо мақсади истисмор,

... ҷазо дода мешавад.

2) Кирдорҳои дар қисми яқуми моддаи мазкур пешбинигардида, агар:

а) такроран;

б) аз ҷониби гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ;

в) нисбати ду ё зиёда шахс;

г) нисбати шахси ноболиғ;

д) бо истифодаи зурӣ ва ё таҳдиди истифодаи он;

е) бо мақсади гирифтани узв ё бофтаҳо аз ҷабрдида барои трансплантатсия ва ё дигар ҳаракатҳо;

ё) аз ҷониби шахси мансабдор ва ё намо-яндаи ҳокимият бо истифодаи мақоми хиз-матӣ ва ё дигар шахсе, ки функцияҳои идо-ракуний дар ташкилотҳои соҳибкорӣ ва дигар ташкилотҳои иҷро менамоянд;

ж) бо убури ғайриқонунии ҷабрдида та-вассути сарҳади давлатии Ҷумҳурии Тоҷики-стон,

... ҷазо дода мешавад.

3) Кирдорҳои дар қисмҳои яқум ва дуҷуми моддаи мазкур пешбинишуда агар:

а) боиси марги ҷабрдидаи ҳариду фуруши одамон ва ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад;

б) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

в) дар ҳолати ретсидиви махсусан хавф-нок содир шуда бошад,

... ҷазо дода мешавад.».

Рӯйхати адабиёт

1. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷики-стон // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷи-кистон, соли 1998, №9, мод. 68. – С. 68 (бо охи-рон тағйироту иловаҳо).

2. Конвенсияи СММ «Бар зидди ҷино-яткории муташаккил ва трансмиллӣ» аз 15 ноябри соли 2000. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml.

3. Рахимов М.С. Субъект преступления, предусмотренного статьей 130¹ Уголовного кодекса Республики Таджикистан // Уголов-ная политика России на современном этапе: состояние, тенденции, перспективы: сб. статей Всероссийской научно-практической конфе-ренции (29 ноября 2013). - М., 2014. – С. 136.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» [Манбаи электронӣ] //URL: http://base.mmk.tj/view_sanadholist.php (санаи мурочиат: 10.06.2017).

5. Руководства для законодательных ор-ганов по осуществлению Конвенции Органи-зации Объединенных Наций против трансна-циональной организованной преступности и протоколов к ней. Нью-Йорк, 2004. – С. 296.

6. Еремина О.А. Законодательная техни-ка: понятие, функции и роль в процессе пра-вотворчества // Молодой ученый. 2015. №1. – С. 323.

7. Иванчин А.В. Абстрактный и казуисти-ческий приемы в уголовном правотворчестве. Юридическая техника. - Н. Новгород, 2010. – С. 195.

8. Третьякова Н.С. Лингвистические осо-бенности уголовно-правовых норм об ответ-ственности за хищения: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. Омск, 2008. С. 15. Кузнецова Н.Ф. Эффективность уголовно-правовых норм и язык закона // Социалистическая законность. 1973. №9. – С. 33.

9. Жени Ф. Законодательная техника в современных гражданско-правовых кодифи-кациях // Журнал Министерства юстиции. 1906. №9. – С. 175.

10. Илюк Е.В. Законодательная техни-ка построения диспозиции статьи уголовного

закона: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук. - Свердловск, 1989. – С. 13.

11. Кабрияк Р. Кодификации. - М., 2007. – С. 412.

12. Горбань Е.Г. Противодействие торговле людьми: уголовно-правовой и криминологический аспекты: дисс. ... канд. юрид. наук. М., 2012. – С. 117; Полянская Е.М. Проблемы предупреждения использования рабского труда и торговли людьми: дисс. ... канд. юрид. наук. - М., 2014. – С. 27; Авдеев В.А. и Авдеева Е.В. Спорные вопросы квалификации торговли людьми и использования рабского труда // Российская юстиция. 2013. №7; Рарог А.И., Уве Хелльманн, Головненков П.В. Торговля людьми в российском и немецком уголовном праве // LEX RUSSICA. 2008. №5. – С. 1164.

13. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди савдои одамон ва расонидани кумак ба қурбониёни савдои одамон», аз 26.07.2014, №1096 // «Ҷумҳурият», 2014. 5 август.

14. Кодекси ҷиноятӣ Федератсияи Россия, аз 13.06.1996 N 63-ФЗ. http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/.

15. Репецкая А.Л. Классификация криминальной эксплуатации людей // Торговля людьми: Социокриминологический анализ // Под общей редакцией Е.В. Тюрюкановой и Л.Д. Ерохиной. - М., 2002. – С. 61-87; Алихаджиева С.И. Недостатки законодательной регламентации уголовно-правовой борьбы с торговлей людьми // Уголовное право. 2006. №5. – С. 52; Полянская Е.М. Проблемы предупреждения использования рабского труда и торговли людьми: дисс. ... канд. юрид. наук. - М., 2014. – С. 28 и др.

16. Кудрявцев В.Н. Общая теория квалификации преступлений, - М., «Юридическая литература». 1972. – С. 257.

17. Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления, - М.: Госюриздат. 1957. – С. 243-244.

Аннотатсия

Баҳогузори ҳуқуқӣ - ҷиноятӣ «чалби одамон барои истисмор» ҳамчун тарзи содир намудани савдои одамон

Дар мақолаи мазкур чалб намудан ҳамчун кирдори зиддихуқуқӣ бо моддаҳои 130¹ ва 132 Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида таҳлил шуда, роҳҳои мукамалгардонии матни моддаҳои мазкур пешниҳод шудааст.

Аннотация

Уголовно-правовая оценка «вербовки людей для эксплуатации» как способ торговли людьми

В статье анализируется вербовка, как противоправное деяние, предусмотренное в ст.ст. 130¹ и 132 Уголовного кодекса Республики Таджикистан и предлагается совершенствование их редакций.

Annotation

Criminally-legal estimation «recruitment of people for exploitation» as a way of human trading

The article analyzes the recruitment as a criminal act under the article 130¹ and 132 of the Criminal Code of the Republic of Tajikistan and proposed ways of editorial improvement of their articles.

Расули Х.Г.,
*старший преподаватель кафедры
истории Дажузджанского университета
Исламской Республики Афганистан*

Кудратов К.А.,
*ассистент кафедры новой и
новейшей истории зарубежных
стран Таджикского национального
университета, кандидат
исторических наук*

АКТУАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ УГРОЗАМ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В ПОГРАНИЧНОЙ СФЕРЕ

Калидвожаҳо: амниятӣ миллӣ; амниятӣ сарҳадӣ; сарҳади давлатӣ; минтақаҳои наздисарҳадӣ; муқобилият нишон додан ба таҳдидҳои амниятӣ миллӣ; ҳимояи манфиатҳои миллӣ.

Ключевые слова: национальная безопасность; пограничная безопасность; государственная граница; пограничная сфера; противодействие угрозам национальной безопасности; защита интересов государства.

Keywords: national security; boundary security; state frontier; boundary sphere; counteraction to threats of national security; protection interests of the state.

Любое государство, и Республика Таджикистан здесь не является исключением, уделяет вопросам обеспечения безопасности повышенное внимание. Действительно, безопасность является необходимым условием нормальной жизнедеятельности личности, общества и государства в целом.

Безопасность, если рассматривать ее в контексте функционирования государства, можно характеризовать как особое состояние системы государственных институтов и государственных органов, властных отношений, при которых «обеспечивается сохранение их качественной определенности с объективно обусловленными инновациями в ней и свободное, соответствующее собственной природе и ею определяемое функционирование» [1].

Сегодня общегосударственная безопасность приобрела комплексный, многосоставный характер. Ее структурные компоненты охватывают практически все важнейшие сферы общественной жизнедеятельности и виды угроз существованию и развитию страны, подсистемам ее жизнеобеспечения, жизненно важным интересам личности, общества и государства [9; 18; 16]. Речь идет, прежде всего, об обеспечении безопасности в экологической, экономической, социально-политической, международной, информационной, военной (оборонной) и пограничной сферах.

Пограничная сфера, в которой сосредоточены национальные интересы и противостоящие им угрозы в пограничном пространстве, предопределяет место пограничной безопасно-

сти в структуре национальной безопасности. Пограничная безопасность и национальная безопасность государства соотносятся между собой как часть целого и целое, т.е. пограничная безопасность, является составляющей системы национальной безопасности [9].

Само понятие «пограничная безопасность» является сравнительно новым, несмотря на то, что отражаемое им явление имеет давние исторические корни. Под пограничной безопасностью сегодня понимается состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от реальных и потенциальных внешних и внутренних угроз [8].

На современном этапе пограничная безопасность является одной из наиболее важных и актуальных составляющих национальной безопасности Республики Таджикистан, что обусловлено стремительным, а порою и непредсказуемым развитием политической и экономической обстановки как на глобальном, так и на региональном уровне, наличием на территориях стран, сопредельных с Республикой Таджикистан, очагов напряженности и нестабильности, под влиянием которых формируется большинство современных потенциальных и реальных вызовов и угроз, оказывающих существенное дестабилизирующее влияние на состояние пограничной безопасности всех государств без исключения,

Традиционно пограничная политика любого государства формируется в первую очередь исходя из приоритетов его внутренней и внешней политики.

Республика Таджикистан, придерживаясь прогрессивной линии развития взаимоотношений в пограничной сфере, не составляет исключения. Политика Республики Таджикистан на границе ориентирована на формирование пояса добрососедства вокруг страны и создание благоприятных условий для добросовестного транзита через ее территорию. При этом интересы пограничной безопасности в Республике Таджикистан рассматриваются через призму мировых стандартов в вопросах транзитной политики.

Республика Таджикистан расположена на юго-востоке Центральной Азии, её территория 142.1 тыс. квадратных километров.

Таджикская граница это рубеж пограничной безопасности и фильтр транзитных и миграционных потоков от Южной Азии к Центральной Азии и до России. Это своего рода связующее звено, мост между Центральной Азией и Южной Азией. С востока от таджикской гра-

ницы КНР, с юга Афганистан, Иран, Пакистан и Индия. Фактически наша граница это рубеж СНГ. Это самая уникальная по своему содержанию граница, предназначение которой сегодня не разделять, а связывать и объединять.

Сегодня уже все понимают, безопасность общая задача, и обособленно ее не решить. Коренным образом изменился и характер угроз на границе. Терроризм, трансграничная организованная преступность, наркотрафик, торговля людьми, нелегальная миграция, нелегальный оборот оружия и опасных веществ несут новые угрозы. Экономическая стабильность государств подрывается контрабандной деятельностью.

Основными угрозами интересам и безопасности Республики Таджикистан в пограничной сфере являются наличие и возможная эскалация вооруженных конфликтов вблизи ее государственной границы, незавершенность международно-правового оформления государственной границы с отдельными сопредельными государствами, деятельность международных террористических и экстремистских организаций по переброске на территорию Республики Таджикистан своих эмиссаров, средств террора и организации диверсий, а также активизация трансграничных преступных групп по незаконному перемещению через государственную границу Республики Таджикистан наркотических средств, психотропных веществ, товаров и грузов, других материальных и культурных ценностей, организации каналов незаконной миграции.

Ключевые национальные интересы Республики Таджикистан в ее пограничных пространствах находятся в области экономики, борьбы с организованной преступностью в сфере наркобизнеса, контрабанды оружием, боеприпасами, сырьевыми и материальными ресурсами, незаконной миграции, экологии и терроризма. Эти интересы в значительной степени сосредоточены в приграничных регионах, где угрозы ими проявляются наиболее остро.

Обеспечение пограничной безопасности представляет собой сложный динамичный процесс, в котором задействованы государственные органы различных ветвей власти. Законодательство Республики Таджикистан возлагает функции непосредственного осуществления деятельности по обеспечению пограничной безопасности на Государственный комитет национальной безопасности Республики Таджикистан, осуществляющий свою деятельность на

основании Законов Республики Таджикистан «О Пограничных войсках Государственного комитета национальной безопасности Республики Таджикистан» [4] и «Об органах национальной безопасности Республики Таджикистан» [5].

Так, Закон Республикой Таджикистан «О Государственной границе Республики Таджикистан» [3], который является основополагающим нормативным правовым актом в сфере обеспечения пограничной безопасности и определяющий перечень государственных органов исполнительной власти Республики Таджикистан по обеспечению пограничной безопасности. Это Государственный комитет национальной безопасности Республики Таджикистан, Министерство иностранных дел РТ, Министерство обороны РТ, Таможенная служба при Правительстве РТ, Министерство внутренних дел РТ.

Состояние защищенности государственной границы и приграничной территории Республикой Таджикистан, жизненно важных интересов личности, общества и государства от всего спектра возможных и реальных внешних и внутренних угроз в пограничном пространстве, достигается интегрированием усилий субъектов обеспечения пограничной безопасности. А значит, не будет преувеличением утверждение, что состояние пограничной безопасности напрямую зависит от эффективности взаимодействия государственных органов исполнительной власти Республики Таджикистан, которые её обеспечивают.

Объем правовых норм в сфере обеспечения пограничной безопасности достаточно велик. Но все же ее охрана и защита во многом зависят от социально-демографических, экономических и других общественно значимых параметров развития обстановки.

Слабое финансирование национальных пограничных ведомств не позволяет своевременно модернизировать и развивать пограничную инфраструктуру, закупать современные технические средства охраны границы, осуществлять подготовку высококвалифицированных специалистов, вследствие чего противодействие трансграничным вызовам и угрозам осуществляется неполноценно, характерным примером подобной проблемы является таджикско-афганский участок государственной границы.

Практически сразу после распада СССР и обретения Республикой Таджикистан независимости, одним из наиболее актуальных по-

граничных вопросов для нее стала ситуация на таджикско-афганской границе.

Протяженность границы с Афганистаном составляет 1400 км, или третья часть от всех государственных границ Таджикистана и слабо охраняется. И всю эту линию защищали чуть более трех тысяч пограничников. С мая 1992-го они за неполный год задержали около тысячи нарушителей, изъяв у них до 500 стволов оружия. В 1993-м попытки прорыва только усилились. К тому же чем дальше, тем активнее действовала наркомафия [14]. К середине 90-х годов сырье для наркотиков и сами наркотики изымали на границе тоннами в год.

22 января 1993 г. главами государств-участников СНГ было принято решение о мерах по стабилизации обстановки на участке государственной границы Республики Таджикистан с Исламским Государством Афганистан, согласно которому ГПВ ФПС РФ в Республике Таджикистан усиливалась подразделениями вооруженных сил Республики Казахстан, Республики Кыргызстан и Республики Узбекистан по батальону от каждой, а также от Российской Федерации силами и средствами российской 201-й мотострелковой дивизии.

На заседании Совета командующих пограничными войсками государств-участников СНГ 22 декабря в г. Душанбе отмечалось, что исключительно в результате совместных действий за период 1993-1995 гг. было предотвращено более 850 попыток прорыва через границу, задержано более 800 нарушителей, изъято 127 орудий и минометов, 100 гранатометов и установок для пуска реактивных снарядов, 290 единиц стрелкового оружия, более 15 тысяч мин и снарядов, более 2 тонн наркотических веществ [10].

По другим данным в период 1992-2005 гг. на таджикско-афганской границе было задержано более 3 тыс. нарушителей государственной границы, зафиксировано 535 боестолкновений, 1378 раз пограничные наряды, заставы и посты подвергались обстрелам. Было предотвращено 1606 попыток прорыва границы, в ходе которых погиб 161 пограничник, а 362 были ранены [17].

За период с 2000 по 2006 годы на таджикско-узбекском участке государственной границы Республики Таджикистан имело место 36 фактов противоправной деятельности, наносящей политический, экономический ущерб Республике Таджикистан. В их числе - 5 фактов незаконного захвата военнослужащих погра-

ничных войск Республики Таджикистан, 2 факта обстрела и незаконного захвата территории Республики Таджикистан, 4 факта нападения на пограничные наряды Пограничных войск Таджикистана, 3 факта нападения и захвата мирных граждан, незаконный захват и угон крупного и мелкого рогатого скота со стороны военнослужащих Узбекистана [2].

Значительная часть таджикско-афганской границы проходит по труднодоступной горной местности, где и нередко случаются вооруженные столкновения между пограничниками и наркокурьерами.

Вообще же, незаконный оборот наркотиков и их поступление в Центральную Азию и далее в Россию и Европу по так называемому «афганскому наркотрафику», является серьезной проблемой.

В Республике Таджикистан наиболее интенсивная контрабандная транспортировка наркотических веществ с территории Афганистана осуществлялась по трем направлениям:

Пянджском на западном участке таджикско-афганской границы;

Хорог-Мургаб-Ош;

Хорог-Ишкашим-Мургаб-Ош.

Часть наркотиков доставлялась через Калай-Хумб в Гарм, а оттуда в Душанбе и далее в европейскую часть СНГ. В 1995 г. на этих направлениях было задержано более 2 тонн наркотиков, в 1996 г. почти 4 тонны. Только за февраль-март 1997 г. было предотвращено 14 попыток вооруженных прорывов, изъяты сотни килограммов наркотиков [10; 10; 12]. За 1995-1997 гг. на линии таджикско-афганской границы было конфисковано в общей сложности более 9,5 тонн опиума. По данным экспертов ФПС России, в приграничных с Таджикистаном районах Исламского Государства Афганистан (в провинции Кундуз) к 1998 г. были созданы несколько мощных лабораторий по производству героина, ежегодное производство героина на территории Афганистана и Пакистана доходит в этот период до 350 тонн [12].

В целях реализации своих замыслов преступные группировки осуществляют постоянные вылазки на линии Государственной границы Таджикистана и создают реальную угрозу национальной безопасности и безопасности стран региона. Особое беспокойство вызывают попытки «Исламского государства» (ИГИЛ) закрепиться на севере Афганистана.

Начиная с 1992 г., Таджикистан и Афганистан подписали несколько соглашений и договоров, касающихся сотрудничества в области обеспечения безопасности и борьбы с преступностью. К их числу относятся: Соглашение «О борьбе с незаконным оборотом наркотиков», Соглашение «О сотрудничестве в борьбе с терроризмом, экстремизмом и транснациональной организованной преступностью», решения Совета глав государств СНГ «О мерах по стабилизации обстановки на участке государственной границы РТ с Афганистаном» и т.д.

Основное направление в реализации подписанных документов решение проблемы охраны таджикско-афганской границы. Пограничная охрана РТ должна приложить максимум усилий для совершенствования и развития многостороннего и двустороннего сотрудничества с такими странами и организациями региона, как ОДКБ, ШОС, НАТО.

Несмотря на все предпринимаемые меры со стороны руководства Таджикистана и его пограничного ведомства таджикско-афганская граница характеризуется:

- отсутствием оформления в договорно-правовом отношении;
- самой большой протяженностью с Афганистаном (1400 км);
- преобладанием в основном труднодоступной горной местности, что в значительной степени затрудняет борьбу пограничников с наркокурьерами;
- наличием значительных по протяженности необустроенных участков государственной границы;
- недостаточным обустройством и крайне слабой технической оснащенностью органов пограничного контроля современными специальными техническими средствами [6];
- разветвленной наркосетью на приграничных территориях обеих стран, что позволяет поддерживать устойчивый наркотрафик и способствовать его увеличению;
- фактическим бездействием афганских пограничников в вопросах поддержания режима границы, а также поощрением незаконной хозяйственной и иной деятельности афганских жителей на островах пограничной реки Пяндж, принадлежащих Республике Таджикистан [7] (охота, выпас скота, промысел рыбы, мытье золота и т.д.);
- сложным социально-экономическим положением в странах, что толкает местное насе-

ление на совершение противоправных действий, в том числе путем вливания в ряды трансграничных преступных групп;

– крайне сложной и напряженной внутриполитической обстановкой в Афганистане, которая выступает одним из мощнейших дестабилизирующих внешних факторов во всем Центрально-Азиатском регионе, и др.

Сегодня состояние пограничной безопасности на таджикско-афганском участке не в полной мере отвечает адекватному уровню противодействия существующим угрозам, а перспективные оценки тенденций обстановки в регионе указывают на вероятность ее дальнейшего негативного формирования и возрастания отрицательных тенденций.

Борьба с новыми вызовами и угрозами безопасности незаконным оборотом наркотиков, психотропных средств и их прекурсоров, терроризмом, экстремизмом, организованной трансграничной преступностью жизненно важная сфера взаимодействия в рамках СНГ, в т.ч. в силу геополитического положения входящих в него стран.

По экспертным оценкам ООН и других международных институтов, в Афганистане ежегодно незаконно производится более 2/3 мирового объёма опия-сырца. С 1979 г. его производство увеличилось более чем в 45 раз. В международной торговле афганским опиём принимает участие около полумиллиона человек, а ежегодный оборот составляет более 300 млрд. долл. США[10]. Наркоторговля является основным источником финансирования террористов и экстремистов, как в самом Афганистане, так и в Таджикистане.

Проблема наркотрафика из Афганистана исключительно актуальна для Таджикистана. Только на протяжении последних 13 лет (2000–2012 гг.) в Таджикистане правоохранительными органами было изъято более 78 тонн наркотиков, из которых 31 тонну составил героин и 24 тонны опий. Согласно оценкам экспертов ООН по разным маршрутам вывозится до 65 % опия и 80 % героина [11].

В Таджикистане совершение преступлений, связанных с незаконным оборотом наркотиков и психотропных веществ, в среднем составляют 5-6% от общего числа совершенных преступлений. Среди лиц, привлечённых к уголовной ответственности, в среднем 65-70% составляют лица без определенного социального статуса и безработные [15]. Это только по данным официальной статистики, и может не отражать ре-

ального положения дел.

Представленные показатели свидетельствуют о широком спектре угроз интересам и безопасности Республики Таджикистан в пограничной сфере. При определенных обстоятельствах подобные угрозы способны дестабилизировать ситуацию и осложнить процесс укрепления Государства.

Кроме того, сегодня необходимо теоретическое, социально-политическое обоснование национальных интересов Республики Таджикистан в пограничном пространстве и стратегии их защиты и реализации, так и адекватная управленческая деятельность в сфере экономической, духовной и пространственной безопасности.

Список литературы

1. Бельков О.А. Понятийно-категориальный аппарат концепции национальной безопасности // Безопасность, 1994. № 3. – С. 91.
2. Госкомитет по охране госграницы Таджикистана обнародовал факты преступлений военных Узбекистана // ИА REGNUM. Подробности: <https://regnum.ru/news/655481.html> (дата обращения 20.02.2017).
3. Закон Республики Таджикистан «О Государственной границе Республики Таджикистан» (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 1997 год, №15-16, ст. 254; № 23-24, ст. 333; 2001 год, № 4, ст. 197, 203; 2002 год, № 4, ч-1, ст. 200; 2005 год, № 7, ст. 403; 2006 год, №11, ст. 470; 2008 год, №10, ст.801; 2009 год, № 3 ст. 94).
4. Закон Республики Таджикистан «О Пограничных войсках Государственного комитета национальной безопасности Республики Таджикистан» (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан 2005 год, №3, ст. 121; 2008 г., №3, ст. 186; 2014 г., №11, ст. 657; Закон РТ от 15.03.2016 г., №1287).
5. Закон Республики Таджикистан «Об органах национальной безопасности Республики Таджикистан» (Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2008 г., №3, ст. 183; 2011 г., №6, ст. 457; 2013 г., №7, ст. 513, №12, ст. 886; 2014 г., №11, ст. 654; 2015 г., №7-9, ст. 701; 2016 г., №3, ст. 138; Закон РТ от 24.02.2017 г., №1384).
6. Икболов Х.Г. Актуальные проблемы пограничного контроля в пунктах пропуска на участках государственной границы Республики Таджикистан, являющихся внешними границами СНГ // Погранология. Материалы постоянно действующего межведомственного

научного семинара. № 9, Основные проблемы пограничной деятельности стран СНГ и пути их решения. М.: Пограничная академия ФСБ России, 2013. – С. 119.

7. Информация о развитии обстановки на участках внешних границ государств участников СНГ Центрально-Азиатского региона и совместных мерах по ее стабилизации с учетом Фактора 2014: утверждена Решением Совета командующих Пограничными войсками от 4 июня 2014 г.

8. Келеберда Е.В. Пограничная безопасность. Некоторые проблемы правового регулирования взаимодействия федеральных органов исполнительной власти Российской Федерации.

9. Кудратов К.А. Структура национальной безопасности Республики Таджикистан / К.А. Кудратов // Наука и Инновация. Вестник Таджикского национального университета. Серия гуманитарных, экономических и социальных наук. 2015. № 2(6). – С. 193-197.

10. Кудратов К.А., Кудратов Н.А. Незаконный оборот наркотиков как угроза национальной безопасности Республики Таджикистан / К.А. Кудратов, Н.А. Кудратов // Законодательство. Научно аналитический журнал Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан. 2014. №2. – С. 30-38.

11. Кудратов К.А., Кудратов Н.А. Нарко-ситуация Афганистана как угроза национальной безопасности Республики Таджикистан // Молодёжь и наука. Душанбе 2013. – С. 256-275.

12. На этапе перемен. В Совете командующих пограничными войсками государств СНГ// Пограничник Содружества. М., 1997. № 3. – С. 44-45.

13. Неверовский Е.В. интересах охраны внешних границ Содружества// Пограничник Содружества. М., 1997. № 3. – С. 27-28.

14. Не знаменитая война в Таджикистане / Евгений Норин // По URL: <https://sputnikpogrom.com/tag/premiumrussian/> (дата обращения 20.02.2017).

15. Обзор наркоситуации в Республике Таджикистан за 2012 год. Душанбе, 2013. – С. 33-34.

16. Собрание законодательства Российской Федерации от 10 января 2000 г. № 2. – С. 170

17. Таджикистан: внешний периметр российской границы/ Евсеев В. // Центр международной безопасности Института мировой экономики и международных отношений РАН. По URL: <http://politcom.ru/8726.html> (дата обращения 20.02.2017).

18. Указ Президента РФ от 10 января 2000 г. №24 «О Концепции национальной безопасности Российской Федерации» // «Российская газета» от 18 января 2000 г.

Аннотация

Чихатҳои мубрами муқобилият нишон додан ба таҳдидҳои амнияти миллӣ дар минтақаҳои наздисарҳадӣ

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои муқобилият нишон додан ба таҳдидҳои амнияти миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар минтақаҳои наздисарҳадӣ, масъалаҳои ҳимояи сарҳадҳои давлатӣ, амнияти минтақаҳои наздисарҳадӣ ва ҳимояи манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти вазъ дар Афғонистон ва тамоюлҳои инкишофи таҳдидҳои эҳтимоли аз ҳудудҳои Афғонистон баррасӣ мешаванд.

Аннотация

Актуальные аспекты противодействия угрозам национальной безопасности в пограничной сфере

В статье рассматриваются вопросы противодействия угрозам национальной безопасности Республики Таджикистан в пограничной сфере, вопросы охраны государственной границы, пограничной безопасности и защиты национальных интересов Республики Таджикистан в связи с ситуацией в Афганистане и тенденции развития возможных угроз исходящих с территории Афганистана.

Annotation

Actual aspects of counteraction to threats of national security in boundary sphere

The article analyzes the questions of counteraction to threats of national security of Republic Tajikistan in boundary sphere, questions of protection of frontier, boundary security and protection national interests of Republic Tajikistan in connection with situations in Afghanistan and a tendency of development of possible threats proceeding from territory of Afghanistan.

ҲУҚУҚИ БАЙНАЛХАЛҚӢ; ҲУҚУҚИ АВРУПОӢ
(ИХТИСОС: 12.00.10)
МЕЖДУНАРОДНОЕ ПРАВО; ЕВРОПЕЙСКОЕ ПРАВО
(СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.10)

Виктор Кесслер,
доктор права, руководитель проекта GIZ
«Содействие правовой государственности в
странах Центральной Азии» в Таджикистане

ОТВЕТСТВЕННОСТЬ ГОСУДАРСТВА И ДОЛЖНОСТНЫХ ЛИЦ
ЗА ПРИЧИНЕНИЕ ВРЕДА В ГЕРМАНИИ
И РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: ҷавобгарии мақомоти давлатӣ; вайрон кардани уҳдадориҳои қорӣ; ҷимояи ҳуқуқӣ; ҷуброни зарар; айбдорӣ; регресс.

Ключевые слова: ответственность государственных органов; нарушение служебных обязанностей; правовая защита; возмещение ущерба; подсудность; регресс.

Keywords: responsibility of state bodies; violation of official duties; legal protection; compensation for damage; jurisdiction; regression.

Введение

Ответственность государственных органов перед гражданином является неотъемлемой частью каждого правового государства. Конституции, как Германии, так и Таджикистана, предусматривают основные права граждан и их защиту государством, в том числе и защиту от неправомерных действий государственных органов.

Обсуждая вопросы правовых последствий причинения вреда гражданину неправомерными действиями должностных лиц с правоприменителями в Таджикистане, невозможно избежать встречного мнения, что ущерб в любом случае следует взыскивать с самого должност-

ного лица - либо путем предъявления иска непосредственно должностному лицу, либо косвенно путем регресса после возмещения ущерба государством.

Исходя из того, что в Германии данные вопросы на протяжении многих десятилетий выяснялись посредством научных дискуссий, законотворческой деятельности и судебной практики, представляется целесообразным рассмотреть сложившуюся в Германии систему ответственности государства (Staatshaftungsrecht) и сопоставить ее с соответствующей системой в Таджикистане на основании сравнительно-правовой перспективы. Возможно данный опыт в будущем может помочь при обсуждении

дальнейшего развития данной отрасли права в Таджикистане.

Виды правовой защиты

Сложившаяся в Германии законодательная систематика и судебная практика предусматривает двухступенчатую систему защиты от нарушения прав граждан государственными органами.

Т.н. первичная правовая защита предоставляет гражданину возможность добиться устранения нарушений его прав государственными органами. Это касается не только основных прав, предусмотренных Конституцией, но и всех других личных прав, вытекающих из норм публично-правового законодательства. Гражданин на данной ступени правовой защиты вправе, в том числе требовать отмену незаконного решения или приостановление незаконного действия государственного органа. Иски с подобными требованиями рассматривают административные, финансовые и социальные суды.

В рамках т.н. вторичной правовой защиты, гражданин вправе потребовать возмещение вреда, причиненного действиями государственного органа, который не мог быть предотвращен на уровне первичной правовой защиты. К вторичной правовой защите относятся в т.ч. право требовать возмещение ущерба, компенсацию (например, в случае отчуждения собственности для государственных нужд), устранение последствий и т.д. Судебной практикой на протяжении десятилетий было разработано множество правовых институтов, регулирующих отдельные виды требований. Иски с соответствующими требованиями (с некоторыми исключениями) рассматривают суды общей юрисдикции [1, с. 114-121].

В Таджикистане ситуация сопоставима. Различие состоит в том, что в отсутствие административных судов как первичная, так и вторичная правовая защита обеспечивается судами общей юрисдикции. Согласно ст.249 ГПК РТ, суды общей юрисдикции рассматривают дела по заявлениям об оспаривании решений и действий (бездействия) органов государственной власти, органов местного самоуправления, должностных лиц и государственных служащих, а также иные дела, возникающие из публичных правоотношений и отнесенные законом к ведению судов общей юрисдикции. Данное положение охватывает как первичную, так и вторичную правовую защиту, причем

вторичную правовую защиту следует отнести к иным делам, вытекающим из публичных правоотношений.

Настоящая статья ограничивается рассмотрением института ответственности государства за нарушение должностными лицами служебных обязанностей (Amtshaftung) и соответствующих инструментов в Таджикистане [2, с. 78-91].

Законодательная основа

Данный правовой институт в Германии регулируется ст.839 ГК ФРГ и ст.34 Основного закона в совокупности. Ст.839 ГК ФРГ в ч.1 устанавливает следующее:

«1. Если должностное лицо умышленно или по неосторожности нарушит возложенные на него служебные обязанности в отношении третьего лица, оно обязано возместить третьему лицу причиненный вследствие этого вред».

Ст. 34 Основного закона гласит:

«Если какое-либо лицо при исполнении вверенной ему государственной функции нарушит свои служебные обязанности по отношению к третьим лицам, ответственность в принципе несет государство или учреждение, на службе которого состоит это лицо. При наличии умысла или грубой неосторожности сохраняется право регрессного иска. В отношении требования о компенсации ущерба и регрессного иска не исключается обращение в суды общей юрисдикции».

Таким образом, ст. 839 ГК ФРГ устанавливает принципиальную ответственность должностного лица, в то время как ст. 39 Основного закона переносит эту ответственность на государство. Данная конструкция имеет исторические причины. Ст. 839 ГК ФРГ была принята раньше, когда законодатель исходил из того, что ответственность должностного лица за неправомерные действия является личной [3]. Последующее переложение ответственности на государство, выраженное в настоящее время в ст.34 Основного закона, имело две причины. Первой причиной являлась цель предоставить гражданину платежеспособного должника в лице государства, исходя из обязанности государства по защите основных прав граждан. Второй причиной послужила защита должностного лица, а именно его освобождение от риска личной ответственности в целях повышения его решительности и эффективности.

В Таджикистане, ст. 21 Конституции РТ устанавливает общую гарантию судебной защиты:

«Закон защищает права потерпевшего. Государство гарантирует потерпевшему судебную защиту и возмещение нанесенного ему ущерба».

В соответствии со ст. 32 Конституции РТ,

«Материальный и моральный ущерб, нанесенный личности в результате незаконных действий государственных органов, общественных объединений, политических партий или отдельных лиц, возмещаться в соответствии с законом за их счет».

Согласно ст.16 ГК РТ,

«Убытки, причиненные гражданину или юридическому лицу в результате незаконных действий (бездействия) органов государственной власти, местных органов государственной власти и органов местного самоуправления или должностных лиц этих органов, в том числе издания не соответствующего закону или иному правовому акту акта государственного органа или органа местной власти, подлежат возмещению РТ или соответствующим органом РТ».

Конкретизируя положения данной статьи, ст.1084 ГК РТ устанавливает следующее:

«1. Вред, причиненный в результате издания государственными органами актов, не соответствующих законодательству, подлежит возмещению на основании решения суда независимо от вины органов и должностных лиц, издавших акт. Вред возмещается за счет государственного бюджета (...).

2. Вред, причиненный незаконными действиями (бездействием) должностных лиц государственных органов в области административного управления, возмещается на общих основаниях (...) за счет денежных средств, находящихся в распоряжении этих органов. При их недостаточности вред возмещается субсидиарно за счет государственного бюджета».

Следовательно, Конституция РТ предусматривает возмещение ущерба, причиненного государственными органами, «за их счет», а в положениях ГК РТ уточняется, что вред, причиненный в результате издания государственными органами незаконных актов, возмещается за счет государственного бюджета, в то время как вред, причиненный незаконными действиями, возмещается в первую очередь за счет собственных средств данных органов.

С точки зрения немецкого законодательства, причина разграничения между изданием актов и другими действиями не является очевидной. Также вызывает недопонимание, почему

закон указывает как на государственные органы, так и на должностные лица в качестве возможных причинителей вреда. Представляется, что государство всегда действует через свои органы, которые в свою очередь действуют посредством физических лиц. Но, тем не менее, системы Германии и Таджикистана сходятся в том, что ущерб, причиненный должностными лицами, тем или иным способом возмещается за средства государства, т.е. как в одной, так и в другой системе речь идет об ответственности государства за причинение вреда должностными лицами, а не о личной ответственности должностных лиц.

Основания ответственности

Исходя из формулировки указанных норм законодательства Германии и Таджикистана, можно выделить отдельные основания ответственности, к которым в частности относятся: исполнение государственной функции, нарушение служебных обязанностей по отношению к третьим лицам, вред вследствие нарушения и вина. Стоит обратиться к каждому из этих оснований в отдельности.

Исполнение государственной функции

К кругу лиц, ответственность за действия которых государство по законодательству Германии принимает на себя, относятся не только должностные лица в узком смысле данного понятия. В то время как ст.839 ГК ФРГ упоминает только нарушение служебных обязанностей «должностным лицом», ст.34 Основного закона расширяет круг возможных нарушителей, используя формулировку «какое-либо лицо» [4, с. 23].

На основании данной формулировки и судебной практики, к кругу ответственных помимо должностных лиц относятся и иные сотрудники государственных органов, не являющиеся должностными лицами, т.е. лица, работающие в государственных органах на основании договора, в отличие от должностных лиц, назначаемых на должность.

Кроме сотрудников государственных органов, ответственность на основании данных норм распространяется и на лица, которым доверены отдельные государственные функции, т.н. уполномоченные лица (Beliehene) также как лица, выполняющие вспомогательные функции без права принятия существенных решений, т.н. помощники администрации (Verwaltungshelfer). В качестве примера уполномоченного лица здесь можно привести Об-

щество по техосмотру, которому на основании закона делегированы ограниченные властные полномочия.

Помимо того, ответственность государства здесь устанавливается и в отношении деятельности частных предприятий на основании гражданско-правовых договоров, которые привлекаются к выполнению государственных функций, например частные предприятия, осуществляющие перевоз автомобилей на штрафные стоянки на основании договора с уполномоченным государственным органом.

К государственным функциям в понимании ст.34 Основного закона относятся действия, имеющие публично-правовой характер. При определении публично-правового характера действия, некоторые проблемы представляют собой деятельность государства в отрасли оказания услуг и других отраслях, где властный характер деятельности проявляется менее четко.

Для отграничения публично-правовой от частно-правовой деятельности, в судебной практике были разработаны критерии формы деятельности и ее взаимосвязи с властными функциями. Если деятельность выполняется в публично-правовой форме - например, принятием административного акта - она обязательно является публично-правовой. Если же она выполняется в частно-правовой форме, например на основании договора, или где форма деятельности неопределена, например, при совершении аварии на служебном автомобиле, то главную роль играет взаимосвязь деятельности с выполнением властных функций [5, с. 30].

Законодательство Таджикистана содержит более узкую формулировку, упоминая в ст. 16 ГК РТ в качестве основания ответственности незаконные действия «органов государственной власти, местных органов государственной власти и органов местного самоуправления или должностных лиц этих органов». В отсутствии опубликованных судебных решений, определение подразумеваемого круга лиц на основании судебной практики не является возможным.

Исходя из того, что закон упоминает не только должностных лиц [6], но и государственные органы, к данному кругу стоит причислить всех лиц, действия которых следует учитывать как действия государственного органа. В первую очередь это касается всех государственных служащих [7], на которых распространяется Закон РТ «О государственной службе».

В отношении лиц, на которые не распространяется действие Закона РТ «О государственной службе», в т.ч. технический и обслуживающий персонал государственных органов и работников государственных учреждений [7], уместным представляется функциональный подход, выработанный в правоприменительной практике Германии: решающим должна быть не формальная должность лица, а проявление властных действий в отношении к третьим лицам. Данный подход обоснован, во-первых тем, что для гражданина во многих ситуациях не очевидно, является ли лицо, воздействующее на его права, должностным лицом и во-вторых тем, что государство при осуществлении властных полномочий не должно иметь возможность освободиться от обязанности соблюдения основных прав граждан выбором организационно-правовой формы.

Как и в Германии, ответственность государства в Таджикистане ограничивается публично-правовой деятельностью и не охватывает частноправовую деятельность от имени государства, о чем свидетельствует формулировка «вред, причиненный (...) в области административного управления» в ч.2 ст.1084 ГК РТ.

Нарушение служебных обязанностей

Исходя из конституционного принципа законности, должностные лица обязаны действовать на основании закона, т.е. не нарушать законодательные нормы и при этом оставаться в рамках собственных полномочий, определяемых, в том числе внутренними служебными обязанностями. Это касается как Германии, так и Таджикистана.

В случае противоречий между внутренними служебными обязанностями и законом (например, при противоречии внутренней инструкции министерства и закона) должностное лицо может войти в конфликтную ситуацию: либо следовать инструкции и нарушить закон, либо следовать закону и нарушить служебные обязанности. В отношении ответственности в данной ситуации роль играет только вопрос, нарушены ли права гражданина, вытекающие из закона; нарушение внутренних правил не может служить основанием для ответственности государства перед гражданином, так как законным действием его права не могут быть нарушены. Таким образом, только нарушение внешних обязанностей государственным служащим может привести к ответственности государства [2, с. 84].

В отношении третьего лица

Основанием ответственности государства перед гражданином в Германии может стать не любое нарушение правопорядка должностным лицом, а только нарушение служебных обязанностей «по отношению к третьим лицам» (ст.34 Основного закона). Другими словами, нарушенная норма закона должна содержать т.н. субъективное публичное право, т.е. должна служить не только общественным интересам в целом, но и интересам конкретного лица [4, с.30].

Для ответа на вопрос, было ли нарушено субъективное публичное право гражданина, в соответствии с правоприменительной практикой Германии необходимо определить, во-первых, содержит ли нарушенная норма закона такое право, во-вторых, относится ли адресат противозаконного действия в конкретном случае к кругу защищаемых данной нормой лиц и в третьих, призвана ли норма закона защищать именно то право или тот правовой интерес гражданина, потерпевшего ущерб в следствии действия.

В отношении некоторых норм, например норм социального законодательства, устанавливающих льготы для конкретных категорий граждан, ответы на эти вопросы могут быть довольно очевидны. В отношении других норм, например норм градостроительного законодательства или законодательства о защите окружающей среды, каждый критерий требует тщательной проверки судом.

Законодательство Таджикистана не содержит подобного ограничения ответственности государства. Здесь речь идет исключительно о вреде, причиненном незаконными действиями, независимо от того, содержала ли нарушенная норма закона субъективное право пострадавшего. Несмотря на это, выработка такого рода ограничения была бы оправдана исходя из сути ответственности государства защиты прав граждан, которые должны быть выражены в нарушенной норме закона.

Вред вследствие нарушения

Вред, причиненный лицу, как в Германии, так и в Таджикистане возмещается только в том случае, если он возник именно в следствии нарушения служебных обязанностей, т.е. при наличии причинно-следственной связи между нарушением закона и возникновением ущерба. При установлении данной связи сравнивается положение гражданина после нарушения его

прав с его положением в отсутствии нарушения. Связь подтверждается только в том случае, если его положение было бы лучше при правомерном выполнении своих обязанностей должностным лицом. Помимо того, связь в судебной практике Германии может быть исключена, например, в том случае, если потерпевший собственным поведением, не имеющим достаточных причин, сам повлиял на негативное для него развитие ситуации.

Вина

Окончательным требованием ответственности государства по законодательству Германии является вина должностного лица, т.е. умышленное или неосторожное причинение вреда. Однако значимость данного требования снижается судебной практикой. При определении вины, суды исходят не из субъективных способностей конкретного, а из способностей среднего должностного лица, таким образом, приближая ответственность к объективной.

Законодательство Таджикистана в ст.1084 ГК РТ в отношении вины, очевидно, различает между способами причинения вреда. Согласно ч.1 ст. 1084, «вред, причиненный в результате издания государственными органами актов, не соответствующих законодательству, подлежит возмещению (...) независимо от вины органов и должностных лиц, издавших акт. Согласно ч.2 ст.1084, «вред, причиненный незаконными действиями (бездействием) должностных лиц (...), возмещается на общих основаниях» [8]. Общие основания деликтной ответственности регулируются ст.1079 ГК РТ, ч. 2 которой устанавливает, что «причинивший вред освобождается от возмещения вреда, если докажет, что вред причинен не по его вине».

Таким образом, по законодательству Таджикистана вина не является необходимым условием для ответственности государства при нанесении ущерба путем издания актов, в то время как невиновное причинение вреда другими действиями исключает ответственность. Причина данного неравного подхода не является очевидной.

Специальные основания ответственности в отношении вины установлены в ч.ч.1 и 2 ст.1086 ГК РТ для органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда:

«1. Вред, причиненный гражданину в результате незаконного осуждения, незаконного привлечения к уголовной ответственности, незаконного применения в качестве меры пресе-

чения заключения под стражу или подписки о невыезде, незаконного наложения административного взыскания в виде ареста или исправительных работ, возмещается государством в полном объеме, независимо от вины должностных лиц органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда, в порядке, установленном законом.

2. Вред, причиненный гражданину или юридическому лицу в результате иной незаконной деятельности органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда, возмещается на общих основаниях, если иное не предусмотрено законом».

Ограничение ответственности

При наличии всех вышеупомянутых признаков на законодательном уровне в Германии предусмотрены некоторые ограничения ответственности государства.

Первое ограничение следует из ч.3 ст.839 ГК ФРГ, в соответствии с которой «Обязанность возмещения не возникает, если потерпевший умышленно или по неосторожности не принял мер по предотвращению вреда средствами правовой защиты». Данная норма помимо учета совиновности потерпевшего как общего гражданско-правового принципа, устанавливает приоритет первичной правовой защиты: Гражданин обязан использовать возможность защиты от самого незаконного решения или действия государственного органа, т.е. например, требовать отмену незаконного решения или приостановления незаконного действия. Если он мог таким образом предотвратить возникновение ущерба, но этой возможностью не воспользовался, исходя из его совиновности, исключается ответственность государства.

Помимо того, в соответствии с ч.1 ст.839 ГК ФРГ, «Если должностному лицу вменяется в вину лишь неосторожность, ответственность на него может быть возложена только в случае, если потерпевший не мог получить возмещение другим способом». Таким образом, гражданин обязан доказать отсутствие возможности получить возмещение ущерба из других источников. Исходя из очевидного неравенства в ответственности между государством и частными лицами, устанавливаемого данным ограничением, суды его, однако, толкуют ограниченно. Возможность получить возмещение от другого лица учитывается лишь в том случае, если эта возможность реалистична, т.е. если соответствующий иск имеет шансы на успех и альтернативный

должник является платежеспособным [3, с. 89].

Законодательство Таджикистана такого рода ограничений не предусматривает. Совиновность потерпевшего, однако, может быть учтена по общим правилам, установленным ст.1099 ГК РТ:

«1. Вред, возникший вследствие умысла потерпевшего, возмещению не подлежит.

2. Если грубая неосторожность самого потерпевшего содействовала возникновению или увеличению вреда, то в зависимости от степени вины потерпевшего и причинителя вреда, размер возмещения должен быть уменьшен.

3. При грубой неосторожности потерпевшего и отсутствии вины причинителя в случаях, когда его ответственность наступает независимо от вины, размер возмещения должен быть уменьшен или в возмещении вреда может быть отказано, если законом не предусмотрено иное».

Дополнительное ограничение ответственности государства в Германии ч.2 ст.839 ГК ФРГ предусматривает в отношении судей: «Если должностное лицо нарушит свои служебные обязанности при вынесении судебного решения по правовому вопросу, оно несет ответственность за причиненный вследствие этого вред только в том случае, если нарушение обязанностей составляет уголовное преступление». Данное ограничение в свою очередь ограничивается тем, что оно распространяется только на принятие окончательного решения, включая в себя установление материально-правового положения, и не охватывает процессуальные вопросы [9].

Подобное ограничение ответственности судей содержит ч.3 ст.1086 ГК РТ, согласно которой «вред, причиненный в результате вынесения незаконного решения по гражданским делам, возмещается в случае, если вина судьи определена в установленном законом порядке», т.е. приговором суда. Под «гражданскими» делами здесь следует понимать все виды судебных дел за исключением уголовных дел и дел об административных правонарушениях, в отношении которых ч.ч.1 и 2 ст.1086 ГК РТ устанавливают ответственность либо независимо от вины, либо на общих основаниях, но, во всяком случае, без необходимости приговора суда.

Данный неравный подход удивляет, принимая во внимание цель ограничения ответст-

венности судей: она состоит не только и не в первую очередь в защите независимости судей, но и в защите судебных решений от повторной проверки. Необходимость данной защиты касается в одинаковой мере всех видов судебных решений.

Подсудность

В отношении подсудности ст.34 Основного закона Германии определяет, что иски о компенсации ущерба подсудны судам общей юрисдикции. Данная подсудность имеет в первую очередь исторические причины и на практике приводит к некоторым проблемам. Так, если ущерб возник на основании незаконного административного акта, гражданину приходится подать иск об отмене данного акта в административный суд и после его отмены иск о компенсации в суд общей юрисдикции, где возникают сложные вопросы связанности второго суда решением первого.

Кроме того, в случае отсутствия обращения в административный суд, суд общей юрисдикции в рамках рассмотрения вопроса возмещения ущерба неизбежно рассматривает и вопрос законности административного акта, принципиально относящийся к компетенции административных судов. В отличие от решения административного суда по вопросу законности административного акта, это решение о возмещении ущерба не является следствием недействительности административного акта [2, с. 90].

В Таджикистане данная проблема в связи с отсутствием административных судов не существует; суды общей юрисдикции рассматривают как дела об оспаривании решений и действий государственных органов, так и дела о возмещении ущерба государством.

Регресс

Право регресса, т.е. требование государства к причинителю вреда о возврате выплаченного по его вине потерпевшему регулируется в ст.34 Основного закона Германии, которая устанавливает, что «при наличии умысла или грубой неосторожности сохраняется право регрессного иска» к непосредственному причинителю вреда [10].

В отличие от данного однозначного и единого правила предъявления регресса ко всем должностным лицам, ГК РТ предусматривает специальное правило регресса в отношении сотрудников государственных органов только в ч.3 ст.1096: «Государство, возместившее вред,

причиненный должностными лицами органов дознания, предварительного следствия, прокуратуры и суда (ч.1 ст.1086), имеет право регресса к этим лицам в случаях, когда вина таких лиц установлена приговором суда, вступившим в законную силу».

В отношении всех остальных случаев и всех остальных должностных лиц закон специального правила не содержит, в связи с чем должно применяться общее правило ч.1 ст.1096, в соответствии с которым «возместивший вред, причиненный другим лицом (работником при исполнении им трудовых (служебных, должностных) обязанностей, лицом, управляющим транспортным средством, и т.п.), имеет право обратного требования к этому лицу в размере выплаченного возмещения, если иной размер не установлен законом» [11].

Право регресса по общему правилу имеет ряд недостатков и поднимает некоторые спорные вопросы.

Во-первых, в отношении вины должностного лица для предъявления регрессного требования достаточно простая неосторожность, что может привести к чрезмерной осторожности и снизить эффективность его деятельности.

Во-вторых, при применении общих правил размер регрессной ответственности сотрудника государственного органа определяется нормами трудового законодательства и ограничивается, с некоторыми исключениями, суммой средней месячной заработной платы, (ст.189 ТК РТ), что может привести к весьма малым суммам взыскания по сравнению с выплаченным возмещением. К исключениям из данного ограничения, согласно ч.1 ст.190 ТК РТ, относится и причинение ущерба незаконными действиями работника. Это может привести к спорному вопросу, является ли нарушение публично-правовых норм, не имеющих целью защиту государства как работодателя, «незаконным действием» в понимании данной статьи.

Выводы

Какие выводы можно сделать из вышеизложенного в отношении потенциала дальнейшего совершенствования института ответственности государства за незаконные действия должностных лиц в Таджикистане? Помимо устранения технических ошибок в законодательстве, таких как ссылок на неверные нормы, и уточнения либо на законодательном уровне, либо в судебной практике круга лиц, ответственность за действия которых несет государст-

во, представляется уместной работа в трех направлениях.

Первое направление касается роли гражданина, на которого следует возложить ответственность за защиту собственных интересов. Это можно достичь путем введения требования в первую очередь воспользоваться первичной правовой защитой, т.е. защитой от самих незаконных решений и действий, в целях предотвращения ущерба.

Вторым направлением может быть унификация оснований для возникновения ответственности государства. Это касается возможного устранения различия между изданием актов и другими действиями в отношении требований к наличию вины, также как различия в ограничении ответственности судей в зависимости от вида рассматриваемых дел.

Право регресса представляется третьим возможным направлением. На законодательном уровне следует установить единые правила предъявления регрессных требований ко всем должностным лицам, причем в целях обеспечения их решительности и эффективности представляется целесообразным ограничить возможность регресса случаями с наличием умысла или грубой неосторожности.

Список литературы

1. Херрман У. Отношение между подсудностями в Германии // Ежегодник публичного права 2015: «Административный процесс». М.: Инфотропик Медиа. 2015. – С. 114-121.
2. Бланкенагель А., Калинина, И. Возмещение вреда, причиненного неправомерными действиями государства в ФРГ: от личной ответственности государственного служащего к ответственности государства через черный ход // Законодательство и экономика, N 12, декабрь 2005, – С. 78-91.
3. Stein, C., Itzel, P., Schwall, K. *Praxishandbuch des Amtsun- und Staatshaftungsrechts*, 2. Aufl. (2011). – С. 4 исслед.
4. Baldus M., Grzeszick B., Wienhues S. *Staatshaftungsrecht*, 4. Aufl. (2013). – С. 23 исслед.
5. Bull H.P., Mehde V. *Allgemeines Verwaltungsrecht mit Verwaltungslehre*. – С. 30 исслед.
6. Согласно легальному определению в ст.1 Закона РТ «О государственной службе» должностное лицо, это «лицо, постоянно, вре-

менно или по специальному полномочию занимающее государственные должности государственной власти и государственные должности государственной службы для осуществления государственной власти и компетенции государственных органов».

7. Согласно легальному определению в ст.1 Закона РТ «О государственной службе» государственный служащий, это «гражданин Республики Таджикистан, занимающий на профессиональной основе оплачиваемую государственную должность государственной службы с целью обеспечения исполнения полномочий лиц, занимающих государственные должности государственной власти, и реализации компетенции государственных органов».

8. При этом ст.1100 ГК РТ, на которую ссылается ч.2 ст.1084 ГК РТ, регулирует исключительно возмещение вреда, причиненного жизни или здоровью гражданина при исполнении договорных либо иных обязательств и не содержит никаких общих оснований ответственности. Следует считать данную ссылку очевидной технической ошибкой законодателя. Общие основания ответственности урегулированы в ст.1079 ГК РТ, на которую должна, по сути, ссылаться данная норма.

9. К аналогичному выводу пришел и Конституционный Суд Российской Федерации в постановлении от 25 января 2001 г. N 1-П (СЗ РФ. 2001. N 7. Ст. 700) в отношении ч.2 ст.1070 ГК РФ, устанавливающей подобное ограничение ответственности судей.

10. Данная норма представляет собой не правовую основу регрессного требования, а его ограничение; правовой основой требования служат специальные нормы законодательных актов о государственной службе.

11. В связи с проблемами при применении дословно ст.1096 ГК РТ совпадающей со ст.1081 ГК РФ, данная статья в Российской Федерации в 2011 г. была дополнена ч.3.1 следующего содержания: «Российская Федерация, субъект Российской Федерации или муниципальное образование в случае возмещения ими вреда по основаниям, предусмотренным статьями 1069 и 1070 настоящего Кодекса, а также по решениям Европейского Суда по правам человека имеют право регресса к лицу, в связи с незаконными действиями (бездействием) которого произведено указанное возмещение».

Аннотатсия

Ҷавобгарии давлат ва шахсони мансабдор барои расонидани зарар дар Олмон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур масъалаи таҳлили қиёсӣ–ҳуқуқии ҷавобгарии мақомоти давлатӣ дар назди шахрванд барои расонидани зарар дар Олмон ва Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ мешавад. Таваҷҷуҳи махсус ба заминаи қонунгузори ҷавобгарӣ, навъҳои ҳифзи ҳуқуқии шахрванд, айбдорӣ парвандаҳои марбута ва имконпазирии ҷубронпулӣ дода мешавад. Дар асоси таҳлил имконияти тақмили минбаъдаи институти ҷавобгарии давлатӣ барои амалҳои ғайриқонунии шахсони мансабдор дар Тоҷикистон муҳокима карда мешавад.

Аннотация

Ответственность государства и должностных лиц за причинение вреда в Германии и Республике Таджикистан

В статье рассматриваются вопросы ответственности государственных органов перед гражданином за причинение вреда в Германии и Республике Таджикистан, исходя из сравнительно-правовой перспективы. Особое внимание уделяется законодательным основаниям ответственности, видам правовой защиты гражданина, подсудности соответствующих дел и возможности регресса. На основании анализа обсуждаются возможности дальнейшего совершенствования института ответственности государства за незаконные действия должностных лиц в Таджикистане.

Annotation

Responsibility of the state and officials for causing harm in Germany and the Republic of Tajikistan

The article deals with the issues of responsibility of state bodies to a citizen for causing harm in Germany and the Republic of Tajikistan, based on a comparative legal perspective. Particular attention is paid to the legislative grounds of liability, the types of legal protection of the citizen, the jurisdiction of the relevant cases and the possibility of recourse. Based on the analysis, is discussed the possibility of further improving the institution of state responsibility for the illegal actions of officials in Tajikistan.

Махмадшоев Ф.А.,

сардори шуъбаи ҳуқуқи байналмилалӣ Маркази
миллии қонунгузориш назди Президенти
Ҷумҳурии Тоҷикистон,
номзади илмҳои ҳуқуқ

ШАРТНОМАҲОИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ОИД БА ДУСТӢ ВА НАҚШИ ОНҲО ДАР ТАТБИҚИ СИЁСАТИ СУЛҲЧУӢНАИ ТОҶИКИСТОН

Калидвожаҳо: сиёсати сулҳчуёна; шартномаи байналмилалӣ оид ба дӯстӣ ва ҳамкорӣ; рабобити дӯстона; ҳамкориҳои дӯстона.

Ключевые слова: миролюбивая политика; международный договор о дружбе и сотрудничестве; дружественные связи; двухстороннее сотрудничество.

Keywords: peace-loving policy; international treaty of friendship and cooperation; fraternal ties; bilateral cooperation.

Дар байни намудҳои сершумори шартномаҳои байналмилалӣ, ки бунёди сиёсати сулҳчуёнаи Тоҷикистонро ташкил намуда, бо ҳам пайвастагии зич доранд, шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дӯстӣ ва ҳамкорӣ мақоми арзишмандро дорои мебошанд. Зеро, аллакай аз лаҳзаҳои аввали ба даст овардани соҳибистиқлолӣ иродаи Тоҷикистон оид ба тарафдори принсипҳо ва меъёрҳои аз тарафи умум эътирофшудаи ҳуқуқи байналхалқӣ, ҷонибдори бо роҳи сиёсӣ ҳал кардани тамоми ихтилофот, эҳтироми ҳуқуқ, озодӣ ва соҳибхотирӣ ҳамаи халқҳо ва мамлакатҳо изҳор гардида, сабъи он барои дӯстӣ, бародарӣ ва пешрафти минбаъда дар тамоми ҷаҳон эълон гардид [1].

Дар солҳои 90-уми асри XX аввалин шартномаҳои байналмилалӣ, ки заминаҳои воқеии ҳуқуқиро барои рушди муносибатҳо бо кишварҳои хориҷӣ фароҳам меоварданд, маҳз шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дӯстӣ ва ҳамкорӣ буданд.

Бо таъя ба арзишҳои миллӣ, афкори ба-шардӯстонаи мардуми тоҷик Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ханӯз 29 сентябри соли 1993 бори нахуст аз минбари баланди СММ сухан ронда, ҷомеаи ҷаҳониро бо нияту нақшаҳои бунёдкорона, ҳадафҳои сиёсии сулҳчуёна, расидан

ба ваҳдати миллӣ, инчунин таҳкиму тақвияти ҳамкориҳо бо ҳама кишварҳои дӯсту сулҳпарвари ҷаҳон ошно намуд [2].

Баъдтар масъалаи мазкур бевосита дар сарҳати якуми моддаи 11 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун сиёсати сулҳчуёна муайян гардида, шакли меъёри ҳуқуқии конституциониро гирифт. Мутобиқи ҳамин меъёр пешбинӣ гардид, ки Тоҷикистон сиёсати сулҳчуёнаро дар амал татбиқ намуда, соҳибхотирӣ ва истиқлолияти дигар давлатҳои ҷаҳонро эҳтиром менамояд ва муносибатҳои хориҷиро дар асоси меъёрҳои байналмилалӣ муайян месозад.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар марҳилаи аввали истиқрори муносибатҳои байналмилалӣ Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ, ки солҳои 1992-1997-умро дарбар мегирад, бастани шартномаҳо оид ба дӯстӣ ва ҳамкорӣ кам ба назар мерасад. Албатта, вазъи баамаломанда омилҳои таъсиррасони худро дошт. Аксари кишварҳои хориҷии дур ва ҳатто ҳамсоякишварҳои наздики Тоҷикистон ба ҷуз аз кумакҳои башардӯстона ва ёрии моддиву техникӣ барои бастани шартномаҳои дӯстӣ ва ҳамкорӣ бо Тоҷикистон изҳори омодагӣ ва иродаи возеҳу амиқ наменамуданд.

Расидан ба Рӯзи Ваҳдати миллӣ шароити мусоидро барои рушди муносибатҳои байналмилалӣ, мустақкам гардидани мавқеи Тоҷи-

кистон дар арсаи сиёсати байналмилалӣ ба вучуд овард. Ҳамзамон, дар қонунгузории дохилӣ дар бораи шартномаҳои байналмилалӣ, бахусус аввалин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шартномаҳои байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон» соли 1999 пешбинӣ гардид, ки шартномаҳо дар бораи дӯстӣ ва ҳамкорӣ баробари шартномаҳои байналмилалӣ дар бораи сулҳ, ёрии мутақобил, ҳамчунин шартномаҳо дар бораи асосҳои муносибатҳои байнидавлатӣ дар мадди аввал мавриди тасдиқ қарор дода мешаванд.

Дар натиҷаи татбиқи сиёсати сулҳҷӯёнаи Пешвои миллат, ҳамкориҳои зичу ҳамоҳангсози мақомоти салоҳиятдор Вазорати қорҳои хориҷӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти қонунгузор бо якҷанд кишварҳои хориҷӣ шартномаҳои дӯстӣ ва ҳамкорӣ, аз ҷумла бо кишварҳои Федератсияи Россия (1993), Чин (1999), Беларус (2000), Ўзбекистон (2000), Украина (2001), Ҷопон (2001), Молдова (2002), Арманистон (2002), Ҳиндустон (2003), Афғонистон (2005) ва Озарбойҷон (2007) баста шуданд, ки аксари санадҳои дучонибаи мазкур самарайи хуб ва шароити мусоиди рушди муносибатҳои байналмилалӣ дучонибаро ба вучуд овардаанд [3].

Барои мисол, ҳамкориҳои дучонибаи Тоҷикистону Россия, ки бо ибтиқори созанда ва талошҳои арзандаву пайғиронаи Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар оғози даврони Истиқлолияти кишвар шурӯъ гардида, бо саъйи ҳар ду ҷониб имрӯз ба сатҳи муносибатҳои шарикӣ дар заминаи ҳамёрии стратегӣ ва дӯстии анъанавӣ расидааст. Давоми таърихи начандон тулонӣ таҷрибаи равобити байнидавлатӣ, механизмҳои устувори ниҳодии ҳамкориҳо дар соҳаҳои сиёсӣ, ҳарбию техникӣ, иқтисодию тичоратӣ, сармоягузорӣ, илму маориф, фарҳангӣ ва гуманитарӣ ба вучуд омадааст.

Натиҷаҳо аз бастанӣ шартномаҳои дӯстӣ ва ҳамкорӣ назаррасанд. Бастанӣ аввалин шартномаи дӯстӣ ва ҳамкорӣ танҳо бо Федератсияи Россия ҳанӯз 23 майи соли 1993 боиси ба тасвиб расидани бештар аз 230 шартномаҳои гуногунмазмунӣ дучонибаи Тоҷикистон ва Россия гардид. Аз мазмуни шартномаи мазкур бармеояд, ки татбиқи он ба принципҳои мутақобилӣ, низоми миллӣ ва баробарӣ асос ёфта, ҷорабиниҳои зиёдеро дарбар мегирад.

Аксари ҷорабиниҳо оид ба масъалаҳои иқтисодӣ, иҷтимоӣ, сиёсӣ, ҳарбӣ, гуманитарӣ,

фарҳангӣ, ҳамкориҳои байналмилалӣ, ҳуқуқӣ, таъминоти иҷтимоӣ, маориф, илм [4] ва дигар самтҳо, ки дар 34 моддаи шартномаи мазкур пешбинӣ гардидаанд, тавассути механизмҳои бастанӣ шартномаҳои алоҳидаи соҳавӣ, машваратҳо ва таъсиси комиссияҳои махсуси байнидавлатӣ ҳаллу фасл мегарданд.

Дар марҳилаи дувуми ташаккули муносибатҳои байналмилалӣ дучонибаи Тоҷикистон, ки солҳои 1997-2010-ро дарбар мегирад таҳти роҳбарии хирадмандона ва ояндабинонаи Пешвои миллат заминаҳои назариявӣ ва ҳуқуқии сиёсати хориҷии Тоҷикистон фароҳам оварда шуда, барои амалӣ намудани онҳо шароити зарурӣ муҳайё гардид.

Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии худ ба парлумони кишвар моҳи апрели соли 2012 бо ишора ба замони соҳибистиқлолии ҷумҳурӣ зикр кард: «ба мо муяссар шуд, ки асосҳои сиёсати хориҷии мустақили кишварро шакл диҳем, усули пойдор ва анъанаҳои арзишманди онро муайян кунем ва асли «ҳамкорӣ бо ҳамаи мардуми ба мо некхоҳ»-ро шиори қори худ намоем.

Идомаи мантиқии ҳамин сиёсат бо номи «дарҳои қушода» муаррифӣ гардида, ба дарёфти ҳамшарикону ҳамёрони ҷадидаи ғайримаммул дар арсаи байналмилалӣ мусоидат ва ҷиҳати рушди кишвар имкониятҳои нав ба вучуд овард.

Шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дӯстӣ ва ҳамкорӣ, ки мақсади ниҳоии онҳо пешгирӣ намудани низоъҳои байни давлатҳо, роҳ надодан ба шаклгирии бадтарини низоъҳо ва ихтилофот, бахусус ҷанг аст, батадриҷ хусусиятҳои худро пайдо намуд, аз ҷумла:

- баста шудан ба муҳлати муайян (одатан на бештар аз 5 сол);

- баста шудан ба муҳлати номуайян (одатан ҷунин шартномаҳои байналмилалӣ шартномаҳои дӯстии абадӣ номида мешуданд);

- бастанӣ шартномаҳои дӯстӣ ва ҳамкорӣ моҳиятан як нуқтаи сарнавиштсози муносибатҳои дучониба гардида, бавучудоии аксари низоҳои байнидавлатиро пешгирӣ менамоянд;

- омилҳои муттаҳидкунанда дар шартномаҳои байналмилалӣ зикргардида одатан мавҷудияти сарҳад, фарҳанги ба ҳам наздик, забон, одатҳо, манфиатҳои геополитикӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ, мудоғибаи муштарак, ҳусни тафохум ва ғ. шуда метавонанд;

– шартномаҳои дӯстӣ ва ҳамкорӣ бо мақсади татбиқи ҳадафҳои волоии умумибашарии санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ ва устуворгардии сулҳи байналмилалӣ баста мешаванд; [5]

– шартномаҳои мазкур натавонанд аз ҷониби ду балки се ва ё зиёда кишварҳо низ баста мешаванд (Шартнома дар бораи дустии абадӣ миёни Ҷумҳурии Қирғизистон, Ҷумҳурии Қазақистон ва Ҷумҳурии Ўзбекистон аз 10.01.1997 сол);

– меъёрҳои шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дустӣ ва ҳамкорӣ хусусияти барномавӣ дошта, самтҳои афзалиятноки робитаҳо, тарзу усул ва воситаҳои амалисозии ҳамкориҳои дучонибаро дар соҳаи муайян мушаххас менамоянд;

– дар меъёрҳои шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дустӣ ва ҳамкорӣ асосҳои ҳуқуқии ҳамкориҳо ба мисли Оинномаи СММ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ оид ба таъмини сулҳу амният (ИДМ, САҲА) мушаххас пешбинӣ мегарданд;

– меъёрҳои шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дустӣ ва ҳамкорӣ метавонанд ягон самти афзалиятноки ҳамкориҳоро махсусан пешбинӣ намоянд [6].

Мазмун ва муҳтавои шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дустӣ ва ҳамкорӣ якранг набуда, маҷмӯи ҷорабиниҳои таъхирнопазир ва самти ояндабинии муносибатҳои тарафҳоро дарбар мегирад, ки моҳиятан аз «сиёсати дарҳои кушод» бармеояд. Яке аз ҷабҳаҳои муҳими ҳамин сиёсат сиёсати сулҳҷӯена аст, ки имкон медиҳад, ки нуфуз ва обрӯи Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ сол то сол боло равад. Аз ин рӯ, кишварҳои олам барои барқарорӣ ва густариши равобити дӯстона бо Тоҷикистон иқдом намуда, омодагии худро барои тариқи устуворидома додани ҳамкориҳои дучониба мудом эълон мекунанд.

Рӯйхати адабиёт

1. Қисми 16 Эъломияи истиқлолияти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 августи соли 1990. Маҳзани ягонаи иттилооти ҳуқуқӣ «АДЛИЯ», фарзияи 7.0. Санаи мурочиат 27.07.2017.

2. 25 қадам дар паҳноии олам. Силсила: Сиёсати хориҷии Тоҷикистон. // Зери назари Сирочидин Аслов, Душанбе: Ирфон, 2016. – С. 6.

3. Микдори тақрибии шартномаҳои дучонибаи Тоҷикистон бо Арманистон 34, Афғонистон 32, Беларус 38, Молдова 15, Озарбойҷон 16, Ҷопон 18, Ўзбекистон 53, Украина 53, Чин 62 ва Ҳиндустон 38 ададро ташкил менамояд.

4. Пурратар оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ Тоҷикистону Россия дар робита ба илм ва маориф ниг.: Махмадшоев Ф.А. Сотрудничество Таджикистана и России в сфере науки и образования: международно-правовые аспекты и перспективы сотрудничества. // Законодательство, №3 (23) 2016 июль-сентябрь. – С. 40-45.

5. Мазмунҳои шартномаҳо бояд ба талаботи меъёрҳои Оинномаи СММ ва уҳдадорӣ давлатҳо оид ба ҳамкорӣ дар самти таъмини сулҳ ва амният, ки тибқи «Эъломия дар бораи принсипҳои ҳуқуқи байналмилалӣ ба муносибатҳои дӯстона ва ҳамкориҳои байналмилалӣ байни давлатҳо мутобиқи Оинномаи Созмони Милалӣ Муттаҳид» (қатъномаи Ассамблеяи генералӣ, №2625 (XXV) аз 24 октябри соли 1970) пешбинӣ гардидааст, мувофиқ бошанд.

6. Барои мисол дар моддаи 8 Шартнома оид ба дустӣ ва ҳамкорӣ миёни Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҷумҳурии Молдова аз 5 ноябри соли 2011 оид ба ҳамкорӣ дар робита ба рушду амалисозии Долони Авруосиёи нақлиётӣ (TRASECA) қайд гардидааст.

Аннотатсия

Шартномаҳои байналмилалӣ оид ба дустӣ ва нақши онҳо дар татбиқи сиёсати сулҳҷуёнаи Тоҷикистон

Дар мақола масъалаҳои актуалии ҳамкориҳои дучонибаи Тоҷикистон бо кишварҳои хориҷӣ, ки бо таъкиди сиёсати сулҳҷуёна амалӣ мегардад, мавриди баррасӣ қарор дода шудааст. Муаллиф мазмун, моҳият ва самтҳои муҳталифи шартномаҳои дустӣ ва ҳамкориҳои миёни Тоҷикистон ва як қатор кишварҳои хориҷиро таҳлил намуда, хусусиятҳои ҳуқуқии онҳоро мушаххас намудааст.

Аннотация

Международные соглашения о мире и их роль в претворении миролюбивой политики Таджикистана

В научной статье рассматриваются актуальные проблемы двухстороннего сотрудничества Таджикистана с зарубежными странами, осуществляемой на основе миролюбивой политики. Автор, проанализировав содержание, сущность и различные сферы договоров о дружбе и сотрудничестве между Таджикистаном и некоторыми зарубежными странами, конкретизировал их правовые особенности.

Annotation

International agreements about the peace and their role in realization of peaceful policy of Tajikistan

Article deals with the topical problems of bilateral cooperation of Tajikistan with foreign countries, carried out on the basis of a peace-loving policy. Author analyzed the content, essence and various spheres of treaties on friendship and cooperation between Tajikistan and some foreign countries, specified their legal peculiarities.

Олифтаев И.Ф.,

мутахассиси пешбари шуъбаи ҳуқуқи
байналмилалии Маркази миллии қонунгузори
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

МАҚОМОТҲОИ СУДИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ВА МАСЪАЛАҲОИ ҲАМКОРӢ БО СУДИ БАЙНАЛМИЛАЛИИ ЧИНОЯТӢ

Калидвожаҳо: мақомотҳои судии Ҷумҳурии Тоҷикистон; масъалаҳои ҳамкорӣ; Суди байналмилалии чиноятӣ; Статути римӣ.

Ключевые слова: судебные органы Республики Таджикистан; области сотрудничества; Международный уголовный суд; римский Статут.

Keywords: judicial bodies of the Republic of Tajikistan; Areas of cooperation; International Criminal Court; Rome Statute.

Давлатҳои аъзо тибқи талаботи Статути римии Суди байналмилалии чиноятӣ уҳдадоранд, ки бо Суд дар таҳқиқи чиноятҳои ба тобеияти Суд тааллуқ дошта ва амалӣ намудани таъқиботи чиноятӣ барои онҳо ҳамкориҳои ҳамаҷониба намоянд.

Тибқи Статути римӣ Суд ҳуқуқ дорад ба давлати иштирокчӣ бо хоҳиши ҳамкорӣ намудан муроҷиат намояд. Хоҳиш метавонад бо роҳҳои дипломатӣ ё бо дигар роҳе, ки ҳар як давлат дар вақти ратификатсияи Статут метавонад муайян намояд, равона гардад. Тағйири минбаъдаи чунин қоида метавонад аз тарафи давлат-аъзои Суди байналмилалии чиноятӣ (СБҶ бо риояи Қоидаи марҳила ва исботкунӣ сурат гирад. Хоҳиш метавонад тавассути Созмони байналмилалии полиси чиноятӣ (Интерпол) ё дигар созмони дахлдори минтақавӣ фиристода шавад.

Хоҳиш оид ба ҳамкорӣ ва дигар ҳуҷҷатҳо, ки ба ин хоҳиш замима мегарданд, ё бо забони расмии давлати дархосткунанда ё бо яке аз забонҳои кории Суд фиристода мешавад. Тағйири минбаъдаи чунин интиҳоб тибқи Қоидаи протокура ва исботкунӣ амалӣ мегардад. Давлати дархосткунанда хоҳиш оид ба ҳамкорӣ намудан ва дилхоҳ ҳуҷҷатҳоеро, ки ба дархост замима мегарданд, нигоҳ медорад, ба истиснои ҳолатҳое, ки дар доираи он ошкор намудани он барои иҷрои хоҳиш лозим аст.

Вобаста ба дилхоҳ хоҳиш оид ба масъалаи ҳамкориҳои байналмилалӣ ё ёрии судӣ Суд метавонад чораҳои бахри ҳимояи иттилоот андешад, ки метавонад барои таъмини амният ва беҳдошти ҷисмонӣ ва равонии дилхоҳ ҷабрдида, шохид ва аъзои оилаи онҳо муосидат намояд. Оид ба ин масъала Суд метавонад бо дархост муроҷиат намояд, ки дилхоҳ иттилооте, ки тибқи талаботи Суд пешкаш мегардад, бояд тарзе фиристода ва истифода дода шаванд, ки амният ва беҳдошти ҷисмонӣ равонии ҷабрдида, шохид ва аъзои оилаи онҳоро таъмин намояд.

Суд ҳуқуқ дорад ба дилхоҳ давлат, ки аъзои Суди байналмилалии чиноятӣ намебошад, бо дархост оид ба ёрӣ расонидан тибқи талаботи қисми 9 Статут дар асоси шартнома ё созишномаи мушаххас муроҷиат намояд.

Дар ҳолате ки давлати аъзои СБҶ набуда бо Суд созишнома ё шартномаи мухсус бандад, аммо тибқи шартнома ё созишнома аз ҳамкорӣ қардан бо Суд саркашӣ менамояд, Суд метавонад оид ба ин Ассамблеяи давлатҳои иштирокчиро ва дар ҳолате ки агар парванда аллақай ба Суд дода шуда бошад, Шӯрои амнӣ СММ-ро хабардор намояд.

Ғайр аз ин, Суд тибқи талаботи Статут ҳуқуқи аз дилхоҳ созмони байналмилалӣ та-

лаб намудани иттилоот ё ҳуҷҷатҳоро дорад. Вай ҳамчунин метавонад оид ба расонидани ёрӣ ва ҳамкорӣ намудан бо дигар шаклҳое, ки бо созмони байналмилалӣ мувофиқа шуздааст, дархост намояд.

Агар давлат-иштирокчии Статут хоҳиши СБҚ-ро оид ба ҳамкорӣ намудан дар доираи талаботи Статут иҷро накунад, ва бо ин роҳ барои амалӣ намудани ваколатҳо ва вазифаҳои Суд монеа эҷод намояд, пас Суд метавонад оид ба ин масъала хулоса барорад ва ба Ассамблеяи давлатҳо-иштирокчӣ ё Шӯрои амнияти СММ пешниҳод намояд.

Бобати шакли ҳамкории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба расонидани ёрӣ ба Суд сухангӯем, қайд кардан бамаврид аст, ки Суди байналмилалӣ чиноятӣ тибқи талаботи Статут ҳуқуқ дорад бо хоҳиш оид ба чунин шакли ҳамкорӣ, ба монанди ҳабс, ба ихтиёри Суд додани шахс якҷоя бо маводҳои дахлдор (тавсифи шахси кофтуковшаванда, иттилоот оид ба эҳтимолияти ҷойгоҳи чинояткор, нусхаи ордер барои ҳабс ва дигар ҳуҷҷатҳо) ба давлате муроҷиат намояд, ки шахси чинояткор мумкин аст он ҷо қарор дошта бошад.

Давлатҳо-иштирокчӣ тибқи муқаррароти Статути СБҚ, Қоидаи протседураҳо ва исботкунӣ ва қонунгузории дохилии худ хоҳиш оид ба истехсолоти ҳабс ва супоридани чинояткорро иҷро мекунад.

Вақте ки шахси кофтуковшаванда, ки бояд супорида шавад, агар бо иддао ба суди миллӣ муроҷиат намояд, ки он дар асоси принсипи *ne bis in idem*, (дар моддаи 20 Статут мустаҳкам гардидааст), давлати дархостгирфта, барои муайян намудани он ки қарор оид ба мақбул будан ҷой дорад ё не, ба тариқи таъҷилӣ бо Суд ба машварат (консултатсия) медарояд.

Агар парванда мақбул ҳисобида шавад, пас давлати дархостшаванда ба иҷрои дархост оғоз мекунад. Агар қарор дар бораи мақбулият ҳоло қабул нашуда бошад, пас давлати дархостшаванда метавонад иҷрои дархостро оид ба супоридани шахси дахлдор то аз тарафи Суд қабул шудани қарор оид ба мақбулият боздорад.

Давлатҳо-иштирокчӣ тибқи талаботи Статути Суд ва мувофиқи марҳилаҳое, ки қонунгузории миллии онҳо муқаррар намудаанд, хоҳиши Судро оид ба расонидани ёрӣ вобаста ба амалинамоии тафтишот ё таъкиботи чиноятӣ бо ин роҳ иҷро мекунад:

– айнӣятузорӣ (идентификатсия) ва муқаррар намудани ҷои қарордоштаи шахс ё предмет;

– гирифтани исбот, аз ҷумла нишондод бо савганд, ва ҷамъи далелҳо, аз ҷумла ақидаи экспертҳо ё хулосаи экспертиза, ки ба Суд лозиманд;

– пурсиши дилхоҳ шахс, ки зери тафтишот ё таъкиботи пеш аз судӣ қарор дорад;

– тақдими ҳуҷҷатҳо, аз ҷумла ҳуҷҷатҳои судӣ;

– мусоидат ба ихтиёрона ҳозиршавӣ ба сифати шоҳид ё эксперт ба Суд;

– муваққатан супоридани шахс, ки дар банди 7 моддаи 93 Статут пешбинӣ шудааст;

– гузаронидани азназаргузаронии ҷои ҳодиса ё объект, аз ҷумла эксгуматсияи гӯру мазорҳо;

– гузаронидани кофтуков ва ба ҳабс гирифтани;

– пешкаш намудани протоколҳо ва ҳуҷҷатҳо, аз ҷумла ҳуҷҷат ва протоколҳои расмӣ;

– ҳимояи ҷабрдида ва шоҳидон ва ниғаҳдошти далелҳо;

– ошкор кардан, шахс карда мондан ё ҳабси амвол, даромад, ҳамчунин олооти чиноят бо мақсади дар оянда мусоидиранамудани он бе расонидани зарар ба ҳуқуқи (*bona fide*) шахсони сеюм;

– расонидани дилхоҳ намуди ёрӣ, ки қонунгузории давлати дархостгиранда манъ накардааст, бо мақсади мусоидат ба амалишавии тафтишот ва таъкиботи чиноятӣ барои чиноятҳое, ки зери тобеияти ҳуқуқи СБҚ қарор дорад.

Суд тибқи талаботи Статут ваколатдор аст ба шоҳид ё експерте, ки ба Суд ҳозир мешаванд, кафолат диҳад, ки ин шоҳиду экспертҳо барои дилхоҳ амале, ки то ҳозиршавиашон аз давлати дархостгиранда содир намудаанд. Зери таъкиб ва зери посбон қарор намегиранд, ва ё озодиҳои шахсиашон маҳдуд карда намешаванд.

Тибқи Статут давлат-иштирокчӣ метавонад аз хоҳиши расонидани ёрӣ пурра ё қисман худдорӣ намояд, агар хоҳиш барои гирифтани мавод ё ҳуҷҷате равонашуда бошад, ки ба амнияти миллии ин давлат дахл дорад.

Агар ин ё он давлати иштирокчӣ оид ба додан ва супоридани шахс ҳам аз Суд ва

ҳам аз давлати дигар дар асоси шартномаи байналмилалӣ дархост қабул намояд, пас тавассути консултатсия бо Суд ва давлати дархосткунанда тадбирҳо оид ба қонун кардани ҳарду ё яке аз дархостҳоро меандешад.

Таваҷҷуҳи махсусро ба он муқаррароти Статути СБЧ додан лозим аст, ки дар он қайд мегардад, ки Суд набояд бо дархост оид ба гирифтани шахси муайяне ё дархост оид ба гирифтани ёри муроҷиат намояд, ки аз давлат амалеро талаб намояд, ки ба уҳдадорихои байналмилалии ӯ нисбат ба амвол ва шахси давлатӣ ё масъулиятдори давлати дигар муҳолиф бошад.

Чунин муносибат танҳо дар ҳолате мумкин аст, агар Суди байналмилалии ҷиноятӣ дастгирии давлати мазкурро оид ба масъалаи дасткашӣ аз масъулият ба даст наорад.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дархост оид ба ёрӣ тибқи протседураи муқаррарнамудаи СБЧ ё қонунгузори давлати дархостгиранда иҷро мешавад.

Оид ба масъалаи муносибати ИМА ба Суди байналмилалии ҷиноятӣ қайд кардан зарур аст, ки сар карда аз соли 1995 то 2000 ҳукумати ИМА оид ба таъсиси СБЧ пешниҳодҳо намудааст, ки ё он зери назорати Шӯрои амнияти СММ қарор гирад, ё шахсон ва шахрвандони расмӣ ИМА-ро таъкиб накунад. 31 декабри соли 2000 сафири ИМА Давид Шеффер аз номи Ҳукумати ИМА дар маъмурияти Клинтон Статути римири имзо намуд. Аммо 6 майи соли 2002 маъмурияти Буш ба Дабири Кулли СММ Кофи Аннан мактуб фиристода, бо он имзои шартнома-ро бозхонд намуд.

Ба бисёре аз мамлакатҳои дунё ҳукумати ИМА дархост оид ба бо онҳо бастанӣ созишнома оид ба масъулият ё созишнома аз рӯи «моддаи 98 Статут» фиристонд, ки мақсади асосиаш ба СБЧ надодани шахсон мансабдори пешина ва ҳозира, ҳамчунин шахрвандони ИМА мебошад. Ин буд, ки Ҳукумати ИМА то 7 апрели соли 2004 ҳамагӣ 74 созишномаи дутарафа ба имзо расонид, ки 34 тарафи шартнома давлатҳои аъзои СБЧ (аз ҷумла Ҷумҳурии Тоҷикистон) мебошанд.

Бо дарназардошти он ки зиёда аз 140 давлат Статути римири имзо кардаанд, 94 давлат онро ратификатсия кардаанд, саволе ба миён меояд, ки чаро ИМА онро эътироф намекунад. Дар баромади муовини Котиби

давлатии ИМА оид ба масъалаҳои сиёсӣ Марк Гроссман далелҳо бар нафъи иштирок накардан дар шартнома қайд мешаванд.

Яке аз масъалаи муҳиме, ки ИМА-ро ба ташвиш овардааст, ин аз тарафи Суди байналмилалии ҷиноятӣ суд кардани шахрвандони ИМА новобаста аз давлат-аъзои Статути СБЧ набудани он мебошад. Мувофиқи моддаи 12 (2) Статути римири СБЧ метавонад тобеияти ҳуқуқиашро (юрисдиксияашро) амалӣ намояд, агар давлате, ки дар қаламрави он ҷиноят содир шуда бошад, ё ҷиноят дар давлати дигаре аз тарафи шахрванди давлати аъзои СБЧ содир шуда бошад. Аз моддаи 12 (2) Статути римири бармеояд, ки давлате, ки дар қаламрави он ҷиноят содир шудааст, иштирокчи Статут мебошад. Минбаъд, СБЧ тобеияти ҳуқуқи худро нисбати шахрвандони ИМА амалӣ менамояд, агар онҳо дар қаламрави аъзои СБЧ бе розигии иловагии ИМА ҷиноят содир кунанд.

ИМА моддаи 12 (2) Статути римири муҳолифи моддаи 34 Конвенсияи венагӣ оид ба ҳуқуқи шартномаҳои байналмилалӣ аз 23 майи соли 1969 меҳисобанд, зеро гӯё вай уҳдадорихоро барои давлатҳои ғайрииштирокчи Статут ба миён меоварда бошад. Аммо ин чунин нест. Моддаи мазкурро давлатҳои аъзо қабул намуда, таҳвил додани қисми юрисдиксияи қаламравии худро ба СБЧ пешбинӣ намуда буданд. Аз рӯи принсипи қаламравӣ ҳар як давлати соҳибхитиёр ҳуқуқ дорад, ки ҷиноятҳои дар қаламрави вай содиршударо бо тартиби судӣ тафтиш намояд ва нисбат ба ҷинояткорон таъкибот барад. Нисбат ба шахрвандони ИМА гирем, ҳар як давлат салоҳиятдор аст дар судҳои миллии худ бе розигии ИМА шахрвандони онро барои содири ҷинояти генотсид, ҷиноятҳо муқобилии инсоният ва ҷиноятҳои ҳарбӣ маҳкум намояд. Ин ҳуқуқи императивиро ба СБЧ дода, давлатҳои аъзои Статути римири барои мамлакати сеюм, яъне давлатҳои ғайриаъзо уҳдадорӣ ба миён наовардаанд. Аз ин рӯ моддаи 34 Конвенсияи венагӣ оид ба ҳуқуқи шартномаҳои байналмилалӣ вайрон намегардад.

ИМА ҳамчунин дар он ақида аст, ки муҳокимаи судӣ дар СБЧ муқобили шахрвандони ИМА мумкин аст ҳислати сиёсиро касб намояд. Онро мушоҳида намудан мумкин аст, ки Статути римири барои суистифода накардани судяҳо ва прокурорҳои

СБҶ аз вазифаи хизматӣ кафолати пурра ме-
диҳад. Тибқи Статут категорияи мақбулият
хело баланд аст. Масалан, моддаи 36 Ста-
тути римӣ, ки қоидаҳои интиҳоб ва таъин
намудани судяҳоро муайян мекунад, чунин
муқаррар мекунад: судяҳо бояд дорои си-
фатҳои баланди ахлоқӣ бошанд, бегараз ва
бовиҷдон бошанд, ҳамчунин, ба талаботе,
ки дар мамлакати худ барои ишғоли вазифаи
баланди мақомоти судӣ пешбинӣ карда
мешавад, ҷавоб диҳанд.

Ғайр аз ин, онҳо бояд дар соҳаҳои
ҳуқуқи ҷиноятӣ, ҳуқуқи мурофиавии ҷино-
ятӣ, ҳамчунин дар соҳаҳои ҳуқуқи байнал-
милалӣ оммавӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ
инсондӯстӣ, ҳуқуқи байналмилалӣ ҳуқуқи
инсон дониши амиқ дошта бошанд. Онҳо
бояд дорои таҷрибаи зарурии фаъолияти
ҳуқуқии касбӣ дар соҳаи дахлдори ҳуқуқ бо-
шанд. Зидда аз ин, судяҳо бояд ҳадди ақалл
яке аз забонҳои қори Судро доништа, озодо-
на бо он гуфтугӯ намоянд. Талабот барои
интиҳоби Прокурор ва муовини он хеле
ҷиддӣ буда, дар Статут баён ёфтааст.

Кафолати дигар муқобили ангеваи сиё-
сии таъкиботи судӣ дар моддаи 15 (3) Ста-
тути римӣ баён гардидааст. Новобаста аз он ки
Прокурор барои огози тафтишоти *propter
motu* салоҳиятдор бошад, вайро зарур аст,
ки иҷозати пешакии Палатаи истехсолоти
пешакиро гирад, ки он аз се судя иборат аст.

Ва охирон, муҳимтаринаш он аст, ки
тобеияти ҳуқуқии СБҶ тобеияти ҳуқуқии
миллиро иваз намекунад, балки онро ило-
ва мекунад. Агар давлат, ки дорои тобеияти
ҳуқуқӣ аз рӯи парвандаи мазкур аст, хоҳиш
ва имконияти бурдани тафтиш ё таъкиботро
бо тартиби судӣ дошта бошад, ин парван-
даро СБҶ қабул намекунад. Ҳамин тариқ,
ИМА метавонад ба СБҶ дар амалӣ намуда-
ни тобеияти ҳуқуқӣ нисбати шахрвандони
амрикоӣ бо роҳи оғоз кардани тафтишоти
худ мамоният эҷод намояд.

Рӯйхати адабиёт

1. Кодекси мурофиавии ҷиноятӣи Ҷум-
ҳурии Тоҷикистон. Душанбе: «Қонуният»,
2010.

2. Конвенция о предупреждении пре-
ступления геноцида за него от 1948 г.//Ме-
ждународное публичное право (Сборник
документов). Ч. 2./ Сост. К.А. Бекашев, Д.К.
Бекашев Ч. I. – С. 398-400.

3. Концепция уголовно-правовой поли-
тики Республики Таджикистан [Электрон-
ный ресурс]. Режим доступа: [http://www.
mmk.tj/ru/Government-programs/concept/
development](http://www.mmk.tj/ru/Government-programs/concept/development).

4. Римский статут Международного
уголовного суда //Раджабов С.А. Становле-
ние и развитие международного уголовного
суда. Душанбе, 2005. – С. 127-229.

5. Элементы преступлений // www.un.org
(санаи мурочиат: 20.06.2017).

6. Амирова М.А. Международные су-
дебные учреждения и внутреннее право
Российской Федерации: монография / М.А.
Амирова. - М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и
право, 2012. - 215 с.

7. Балан О.И. История и необходимость
создания Международного уголовного суда
// Московский журнал международного
право, №2, 2004.

8. Балан О.И. Возникновение и разви-
тие международного уголовного правосу-
дия// МЖМП, №3, 2003

9. Блищенко И.П., Фисенко И.В. Меж-
дународный уголовный суд / Предисловие
проф. В.П. Лозбякова. - М.: Закон и право,
ЮНИТИ, 1998. -239 с.

10. Сравнительный анализ законода-
тельства Республики Таджикистан с Рим-
ским статутом Международного уголовно-
го суда. Республиканское бюро по права че-
ловека и соблюдению законности. -Душан-
бе, 2004.- 123 с.

11. Материалы международной конфе-
ренции «Римский статут Международного
уголовного суда: имплементация на нацио-
нальном уровне в Республике Таджикистан.
Республиканское бюро по правам человека.
- Душанбе, 4-5 октября 2004 г. -144 с.

12. The Prosecutor v. G. Katanga, Case №
ICC 01/04 01/07, 10 March 2008// [Electronic
resource]. URL: [http:// www.icc-cpi.int/icc/
docs/doc/doc571253pdf](http://www.icc-cpi.int/icc/docs/doc/doc571253pdf) (Дата обращения:
90.04.2015 г.

Аннотатсия

Мақомотҳои судии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва масъалаҳои ҳамкорӣ бо Суди байналмилалӣ чиноятӣ

Мақола ба фаъолият ва омӯзиши масъалаҳои ҳамкорӣ байни мақомотҳои судии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо Суди байналмилалӣ чиноятӣ бахшида шудааст. Дар ҳалли вазифаҳои гузошташуда, муаллиф ба методҳои умумии таҷриба намуда, методҳои расмӣ-ҳуқуқӣ ва муқоисавӣ-ҳуқуқиро бештар мавриди истифода қарор додааст.

Аннотация

Судебные органы Республики Таджикистан, а также вопросы сотрудничества с Междуна- родным уголовным судом

Статья посвящена деятельности и изучению вопросов сотрудничества между судебными органами Республики Таджикистан и Международным уголовным судом. В соответствии с поставленными задачами автор, опираясь на общенаучный метод использовал формально-правовые и сравнительно-правовые методы.

Annotation

Judicial authorities of the Republic of Tajikistan and issues of cooperation with the International Criminal Court

The article is devoted to the activities and research of cooperation between the judiciary of the Republic of Tajikistan and the International Criminal Court. In accordance with the tasks set, the author, relying on the general scientific method, used formal legal and comparative legal methods.

Раҳмонова Н.Ш.,

ҳодими пешбари Институти забон ва адабиёти
ба номи Абӯабдулло Рӯдакии АИ ҶТ, узви
Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии
Тоҷикистон

НАҚШИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР МУБОРИЗА БА ТЕРРОРИЗМИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Калидвожаҳо: терроризми байналмилалӣ; экстремизм; ҷаҳонишавӣ; мафкура.

Ключевые слова: международный терроризм; экстремизм; глобализация; идеология.

Keywords: international terrorism; extremism; globalization; ideology.

Аз оғози Истиқлолияти давлатӣ ва истиқрори сулҳ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои риоя, таъмин ва ҳимояи ҳуқуқи озодиҳои инсон кӯшиши зиёд ба ҳарч медиҳад. Бо пешниҳод ва тавсияҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар Эмомалӣ Раҳмон Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои асосии байналмилалӣ, аз ҷумла Оинномаи СММ (соли 1945), Санади хотимавии Хелсинки (1975), Эълومияи ҳуқуқи башар (1948), Паймонҳои байналмилалӣ доир ба ҳуқуқҳои шахрвандӣ, сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва фарҳангӣ (1966), Конвенсияи зидди шиканҷа ва дигар намудҳои муносибат ва ҷазои бераҳмона, ғайриинсонӣ, таҳқиркунандаи шаъну шараф (1984) ва дигар санадҳои ҳуқуқии байналмилалиро эътироф намуда, инсон ва ҳуқуқи озодиҳои онро аз арзишҳои олии мешуморад.

Дар ҷаҳони муосир густариш ёфтани таҳдиди терроризм ва экстремизм аз масъалаҳои муҳими рӯз мебошад. Дар ҳалли ин масъала барои мақомоти марбутаи кишвар пойгоҳи ҳуқуқии ҳамкорӣ бо мақомоти ваколатдори давлатҳои хориҷӣ бунёд шудааст. Имрӯз Ҷумҳурии Тоҷикистон як қатор санадҳои байналмилалиро, ки ба мубориза бар зидди ҷиноятҳои муташаккил равона шудаанд, эътироф намудааст. Конвенсияи СММ ба муқобили ҷинояткории муташаккили фаромиллӣ (2000), Конвенсияи байналмилалӣ оид ба мубориза бо маблағгузори терроризм (1999), Конвенсияи Шанхай оид ба мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм (2001), Конвенсия дар бораи мубориза ба муқобили хариду фурӯши одамон ва

истисмори ғошишагӣ аз ҷониби шахсони сеюм (1949) ва ғайра аз ҷумлаи чунин асноданд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми навбатии соли 2016 ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти пешгирӣ намудан аз амалҳои номатлуби ҷомеа воқеъбинона таъкид менамояд, ки «Солҳои охир терроризм ва экстремизм ба ҳатари глобалӣ табдил ёфта, ҷаҳони муосирро ба ташвиш овардааст.

Афзоиши ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ ва террористидошта ба вусъат ёфтани терроризми байналмилалӣ, фаъолшавии унсурҳои тундраву ифротгаро, ҷалби ҷавонон ба сафи созмонҳои экстремистиву террористӣ ва иштироки онҳо дар низоъҳои мусаллаҳонаи давлатҳои хориҷӣ мусоидат менамояд» [3].

Терроризм аз масъалаҳои ҷиддитарин ва хавфноки инсоният дар асри XXI ба ҳисоб меравад, ки бо оқибатҳои даҳшатбору бераҳмонаи худ ҳатари байналмилалиро ба бор овардааст.

Муҳимияти эътирофи санадҳои меъёрии байналмилалӣ дар он аст, ки чун терроризм ба сифати зухуроти транснационалӣ фаъолият намуда истодааст, аз ин хотир, муқовимат бо он ҳам бояд дастҷамъона бошад.

Тоҷикистон дар радиҳои дигар кишварҳои мутараққии ҷаҳон бо ин зухуроти марговар мубориза бурда, талош меварзад, то аз паймони ногувори ин гуна амалҳо ҷилавгирӣ намояд. Бо ин мақсад аз тарафи Ҳукумати мамлакат якҷанд қонун ва санад, аз ҷумла Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди тер-

роризм» (соли 1999), Конвенсияи Созмони ҳамкории Шанхай бар зидди терроризм (соли 2001) ва Консепсияи ягонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм (ифротгарой) (соли 2006) ба тасвиб расиданд, ки барои муборизаи оштинопазир бурдан бо ин зухуроти номатлуб мусоидат менамояд.

Дар моддаи 3 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм», ки 16 ноябри соли 1999 қабул гардид, омадааст: «Терроризм, яъне зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он нисбати шахсони воқеӣ, маҷбур кардан ё таҳдиди истифодаи он нисбати шахсон ба ҳуқуқӣ, ҳамчунин нобуд сохтан (зарар расонидан) ё таҳдиди нобуд сохтани (зарар расонидан ба) амвол ё дигар объектҳои моддӣи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки боиси хавфи ҳалокати одамон, расонидани зарари басо ҷиддӣ ба амвол ё ба миён омадани оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок, ки бо мақсади ҳалалдор сохтани амнияти ҷамъиятӣ, тарсонидани аҳоли ё расонидани таъсир ҷиҳати аз ҷониби мақомоти ҳокимият қабул намудани қарори барои террористон маҷбул ё қаноатбахш намудани манфиатҳои ғайриҳуқуқӣ амволӣ ва (ё) дигар манфиати онҳо, инчунин таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ бо мақсади суғур кардани асосҳои сохти конституционӣ ё амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардидани фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ ё содир намудани ҷунин кирдор бинобар интиқом барои ҷунин фаъолият, инчунин сӯйқасд ба ҳаёт, расонидани зарари ҷисмонӣ ба ходими давлатӣ ё ҷамъиятӣ ё намояндаи ҳокимият, вобаста бо фаъолияти давлатӣ ё ҷамъиятии онҳо, бо мақсади ноором сохтани вазъият ё расонидани таъсир ҷиҳати қабули қарор аз тарафи мақомоти давлатӣ ё монеъ шудан ба фаъолияти сиёсӣ ё ҷамъиятӣ, инчунин ҳамла ба намояндаи давлати хориҷӣ ё корманди ташкилоти байналмилалӣ таҳти ғимояи байналмилалӣ қарордошта ё азъои оилаи бо ӯ истиқоматкунанда, инчунин ба биноҳои хизматӣ ё истиқоматӣ ё воситаи нақлиёти ашхосе, ки таҳти ғимояи байналмилалӣ қарор доранд, агар ин ҳаракатҳо бо мақсади барангехтани ҷанг ё мураккаб сохтани муносибатҳои байналмилалӣ содир шуда бошанд, мебошад (ҚҶТ 12.05.07 №246). [5] Ва амалҳои ӯ дар моддаи 4 қонун «- содир намудани ҷинояти дорои хусусияти террористӣ дар шакли тарқиш, оташзанӣ, истифода ё таҳдиди истифодаи воситаҳои тарқандаи ядрой, моддаҳои радиоактивӣ, химиявӣ, биологӣ, тарқанда, токсикӣ, захрнок, саҳттаъсир, захролуд; нобуд сохтан, зарар расонидан ё забт кардани

воситаҳои нақлиёт ва дигар объектҳо; сӯйқасд ба ҳаёти ходими давлатӣ ё ҷамъиятӣ, намояндаи миллӣ, этникӣ, динӣ ё дигар гурӯҳҳои аҳоли; ғаравгонгирӣ, дуздӣи одам; ба вучуд овардани хатари расонидани зарар ба ҳаёт, саломатӣ ё амволи шахсони доираи номуайян тавассути ташкили шароит барои садама ва фалокатҳои дорои хусусияти техногенӣ ё таҳдиди воқеии ташкили ҷунин хатар; паҳн намудани таҳдид дар ҳар гуна шакл ва тавассути ҳар гуна воситаҳо; содир намудани дигар амалҳое, ки хавфи ҳалокати одамонро дорад; расонидани зарари басо ҷиддӣ ба амвол ё ба вучуд омадани дигар оқибатҳои барои ҷамъият вазнин» ҳамчун терроризм ҳисобида шудааст. Аз ҷумла, ҷиноятҳои дорои хусусияти террористӣ ҷиноятҳое, ки дар моддаҳои 179, 179¹, 179², 179³, 181, 182, 184, 184¹, 184², 184³, 184⁴, 185, 187, 193, 194, 194¹, 194², 194³, 194⁴, 194⁵, 310 ва 402 Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд. Ба ҷиноятҳои дорои хусусияти террористӣ мумкин аст, дигар ҷиноятҳое, ки Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ намудааст, дар ҳолати ба мақсади террористӣ содир намудани онҳо дохил карда шаванд. Зимнан ҷавобгарӣ барои содир намудани ҷунин ҷиноятҳо мутобиқи Кодекси ҷиноятӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад (ҚҶТ аз 27.11.2014, №1139)» [5].

Ҳамкорӣҳои байналмилалӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи мубориза бар зидди терроризм дар моддаи 5 ҚҶТ возеҳу равшан нишон дода шудааст.

Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи шартномаҳои байналмилалӣ дар соҳаи мубориза бар зидди терроризм бо давлатҳои хориҷӣ, бо мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хадамоти махсуси онҳо, инчунин бо ташкилотҳои байналмилалӣи бар зидди терроризм муборизабаранда ҳамкорӣ менамояд (ҚҶТ 12.05.07 №246) [5]. Ин ҳамкорӣҳои байналмилалӣ дар ҷорҷӯбаи Созмони Милалӣ Муттаҳид, созмонҳои байналмилалӣи минтақавӣ, мисли ИДМ, СААД, СҲШ сурат мегиранд.

Меъёри асосноккунии мантиқӣ, терроризм ба се навъ тақсим мешавад: сиёсӣ, миллӣ ва динӣ. Терроризми динӣ аз ҳама фоҷианок ва мудҳиштарин шакли зухури терроризм мебошад. Ин амалиёти таҳрибкорона ва марговарест, ки зериниқоби дин ба амал бароварда мешавад.

Ҷалби қишрҳои гуногуни ҷомеа ба равиҳои ифротӣ на танҳо дар қишвари мо, балки дар дигар мамлакатҳо низ нишон медиҳад, ки маҳз қишри ҷавон бештар ба онҳо рӯ оварда истодааст, ки ин нишонаи костагӣ дар устувории мафкуравӣ ва ғоявии онҳо мебошад.

Ин метавонад ба пояҳои амниятӣ суботи кишварҳо зарбаи сахт занад, рафъи ин ҳолат ҳамбастагии фаъолияти тамоми ниҳодҳои низоми сиёсиро тақозо менамояд.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти кишвар дар Паём ба Маҷлиси Олии ҚТ 23 январи соли 2015 таъкид намуд, ки: «Ман ин масъаларо дар чорабиниҳои сатҳи олӣ, аз ҷумла аз минбари баланди Созмони Миллали Муттаҳид борҳо иброз дошта будам ва имрӯз бори дигар изҳор менамоям, ки номи поки исломро бо зухуроти даҳшатноку нафратовари терроризм олуида кардан иштибоҳи маҳз аст» [2].

Ин зухуроти фалокатбор ҳеҷ умумияте бо динҳо, аз ҷумла бо дини мубини ислом надорад ва бо истифода аз номи ислом ба хоҷири ҳадафҳои сиёҳу ғаразҳои сиёсӣ содир карда мешавад.

Падидаҳои ҷиноятҳо, аз қабилӣ терроризм, экстремизм, сепаратизм, ҷинояткорӣҳои муташаккил, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва силоҳу лавозимоти ҷангӣ, гаравгонгирӣҳои одамон ва хариду фурӯши онҳо бо мақсадҳои истифодаи меҳнатӣ ва алоқаи ҷинсӣ, инчунин бо мақсадҳои дигар истифода кардани онҳо зарурати ҳамкорӣҳои кишварҳои собиқ Иттиҳоди Шӯравиро дар мубориза ба муқобили хатари ҷаҳонишавӣ ин ҷиноятҳо ба вучуд овард. Аммо, ин ҳамкорӣҳо ниҳоят суст инкишоф меёфтанд, зеро барои роҳандозии онҳо заминаҳои ҳуқуқӣ ва ташкили ниҳодҳо ба муқобили онҳо, заминаи иқтисодиву кадрӣ эҷод кардан лозим меомад. Бештари кишварҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, аз ҷумла, Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҷунин вазъият қарор доранд.

Дар маҷмӯъ ба гароиши ҷавонон ба гурӯҳҳои ифротӣ ва инкишофи ҷиноятҳои муташаккил омилҳои зерин мусоидат намудаанд:

1. Вазъи мураккаби сиёсӣ ва иқтисодии Тоҷикистони тозаистиклол баъди пош ҳӯрдани Иттиҳоди Шӯравӣ;
2. Ҷанги шаҳрвандӣ, ки дар натиҷаи он ҳокимияти марказӣ назорати қариб 30% ҳудуди ҷумҳуриро аз даст дода буд;
3. Набудани заминаҳои муносири ҳуқуқӣ баъди ба даст овардани истиқлолият;
4. Хушунатҳои маҳаллӣ-этникӣ барои ба даст овардани ҳокимияти давлатӣ;
5. Сатҳи пасти маърифати ҳуқуқии аҳоли ва ғ.

Дар ин давра терроризм, экстремизм, сепаратизм, ҷинояткорӣҳои муташаккил, гардиши ғайриқонунии маводи муҳаддир ва яроқу аслиҳа, гаравгонгирӣҳои одамон ва хариду фурӯши онҳо бо мақсадҳои истифодаи меҳнатӣ ва алоқаи ҷинсӣ, ки охири асри XX дар бештари кишварҳои ҷаҳон пайдо гардид, аз ҷумла дар кишварҳои ИДМ низ паҳн шудаанд.

Дар шинохти таърихи миллӣ махсусан асари бисёрҷилдаи Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ Пешвои миллат, Президенти мамлакат Эмомалӣ Раҳмон «Тоҷикон дар оинаи таърих» нақши созанда дорад ва он ба забонҳои англисӣ, арабӣ, форсӣ ва дигар забонҳои ҷаҳон тарҷума ва бо теъдоди зиёд нашр гардида, дар инкишофи асолати миллӣ ва дарки таъмини бехатарии мамлакат нақши муассир гузоштааст.

Бехатарии мамлакат, ин бехатарии ҳар як шаҳрванду оила ва омили муҳими фароҳам кардани муътадили таълиму тарбия ва инкишофи наслҳои солими ояндасоз ва ҳар фарди ҷомеа буда метавонад. Аз ин ҷо, масъулияти пайдоиш, паҳншавӣ, муқовимат ва пешгирии терроризм ва экстремизм на танҳо ба зиммаи ҳукумат, балки бар дӯши ҳар як фарди ҷомеа низ мебошад.

Омилҳои пайдоиши терроризм:

1. Дар шароити бӯҳрони иқтисодии миллӣ, ки боиси шиддати мушкilotи иҷтимоӣ ва дигар мушкilotи дохилии ба ҳам алоқаманд мегардад, дар кишвар деградатсияи ҷавонон ва афзудани ҷинояткорӣ дар байни наврасон ба ҷашм мерасад.

2. Яке аз сабабҳои дигари пайдоиш ва тавсеаи терроризми байналмилалӣ таъсири қудратҳо ба давлатҳои мустақил ба шумор меравад. Абарқудратҳо барои амалӣ кардани манфиатҳои худ аз ҳаракатҳои созмонҳои террористӣ истифода мекунанд ва онҳоро маблағгузорӣ низ менамоянд (ин дар мисоли Афғонистон, Ироқ, Сурия, Яман ва ғ. дида мешавад).

Омилҳои пешгирии терроризм:

1. Омӯзиш ва таҳлили ҳамаҷонибаи масъалаи мазкур собит намуд, ки муҳочират дар раванди ташаккули тафаккури инсон нақши муҳим дорад. Мусоидат намудан дар рушду густариши ҳамаҷонибаи омилҳои мусбати муҳочират ва пешгирӣ намудани оқибатҳои манфии он дар ҷомеа, алаҳхусус, ҷалби муҳочирон ба гурӯҳҳои ифротӣ, ташаккули ҳисси худшиносӣ ва ватанпарастии онҳо вазифаи ҳар як фард ва узви ҷомеаи Тоҷикистон маҳсуб мешавад.

2. Ягона омиле, ки боиси ниғаҳдошт ва пешрафти ҷомеаи ҷаҳонӣ мегардад, сулҳу амнияти инсоният мебошад.

3. Пешгирии терроризм бояд дар сатҳи ақлонӣ бо роҳи густариши таълимоти исломи суннатӣ дар муассисаҳои таҳсилотӣ ва маърифатӣ (муассисаҳои таълими динӣ, кафедраҳои донишгоҳу донишқадаҳо ва мактабҳо) ба роҳ монда шавад.

4. Ҷалби ҷомеаи шаҳрвандӣ дар мубориза бо терроризми байналмилалӣ, роҳандозии барномаҳое, ки боиси пешгирӣ намудани ҷавонон аз гурӯҳҳои террористӣ мегардад, хеле зарур мебошад.

5. Яке аз роҳҳои муассири пешгирии низоъ ва хотима гузоштан ба баҳсу талошҳои низоъбарангез ва майдонҳои ифротгарой ташкили муколамаҳои бардавом дар ҷомеа мебошад.

6. Алайҳи терроризм ва экстремизм, пеш аз ҳама, дар сатҳи зеҳнӣ муқовимат бояд кард, зеро сабаби асосии терроризми динӣ нобиноии ақлонӣ ва ҷоҳилӣ мебошад.

7. Мутаассифона, баъзан интернет бо мақсади кибертерроризм истифода мешавад, лозим аст, ки ҷораҳои пешгирии он пурзӯр карда шавад.

Амалияи вобаста ба ҷалби қишрҳои гуногуни ҷомеа ба равияҳои ифротӣ на танҳо дар кишвари мо, балки дар дигар мамлакатҳо низ нишон медиҳад, ки танҳо қишри ҷавон бештар ба онҳо рӯ оварда истодааст, ки ин боиси таассуфу ташвиш аст. Зеро, вақте ки ифроту терроризм симои нав касб мекунад, ин метавонад ба пояҳои амниятӣ суботи кишварҳо зарбаи сахт зада, паҳншавии ин равияҳои номатлубу харобиоварро қувват бахшад. Истифодаи нерӯи ҷавонон дар амалӣ намудани ғояҳои хатарноки ифротӣ ни-

шонаи костагии мафкуравӣ ва ғоявии онҳо буда, рафъи ин ҳолат ҳамбастагии фаъолияти тамоми ниҳодҳои низоми сиёсиро тақозо менамояд.

Дар раванди муосири ҷаҳонишавӣ Тоҷикистон низ аз ин воқеаҳо дар канор набуда, мубориза бар зидди терроризмро яке аз ҳадафҳои асосии худ қарор дода, дар ин самт тадбирҳои зиёде дида истодааст.

Дар таърихи на он қадар тӯлоии давлатдорӣ хеш мақомоти қудратии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мубориза бар зидди терроризму экстремизм дастболо гашта, имрӯзҳо низ ин муборизаро муташаккилона идома дода истодааст.

Рӯйхати адабиёт

1. Раҷабов С. Асосҳои ҳуқуқи ҳамкорӣ байналмилалӣ дар мубориза бо терроризм // Терроризм ва ифротгарой роҳҳои пешгирии он. Душанбе: Маориф, 2015. – С. 96-107.

2. Паёми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 23.01.2015, шаҳри Душанбе.

3. Паёми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 19.12.2016, шаҳри Душанбе.

4. Терроризм ва ифротгарой роҳҳои пешгирии он. Душанбе: Маориф, 2015. 232 с.

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм» (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон с. 1999, №11, мод. 275; с. 2005, №3, мод. 116; с. 2007, №5, мод. 355; с. 2008, №10, мод. 802; с. 2012, №8, мод. 816, с. 2013, №6, мод. 407; с. 2014, №11, мод. 647, мод. 648; Қонуни ҚТ аз 25.12.2015 с., №1266).

Аннотатсия

Нақши Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мубориза бо терроризми байналмилалӣ

Дар мақола воқиҳои муборизаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо терроризми байналмилалӣ аз давраи ба даст овардани истиқлолияти давлатӣ то имрӯз баррасӣ карда мешавад.

Аннотация

Роль Республики Таджикистан в борьбе с международным терроризмом

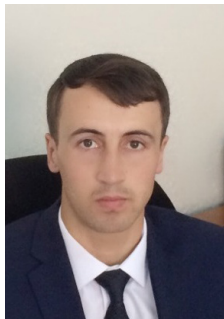
В статье проанализированы методы борьбы Республики Таджикистан с международным терроризмом со времен приобретения государственной независимости и до сегодняшнего дня.

Annotation

The role of the Republic of Tajikistan in the fight against international terrorism

The article analyzes the methods of fighting the Republic of Tajikistan with international terrorism since the time of acquiring state independence until today.

ҲУҚУҚИ МАЪМУРӢ; МУРОФИАИ МАЪМУРӢ
(ИХТИСОС: 12.00.14)
АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНЫЙ ПРОЦЕСС
(СПЕЦИАЛЬНОСТЬ: 12.00.14)

Носиров Д.Қ.,

муовини сардори шуъбаи қонунгузорӣ оид ба сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқи Маркази миллии қонунгузорию назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

ҲУҚУҚВАЙРОНКУНИИ МАЪМУРӢ ДАР СОҲАИ МЕҲНАТ

Калидвожаҳо: ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ; Кодекси меҳнат; ҷавобгарӣ; шартномаи меҳнатӣ; шартномаи коллективӣ.

Ключевые слова: административное правонарушение; Трудовой кодекс; ответственность; трудовой договор; коллективный договор.

Keywords: administrative offense; Labor code; responsibility; employment contract; collective agreement.

Вобаста ба масъалаи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар соҳаи меҳнат пеш аз ҳама бояд қайд кард, ки дар илми ҳуқуқшиносӣ мафҳуми ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ва низ мафҳуми ҷавобгарии маъмурӣ мавҷуданд.

Ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, ҳаракат ё беҳаракатии зиддиҳуқуқӣ, гунаҳкоронае, ки ба тартиботи давлатӣ ва ҷамъиятӣ, моликият, ҳуқуқу озодиҳои шахрвандон, тартиби муқарраргаштаи идора таъовуз менамояд ва барои он қонунгузорӣ ҷавобгарии маъмурӣ пешбинӣ намудааст. Ҷавобгарии маъмурӣ бошад, як намуди ҷавобгарии ҳуқуқӣ буда, барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ нисбати шахси воқеӣ, соҳибкори инфиродӣ, шахсони мансабдор ва ҳуқуқӣ аз ҷониби судя, мақомоти ваколатдори давлатӣ (шахси мансабдор) татбиқ карда мешавад [1, мод. 22].

Тавре ки аз мафҳуми ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ бармеояд, як навъи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, ҳуқуқвайронкунии вобаста ба ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд буда, ба муносибатҳои меҳнатӣ алоқамандии зич дорад. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ҳуқуқвай-

ронкунии маъмурӣ дар соҳаи меҳнатро дар моддаҳои алоҳида ба таври мухталиф дарбар гирифта, мушаххасан моддаҳои аз 94 то 105 фаро мегирад. Меъёрҳои, ки дар моддаҳои мазкури Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд, сирф ҳуқуқвайронкунии дар соҳаи меҳнат буда, аз инҳо иборат мебошанд:

- беасос қатъ кардани шартномаи меҳнатӣ бо корманд;
- бе бастанӣ шартномаи (қарордоди) меҳнатӣ ба қор қабул намудан ва ё риоя накардани синну соли муқарраршудаи қабул ба қор;
- яктарафа даст кашидани қорфармо аз гуфтушуниди коллективӣ;
- беасос надодани рухсатии меҳнатӣ ба қор қарордодон, инчунин таъмин накардани дигар қарордодҳои, ки қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи меҳнат пешбинӣ намудааст;
- аз тарафи шахси мансабдор беасос ба қор қабул накардани шахс, ки ба қорхона, муассиса ва ташкилот, сарфи назар аз шаклҳои моликият ва тарзи ташкилию ҳуқуқӣ, аз тарафи ҳадамоти шугли аҳоли аз ҳисоби қвотаи

тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарраргардида фиристода шудааст, ҳангоми набудани аломати ҷиноят;

- аз тарафи шахси мансабдор беасос ба қор қабул накардани шахс, ки аз озмуни ишғоли ҷойҳои ҳоли гузаштааст ҳангоми набудани аломати ҷиноят;

- дидаю доништа ба қор қабул кардани шаҳрвандоне, ки аз тарафи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар қортуков қарор доранд;

- ба қор қабул намудани шахсони доғи судӣ дошта ба мансабҳое, ки қонунгузорӣ манъ кардааст;

- ғайриқонунӣ аз қор озод намудани қорманд (хизматчи);

- саркашӣ қардан аз иштирок дар гуфтушуниде, ки ба бастанӣ шартнома (созишнома)-и коллективӣ ё риоя накардани муҳлати муқарраршудаи бастанӣ он вобаста аст;

- пешниҳод накардани маълумоти зарурӣ барои доир намудани гуфтушуниди коллективӣ ва амалӣ қардани назорати риояи шартномаи (созишномаи) коллективӣ;

- беасос саркашӣ қардан аз бастанӣ шартномаи (созишномаи) коллективӣ;

- риоя ё иҷро накардани уҳдадорӣҳои шартномаи (созишномаи) коллективӣ;

- саркашӣ қардан аз қабули талаботи қормандон ва аз иштирок дар созишҳои ошӣ;

- аз тарафи қорфармо ё намояндаи ӯ иҷро накардани уҳдадорӣи созишномае, ки дар натиҷаи созиши ошӣ ба даст омадааст;

- аз қор озод қардани қормандон бо сабаби баҳси коллективӣи меҳнатӣ ё эълон намудани қорпартоӣ [1, мод. 94-105] ва ғайра.

Вобаста ба масъалаи қатъ қардани шартномаи меҳнатӣ бояд қайд қард, ки Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон намудҳои зерини қатъ қардани шартномаи меҳнатиро пешбинӣ намудааст: бо созиши тарафҳо, бо ташаббуси қорманд, бо ташаббуси қорфармо, бо гузаштани муҳлат, бо ҳолатҳои ба иродаи тарафҳо вобаста набудан, гузаштани қорманд ба қори (вазифаи) интихобӣ ё таъйин намудани ӯ ба вазифае (мансабе), ки имконияти давом додани муносибатҳои меҳнатиро истисно менамояд, ба ғайр аз ҳолатҳои пешбини намудани қонунгузорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қатъ шудани шартномаи меҳнатӣ бо санади қорфармо, ба истиснои қатъ шудани шартномаи меҳнатӣ бинобар вафот қардан ё аз тарафи суд ғавтида эълоншуда ё бедарак ғойбшуда эътироф қардидани қорфармо, шахси воқеӣ,

қормандони ҳонагӣ ва ҳонақорон ба расмӣи дароварда мешавад [2, мод. 39-42].

Оид ба масъалаи бастанӣ шартномаи меҳнатӣ ва синну соли муқарраршудаи қабул ба қор бояд қайд қард, ки муносибатҳои меҳнатӣ ва муносибатҳои ба он алоқаманд, дар баробари Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин бо шартномаи меҳнатӣ, созишнома ва шартномаҳои коллективӣ танзим мегарданд [2, мод. 11]. Шартномаи меҳнатӣ дар шакли ҳатӣ баства шуда, дар ду нусха тартиб дода мешавад ва аз қониби тарафҳо имзо қардида, як нусхаи он ба қорманд дода шуда, нусхаи дигарро қорфармо маҳфуз медорад [2, мод. 26].

Мутобиқи муқаррароти Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон шаҳрванде, ки ба синни понздаҳ расидааст, метавонад ҳамчун қорманд тарафи шартномаи меҳнатӣ бошад. Дар ҳолати истисно бо таълимгирандагоне, ки ба синни чордаҳ расидаанд, инчунин таълимгирандагоне, ки ба синни чордаҳ нарасидаанд ва дар театрҳо, ташкилотҳои банақарғирии кино, концертҳо, сиркҳо ва дигар ташкилотҳои эҷодӣ бе зарар расонидан ба саломатӣ ва инкишофи маънавияшон иштирок менамоянд, бо мувофиқаи падар ё модар ва дигар шахсони тибқи қонунгузорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон онҳоро ивазқунанда бе ҳалалдор қардани раванди таълим метавонанд шартномаи меҳнатӣ банданд [2, мод. 21].

Мутобиқи моддаи 59 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби қабул ба қор дар қоидаҳои тартиботи дохилии меҳнатӣ, муқаррар қарда мешаванд. Барои ғурӯҳи алоҳидаи қормандон тартиботи дохилии меҳнатӣ бо оинномаҳо ва низомномаҳо, ки бо тартиби муқаррарнамудани қонунгузорӣи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ қарда мешаванд, ба низом дароварда шуда, риояи қоидаҳои тартиботи дохилии меҳнатӣ аз қониби қорфармо ва қормандон ҳатмӣ мебошад [2, мод. 59].

Вобаста ба масъалаи даст қашидан аз гуфтушунид ва музокироти коллективӣ бояд қайд қард, ки Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон иштироқи шахсони мансабдорро дар музокироти коллективӣ уҳдадорӣ эътироф намуда, барои онҳое, ки аз иштирок дар музокироти коллективӣ ва аз даъвати комиссияи гузаронидани музокирот бо мақсади бастанӣ созишнома ва шартномаҳои коллективӣ саркашӣ меқунанд ё уҳдадорӣҳои тибқи

созишнома ва шартномаҳои коллективӣ пешбинишударо иҷро накардаанд, мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашиданро пешниҳод намудааст [2, мод. 313].

Оид ба масъалаи рухсатии меҳнати кормандон бояд қайд кард, ки Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон намудҳои гуногуни рухсатии меҳнатиро муайян намуда, пешниҳод менамояд, ки кормандон ҳангоми мавҷуд будани асосҳои дар Кодекси мазкур пешбинишуда ба рухсатии меҳнати ҳарсолаи пардохтшаванда ва рухсатии иҷтимоӣ ҳуқуқ доранд. Инчунин, кормандон ҳуқуқ доранд, новобаста аз корфармо ва намуди шартномаи меҳнати бо онҳо басташуда, шакли ташкилию ҳуқуқии ташкилот ва музди меҳнат ба рухсатии меҳнати асосии ҳарсолаи камтарин ё рухсатии меҳнати асосии ҳарсолаи дарозкардашуда бароянд.

Ғайриқонунӣ ба кор қабул накардан манъ буда, беасос рад кардан аз қабул ба кор, ки талаботи қисми 1 моддаи 7 Кодекси меҳнато вайрон мекунад, низ ғайриқонунӣ ҳисобида мешавад. Зеро, мутобиқи муқаррароти Кодекси мазкур ҳамаи шахрвандон ба меҳнат ҳуқуқи баробар дошта, таъйин дар муносибатҳои меҳнатӣ манъ гардидааст. Ҳамагуна фарқиятгзорӣ, роҳ надодан, афзалият гузоштан ё рад кардан аз қабул ба кор қатъи назар аз миллат, наҷод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк, ки баробарии имкониятро дар меҳнат ҳалалдор мекунад, манъ мебошад. Ба кор қабул накардани шахсони зерин ғайриқонунӣ ҳисобида мешавад:

- шахсоне, ки аз тарафи корфармо ба кор даъват шудаанд;
- шахсоне, ки корфармо мутобиқи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадор аст бо онҳо шартномаи меҳнатӣ бандад (маъҷубон ва шахсони синнашон аз ҳаҷдах хурд, ки аз ҳисоби квотаи муқарраргардида ба кор фиристода шудаанд, занони ҳомила ва заноне, ки кӯдакони то сесола доранд, бо сабаби ҳомила ва ё кӯдак доштани онҳо).

Ҳангоми рад кардан аз қабул ба кор корфармо уҳдадор аст бо талаби корманд дар муҳлати 3 рӯзи қорӣ ба таври хаттӣ, бо имзои шахси мансабдоре, ки ҳуқуқи ба кор қабул карданро дорад, бо нишон додани саба-

би асосноки рад кардани қабул ба кор ҷавоб диҳад. Дар хусуси чунин радқунӣ ба суд шикоят кардан мумкин аст [2, мод. 23].

Вобаста ба масъалаи ба кор қабул намудани шахсони доғи судидошта, мутобиқи талаботи Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми ба кор қабул намудани корманд дар корхое, ки тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳоди чунин маълумот зарур аст, аз он ҳуҷҷатҳои муайян, хусусан маълумотнома оид ба доштан ва ё надоштани доғи судӣ ҳангоми бастанӣ шартномаи меҳнатӣ талаб карда мешавад [2, мод. 26].

Бояд қайд кард, ки масъалаи танзим ва баррасии меъёрҳои мазкурро қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон бо чунин навъ пешбинӣ намудааст:

Мутобиқи Кодекси мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ вобаста ба ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шахрванд аз ҷониби суд, мақомоти назорат дар соҳаи меҳнат, шугл, ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли баррасӣ карда мешаванд.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 93 Кодекси мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ вобаста ба ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шахрванд, ки дар моддаҳои 57-107 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд, аз ҷониби суд баррасӣ карда мешаванд.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи 94 Кодекси мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ вобаста ба ҳуқуқи озодиҳои инсон ва шахрванд, ки дар моддаҳои 94-104, 108, 109 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудаанд, аз ҷониби мақомоти назорат дар соҳаи меҳнат, шугл ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли баррасӣ карда мешаванд.

Барои баррасии парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ва таъйини ҷазои маъмурӣ аз номи мақомоти назорат дар соҳаи меҳнат, шугл ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли сардори Хадамоти назорат дар соҳаи меҳнат, шугл ва ҳифзи иҷтимоии аҳоли ва роҳбарони сохторҳои он дар Вилояти Мухтори Кӯҳистон Бадахшон, вилоятҳо, минтақаҳо, шаҳрҳо ва ноҳияҳо ҳуқуқ доранд [3, с. 168].

Рӯйхати адабиёт

1. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2008, №12, қ. 1, мод. 989, мод. 990; с. 2009, №5, мод. 321, №9-10, мод. 543; с. 2010, №1, мод. 2, мод. 5, №3, мод. 153, №7, мод. 547, №12, қ. 1, мод. 812; с. 2011, №6, мод. 430, мод. 431, №7-8, мод. 610; №12, мод. 838; с. 2012, №4, мод. 256, №7, мод. 685, мод. 693, №8, мод. 814, №12, қ. 1, мод. 1004; с. 2013, №3, мод. 181, №7, мод. 508; с. 2014, №3, мод. 143, мод. 144, №7, қ. 1, мод. 389, мод. 390; с. 2015, №3, мод. 201, №7-9, мод. 707, мод. 708, №11, мод. 955, №12, қ. 1, мод. 1108; с. 2016, №3,

мод. 130, мод. 131, мод. 132, №5, мод. 359, мод. 361, №7, мод. 613, мод. 614, №11, мод. 877; с. 2017, №1-2, мод. 5, мод. 6; Қонунҳои ҚТ аз 30.05.2017 с., №1418; аз 18.07.2017 с., №1445).

2. Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2016, №7, мод. 604).

3. Тафсири Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон // Зери таҳрири Арбоби илм ва техникаи Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор Раҳимзода М.З. ва номзоди илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Баҳриддинзода С.Э. Душанбе, 2017. 1008 сах.

Аннотатсия

Ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар соҳаи меҳнат

Дар мақолаи мазкур баъзе ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурӣ дар соҳаи меҳнат баррасӣ гардида, таҳлили мушаххаси он меъёрҳо оварда шудааст. Инчунин, навиҳои танзими меъёрҳои мазкур дар қонунгузори амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳлил қарор гирифтааст.

Аннотация

Административные правонарушения в сфере труда

В данной статье приведены некоторые административные правонарушения в области труда, проведен конкретный анализ данных норм. А также проанализированы разновидности регулирующих норм в действующем законодательстве Республики Таджикистан.

Annotation

Administrative offenses in the labor sphere

This article considers some administrative violations in the sphere of labor, a specific analysis of these norms has been carried out. As well as the variety of regulatory norms analyzed in the current legislation of the Republic of Tajikistan.

Марифхонов Р.Н.,

докторант кафедры конституционного права
Таджикского национального университета,
кандидат юридических наук

КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ РАЗВИТИЯ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: ҳуқуқи маъмурӣ; ҳуқуқи муҳофизаи маъмурӣ; адолати маъмурӣ; расмиёти маъмурӣ; баҳсҳои оммавӣ-ҳуқуқӣ.

Ключевые слова: административное право; административно-процессуальное право; административная юстиция; административные процедуры; публично-правовые споры.

Keywords: administrative law; administrative procedure law; administrative justice; administrative procedures; public-legal disputes.

С провозглашением независимости Республики Таджикистан (далее РТ) начался новый период в истории административного права Таджикистана, с созданием новой доктрины административного права и определением его предмета не как управленческого права, а как права обеспечения и защиты прав человека и гражданина.

До принятия Конституции РТ 1994 г. в законодательном пространстве республики действовали законодательные акты времен бывшего Советского Союза. Принятая Конституция РТ стала фундаментом принятия законодательных актов с учетом социального устройства и системы государственности, а также основой к устойчивому созданию демократического государства. Вместе с тем, в этот период основное внимание уделяется вопросам регулирования отношений между исполнительными органами власти и гражданами, разрабатываются и принимаются множество нормативных правовых актов, направленных на совершенствование взаимоотношений исполнительных органов и граждан [1]. В этом контексте возникает потребность в реформировании государственного управления, т.е. формировании принципиально нового взгляда на роль и содержание административного права (не как основной регулятор деятельности исполнительной власти, а как механизм защиты прав и свобод человека и гражданина

от неправомерных действий исполнительной власти) и административной системы в демократическом обществе.

Итак, происходит пересмотр понятия и предмета административного права, роли государственного управления в жизни общества, круга субъектов, испытывающих на себе властное влияние со стороны государства, пределов вмешательства органов исполнительной власти в разные социальные сферы, метода административного права, т.е. формы его проявления, которые все ярче проявляются в современных условиях, определенные изменения происходят в природе административно-правового регулирования отношений между государством, его органами и гражданами, а также повышается роль и изменяются границы административно-правового регулирования, укрепляется механизм защиты интересов в публичной сфере.

Следует отметить, что административное право, как одна из самых сложных и объемных отраслей права, является наиболее динамично развивающимся, так как постоянному изменению и совершенствованию подвергаются общественные отношения, регулируемые нормами административного права. В настоящее время, административное право переживает период интенсивного развития, в процессе которого реформируются практически все его институты и сама система [2].

Очевидно, что современное административное право - это уже совершенно иная отрасль права по сравнению с одноименной отраслью советского периода. Это естественно, потому что сегодня в отличие от советского периода основная ориентация административного права направлена на гражданина, а не на государственные органы. Данное положение, как одна из основ конституционного строя РТ исходит из ст.5 Конституции РТ, согласно которой человек, его права и свободы являются высшей ценностью. Права и свободы человека и гражданина признаются, соблюдаются и защищаются государством. Советские исследователи и ныне большинство ученых-административистов связывают административное право с организацией деятельности органов исполнительной власти. Или же в понимании граждан административное право ассоциируется с административным правонарушением и наказаниями за правонарушения, и в большинстве позитивная деятельность в рамках административного права остается в тени. Конечно, в Таджикистане все еще имеют место прежние представления об административном праве. Поэтому, на данном этапе возникает вопрос, откажется ли административное право РТ от советского стереотипа как регулятора деятельности исполнительной власти или выберет новый путь развития, т.е. путь защиты прав и свобод человека и гражданина от неправомерных действий органов исполнительной власти и их должностных лиц.

О том, что законодательство Республики Таджикистан развивается именно в этом направлении, свидетельствуют многие нормы административного права, принятые в последние годы. В качестве примера здесь можно привести Закон РТ «О разрешительной системе», принятый в 2011 году. Статья 16 данного закона регулирует одобрение по умолчанию. Она устанавливает, что разрешительный документ считается выданным в случае, если разрешительный орган не ответил заявителю в предусмотренный настоящим Законом срок о выдаче соответствующего разрешительного документа. По истечении установленного настоящим Законом срока для выдачи разрешительного документа и в отсутствие письменного уведомления со стороны разрешительного органа, заявитель может приступить к деятельности, для которой запросил разрешительный документ. То есть здесь закон за-

щищает гражданина от бездействия государственных органов.

Проблема уточнения предмета правового регулирования административного права и пути развития науки административного права находятся в сфере пристального внимания ученых-административистов [3]. Ученые отмечают, что общественные отношения, регулируемые административным правом, настолько широки и разнообразны, и увеличились настолько, что не поддаются учету [4].

В этой связи, правильно отмечает С.С. Купреев, что сегодня административное право превратилось в довольно неповоротливую конструкцию, состоящую из различных правовых институтов, таких как: административно-правовой статус граждан, система органов исполнительной власти, их компетенция, государственная служба, проблемы административного процесса, административных процедур и административной юстиции, различные административно-правовые режимы и т.п., которые не имеют между собой отчетливой взаимосвязи. По мнению автора, подобная разношерстность правовых институтов никак не способствует стройности отрасли, так как отрасль права должна иметь свои пределы правового регулирования, в противном случае она начнет делиться на более компактные составляющие [5, с. 15-17].

В последние годы в республике толчок получило развитие административно-процессуального права. Проблема признания административно-процессуального права как самостоятельной отрасли права, уже многие годы является спорной и мнение ученых по этому вопросу разное. По данному вопросу есть много научных исследований, но нет единого подхода. К примеру, группа ученых во главе с В.Д. Сорокиным считают, что административно-процессуальное право является самостоятельной отраслью права в правовой системе [6]. Другая группа ученых не признает административно-процессуальное право как самостоятельную отрасль, и рассматривают ее как процессуальную деятельность органов исполнительной власти или же просто отрицают существование такой отрасли права [7].

Вместе с тем, таджикский ученый Х. Ойев считает, что независимо от разных мнений по данному вопросу в РТ есть все основания считать административно-процессуальное право самостоятельной отраслью права в правовой

системе РТ, так как оно имеет свой предмет и правовую основу [8].

Итак, административно-процессуальное право РТ состоит из совокупности процессуальных норм (процедурных и юрисдикционных), устанавливающих порядок, формы и методы осуществления административной деятельности по производству административных процедур и административной юрисдикции путем реализации административно-нормотворческой деятельности, рассмотрения обращений граждан и юридических лиц, а также административных жалоб и споров, порядок применения мер административного принуждения уполномоченными органами государственной власти.

Вместе с тем, в последние годы прослеживается определенный сдвиг в этом направлении. В частности, принят ряд законодательных актов, которые направлены на регулирование процессуального порядка рассмотрения и разрешения споров, вытекающих из публично-правовых отношений. К примеру, принятый в 2007 году Кодекс об административных процедурах РТ, который имеет целью решение проблем соблюдения административными органами верховенства закона, а также обеспечение прав и свобод человека и гражданина в их взаимоотношениях с исполнительными органами, интересов общества, государства и юридических лиц [9]. Данный кодекс определяет порядок подготовки, принятия и исполнения административно-правовых актов, рассмотрения административных заявлений и жалоб, осуществления административного производства в суде и взаимодействия административных органов [10, с. 492-500].

Естественно, принятие данного Кодекса в определенной мере внесло ясность в понятие и виды процедур, а также в порядок их совершения и стало основным отраслевым нормативным правовым актом, регламентирующим совершение административных процедур по принятию административно-правового (нормативного и индивидуального) акта, его исполнения, процедуры по рассмотрению административных жалоб на административные акты внутригосударственного органа, в том числе в коллегиальном исполнительном органе и в суде [11]. Тем самым Кодекс создал благоприятные условия для порядка принятия управленческих решений, их исполнения и обжалования через призму административных

процедур и во многом унифицировал процедуры по принятию административного акта, являясь важным фактором укрепления законности по обеспечению прав и свобод граждан в сфере государственного управления, в частности, по совершению ими административных процедур [12].

Но к большому сожалению, ввиду того что данный институт новый для Таджикистана и на практике действующий Кодекс не нашел своего применения, а также имеет множество декларативных и отсылочных норм, поэтому до сих пор не вполне отвечает своему назначению. Правительством РТ были приняты определенные шаги для улучшения ситуации, и в этой связи в целях обеспечения выполнения требований Конституции РТ и решения актуальных проблем системы законодательства Республики Таджикистан, определения основных направлений и способов совершенствования законодательства согласно с принципами независимого, демократического, правового, светского, унитарного и социального государства, указом Президента РТ от 19 февраля 2011 г. за №1021 была принята «Концепция прогнозного развития законодательства Республики Таджикистан» [13]. В ней одним из приоритетов административного законодательства указывался пересмотр норм Кодекса об административных процедурах РТ. И на базе данной Концепции были внесены некоторые изменения и дополнения в действующий Кодекс об административных процедурах [14]. Тем не менее, проблема остается нерешенной, и думается Таджикистан пойдет по пути соседних государств, с тем, чтобы изменить сложившуюся ситуацию в лучшую сторону, внесением изменений и дополнений в административно-процедурное законодательство или же принятием нового кодифицированного акта.

В настоящее время еще одной проблемой в этом направлении остается вопрос о судебном рассмотрении публично-правовых споров. Как известно, пока в республике нет классических специализированных административных судов, рассматривающих публично-правовые споры, и нет концептуального административно-процессуального законодательства. А действующие нормы, содержащиеся в Кодексе об административных процедурах РТ (КАП РТ), Процессуальном кодексе об административных правонарушениях РТ (ПКАП

РТ), Гражданско-процессуальном кодексе РТ (ГПК РТ) и Экономическом процессуальном кодексе РТ (ЭПК РТ) требуют консолидации. По этому поводу, правильно отмечает С.И. Ибрагимов, что хотя в Таджикистане существуют нормы административно-процессуального законодательства, оно очень слабо развито и по причинам разбросанности, несовершенства и дублирования остается в тени норм, регулирующих процедуры рассмотрения административных дел о правонарушениях [15]. Исходя из этого, С.И. Ибрагимов, предлагает принять Административно-процессуальный кодекс, который позволит регулировать широкий круг вопросов одному законодательному акту, что устранил бесполезные отсылочные нормы и возникающие коллизии на этой основе и упростит процесс реализации административных процедур.

О создании административных судов в Таджикистане говорить еще рано. На уровне республики и областей созданы коллегии по административным делам, в компетенцию которых входит рассмотрение дел по административным правонарушениям. Все остальные публично-правовые дела все еще рассматриваются в общем порядке, причем рассмотрение споров административно-правового характера осуществляется на основании норм ГПК РТ и ЭПК РТ. Здесь нельзя не обратить внимание на существенное противоречие. ГПК РТ и ЭПК РТ в этом случае регулируют правоотношения, обладающие не частно-правовой, а публично-правовой природой, а правила судопроизводства применяются практически одни и те же. Это является едва ли допустимым, так как в частноправовых отношениях субъекты равны между собой, а в административно-правовых отношениях, как правило, стороны между собой не равны: один является властным субъектом, а другой невластным. Поэтому регулировать судебные процессы по спорам различной юридической природы при помощи одного и того же кодекса представляется ошибочным.

В заключении хотелось бы отметить, что в связи с бурным развитием новых рыночных отношений и расширением сфер услуг, которые требуют гибкого и своевременного реагирования государства на происходящее и реальной демократизации общественной жизни, необходимо комплексное реформирование административного права и административ-

но-процессуального права, с тем чтобы на законодательном уровне решить существующие проблемы и достичь четкую направленность на защиту и реализацию прав и свобод человека и гражданина.

Список литературы

1. Марифхонов Р.Н., Волков А.М. К вопросу административных процедур в Республике Таджикистан //Правовая инициатива [Электронный ресурс]: всероссийский научно-практический журнал. - Электрон.журн. М.: ИА «Мосинформбюро». 2013. №4.
2. Старилов Ю.Н. Курс общего административного права. Т. I. М.: Норма, 2002. – С. 299; Купреев С.С. О перспективах развития российского административного права //Административное право и процесс. 2011. № 3. – С. 15-17.
3. Старилов Ю.Н. О сущности и новой системе административного права: некоторые итоги дискуссии // Государство и право. 2000. № 5. – С. 12-21; Тихомиров Ю.А. Современная теория административного права // Государство и право. 2004. № 11. – С. 10-18; Талапина Э.В. Новые институты административного права // Государство и право. 2006. № 5. – С. 14-21; Вельский К.С. Феноменология административного права. Смоленск, 1995.
4. Одарченко А.Н. Проблема систематики административного права // Право и жизнь. 1925. №6. – С. 48; Бахрах Д.Н. О предмете административного права в России // Государство и право. 2003. №10. – С. 31-38; Вельский К.С. К вопросу о предмете административного права // Государство и право. 1997. №11. – С. 14-21.
5. Купреев С.С. О перспективах развития российского административного права // Административное право и процесс. 2011. № 3. – С. 15-17.
6. Сорокин В.Д. Административно-процессуальное право. М., 1972. – С. 52-77; Он же. Административный процесс и административно-процессуальное право. М., 2002. – С. 343-363; Панова И.В. Административно-процессуальная деятельность в Российской Федерации. Саратов. 2001. – С. 76-80.
7. Козлов Ю.М. Административно-процессуальное право // Административное право: второе изд. изм., и доп. / Под ред. проф. Л.Л. Попова. М., 2005. –С. 188-190; Четвериков В.С.

Административное право. Серия «Высшее образование». Ростов-на-Дону: Феникс. 2004. – С. 272-276; Бахрах Д.Н., Россинский Б.В., Старилов Ю.Н. Административное право: учебник для вузов. 2 изд., изм., и доп. М.: «Норма». 2006. – С. 582-585; Ибрагимов С.И. Проблемы и перспективы разработки и принятия общего Административно-процессуального кодекса Республики Таджикистан // Ежегодник публичного права 2014: «Административное право: сравнительно-правовые подходы». М.: Инфотропик Медиа. 2014. – С. 320.

8. Ойев Х. Административно-процессуальное право Республики Таджикистан (на тадж. яз.). Учебник. Душанбе. 2013. – С. 21-22; Ойев Х. Административное право Республики Таджикистан. Первая часть. Душанбе. 2013. – С. 420-422.

9. Кодекс об административных процедурах РТ от 5 марта 2007 г., №232 // АМО РТ. 2007. №5. Ст.164,165; 2012. №12. Ч.1. Ст.1022.

10. Аметистова О.В. Чем преимущество современного законодательного регулирования административного акта для государственного управления? Точка зрения немецкого юриста на примере Кодекса об административных процедурах Республики Таджикистан // Ежегодник публичного права 2015: «Административный акт». М.: Инфотропик Медиа. 2015. – С. 492-500.

11. Марифхонов Р.Н. Некоторые проблемы правового обеспечения административной процедуры в Республике Таджикистан // Вестник Таджикского национального университета. 2012. № 3/5 (93). – С. 55; Марифхонов Р.Н. Проблемы правового регулирования административных процедур в Республике Таджикистан. Монография. Душанбе: «Эр-граф». 2014. – С. 121-137.

12. Марифхонов Р.Н., Волков А.М. К понятию административной процедуры // Вестник Таджикского национального университета. 2012. № 3/6 (96). – С. 72; Марифхонов Р.Н. Проблемы правового регулирования административных процедур в Республике Таджикистан. Монография. Душанбе: «Эр-граф». 2014. – С. 5-20.

13. Концепция прогнозного развития законодательства Республики Таджикистан утвержденная Указом Президента Республики Таджикистан от 19 февраля 2011 года №1021.

14. Закон Республики Таджикистан «О внесении изменений и дополнений в Кодекс об административных процедурах РТ» от 28 декабря 2012. // ЦБПИ Адлия (версия 7.0).

15. Ибрагимов С.И. Проблемы и перспективы разработки и принятия общего Административно-процессуального кодекса Республики Таджикистан // Ежегодник публичного права 2014: «Административное право: сравнительно-правовые подходы». М.: Инфотропик Медиа. 2014. – С. 320.

Аннотатсия

Проблемаҳои концептуалии инкишофи ҳуқуқи маъмурӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақола ҳолати муосир, раванди инкишоф ва мукамалсозии ҳуқуқи маъмурӣ ва ҳуқуқи мурофиавии маъмурӣ дар давраи муосир баррасӣ карда мешавад. Муаллиф проблемаҳои мавҷударо таҳлил намуда, як қатор пешниҳодҳои барои мукамалсозии танзими қонунгузори расмӣ маъмурӣ ва мурофиаи маъмуриро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баён менамояд.

Аннотация

Концептуальные проблемы развития административного права в Республике Таджикистан

В статье рассматривается современное состояние, а также процесс развития и совершенствования административного права и административно-процессуального права на современном этапе. Автор, анализируя существующие проблемы, высказывает некоторые предложения по совершенствованию законодательного регулирования административных процедур и административного процесса в Республике Таджикистан.

Anotation

Conceptual problems of development of administrative law in the Republic of Tajikistan

The article examines the current state and the process of development and improvement of administrative law and administrative procedure law at the present stage. By analyzing the existing problems, some suggestions for the improvement of the legislative regulation of the administrative procedures and administrative proceedings in the Republic of Tajikistan are made.

Саидзода И.Х.,

*муовини директори Маркази миллии
қонунгузорию назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон, номзади илми ҳуқуқ*

БАЪЗЕ ДАСТОВАРДҲОИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОЛҲОИ СОҶИБИХТИЁРӢ

Сентябри соли 1991 Тоҷикистон худро давлати соҳибхитиёр эълон карда, декабри ҳамон сол узви Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил гардид ва моҳи марти соли 1992 ҷомеаи ҷаҳонӣ бо пазируфта шудани Тоҷикистон ба узвияти СММ кишвари моро ҳамчун давлати соҳибхитиёр шинохт.

Соҳибхитиёрӣ барои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар аксар самтҳои ҳаёти он мушкilot пеш овард. Махсусан вазъи сиёсии он мураккаб гардид, ки сабаби асосии пайдоиши нооромиҳо ихтилофи қувваҳои сиёсии манфиатҷӯӣ дар дохили кишвар буд.

Моҳи ноябри соли 1992 Иҷлосияи 16 Шӯрои Олӣ баргузор шуд. Бо қарорҳои ин иҷлосия барои барқарор намудани соҳи конституционӣ ва таъмини тартиботи ҷамъиятӣ заминаи ҳуқуқӣ гузошта шуда, зарурияти ба таври расмӣ муайян намудани роҳи минбаъдаи кишвар ва тараққиёти самтҳои муҳталифи ҳаёти он ба миён омад.

Бинобар ин, аз ҳисоби мутахассисони соҳаҳои гуногуни ҳаёти кишвар, махсусан ҳуқуқшиносон Комиссияи конституционӣ таъсис ёфт ва ба ин комиссия таҳияи лоиҳаи Конститутсияи нави Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дарназардошти талаботи замони муосир супурда шуд.

Дар асоси тақлифҳои мардуми кишвар ва ташкилоту идораҳо аз тарафи комиссияи мазкур лоиҳаи Конститутсияи кишвар таҳия гардида, 6 ноябри соли 1994 бо номи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тариқи раъйпурсии умумихалқӣ қабул карда шуд, ки дар он инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ арзиши олии эътироф шуд.

Ҷиҳати амалисозӣ ва таъмини ин меъёрҳо ва дигар арзишҳои умумибашарӣ, ақсарияти санадҳои байналмилалӣ дар соҳаи ҳуқуқи инсон эътироф ва қабул гаштанд. Бо ташаббуси

бевоситаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун ҷомеаи Конститутсия ва қонунҳо, ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон ва Ваколатдор оид ба ҳуқуқи кӯдак мақоми махсус дар соҳаи ҳуқуқи инсон, ҳамчун механизми иловагӣ оид ба ҳимояи ҳуқуқи инсон, таъсис дода шуданд.

Ин тадбирҳо аз он шаҳодат медиҳанд, ки Тоҷикистони соҳибхитиёр тамоми имкониятҳо ва воситаҳоро барои эҳтиром, риоя, таъмин ва ҳимояи ҳуқуқи инсон, андешида, баҳри татбиқи онҳо аз тамоми имконияту воситаҳои мавҷуда истифода мебарад.

Ҳамчунин, дар ин давра амният ва оромии ҷомеа, суботи сиёсӣ ва иҷтимоию-иқтисодӣ дар кишвар таъмин карда шуда, дар ҷумҳурӣ нерӯгоҳҳо ва зеристгоҳҳои барқӣ, нақбҳо, корхонаҳо ва роҳҳои автомобилгард, ки ба стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ мебошанд, сохта ва ба истифода дода шуданд.

Бунёди сохтмонҳо ва корҳои созидагӣ ободонӣ дар шаҳри Душанбе пойтахти ҷумҳурӣ ва дигар шаҳру ноҳияҳои мамлакат дастоварди дигари даврони соҳибистиклолӣ мебошад. Дар солҳои соҳибхитиёрӣ садҳо объектҳои иҷтимоӣ, хизматрасонӣ, боғу марказҳои дилхушӣ барои кӯдакону ҷавонон ва кулли мардуми кишвар сохтаю ба истифода дода шуд, ки ба симои пойтахти давлати соҳибхитиёр Ҷумҳурии Тоҷикистон зебӣ ва ҳусни тоза бахшидаанд.

Ҳамин тавр, дар солҳои соҳибхитиёрӣ, навобаста аз мушкилиҳои зиёд, халқи Тоҷикистон таҳти сарвари Пешвои худ, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар самтҳои сиёсат, иқтисодиёт, фарҳанг, иҷтимоиёт ва таъмини ҳуқуқу озодиҳои инсон ба дастовардҳои назаррас ноил гардид.

Шеров Ш.З.,

мутахассиси пешбари шуъбаи қонунгузорӣ оид ба молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкии Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

ТАҲЛИЛИ ЗИДДИКОРРУПСИОНИИ БАЪЗЕ МЕЪЁРҲОИ КОДЕКСИ ГУМРУКИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Таъмини рушди устувори иқтимоию иқтисодии ҳар як давлат ба баланд бардоштани сифати идоракунии он алоқаманд аст. Аммо дар роҳи ҳалли ин вазифа бисёр монеаҳои махсусе ҷой доранд, ки садди роҳи онҳо мешаванд, ки яке аз онҳо - коррупсия мебошад. Дар он бисёр ҳолатҳои манфӣ дар ташкил ва фаъолияти мақомоти давлатӣ, корхона, муассиса ва бисёр амалҳои шаҳрвандон инъикос меёбад. Хушбахтона, ба ин масъала тамоми давлатҳои ҷаҳон машғуланд.

Дар солҳои охир муқовимат бо коррупсия ва мубориза бо он дар бисёр давлатҳои ҷаҳон, махсусан, Тоҷикистон хусусияти решақан кардан ва аз байн бурдани онро касб намудааст. Ҳамзамон, имрӯз як қатор масъалаҳои ҳалношудае ҷой доранд, ки асосан бо хусусияти низоми ҳуқуқи миллии ин давлатҳо алоқаманд аст. Бинобар ин, сарфи назар аз он ки асоси ҳуқуқи мубориза бо коррупсия, аллакай ба шакли муайян даромадааст, аммо такмили ҳуқуқи қонунгузори зиддикоррупсионӣ дар ин самт идома дорад.

Дар шароити муосир, коррупсия ҳамчун зухуроти манфӣ тавсиф карда мешавад, ки дар давлатҳо бо сатҳи гуногуни инкишофи иқтимоию иқтисодӣ паҳн гардида, дар соҳаҳои гуногуни ҳаёти давлатию ҷамъиятӣ ворид шуда, шаклҳои тарансмилӣ касб намудааст. Исбот шудааст, ки дар шароити ҷаҳонишавӣ, коррупсия дар як вақт дар инкишофи бисёр давлатҳо монеа эҷод мекунад. Бинобар ин, бартараф кардани коррупсия татбиқ кардани чораҳои мунтазамро талаб мекунад, ки дар миёни онҳо яке аз ҷойҳои асосиро механизми пешгирӣ кардани қонунҳои коррупсионӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мебозанд, ки ин ба нақши муҳими санадҳои ҳуқуқӣ дар идоракунӣ, дар ба танзим даровардани фаъолияти иқтисодӣ ва иқтимоӣ равона шудааст. Бинобар ин, ҳолатҳои хусусияти коррупсионие, ки дар онҳо вомехӯранд, бисёр вақт роҳро барои амалҳои

коррупсионӣ ва ҳуқуқвайронкуниҳо, барои қабули санадҳои ғайриқонунӣ ва ҳуҷҷатҳо мекушоянд. Аз ин хотир, тадқиқоти мо ба таҳлили зиддикоррупсионии яке аз санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида мешавад.

Бояд қайд кард, ки Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон 3 декабри соли 2004, №62 қабул шуда, аз 1 январи соли 2005 ба қувваи амал даромадааст, ки асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилии фаъолияти гумрукро муайян намуда, ба ҳимояи истиқлолият ва амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъол сохтани муносибатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар системаи муносибатҳои иқтисодии ҷаҳонӣ, таъмини ҳимояи ҳуқуқи шаҳрвандон, субъектҳои хоҷагидорӣ ва мақомоти давлатӣ ва аз ҷониби онҳо риоя намудани уҳдадорихо дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ нигаронида шудааст.

Сохтори Кодекси мазкур аз 7 фасл, 62 боб ва 508 модда иборат буда, танзимгари муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад, ки бо интиқоли молу воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукӣ ба вуқӯъ меоянд. Фаслҳои Кодекси гумрукӣ «муқаррароти умумӣ», «расмиёти гумрукӣ», «пардохти гумрукӣ ва хироҷи гумрукӣ», «назорати гумрукӣ», «назорати гумрукӣ дар соҳаи назорати асбобӣ ва содиротӣ», «ба моликияти давлатӣ гузаронидани молу воситаҳои нақлиёт ва ихтиёрдорӣ онҳо» ва «мақомоти гумрук» номгузорӣ шудаанд. Таҳлили Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон нишон медиҳад, ки танзими давлатии фаъолияти гумрукӣ ба чор самти асосӣ ҷудо мешавад:

- тартиби интиқоли молу воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукӣ;
- механизми татбиқи ҳуқуқи уҳдадорихои субъектҳои муносибатҳои гумрукӣ дар чараёни барасмиятдорӣ ва назорати гумрукӣ;
- тартиби муқаррар кардан ва ситонидани пардохти гумрукӣ ва хироҷи гумрукӣ;

- тартиби шикоят кардан аз қарор, амал (беамалии) мақомоти гумрук ва шахсони мансабдори онҳо.

Ҳамчунин, дар Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон мазмуну муҳтавои низоми гумрукӣ, шаклҳои назорати гумрукӣ, навъҳои пардохти гумрукӣ ва хирочи гумрукӣ, мақому нақши мақомоти гумрукӣ, самту мақсади фаъолияти гумрукӣ, намудҳои омили гумрукӣ, расмиёти гумрукӣ бо таври мукамал баррасӣ гашта, он дар марҳилаи шомил гаштани Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Созмони умумиҷаҳонии тиҷорат (ВТО) таҳия ва қабул шудааст, ки мақсади он фаъл сохтани муносибатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар низоми муносибатҳои иқтисодии ҷаҳон мебошад.

Ҳамин тариқ, мақсад аз гузаронидани ин тадқиқот таҳлили зиддикоррупсионии Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии муҳим мебошад, ки ба мавҷуд будани меёрҳои коррупсионӣ ва дигар меёрҳое, ки ба инкишофи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон монеа эҷод мекунамд, алоқаманданд.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки барои гузаронидани экспертизаи зиддикоррупсионӣ заруранд, инҳо мебошанд:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бо коррупсия» аз 27 апрели соли 2005, №53.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи экспертизаи зиддикоррупсионии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 28 декабри соли 2012, №925.

Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тартиби гузаронидани экспертизаи зиддикоррупсионии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии хусусияти умумихатмидоштаи вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот ва лоиҳаҳои онҳо, арзёбии дохилии-доравии зиддикоррупсионии лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 3 июни соли 2014, №355, ки барои хизматчиёни давлатӣ ва дигар субъектҳои экспертизаи зиддикоррупсионии давлатӣ таъин шудааст. Мутобиқи он шахсе, ки ба гузаронидани экспертизаи зиддикоррупсионӣ ваколатдор аст, бояд меёрҳои қонун ва (ё) санадҳои меъёрии ҳуқуқиро аз нуқтаи назари дар онҳо мавҷуд будани фактҳои коррупсионӣ таҳлил наму-

да, сипас чунин фактҳоро нависад ва тарзи ҳалли онҳоро пешниҳод кунад.

Дар Қарор ҳолатҳои зерин муқаррар гардидааст:

1. Талаботи асосӣ барои гузаронидани экспертиза (низомнокӣ, устуворӣ ва ҳақиқӣ будани натиҷаҳо);

2. Тартиби барасмиятдарории ҳулоса;

3. Усулҳои пешгӯии коррупсиянокӣ ҳангоми қабули санади меъёрии ҳуқуқӣ (бар асоси қорҳои таҳлилии идоравӣ, ҳулосаҳои аудиторӣ, таҳқиқоти иҷтимоӣ ва илмӣ, таҳлили иттилоот дар расонаҳо);

4. Тартиби гузаронидани арзёбии дохилии-доравии зиддикоррупсионии лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки дар маълумотномаи асосноккунии лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ инъикос мешавад.

Ҳамин тавр, ҳама гуна экспертизаи зиддикоррупсионии давлатӣ бояд чор давраро гузаранд:

1. Баҳо додани санади меъёрии ҳуқуқӣ аз нуқтаи назари мақсаднок қабул шудани он, мутобиқати системавӣ ва фаҳмо будани он;

2. Баҳо додани меъёри санади меъёрии ҳуқуқӣ оид ба мавҷуд будани фактҳои зиддикоррупсионӣ;

3. Пешниҳоди ҳалли решакан кардани фактҳои коррупсионӣ;

4. Навиштани ҳулоса.

Дар моддаи 5 Қонуни ҚТ №925, аз 28.12.2012 «Дар бораи экспертизаи зиддикоррупсионии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» 13 намуди фактҳои коррупсионӣ оварда шудаанд, ки пахншудатаринашон инҳоянд:

1. Набудан ё нопуррагии чараёнҳои маъмурӣ;

2. Васеъ будани доираи ваколатҳои додасида;

3. Муайян кардани салоҳият аз рӯи қоидаи «ҳуқуқ доштан»;

4. Меёрҳои имконияти сӯистиғода намудани ҳуқуқро аз ҷониби мақомоти давлатӣ, мақомотҳои худидоракунии ба вучуд меоранд;

5. Бархурди меёрҳо мебошанд.

Бояд қайд кард, ки дар Кодекси гумруки ҚТ якҷанд масъалаҳое ҷой доранд, ки бояд ҳалли худро ёбанд. Масъалаи якум, ин зиёд будани меёрҳои ҳаволакунамда мебошад.

Қайд кардан зарур аст, ки афзалияти Кодекси гумрук дар муқоиса бо дигар кодексҳо, ин дар моддаи 6 он мебошад, яъне талабот ба санадҳои қонунгузори гумрук, дигар санадҳои

меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрукӣ, ки дар он талаботи муайяни меъёрҳои ҳуқуқӣ мустаҳкам карда шудааст, яъне муқаррароти санадҳои қонунгузории гумрук, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ бояд чунон баён гарданд, ки ҳар як шахс ҳуқуқ ва вазифаҳои худ, аз ҷумла ҳангоми интиқоли мол ва воситаҳои нақлиёт аз сарҳади гумрукӣ иҷрои қадом амал, қай ва тартиби иҷрои онро дақиқ донанд.

Ҳамчунин, ба қисми 3 моддаи мазкур соли 2012 тағйири иловаҳои муҳиме ворид карда шуд, ки мутобиқи он «ҳеҷ кас барои вайрон кардани қоидаҳои гумрукӣ ба ҷавобгарӣ кашида намешавад, ба шарте ки ин вайронкунӣ аз сабаби носаҳеҳӣ ва гуногунфаҳмии меъёрҳои ҳуқуқии дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии фаъолияти гумрукӣ мавҷуда, ба миён омада бошад».

Аммо мисли пештара бисёр меъёрҳои ҳаволақунанда ва санадҳои зерқонунӣ (аз қабилӣ Низомнома, Дастурамал, Қоидаҳо ва ғайраҳо) вучуд доранд, ки фаҳмиши субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқии гумрукиро мушкил мегардонанд.

Азбаски Кодекс қонуни ягона ва мураттабгаштааст, ки тавассути он соҳаи муайяни муносибатҳои ҷамъиятӣ пурра, бевосита ва бонизом танзим карда мешаванд, бояд тамоми масъалаҳо дар доираи кодекси мазкур ҳалли худро ёбанд.

Ба ақидаи мо, зиёд будани меъёрҳои ҳаволақунанда ва санадҳои зерқонунӣ шакли Кодексро тағйир медиҳад ва ҳифзи ҳуқуқи субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқи гумрукиро паст мекунад.

Барои ҳалли ин масъала кам кардани санадҳои зерқонунӣ лозим аст.

Масъалаи дуюм, ин меъёрҳоест, ки имконияти суистифода намудан аз ҷониби мақомоти давлатӣ ё мақомоти худидорақунӣ шароит ба вучуд меоранд.

Қисми 2 моддаи 9 Кодекси гумрук муқаррар мекунад, ки «Мақомоти гумрук ва шахсон мансабдори онҳо, дигар шахсон ба маълумот иҷозатдошта, ки дар қисми 1 ҳамин модда зикр шудаанд, тибқи қонун ва ё қарордод ҳақ надоранд маълумоти дорои сирри давлатӣ, тижоратӣ, бонкӣ, андоз ё дигар сирри қонунан ҳифзшавандаро ифшо намоянд, барои мақсадҳои шахсӣ истифода баранд ё ба шахси сеюм, аз ҷумла ба мақомоти давлатӣ диҳанд, ба истиснои ҳолатҳои, ки дар ҳамин Кодекс ва

дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидаанд».

Мақомоти гумрук метавонанд тибқи тартиби бо мақоми ваколатдор оид ба масъалаҳои фаъолияти гумрукӣ ва мақоми давлатии ваколатдор мувофиқашуда, бо риояи талаботи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳимояи сирри давлатӣ, тижоратӣ, бонкӣ, андоз ва дигар сирри қонунан ҳифзшаванда ва дигар маълумоти махфӣ маълумоти гирифтаашонро ба мақоми давлатии ваколатдор диҳанд, агар чунин маълумот барои ин мақомот ҷиҳати иҷрои вазифаҳои мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба зиммаашон гузошташуда зарур бошад.

Ҳамин тариқ, аз мазмуни меъёри дар боло зикршуда нофаҳмо аст, ки дар бораи чи хел қарордод сухан меравад (граждани ё маъмури) ва он чи тавр бояд ифода ёбад (дар намуди ягон санади зерқонунӣ). Ҳамзамон, нофаҳмо аст, ки чи хел иттилоот аз мақомоти гумрук ба мақомоти марказии ҳокимияти иҷроия метавонад зарур бошад.

Барои ҳалли ин масъала кор карда баромадани тартиби додани иттилоот аз мақомоти гумрук ба мақомоти ваколатдори давлатӣ зарур аст.

Масъалаи дигар, ин меъёрҳои, ки шароит барои суистифода намудани мақомоти давлатӣ ё мақомоти худидораи маҳаллӣ ба вучуд меоранд, мебошад.

Дар қисми 3 моддаи 340 Кодекси гумрук гуфта шудааст: Бочҳои махсус, зиддидемпингӣ ва ҷубронӣ, ки мувофиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд, тибқи қоидаҳои пешбининамудаи ҳамин Кодекс нисбати ситонидани бочҳои гумрукии воридотӣ пардохт карда мешаванд.

Аммо дар моддаи 344 Кодекси мазкур нишон дода шудааст, ки «Бочҳои хоси гумрукӣ (махсус, зиддидемпингӣ ва ҷубронӣ) нисбат ба молҳои воридотӣ метавонанд муваққатан мувофиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон татбиқ карда шаванд».

Дар Қонун «Дар бораи фаъолияти савдои хориҷа» аз 14 июни соли 2012, №347 мафҳуми бочҳои зиддидемпингӣ ва ҷубронӣ дода шудааст. Ҳамчунин, дар Қонун меъёрҳои татбиқи бочҳои зиддидемпингӣ ва ҷубронӣ дохил (моддаи 35) ва чарағни тадқиқот қайд карда шудааст (моддаҳои 36-39). Ҳамзамон, чарағ-

ни тадқиқот чунин ҷанбаи муҳим, ба монанди ғушқунии оммавино дарбар намегирад. Дар моддаи 38 омадааст, ки тарафҳои манфиатдор, аз ҷумла истеъмолкунандагони саноатии маҳсулоти мавриди таҳқиқот ва ташкилотҳои намояндагии истеъмолкунандагон метавонанд дар таҳқиқот иштирок намуда, манфиатҳои худро муҳофизат намоянд, аммо ин ҷи тавр ба онҳое, ки тадқиқот мегузаронанд таъсир мерасонад, нофаҳмо аст. Ҳамчунин нофаҳмо аст, агар намояндаи тарафи давлати содироткунанда ҳам меҳода далелҳои худро пешниҳод кунад, пас ҷи тарз вай метавонад мавқеи давлати содироткунандаро маълум кунад.

Масъалаи дигар бархурди меъёрҳо мебошад.

1. Боби 32 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҷавобгари маъмуриро аз рӯи 28 намунаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии дар соҳаи гумрук (моддаи 570 - 598) пешбинӣ мекунад. Як қатор моддаҳо бо дигар ҳуқуқвайронкунии маъмурии бурида мегузаранд. Масалан, моддаи 570 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҷавобгари маъмуриро барои иҷро накардани фармонҳои қонунӣ ё талаботҳои қонунии шахсони мансабдори мақомоти гумрук пешбинӣ мекунад. Ҳамзамон, моддаи 663 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҷавобгариро барои беасос иҷро накардани санадҳои мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, мақомоти назоратӣ ва судӣ пешбинӣ мекунад.

Мутобиқи Низомномаи маъмурии гумрук ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дохил карда шудааст, бинобар ин, моддаи 663 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии кирдорҳои моддаи 570 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмуриро дарбар мегирад.

Моддаи 578 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҷавобгари маъмуриро барои Эъломия накардан ё нодуруст эълomia кардани маҳсулотҳо ва воситаҳои нақлиёт пешбинӣ мекунад. Аммо мутобиқи моддаи 135 Кодекси гумрук «агар декларант бинобар сабабҳои ба ӯ вобаста набуда барои пур кардани декларатсияи гумрукӣ дорои маълумоти зарурӣ набoшад, мақоми гумрук метавонад ба пешниҳоди декларатсияи гумрукии нопурра иҷозат диҳад, ба шарте агар дар он барои иҷозат додани мол, ҳисоб ва супурдани пардохтҳои гумрукӣ, тасдиқкунандаи риояи маҳдудиятҳо мувофиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқи Ҷумҳурии Тоҷики-

стон муқарраршуда, инчунин имкондиҳандаи ҳаммонандсозии мол тибқи маҷмӯи хусусиятҳои микдорӣ ва сифатӣ маълумоти зарурӣ дарҷ шуда бошад».

Декларант ҳангоми пешниҳоди декларатсияи гумрукии нопурра дар шакли хаттӣ уҳдадорӣ ба зимма мегирад, ки маълумоти нокифояро дар муҳлати муайяннамудаи мақоми гумрук пурра хоҳад кард ва ин муддат наметавонад аз рӯзи қабули декларатсияи гумрукии нопурра аз ҷониби мақоми гумрук бештар аз 45 рӯз бошад.

Ҳамин тариқ, Кодекси гумрук дар ҳолатҳои муайян имконияти додани эълomiaи нопурраро иҷозат медиҳад. Барои он ки байни моддаи 578 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ва моддаи 135 Кодекси гумрук зиддият набoшад. Қайд кардан зарур аст, ки танҳо ҳангоми пешниҳод накардан ё қасдона нодуруст эълomia кардани маҳсулот ҷавобгари маъмурии ба вучуд меояд, ки моддаи 578 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии пешбинӣ кардааст.

Аз ин лиҳоз, Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон ягона санади меъёрии ҳуқуқие мебошад, ки асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилии фаъолияти гумрукро муайян намуда, ба ҳимояи истиклолият ва амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъл сохтани муносибатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар системаи муносибатҳои иқтисодии ҷаҳонӣ, таъмини ҳимояи ҳуқуқи шахрвандон, субъектҳои хоҷагидорӣ ва мақомоти давлатӣ ва аз ҷониби онҳо риоя намудани уҳдадорихо дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ нигаронида шудааст.

Бо ин мақсад барои беҳбудии муҳити экспортҳои зиддикоррупсионӣ анҷоми корҳои зерин зарур аст:

1. Соддатар кардани ҷараъни додани эълomiaҳо ва эълomiaкунонии маҳсулотҳо, ки шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ мекашонанд;
2. Соддатар кардани ҷараъни кашонидани борҳо барои шахсони воқеӣ;
3. Ба мақомоти гумрук додани ваколат оид ба додани сертификати гузариши маҳсулот;
4. Инкишофи минбаъдаи низоми электронии додани эълomiaҳо;
5. Муқаррар кардани қоидаҳои махсуси рафтори зиддикоррупсионӣ барои кормандони мақомоти гумрук

ФАРҲАНГИ РУСӢ БА ТОҶИКИИ ИСТИЛОҲОТИ ҲУҚУҚ

РУССКО-ТАДЖИКСКИЙ СЛОВАРЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ

Раҳимзода Маҳмад Забир

(Раҳимов М.З.)

(Давомаи. Аввалаш дар шумораи гузашта)

Принцип неприменения силы	– принсипи татбиқ накардани қувва
Принцип неотвратимости	– принсипи ногузирӣ
Принцип обоснованности	– принсипи асоснокӣ
Принцип осуществления правосудия только судом	– принсипи адолати судиро танҳо аз ҷониби суд ба амал баровардан
Принцип открытости	– принсипи ошкоро
Принцип первенства	– принсипи аввалият
Принцип презумпции невиновности	– принсипи эҳтимолияти бегуноҳӣ
Принцип признания человека, его прав и свобод высшей ценностью	– принсипи эътирофи арзиши олий доштани инсон ва ҳуқуқи озодиҳои он
Принцип равенства всех граждан перед законом	– принсипи баробарии ҳамаи шаҳрвандон дар назди қонун
Принцип разделения власти	– принсипи тақсимои ҳокимият
Принцип самоопределения народов	– принсипи худмуайянкунии халқҳо
Принцип свободы договора	– принсипи озодии шартнома
Принцип свободы завещания	– принсипи озодии васият
Принцип сотрудничества между государствами	– принсипи ҳамкориҳои байни давлатҳо
Принцип социальной справедливости в праве	– принсипи адолати иҷтимоӣ дар ҳуқуқ
Принцип справедливости в праве	– принсипи адолат дар ҳуқуқ
Принцип суверенного равенства государств	– принсипи баробарии соҳибистиклолии давлатҳо
Принцип территориальной целостности государств	– принсипи ягонагии ҳудудии давлат
Принцип уважения государственного суверенитета	– принсипи эҳтироми соҳибхитиёрии давлат
Принцип целесообразности в праве	– принсипи мақсаднокӣ дар ҳуқуқ
Принцип эффективного гражданства	– принсипи самаранокӣ шаҳрвандӣ
Принцип юридической ответственности только за виновные действия в праве	– принсипи ҷавобгарии ҳуқуқӣ танҳо барои амали гунаҳкорона дар ҳуқуқ
Принципал	– принсипал
Принципат	– принсипат
Принципы административного управления	– принсипҳои идоракунии маъмурӣ
Принципы административного права	– принсипҳои ҳуқуқи маъмурӣ
Принципы гражданского права	– принсипҳои ҳуқуқи маданӣ
Принципы исполнения обязательств	– принсипҳои иҷрои уҳдадорихо
Принципы конституционного строя	– принсипҳои соҳти конститутсионӣ
Принципы права	– принсипҳои ҳуқуқ
Принципы правосудия	– принсипҳои адолати судӣ

Принципы трудового права	– принципҳои ҳукуки меҳнатӣ
Принципы уголовного права	– принципҳои ҳукуки ҷиноятӣ
Принятие международного договора	– қабули шартномаи байналмилалӣ
Принятие наследства	– қабули мерос
Принятие	– қабул
Принять гражданство	– шаҳрвандиро қабул кардан
Принять к исполнению	– барои иҷро қабул кардан
Принять к сведению	– ба маълумот гирифтан
Принять ответственность	– қабул кардани ҷавобгарӣ
Принятие товара по договору	– қабули мол аз рӯи шартнома
Приобретатель	– бадастдароваранда
Приобретательная давность	– давомнокии ба даст овардан
Приобретение права собственности	– бадастдарории ҳукуки моликият, бадастованияи ҳукуки моликият
Приобретение	– бадастдарорӣ, қабул, бадастоварӣ
Приобретение гражданства	– бадастдарории шаҳрвандӣ, қабули шаҳрвандӣ
Приобретение оружия	– бадастдарории силоҳ
Приобретение права	– бадастдарории ҳуқуқ
Приобретение наследства	– бадастдарории мерос
Приоритет	– бартарӣ, афзалият
Приоритет требований	– бартариҳои талабот
Приоритет товарного знака	– афзалияти тамғаи молӣ
Приоритетный	– бартариатнок, афзалиятнок
Приостановление срока исковой давности	– боздоштани муҳлати мурури даъво
Приостановление	– боздоштан
Приостановление давности	– боздоштани муҳлати даъво
Приостановление исполнения	– боздоштани иҷро
Приостановление дела	– боздоштани парванда
Приостановление исполнения решения	– боздоштани иҷрои ҳалнома
Приостановление исполнения приговора	– боздоштани иҷрои ҳукм
Приостановление производства	– боздоштани муҳофизат
Приостановление производства по уголовному делу	– боздоштани муҳофизат аз рӯи парвандаи ҷиноятӣ
Приостановление действия международного договора	– боздоштани амали шартномаи байналмилалӣ
Приписка	– изофанависӣ
Приписное свидетельство	– шаҳодатномаи қайд
Природный объект	– объекти табиӣ
Природный комплекс	– комплекси табиӣ
Природопользователь	– истифодабарандаи табиат
Приращение наследственных долей	– афзоиш ёфтани ҳиссаҳои меросӣ
Присвоение	– азониҳудқунӣ, аз онҳо худ кардан
Присвоение авторства	– аз худ кардани муаллифият
Присвоение власти	– аз онҳо худ кардани ҳокимият
Присвоение власти должностного лица	– аз онҳо худ кардани ҳокимияти шахси мансабдор
Присвоение или растрата	– азониҳудқунӣ ё исрофкорӣ
Присвоение имущества	– аз онҳо худ кардани молу мулк
Присвоение полномочий должностного лица	– азониҳудқунии ваколати шахси мансабдор
Присвоение фамилии, отчества и имени	– азониҳудқунии номи хонаводагӣ, номи падар ва ном
Присвоить	– аз онҳо худ кардан
Присвоить чужое имущество	– молу мулки бегонаро аз худ кардан

Присоединение	– ҳамроҳшавӣ
Присоединение к договору	– ҳамроҳшавӣ ба шартнома
Присоединение к международному договору	– ҳамроҳшавӣ ба шартномаи байналмилалӣ
Присоединение юридического лица	– ҳамроҳшавии шахси ҳуқуқӣ
Приспособленческая политика	– сиёсати мутобиқона, сиёсати созгорона
Пристав судебный	– пристава судӣ
Пристав	– пристав
Пристрастность	– ғаразнокӣ, таассуб
Присуждение	– додан, мукофонидан
Присутствие	– ҳузур, ҳозир будан, иштирок
Присяга	– қасам, савганд
Присяга военная	– қасами ҳарбӣ, савганди низомӣ
Присяжные заседатели	– машваратгарҳои қасамӣ, ҳайати машваратӣ
Присяжный	– қасамӣ, савганд ёдкарда
Притворная сделка	– аҳдҳои қалбакӣ
Притворный	– сохта, қалбакӣ
Притон	– фасодхона
Притязание	– талаб
Притязание на наследство	– талаби мерос
Притеснение	– ситам
Притеснитель	– ситамгар
Причастность	– дахл доштан, алоқадорӣ, шарикӣ, иштирокдорӣ
Причастный	– дахлдор, алоқадор, иштироккунанда, шарик
Причина	– сабаб
Причинный	– сабабӣ
Причинение вреда	– зараррасонӣ
Причинивший вред	– зараррасон
Причинение имущественного ущерба	– расонидани хисороти молумулкӣ, ба молу мулк хисорот расонидан
Причинение смерти по неосторожности	– аз безҳаётӣ ба марг расонидан
Причинная связь	– робитаи сабабӣ
Причинить страдание	– азоб додан
Причинить убытки	– зиён расондан
Причины преступности	– сабабҳои ҷинояткорӣ
Приусадебный участок	– қитъаи наздиҳавлигии замин
Пробел в праве	– нуқсон дар ҳуқуқ
Пробелы в законодательстве	– нуқсонҳо дар қонунгузорӣ
Проект	– лоиҳа
Производители фонограмм	– таҳиягарони фонограмма
Производственный кооператив	– кооперативи истеҳсолӣ
Происхождение детей	– пайдоиши кӯдакон, аслу насаби кӯдакон
Проконсул	– проконсул
Прокламация	– изҳороти расмӣ, баёния, эълomia
Проклятый	– оқшуда, рондашуда
Проливы международные	– гулӯгоҳҳои байналмилалӣ
Промышленная собственность	– моликияти саноатӣ
Промышленные права	– ҳуқуқҳои саноатӣ
Промышленный образец	– намунаи саноатӣ
Промышленный шпионаж	– ҷосусии саноатӣ
Провальная политика	– сиёсати нобарор
Провальность	– беамалӣ, нобарорӣ
Проведение пари	– гузаронидани шартҳо

Проведение в жизнь законов	– ба ҳаёт татбиқ кардани қонунҳо
Проведение игр	– гузаронидани бозиҳо
Проверка	– тафтиш
Проверка исполнения	– тафтиши иҷро
Проверка показаний на месте	– тафтиши нишондод дар ҷои ҳодиса
Проверяющий	– тафтишкунанда
Провизорные меры	– чораҳои муваққатӣ
Провинция	– музофот
Провозглашение приговора	– эълон кардани ҳукм
Провокатор	– иғвогар
Провокация	– иғво
Провокационный	– иғвогарона
Провокация взятки	– иғвои порагирӣ
Провоцировать	– иғво ангехтан, фитна ангехтан
Прогноз	– пешгӯӣ
Прогноз криминологический	– пешгӯии криминологӣ
Программа	– барнома
Прогрессивная оплата труда	– афзудани музди меҳнат
Прогресс	– пешрафт, тараққӣ, рушд
Прогрессивное налогообложение	– андозбандии прогрессивӣ
Прогрессивные налоги	– андозҳои прогрессивӣ
Прогул	– дермонӣ, наомадан
Продавец	– фурӯшанда
Продажа	– фурӯхтан
Продажа недвижимости	– фурӯши молу мулки ғайриманкул
Продажа предприятия	– фурӯши корхона
Продажность	– худфурӯш будан, зархарид будан, хоинӣ, дуруягӣ
Проникновение в жилище незаконное	– ғайриқонунӣ ба манзил ворид шудан
Продвижение товара	– равона кардани мол
Проделки	– кори ношоям
Продиктовать	– амр кардан, ҳукм кардан
Продление срока	– дароз кардани муҳлат, тамдиди муҳлат
Продналог	– андози озуқа
Продовольственная безопасность	– амнияти озукаворӣ
Продолжаемое преступление	– ҷинояти бардавом
Продукция	– маҳсулот
Проживание	– истиқомат, иқомат
Проживание без паспорта	– истиқомат бе шиноснома
Прожиточный минимум	– ҳадди ақал
Прозрачный	– ошкоро
Произвести вызов наследника	– меросгирро даъват кардан, меросхӯрро овардан
Произвести дознание	– тадқиқ кардан, тадқиқ гузаронидан
Произвести обыск	– кофтуков кардан
Производитель	– истеҳсолкунанда
Производить дележ	– тақсим кардан
Производить следствие	– тафтиш кардан
Производственная деятельность	– фаъолияти истеҳсолӣ
Производственная марка	– аломати истеҳсолӣ, нишонаи истеҳсолӣ
Производственный брак	– нуксони истеҳсолӣ
Производство	– истеҳсолот
Производство товара	– истеҳсоли мол
Произвол	– худсарӣ

Произвольные распоряжения	– фармоишҳои худсарона
Происшествие	– воқеа, ҳодиса
Прокат	– киро
Прокуратура	– прокуратура
Прокуратура генеральная	– прократураи генералӣ
Прокуратура Республики Таджикистан	– прократураи Ҷумҳурии Тоҷикистон
Прокурис	– идора кардан
Пророк	– пайғамбар
Прокурор	– прокурор, додситон
Прокурорский	– прокурорӣ, додситонӣ
Прокурорский надзор	– назорати прокурорӣ
Пролонгация	– дароз кардани, тамдид
Пролонгация векселя	– дароз кардани векселҳо, тамдиди векселҳо
Пролонгация международного договора	– дароз кардани муҳлати шартномаи байнал- милалӣ
Промотание имущества	– барбод додани молу мулк
Промульгация	– промулгатсия, эълони оммавӣ
Промысел	– касб, ҳунар
Пропорциональная избирательная система	– низоми интиҳоботи мутаносиб
Пропорциональная система выборов	– низоми интиҳоби мутаносиб
Пропорциональное налогообложение	– андозбандии мутаносиб, давра ба давра
Пропаганда	– ташвиқот, таблиғот
Пропагандист	– тарғибгар, таблиғгар
Пропагандистский	– тарғиботӣ, ташвиқотӣ, таблиғотӣ
Пропаганда войны	– ташвиқоти ҷанг, таблиғоти ҷанг
Пропажа документов	– гум шудани ҳуҷҷатҳо
Прописка	– бақайдгирӣ, қайд, сабт кардан
Прописная истина	– ҳақиқати маълум
Пропуск	– гузорнома, рухсатнома
Просить пощады	– бахшиш пурсидан
Проследить преступника	– аз паи ҷинояткор афтидан, назорат бурдан аз болои ҷинояткор
Прослушивание и запись телефонных переговоров	– гӯш кардани гуфтугӯҳои телефонӣ ва сабти онҳо
Просмотр	– азнавгузаронӣ
Просрочка	– муҳлатгузаронӣ
Просрочка должника	– муҳлатгузаронии қарздор
Просрочка платежа	– гузаронидани муҳлати пардохт
Простой	– одӣ, сода, осон
Простая кража	– дуздии одӣ
Простая сделка	– аҳди одӣ
Проститутка	– фоҳиша, танфурӯш
Проституция	– фоҳишагӣ, танфурӯшӣ
Простое соучастие	– шарикӣ одӣ
Простое товарищество	– ширкати одӣ
Простой вексель	– вексели одӣ
Проступок дисциплинарный	– кирдори интизомӣ
Проступок	– кирдор
Проступок административный	– кирдори маъмурӣ
Просьба	– хоҳиш, илтимос
Просящий	– хоҳишкунанда, илтимоскунанда
Протеже	– ҳомӣ, пуштибондор
Протектор	– ҳомӣ, ҳимоятгар
Протекторат	– ҳомигӣ

Протекционизм	– протексионизм
Протекция	– ҳимоят, ҳимоятгарӣ, тарафгирӣ
Протест	– эътироз
Протест в порядке надзора	– эътироз бо тартиби назорат
Протест в порядке общего надзора	– эътироз бо тартиби назорати умумӣ
Протест кассационный	– эътирози кассатсионӣ
Протест прокурора	– эътирози прокурор
Протест частный	– эътирози хусусӣ
Протестовать	– эътироз кардан
Противные стороны	– тарафҳои муқобил
Противный закону	– муҳолифи қонун
Противозаконный	– зиддиқонунӣ
Противозаконная сделка	– аҳди зиддиқонунӣ
Противозаконные действия	– амалҳои ғайриқонунӣ
Противозаконность	– ғайриқонунӣ будан
Противозаконный приговор	– ҳукми ғайриқонунӣ
Противоположное мнение	– фикри муқобил
Противопоказание	– баёноти акс, баёноти зид
Противоправно	– зидди ҳуқуқ
Противоправность	– зидди ҳуқуқ будан
Противоправность поведения	– рафтори зиддиҳуқуқӣ
Противоправный	– ғайриқонунӣ, зиддиҳуқуқӣ
Противоречивый	– зиддиятнок, муҳолиф, мутақобил
Противоречие	– ихтилоф, муҳолифат
Противоречивые показания свидетелей	– нишондоди муҳолифи шохидон
Противоречить действительности	– ҳилофи ҳақиқат будан, муҳолифи ҳақиқат будан
Противопоставление	– зид гузоштан, муқобили ҷадигар гузоштан
Противоположный	– муқобил
Противодействие	– муқовимат
Противодействующий	– муқовиматкунанда
Противостояние	– муқобилат, бархӯрд
Протокол	– протокол
Протокол административный	– протоколи маъмурӣ
Протокол дипломатический	– протоколи дипломатӣ
Протокольная форма досудебная	– шакли протоколии тосудӣ
Подготовка материалов	– тайёр кардани мавод
Протокол разногласий	– протоколи муҳолифат
Протокол допроса	– протоколи бозпурсӣ
Протокольное решение	– қарори протоколӣ
Протокольный визит	– мулоқоти ташрифотӣ, ташрифи протоколӣ
Протокол обыска	– протоколи кофтуков
Протокол осмотра	– протоколи азназаргузаронӣ
Протокол судебного заседания	– протоколи маҷлиси судӣ
Протокольное постановление	– қарори протоколӣ
Протокольный отдел	– шуъбаи протоколӣ
Проучить	– огоҳӣ додан, ҷазо додан
Профанация	– таҳқир, таҳриф
Профицит бюджета	– барзиёдати бучет
Профанировать	– таҳқир кардан
Профессия	– касб
Профессиональная армия	– артиши касбӣ
Профессиональная пенсия	– нафақаи касбӣ
Профессиональная преступность	– ҷиноятҳои касбӣ

Профессиональная тайна	– сирри касбӣ
Профессиональная переподготовка	– бозомӯзии касбӣ
Профессиональная подготовка	– тайёрии касбӣ
Профессиональное заболевание	– бемории касбӣ
Профессиональная вредность	– зарарнокии касбӣ
Профессиональные участники рынка ценных бумаг	– иштирокдорони касбии бозори қоғазҳои қиматнок
Профессиональный хранитель	– муҳофизи касбӣ, нигоҳдорандаи касбӣ
Профессиональный ценз	– маҳдудияти касбӣ
Профессиональный союз	– иттифоқи касаба
Профилактика преступности	– чораҳои пешгирикунандаи ҷинояткорӣ
Профит	– фоида
Профицит	– салдои мусбати бучет
Профсоюзный орган	– мақомоти иттифоқи касаба
Процедура	– чараён, тартиб, раванд, расмиёт
Процедура банкротства	– чараёни муфлисшавӣ
Процедура взыскания алиментов	– тартиби рӯёнидани алимент
Процент	– фоиз, дарсад
Процентная ставка	– мизони дарсад, меъёри дарсад
Процесс	– муурофия, чараён, раванд
Процесс административный	– муурофияи маъмурӣ
Процесс гражданский	– муурофияи маданӣ
Процесс законодательный	– чараёни қонунгузорӣ
Процесс избирательный	– чараёни интиҳоботӣ
Процесс конституционный	– муурофияи конститутсионӣ
Процесс уголовный	– муурофияи ҷиноятӣ
Процессуальная деятельность	– фаъолияти муурофиявӣ
Процессуальная стадия	– марҳилаи муурофиявӣ
Процессуальное действия	– амали муурофиявӣ
Процессуальное положение	– вазъи муурофиявӣ, ҳолати муурофиявӣ
Процессуальное право	– ҳуқуқи муурофиявӣ
Процессуальное правопреемство	– ҳуқуққабулкунии муурофиявӣ
Процессуальное решение	– ҳалномаи муурофиявӣ
Процессуальное соучастие	– ҳамиштирокии муурофиявӣ
Процессуальные гарантии	– кафолатҳои муурофиявӣ
Процессуальные издержки	– хароҷотҳои муурофиявӣ
Процессуальные нарушения	– вайронкунииҳои муурофиявӣ
Процессуальные нормы	– меъёрҳои муурофиявӣ
Процессуальные отношения	– муносибатҳои муурофиявӣ
Процессуальные права иностранных граждан	– ҳуқуқҳои муурофиявии шаҳрвандони хориҷӣ
Процессуальные сроки	– муҳлатҳои муурофиявӣ
Процессуальные формы	– шаклҳои муурофиявӣ
Процессуальный	– муурофиявӣ
Процессуальный кодекс	– кодекси муурофиявӣ
Процессуальный срок	– муҳлати муурофиявӣ
Прочтение обвинительного заключения	– хондани ҳулосаи айбдорӣ
Прощение	– бахшиш, узр
Прощение долга	– бахшидани қарз, гузашти қарз
Проявление	– ошкор кардан, зоҳир кардан
Проявлять осторожность	– эҳтиёткорӣ зоҳир кардан
Пруденциальный	– оқилона, мулоҳизакорона, хирадмандона

(идома дорад)

ТАФСИРИ ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН «ДАР БОРАИ ҲИФЗИ ИТТИЛООТ»

**Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
Раҳимзода М.З. ва номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ Меликов У.А.**

(Давомаиш. Аввалаш дар шумораи гузашта)

БОБИ III. ТАЛАБОТИ УМУМӢ БА ҲИФЗИ ИТТИЛООТ

Моддаи 13. Таъмини ҳифзи иттилоот

Ҳифзи иттилоот бо роҳҳои зайл таъмин карда мешаванд:

– аз тарафи субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқӣ риоя намудани меъёрҳо, талабот ва қоидаҳои хусусияти ташкилӣ ва техникдошта оид ба ҳифзи иттилоот;

– истифодаи воситаҳои техникаи ҳисоббарор, таъмини барномавӣ ва дастгоҳӣ ва умуман воситаҳои ҳифз, ки ба талаботи муқарраршуда оид ба ҳифзи иттилоот ҷавобгӯ мебошанд;

– ба ҷо овардани назорати ҳифзи иттилоот.

Тафсир. Моддаи тафсиршаванда яке аз моддаҳои аввали боби 3 қонуни мазкур буда, роҳҳои таъмини ҳифзи иттилоотро муайян менамояд. Бояд қайд намуд, ки таъмини ҳифзи иттилоот дар ҷумҳурӣ бо тартиби муқарарнамудаи қонунгузорӣ амалӣ гардонида мешавад, ки он аз Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон маншаъ мегирад. Чуноне ки моддаи 23 Конститутсияи ҚТ муқаррар намудааст, «Маҳрамияти мукотиба, суҳбатҳои телефонӣ, муроилот ва муҳобироти шахс таъмин карда мешавад». Дар баробари Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон инчунин Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ» [1], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сертификатсияи маҳсулот ва хизматрасонӣ» [1] ва дигар санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии зерқонуние мавҷуд аст, ки меъёрҳои онҳо муносибатҳои ҳифзи иттилоотро танзим менамояд. Аз ин рӯ, таъмини ҳифзи иттилоот яке аз вазифаҳои асосии давлат ба ҳисоб рафта, дар доираи санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии пешбинигардида аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ бо мақсади таъмини ҳифзи

ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шахрванд амалӣ гардонида мешавад. Моддаи тафсиршаванда якчанд роҳҳои амалӣ гардонидани таъмини ҳифзи иттилоотро пешбинӣ намудааст. Яке аз чунин роҳҳо ин аз тарафи субъектҳои муносибатҳои ҳуқуқӣ риоя намудани меъёрҳо, талабот ва қоидаҳои хусусияти ташкилӣ ва техникдошта оид ба ҳифзи иттилоот мебошад. Бояд қайд намуд, ки бо мақсади дуруст ба роҳ мондани ин муносибатҳо аз ҷониби давлат қонуну санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии зерқонуние қабул гардидааст, ки риояи меъёрҳои онҳо ба рои субъектҳои ин муносибатҳо ҳатмист.

Яке аз роҳҳои дигари ҳифзи иттилоот ин истифодаи воситаҳои техникаи ҳисоббарор, таъмини барномавӣ ва дастгоҳӣ ва умуман воситаҳои ҳифз, ки ба талаботи муқарраршуда оид ба ҳифзи иттилоот ҷавобгӯ мебошанд.

Тартиби ба ҷо овардани назорати ҳифзи иттилоот низ яке аз роҳҳои дигари он ба ҳисоб меравад. Ба ҷо овардани назорати ҳифзи иттилоот яке аз вазифаҳои асосии мақоми ваколатдори давлатӣ доир ба ҳифзи иттилоот мебошад.

Моддаи 14. Муқаррар намудани талаботу қоидаҳо ва шартҳои ҳифзи иттилоот

Талаботу қоидаҳои ҳифзи иттилоот, ки моликияти давлат мебошад ё иттилооте, ки ҳифзи он аз тарафи давлат кафолат дода шудааст, аз тарафи мақомоти давлатии ваколатдори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд.

Шартҳои ҳифзи иттилоот дар воситаҳои коркарди иттилоот бо тартиби муқаррарнамудаи низомномаи дахлдор, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кардааст, ба ҷо оварда мешавад.

Ин талаботу қоидаҳо ва шартҳои ҳифзи иттилоот барои ҳамаи субъектҳои ин муносибатҳо ҳатмӣ мебошанд.

Тафсир. Моддаи тафсиршаванда муқаррар намудани талаботу қоидаҳо ва шартҳои ҳифзи иттилоотро дар ҷумҳурӣ пешбинӣ менамояд. Муқаррар намудани талаботу қоидаҳо ва шартҳои ҳифзи иттилоот аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ бо мақсади фароҳам сохтани шароити амнияти иттилоотӣ барои фаъолияти субъектҳои ин муносибатҳо дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ва таъмини ҳифзи иттилоот иборат мебошад. Бо муқаррар намудани талаботу қоидаҳо ва шартҳои ҳифзи иттилоот аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ инчунин таъмини ҳифзи техникаи воситаҳои ҷамъоварӣ, коркард, ҳамлу нақл, нигоҳдорӣ ва барҳамдиҳии иттилоот ҷиҳати иштирок дар ҳамкории байналмилалӣ, иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ ва ғайра амалӣ гардонида мешавад.

Тибқи талаботи қисми 1 моддаи тафсиршаванда талаботу қоидаҳои ҳифзи иттилоот, ки моликияти давлат мебошад ё иттилооте, ки ҳифзи он аз тарафи давлат кафолат дода шудааст, аз тарафи мақомоти давлатии ваколатдори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешаванд. Бояд қайд намуд, ки дар танзими муносибатҳои ҳифзи иттилоотӣ яке аз масъалаҳои муҳим, ин муайян намудани талаботу қоидаҳои ҳифзи иттилоот мебошад. Зеро, бо инкишоф ёфтани илму техника рӯз то рӯз шакл ва намудҳои воситаҳои истифодабарии иттилоотонӣ зиёд мегарданд, ки бе муқаррар намудани талаботу қоидаҳои муайян ҳифзи иттилоот ғайриимкон мегардад. Аз ин рӯ, қонунгузорӣ мақомоти ваколатдори давлатиро дар соҳаи ҳифзи иттилот вазифадор менамояд, ки барои ҳифзи иттилот ва додани кафолат талаботу қоидаҳои муайянеро муқаррар намояд. Қисми 2 моддаи тафсиршаванда инчунин пешбинӣ менамояд, ки шартҳои ҳифзи иттилоот дар воситаҳои коркарди иттилоот бо тартиби муқаррарнамудаи низомномаи дахлдор, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ кардааст, ба ҷо оварда мешавад. Айни замон муносибатҳои мазкур дар асоси Қоидаҳо оид ба шартҳои ҳифзи иттилоот дар воситаҳои техникаи коркарди иттилоот, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 июни соли 2005, таҳти рақами 203 ва Низомномаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти итти-

лоотӣ, аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ, тартиби бақайдгирии давлатии онҳо, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри 2004, № 404 [2], тасдиқ гардидааст, ба танзим дароварда мешавад. Тибқи тартиби муқарраргардида якҷанд шартҳои ҳифзи иттилоот пешбинӣ гардидааст, аз ҷумла; санҷиши воситаҳои техникаи коркарди иттилоот ва ҳолати ҳифзи онҳо; гузаронидани сертификатсияи ҳатмии воситаҳои техникаи коркарди иттилоот; аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ ва шахсоне, ки ба онҳо сертификат ё шаҳодатнома дода шудааст; таҳлили асбобу дастгоҳ; ҳолат ё барномаҳои назоратӣ, ки хангоми интиқоли маълумот дар Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурда мешаванд ва ғайра.

Бояд зикр кард, ки шартҳои ҳифзи иттилоот, ки дар боло қайд намудем, барои ноил шудан ба мақсадҳои зерин равона карда шудаанд; фароҳам сохтани шароити амнияти иттилоотонӣ барои фаъолияти шахсони ҳуқуқӣ ва воқеӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин таъмини ҳифзи техникаи воситаҳои ҷамъоварӣ, коркард, ҳамлу нақл, нигоҳдорӣ ва барҳамдиҳии иттилоот ҷиҳати иштирок дар ҳамкории байналмилалӣ, иқтисодӣ, илмӣ-техникӣ ва ғайра;

- инкишофи системаҳои ҳифзи техникаи иттилооти технологӣ дар соҳаи мубодилаи ҳуҷҷатҳои электронӣ ва имзои электронӣ;

- мусоидат ба истифодабарандагон ҷиҳати тибқи салоҳияти худ интиҳоби маҳсулоти коркарди техникаи иттилоот ва ҳифзи он;

- ҳимояи истифодабарандагон аз беинсофии истехсолкунанда (фурӯшанда, иҷрокунанда);

- сертификатсияи системаҳои таъмини математикӣ (барномаҳо) дар навъҳои мухталифи мошинаҳои ҳисоббароре, ки дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода бурда мешаванд;

- назорати бехатарии маҳсулот барои муҳити зист, ҳаёт, саломатӣ ва молу мулк;

- тасдиқи нишондиҳандаҳои сифати маҳсулот ва мавҷуд набудани афканишоти фаръии электромагнит, ки дар изҳороти истехсолкунанда (фурӯшанда, иҷрокунанда) баён шудааст;

- риояи шартҳои ҳифзи иттилоот дар воситаҳои техникаи коркарди иттилоот, ки дар қоидаҳои ягонаи байналмилалӣ пешбинӣ шудааст, барои меъёрҳои воситаҳои техникаи ватанӣ ва воридотии коркарди иттилоот ва

ҳифзи он, инчунин ҷавобгӯи талаботи беҳатарӣ вобаста ба тарқиш.

Қисми 3 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ менамояд, ки ин талаботу қоидаҳо ва шартҳои ҳифзи иттилоот барои ҳамаи субъектҳои муносибатҳои мазкур ҳатмӣ мебошанд. Бояд қайд намуд, ки ҳамаи субъектҳои муносибатҳои мазкур дар ин ҷо он шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки дар муносибатҳои мазкур иштирок менамоянд, дар назар дошта шудаанд.

Моддаи 15. Вазифаҳои мақомоти давлатӣ оид ба сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот

Воситаҳои ҳифзи иттилоот бояд сертификатӣ мақомоти давлатии ваколатдори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро дошта бошад.

Дар рафти сертификатсияи воситаҳои ҳифз санҷиши (аттестатсияи) онҳо низ гузаронида мешавад.

Молики иттилоот ҳуқуқ дорад ба мақомоти сертификатсия бо дархост оиди гузаронидани санҷиши воситаҳои ҳифз ва гирифтани ҳулосаҳои дахлдор мурочиат намояд.

Таъсис ва мутобикати системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро оид ба талаботи беҳатарии иттилоот мақоми давлатии ваколатдори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ мегардонад, ки он дар асоси қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Низомномаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот оид ба талаботи беҳатарии иттилоот, ки Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ намудааст, фаъолият мекунад.

Мақоми давлатие, ки сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро ба ҷо меорад, иҷрои вазифаҳои зайлро таъмин менамояд:

- ташкил ва мутобик қардани системаҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот ба талаботи беҳатарии иттилоот;
- ташкил ва кор қардани системаҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот;
- муайян намудани феҳристи воситаҳои ҳифз, ки бояд ҳатман сертификатсия қарда шаванд;
- муқаррар намудани қоидаҳои ваколатдоршавӣ барои гузаронидани корҳо оид ба сертификатсия;
- таҳия ва тасдиқи ҳуҷатҳои меъёрӣ ва методии системаҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот;
- тартиб додани рӯйхати давлатии иштирокчиён ва объектҳои сертификатсия;

– ба ҷо овардани назорати давлатӣ (аз ҷумла бозрасӣ) барои риоя намудани қоидаҳои сертификатсия ва воситаҳои сертификатсияшудаи ҳифзи иттилоот;

– баррасии шикоятҳо оид ба масъалаҳои сертификатсия;

– ташкили наشري давравии маълумотҳо оид ба системаи сертификатсия, талабот ва қоидаҳои он, бо нишон додани феҳристи воситаҳои ҳифзи иттилоот, ки бо параметрҳои сертификатсияшавандаи онҳо бояд сертификатсия қарда шаванд, феҳристи мақомот оид ба сертификатсияи намудҳои муайяни воситаҳои ҳифзи иттилоот, феҳристи марказҳои (лабораторияҳои) озмоишӣ, феҳристи ҳуҷатҳои меъёрӣ ба мутобикати талаботҳое, ки аз рӯи онҳо сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот гузаронида мешавад ва ҳуҷатҳои методӣ оид ба гузаронидани озмоишҳои сертификатсионӣ;

– мутобик қардани фаъолияти мақомоти сертификатсия ва мақомоти озмоишӣ (лабораторияҳо), ки ба системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот дохиланд.

Системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот бо талаботи беҳатарии иттилоот аттестатсияи объектҳои иттилоотониро бо талаботи беҳатарии иттилоот низ дарбар мегирад ва бояд бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайди давлатӣ гирифта шаванд.

Тафсир. Бояд қайд намуд, ки мақомоти давлатӣ оид ба сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот ҳамчун мақоми ваколатдор, мутобикӣ Низомномаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти иттилоотӣ, аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ, тартиби бақайдгирии давлатии онҳо, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри 2004, № 404, тасдиқ шудааст, ин Саридораи ҳифзи сирри давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот ҳамчун ҷамоаи фаъолият оид ба додани иҷозат ва ташкили сертификатсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъул мебошад. Мақоми ваколатдор дар фаъолияти худ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои яқҷояи Маҷлиси милли ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Маҷлиси

милли ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фармонҳо ва амрҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарор ва фармоишҳои Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии Саридораи ҳифзи сирри давлатии назди Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, тавсияҳои Тоҷикстандарт, низомномаҳо ва дастурамалҳои қабулнамудаи Комиссияи давлатии мавҷҳои радио ва Низомномаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти иттилоотӣ, аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ, тартиби бақайдгирии давлатии онҳоро ба роҳбарӣ мегирад. Мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот мутобики ваколати худ бо Агентии стандартизатсия, метрология, сертификатсия ва инспексияи савдои назди Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мақомоти байналмилалӣ сертификатсия, инчунин оид ба ин масъалаҳо дар қори созмонҳои байналмилалӣ иштирок менамояд.

Мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот дар доираи фаъолияти худ дорои вазифаҳои зерин мебошад:

- назорати давлатӣ, назорати инспексионӣ барои риояи қоидаҳои сертификатсияи ҳатмӣ ва воситаҳои сертификатсияшудаи ҳифзи иттилоот;

- назорати давлатӣ аз ҷониби дархосткунандагон, марказҳои (лабораторияҳои) озмоишӣ, мақомот оид ба сертификатсияи риоя намудани қоидаҳои сертификатсияи ҳатмӣ ва воситаҳои сертификатсияшудаи ҳифз. Муайян кардани ҳаҷм, муҳтаво ва тартиби назорати давлатии ҳуҷжатҳои меъёрию методӣ, ки дар системаи сертификатсия аз ҷониби мақоми ваколатдор тасдиқ шудааст;

- назорати инспексионии воситаҳои сертификатсияшудаи ҳифзи иттилоот ва фаъолияти марказҳои (лабораторияҳои) озмоишӣ, ки озмоишҳои сертификатсиониро гузаронидаанд;

- муқаррар намудани қоидаҳои умумии назорати инспексионии воситаҳои сертификатсияшудаи ҳифзи иттилоот дар ҳуҷжатҳои меъёрӣ ва методии системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти иттилоот;

- муайян намудани давра ва ҳаҷми озмоишҳо дар доираи назорати инспексионии во-

ситаҳои сертификатсияшудаи ҳифзи иттилоотро дар марказҳои (лабораторияҳои) озмоишӣ муайян мекунад;

- қатъ ё бекор намудани амали сертификат ва аттестати аккредитатсия аз рӯи натиҷаи назорат. Қарор дар бораи бекор намудани амали сертификат танҳо дар он ҳолат қабул карда мешавад, ки агар дар натиҷаи чораҳои андешидашудаи бетаъхир мутобикати воситаҳои ҳифзи иттилоот ба талаботи муқарраргардида барқарор карда нашавад.

Қисми 1 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ менамояд, ки воситаҳои ҳифзи иттилоот бояд сертификати мақомоти давлатии ваколатдори Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро дошта бошанд. Бояд қайд намуд, ки яке аз талаботҳои муҳими ҳифзи иттилоот, ин доштани сертификат мебошад, ки аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ дода мешавад. Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи баҳодихии мутобикат» [3] мафҳуми Сертификатсия дода шудааст. Тибқи талаботи моддаи 1 қонуни мазкур Сертификатсия, ин шакли тасдиқи мутобикат ба талаботи регламентҳои техникӣ ва ҳуҷжатҳои соҳаи стандартонӣ, ки аз тарафи мақомоти аккредитатсияшуда оид ба сертификатсия амалӣ мегардад, фаҳмида мешавад. Аз мазмуни мафҳуми овардашуда бармеояд, ки сертификат барои таъмини сифати дахлдори истифодабарии воситаҳои ҳифзи иттилоот равона шудааст. Мақсади асосии он тасдиқ намудани мутобикати объектҳои баҳодихии мутобикат ба талаботи регламентҳои техникӣ ва ҳуҷжатҳои соҳаи стандартонӣ, мусоидат намудан ба истеъмолкунандагон дар интиҳоби дурусти маҳсулот, кор ва хизматрасонӣ мебошад. Гузаронидани таҳлили воситаҳои ҳифзи иттилоот ва додани сертификат аз ҷониби мақоми ваколатдор тартиби муайяни ҳудро дорад. Натиҷаҳои мусбӣи ҳолати таҳлиلى барои аз ҷониби мақоми ваколатдор қабул намудани қарор дар хусуси додани сертификати мутобикат ба воситаи техникии коркарди иттилоот ва ҳифзи техникии он ё тамдиди муҳлати амали сертификат оид ба натиҷаҳои назорати инспексионӣ шартӣ зарурӣ ба шумор меравад.

Инчунин, Сертификати мутобикат, ки аз ҷониби мақоми ваколатдор дода шудааст, ба мақомоти гумрукӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷоя бо эълонияи бори гумруки пешниҳодгардида, барои гирифтани иҷозати ба қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намудани

воситаҳои ҳифзи иттилооти ҳатман сертификатсияшаванда, пешниҳод карда мешаванд.

Қисми 2 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ менамояд, ки дар рафти сертификатсияи воситаҳои ҳифз санчиши (а ттестатсияи) онҳо низ гузаронида мешавад. Мавриди зикр аст, ки гузаронидани санчиш дар рафти сертификатсияи воситаҳои ҳифз яке аз талаботҳои гирифтани сертификат мебошад. Чунин санчиш дар доираи талаботҳои пешбинишудаи қонунгузорӣ, низомнома ва тартибу қоидаҳои пешбинигардида аз тарафи мақоми ваколатдор анҷом дода мешавад. Яъне, санчиши воситаҳои ҳифзи иттилоот аз тарафи марказҳои (лабораторияҳои) озмоишии аккредитатсияшуда дар заминаи моддию техникии онҳо ё бо мувофиқаи мақоми ваколатдор дар заминаи дархосткунанда гузаронида мешавад. Дар ин асос молики иттилоот ҳуқуқ дорад ба мақомоти сертификатсия бо дархост оид ба гузаронидани санчиши воситаҳои ҳифз ва гирифтани ҳулосаҳои дахлдор мурочиат намояд. Методикаи гузаронидан ва намунаҳои варақаҳои аттестатсияи объектҳои иттилоотро Сардори Саридораи ҳифзи сирри давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ менамояд. Барои салоҳиятнокии ҳифозати техникии иттилоот шиносномаи техникии аттестатсияи объекти иттилоотонӣ мавриди бақайдгирии давлатӣ қарор мегирад. Аттестатсияи объекти иттилоотонӣ ва бақайдгирии давлатии онҳоро мақоми ваколатдор дар асоси шартнома анҷом медиҳад.

Қисми 5 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ менамояд, ки мақоми давлатие, ки сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро ба ҷо меорад, иҷрои якчанд вазифаҳоро таъмин намояд. Ба монанди; ташкилу кор ва мутобиқ кардани системаҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот ба талаботи бехатарии иттилоот, муайян намудани феҳристи воситаҳои ҳифз, ки бояд ҳатман сертификатсия карда шаванд, муқаррар намудани қоидаҳои ваколатдоршавӣ барои гузаронидани корҳо оид ба сертификатсия, таҳия ва тасдиқи ҳуҷатҳои меъёрӣ ва методӣ, тартиб додани рӯйхати давлатии иштирокчиён ва объектҳои сертификатсия, ба ҷо овардани назорати давлатӣ барои риоя намудани қоидаҳои сертификатсия, баррасии шикоятҳо, мутобиқ кардани фаъолияти мақомоти сертификатсия ва мақомоти озмоишӣ, ки ба системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот дохиланд.

Қисми 6 моддаи тафсиршаванда системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро муқаррар намудааст, ки тибқи он системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот бо талаботи бехатарии иттилоот аттестатсияи объектҳои иттилоотониро бо талаботи бехатарии иттилоот низ дарбар мегирад ва бояд бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайди давлатӣ гирифта шаванд. Аз мазмуни меъёри тафсиршаванда бармеояд, ки системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти иттилоотӣ аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ, сертификатсияи ҳама гуна воситаҳои техникаӣ ва воқеӣ ва техникаи маишии дар биноҳо ва шабақаҳои инженерӣ ҷойгиршударо, ки аз назди воситаҳои техникаи коркарди иттилоот мегузаранд, дарбар мегирад.

Моддаи 16. Сертикатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот

Таҳти мафҳуми объектҳои иттилоотонӣ, ки бо талаботи бехатарии иттилоот аттестатсия мешаванд, системаҳои автоматии (АС) сатҳҳои гуногун ва таъинотҳо, системаҳои алоқа, тасвир ва нусхабардории ҳуҷатҳо дар якҷоягӣ бо биноҳое, ки дар онҳо гузошта шудаанд, иттилооти барои коркард ва додан пешбинишудае, ки бояд ҳифз карда шаванд, инчунин ҳуди биноҳо, ки барои бурдани гуфтугӯҳои махфӣ пешбинӣ гардидаанд, фаҳмида мешавад.

Мавриди сертификатсияи ҳатмӣ воситаҳо, аз ҷумла истехсоли хоричӣ, ки барои ҳифзи иттилоот таъин шудаанд ва сирри давлатиро ташкил менамоянд, инчунин дигар иттилоот бо махдудияти дастрасӣ, инчунин воситаҳое, ки дар идораи объектҳои аз ҷиҳати экологӣ хатарнок истифода мешаванд, қарор мегиранд. Феҳристи воситаҳои ҳифзи иттилоот, ки бояд ҳатман сертификатсия карда шаванд, аз тарафи мақомоти давлатие, ки фаъолияти системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро мутобиқ менамояд, кор карда баромада ва тасдиқ карда мешавад. Дар ҳолатҳои боқимонда сертификатсия хусусияти ихтиёрӣ (сертикатсияи ихтиёрӣ) дорад ва бо ташаббуси таҳиягар, тайёркунада ё истифодабарандаи воситаҳои ҳифзи иттилоот ба ҷо оварда мешавад.

Озмоиши воситаҳои ҳифзи иттилоот аз тарафи марказҳои (лабораторияҳои) озмоишии ваколатдор дар базаи моддию техникии онҳо

ё бо мувофиқа бо мақоми давлатие, ки системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро мутобиқ мекунад, дар базаи аризадиҳанда гузаронида мешавад.

Асоси гузаронидани корҳо оид ба сертификатсияи шартномаи байни иштирокчиёни сертификатсия мебошад.

Хароҷоти гузаронидани сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот ба арзиши аслии он дохил карда мешавад.

Қарори боздоштан ё бекор кардани амали сертификат ва шаҳодатномаи ваколатдориро мақоми давлатие, ки фаъолияти системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро мутобиқ менамояд, қабул мекунад.

Мақомоте, ки фаъолиятро оид ба сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот ба амал мебароранд ва марказҳои (лабораторияҳои) озмоишӣ барои иҷрои вазифаҳои ба зиммаи шон гузошташуда, таъмини нигоҳдории сирри давлатӣ, дигар маълумотҳои махфӣ, инчунин барои риояи ҳуқуқҳои муаллифии аризадиҳандагон ҳангоми озмоиши воситаҳои ҳифзи иттилооти онҳо ҷавобгар мебошанд.

Дар бораи амалҳои гайриқонунии мақомоти сертификатсия мумкин аст ба тариқи судӣ шикоят карда шавад.

Тафсир. Моддаи тафсиршаванда сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд. Дар моддаи 1 қонуни тафсиршаванда мафҳуми сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот пешбинӣ гардидааст, ки тибқи он, ин раванди муқаррар намудани мутобиқати воситаҳои истифодашавандаи ҳифзи иттилоот ба талаботи стандартҳои давлатӣ ё ҳуҷҷатҳои дигари меъёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ҳифзи иттилоот мебошад. Бояд қайд намуд, ки асосҳои ҳуқуқи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро дар баробари қонунгузори дар боло номбурда, инчунин бо тартиби пешбинишудаи Низомномаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти иттилоотӣ, аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ, тартиби бақайдгирии давлатии онҳо, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри 2004, № 404, тасдиқ шудааст, амалӣ гардонида мешавад. Мувофиқи Низомномаи мазкур сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти иттилоотӣ, ин фаъолият оид ба тасдиқи тавсияҳои воситаҳои ҳифзи иттилоот ба талаботи стандартҳои давлатӣ ё дигар ҳуҷҷатҳои

меъёрӣ оид ба ҳифзи иттилоот, ки аз ҷониби мақоми ваколатдор мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи баҳодиҳии мутобиқат» тасдиқгардида мебошад ва он самтҳои асосии фаъолияти иштирокчиёни сертификатсия, сохтор, функсия, ҳуқуқ, уҳдадорӣ ва масъулияти онҳоро дар ин соҳа муайян месозад.

Қисми 1 моддаи тафсиршаванда мафҳуми объектҳои иттилоотониро пешбинӣ намудааст, ки тибқи он объектҳои иттилоотонӣ, ки бо талаботи бехатарии иттилоот аттестатсия мешаванд, системаҳои автоматии (АС) сатҳҳои гуногун ва таъинотҳо, системаҳои алоқа, тасвир ва нусхабардории ҳуҷҷатҳо дар якҷоягӣ бо биноҳе, ки дар онҳо гузошта шудаанд, иттилооти барои коркард ва додан пешбинишудае, ки бояд ҳифз карда шаванд, инчунин ҳуди биноҳо, ки барои бурдани гуфтугӯҳои махфӣ пешбинӣ гардидаанд, фаҳмида мешавад. Аз мафҳуми меъёри тафсиршаванда бармеояд, ки намудҳои гуногуни объектҳои ҳифзи иттилоот мавҷуд аст, ки бо талаботи бехатарии иттилоот аттестатсия мешаванд ва бояд ҳифз карда шаванд. Тазаккур бояд дод, ки объектҳои номбурда тибқи талаботу қоидаҳои муқарраргардида аз ҷониби мақоми ваколатдор аз аттестатсия мегузаранд. Методикаи гузаронидан ва намунаҳои варақаҳои аттестатсияи объектҳои иттилоотро Сардори Саридораи ҳифзи сирри давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ менамояд. Барои салоҳиятнокии ҳифзоти техникаи иттилоот шиносномаи техникаи аттестатсияи объекти иттилоотонӣ мавриди бақайдгирии давлатӣ қарор мегирад. Аттестатсияи объекти иттилоотонӣ ва бақайдгирии давлатии онҳоро Мақоми ваколатдор дар асоси шартнома анҷом медиҳад. Дар баробари ин талабот оид ба объектҳои нави тарҳрезивандаро низ мақоми ваколатдор пешбинӣ намудааст. Чунончӣ, объектҳои нав тарҳрезивандаи иттилоотонӣ бояд Супориши техниро барои лоиҳакашӣ дар бахши ҳифзи техникаи иттилоот гиранд. Пас аз баитмомрасии корҳои лоиҳавӣ Мақоми ваколатдор экспертизаи ҳуҷҷатҳои таҳияшудаи лоиҳавӣ ва ҳангоми амалисозии (сохтмон, васл ва танзиму бақорандозии) он бошад, назорати муаллифиро анҷом медиҳад.

Қисми 2 моддаи тафсиршаванда мавриди сертификатсияи ҳатмӣ воситаҳо, аз ҷумла истехсоли хориҷӣ, ки барои ҳифзи иттилоот таъин шудаанд ва сирри давлатиро ташкил

менамоянд, дигар иттилоот бо маҳдудияти дастрасӣ, воситаҳое, ки дар идораи объектҳои аз ҷиҳати экологӣ хатарнок истифодашаванда, Феҳристи воситаҳои ҳифзи иттилоот, ки бояд ҳатман сертификатсия карда шаванд, сертификатсияи хусусияти ихтиёридошта, ки бо ташаббуси таҳиягар, тайёркунанда ё истифодабарандаи воситаҳои ҳифзи иттилоот ба ҷо оварда мешавад, пешбинӣ менамояд. Аз мазмунӣ меъёри тафсиршаванда бармеояд, ки қонунгузор як қатор воситаҳои ҳифзи иттилоотро пешбинӣ намудааст, ки мавриди сертификатсияи ҳатмӣ қарор дода мешавад. Ҳамзамон, махсус қайд менамояд, ки воситаҳои ҳифзи иттилооти истеҳсоли хориҷӣ, ки барои ҳифзи иттилоот таъин шудаанд ва сирри давлатиро ташкил менамоянд, мавриди сертификатсияи ҳатмӣ қарор дода мешаванд. Бояд қайд намуд, ки Номгӯи воситаҳои ҳифзи иттилоот, ки бояд ҳатман сертификатсия карда шаванд, аз ҷониби Сардори Саридораи ҳифзи сирри давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ аз 19 сентябри соли 2012, №65 тасдиқ гардидааст. Тибқи номгӯи мазкур намудҳои зиёди воситаҳои ҳифзи иттилоот пешбинӣ гардидаанд, ки ба гурӯҳҳои зерин дохил мешаванд, аз қабилӣ: воситаҳои техникии ҳифзи иттилооти тариқи каналҳои техникӣ ихроҷшаванда, ба шумули воситаҳои назорати самаранокии тадбирҳои андешидашудаи ҳифзи иттилоот, воситаҳои техникии асосӣ ва ёрирасон ва системаҳои дар ҳолати ҳифзшуда таҳия гардида: восита ва системаҳои техникии дар ҳолати ҳифзшуда сохташуда, воситаҳои ҳифзи иттилоот (техникӣ, барномавӣ, барномавию техникӣ) аз дастрасии беиҷозат ба иттилоот, монетакунии дастрасӣ ва вайронкунии томияти он, маҷмӯаҳои ҳифзи иттилоот, ки аз дастрасии беиҷозат ба иттилоот тавассути системаи автоматикунонӣ коркард мешаванд, системаи баҳодиҳии ҳифозатнокӣ аз ихроҷ тариқи каналҳои техникӣ, восита ва асбобҳои пайдокунандаи ихроҷи иттилоот, воситаҳои таҳлили вазъияти радиоҳо ва дигар воситаҳое, ки пешбинӣ гардидаанд.

Қисми 3 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ менамояд, ки озмоиши воситаҳои ҳифзи иттилоот аз тарафи марказҳои (лабораторияҳои) озмоишии ваколатдор дар базаи моддию техникии онҳо ё бо мувофиқа бо мақоми давлатие, ки системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро мутобиқ мекунад, дар ба-

заи аризадиҳанда гузаронида мешавад. Аз мазмунӣ меъёри тафсиршаванда бармеояд, ки озмоиши воситаҳои ҳифзи иттилоот аз тарафи марказҳои (лабораторияҳои) озмоишӣ, ки аз ҷониби мақоми давлатӣ ваколатдор гардидаанд, гузаронида мешавад. Бояд қайд намуд, ки чунин маркази озмоишӣ, ки барои гузаронидани воситаҳои ҳифзи иттилоот вазифадор гардидааст, ин Корхонаи воҳиди давлатии «Маркази ҳифзи техникии иттилоот, сертафикатсия ва экспертиза» мебошад, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2.08.2010, № 393 тасдиқ гардидааст. Марказ ҳамчун мақоми ваколатдор барои гузаронидани сертифткатсияи ё барои тамдиди муҳлати сертификати маҳсулот (хизматрасонӣ) дархост қабул менамояд, дар бораи гузаронидани сертификатсияи маҳсулот (хизматрасонӣ) қарор қабул мекунад, шакли варақаи «Қарор»-ро мақоми ваколатдор тасдиқ менамояд, ҷамъоварии намунаҳои маҳсулотро барои гузаронидани озмоиш анҷом медиҳад, нақшаи сертификатсияи маҳсулотро (хизматрасониро) муайян менамояд, сертификатсияи мутобиқат, аттестат ё гувоҳнома ба расмӣ мебарорад, ба қайди давлатӣ мегирад ва медиҳад ё рад мекунад, шакли сертификати мутобиқат, аттестат ва гувоҳнома мақоми ваколатдор тасдиқ мекунад, оид ба маҳсулоти (хизматрасонии) сертификатсияшуда назорати инспексиониро анҷом медиҳад, оид ба масъалаҳои сертификатсия, аттестатсия ё муоина машварат мегузаронад.

Аккредитатсияи марказҳо ва лабораторияҳои озмоишӣ барои ҳуқуқи пешбурди корҳо оид ба сертификатсия ё аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ дар ҳолатҳои махсус бо иҷозати Сардори Саридораи ҳифзи сирри давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон якҷоя бо Тоҷикстандарт анҷом дода мешавад.

Бояд қайд намуд, ки яке аз асосҳо барои гузаронидани кор оид ба сертифткатсия, ин шартнома байни иштирокчиёни сертификатсия мебошад. Бо мақсади гузаронидани корҳо оид ба сертификатсия шахси дархосткунанда ҳуқуқ дорад ба мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба гузаронидани сертификатсия бо дархост муроҷиат намояд. Баъди қабул намудан ва ба қайд гирифтани аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба гузаронидани сертификатсия бо шахси дархосткунанда оид ба гузаронидани сертификатсияи молу маҳсулот шартнома баста мешавад. Дар шартномаи мазкур тамоми

шартҳо доир ба гузаронидани кор оид ба сертификатсия дар доираи талаботҳои меъёрҳои муқарраргардида, аз ҷумла, андозаи музди меҳнат барои баргузори он муқаррар карда мешавад. Дар баробари ин барои гузаронидани чорабиниҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот маблағҳои пешбинигардида аз ҷониби дархосткунанда ҳароҷот карда мешавад. Чунин маблағҳо аз ҷониби дархосткунанда барои гузаронидани сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот харҷ гардида, ба арзиши аслии он дохил карда мешаванд.

Қисми 6 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ менамояд, ки қарори боздоштан ё бекор кардани амали сертификат ва шаҳодатномаи ваколатдориро мақоми давлатие, ки фаъолияти системаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоотро мутобик менамояд, қабул мекунад. Бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қарори боздоштан ё бекор кардани амали сертификат ва шаҳодатномаи ваколатдориро Саридораи ҳифзи сирри давлатии назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун мақоми ваколатдор бо тартиби пешбининамудаи қонунгузорӣ ва Низомномаи сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот тибқи талаботи амнияти иттилоотӣ, аттестатсияи объектҳои иттилоотонӣ, тартиби бақайдгирии давлатии онҳо, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 октябри 2004, №404 тасдиқ шудааст, амалӣ менамояд. Мутобиқи меъёрҳои муқарраргардида аз ҷониби мақоми ваколатдор қарор дар бораи бекор намудани амали сертификат танҳо дар он ҳолате қабул карда мешавад, ки агар дар натиҷаи чораҳои андешидашудаи бетаъхир мутобикати воситаҳои ҳифзи иттилоот ба талаботи муқарраргардида барқарор карда нашавад. Ҳамзамон, аз рӯи натиҷаи назорат мақоми ваколатдор метавонад, қарор оид ба қатъ ё бекор намудани амали сертификат ва аттестати аккредитатсияро қабул намояд. Дар баробари ин якҷанд омил ва сабабҳои ҳастанд, ки боиси қабули чунин қарор мегарданд, аз ҷумла: тағйирҳои ҳуҷҷатҳои меъёрию методиҳои ҳифзи иттилоот дар баҳши талабот нисбат ба воситаҳои ҳифзи иттилоот, методҳои озмоиш ва назорат; тағйирҳои технологияи таҳия, сохт (таркиб), маҷмӯи воситаҳои ҳифзи иттилоот ва системаи назорати сифати онҳо; иҷро накардани талаботи технологияи таҳия, назорат ва озмоиши воситаҳои ҳифзи иттилоот; номутобикати воситаҳои сертификатсияшудаи ҳифзи иттилоот ба шароити техникӣ ё формулярии дар қараёни назорати давлатӣ ё инспексионӣ ошкоршуда; радкунии дархостку-

нанда барои иҷозати даромадани (қабули) шахсони мақоми ваколатдор чиҳати анҷом додани назорати давлатӣ, назорати инспексионӣ чиҳати риояи қоидаҳои сертификатсия ва назорати воситаҳои сертификатсияшудаи ҳифзи иттилоот ва ғайраҳо. Иттилоот оид ба қатъ ё бекор намудани амали сертификат ва аттестати аккредитатсия аз ҷониби мақоми ваколатдор ба маълумоти таҳиякунандагон, истифодабарандагони воситаҳои ҳифзи иттилоот, мақомоти сертификатсия ва марказҳои озмоишӣ расонида мешавад.

Қисми 7 моддаи тафсиршаванда бошад, мақомоте, ки фаъолиятро оид ба сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот ба амал мебароранд ва марказҳои (лабораторияҳои) озмоишӣ барои иҷрои вазифаҳои ба зиммашон гузошташуда, таъмини нигоҳдории сирри давлатӣ, дигар маълумотҳои махфӣ, инчунин барои риояи ҳуқуқҳои муаллифии аризадиҳандагон ҳангоми озмоиши воситаҳои ҳифзи иттилоот ҷавобгар мебошанд, пешбинӣ менамояд. Бояд қайд намуд, ки яке аз муҳимиятҳои фаъолияти мақоми ваколатдори сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот, ин таъмини нигоҳдории сирри давлатӣ ва дигар маълумотҳои махфӣ мебошад. Дар баробари ин мақоми ваколатдор ҳангоми амалӣ намудани фаъолияти худ барои риояи накардани талабот ва қоидаҳои пешбининамудаи қонунгузорӣ, оид ба гузаронидани озмоиши воситаҳои ҳифзи иттилоотӣ масъулият дорад. Яъне, мақоми ваколатдори давлатии сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот барои иҷрои чунин фаъолият масъулият дорад: пеш аз ҳама барои риояи қоида ва расмиёти дар системаи сертификатсияи воситаҳои техникаи ҳифзи иттилоот ва объектҳои иттилоот муқарраргардида; дурустии барасмиятдорӣ ва бақайдгирии ҳуҷҷатҳо оид ба натиҷаҳои сертификатсия; ҳолат, татбиқ ва нигоҳдории ҳуҷҷатҳои меъёрӣ; мутобикати таҳассусии кормандони штатии мақомоти сертификатсия вобаста ба талаботи нисбати онҳо пешниҳодшуда; дурустии муносибат чиҳати ҷалби мутахассисон барои сертификатсияи маҳсулот ва хизматрасонӣ; махфӣ нигоҳ доштани иттилоот оид ба ҳамаи масъалаҳои сертификатсияи маҳсулот ва хизматрасонӣ; саҳеҳӣ ва дурустии арзёбӣ ҳангоми сертификатсияи маҳсулот ва хизматрасонӣ, самарабахшии назорати минбаъдаи инспексионии маҳсулот ва хизматрасонии сертификатсияшуда ва ҳолати истеҳсолот; вайрон кардани қоидаҳои сертификатсия; дар муҳлати як моҳ апеллятсияро оид ба сертификатсияи ба фаъолияти марказҳои (лабо-

раторияҳои) озмоишӣ ё мақомоти сертификатсия вобастабуда бо ҷалби тарафҳои манфиатдор ва коршиносони мустақил баррасӣ намуда, ба таври хаттӣ шахси апеллятсия пешниҳодкардaro огоҳ намояд.

Қисми 8 моддаи тафсиршаванда пешбинӣ менамояд, ки дар бораи амалҳои ғайриқонунии мақомоти сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот мумкин аст ба тариқи судӣ шикоят карда шавад. Муқаррароти меъёри мазкур баҳри ҳифзи судии ҳуқуқҳои субъекти муносибатҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот равона карда шудааст. Муқаррар намудани меъёри махсусгардонидашуда баҳри ҳифзи судии ҳуқуқҳои субъекти муносибатҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот аз он

шаҳодат медиҳад, ки онҳо ба сифати субъекте баромад менамоянд, ки ҳуқуқ ба ҳимояи дахлдор ва махсуси қонунгузорӣ доранд. Ҳуқуқи муҷриат намудан ба мақомоти судӣ барои ҳифзи ҳуқуқҳои субъекти муносибатҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот дар замони ҳозира хеле ҳам муҳим мебошад, чунки дар ин муносибатҳо шахсони ҳуқуқӣ ва воқеии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва шаҳрвандони хориҷа низ иштирок менамоянд. Бо ин мақсад субъектҳои муносибатҳои сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот оид ба амалҳои ғайриқонунии мақомоти сертификатсияи воситаҳои ҳифзи иттилоот метавонанд ба тариқи судӣ шикоят намоянд. Дар ин сурат ҳалли баҳсҳои мазкур аз ҷониби суд мавриди баррасӣ қарор дода мешавад.

БОБИ IV. ҲАҶОЛИЯТИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ ДАР СОҲАИ ҲИФЗИ ИТТИЛОӢТ

Моддаи 17. Ҳамкорӣ доир ба масъалаҳои ҳифзи иттилоот

Бо мақсади таъмини ҳамкориҳои байнидавлатӣ, мақомоти давлатии аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ваколатдоршуда кори худро оиди ҳифзи иттилоот бо мақомоти ҳифзи иттилооти дигар давлатҳо тибқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки онҳоро Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст, ҳамоҳанг месозанд.

Тафсир. Моддаи тафсиршаванда ҳамкорихоро доир ба масъалаҳои ҳифзи иттилоот пешбинӣ менамояд. Ҳамкорихо дар соҳаи ҳифзи иттилоот бо дигар давлатҳо ба монанди дигар ҳамкорихои байнидавлатӣ, ки дорои манфиати муштарак мебошанд дар асоси санадҳои ҳуқуқӣ эътирофнамудаи байни давлатҳо амалӣ карда мешавад. Аммо чунин ҳамкорихоро метавон гуфт, ки аз дигар намудҳои ҳамкорихои байнидавлатӣ, ки дорои манфиати муштарак мебошанд, бо баъзе муҳимиятҳои худ фарқ менамоянд. Зеро, чунин ҳамкорихо доир ба масъалаҳои ҳифзи иттилоот аз ҷониби давлатҳо дар соҳаҳои гуногуни иттилоот анҷом дода мешавад. Мақсади амалӣ намудани ҳамкорихо доир ба ҳифзи

иттилоот ин пешгирӣ намудан аз ҳаргуна ҳуқуқвайронкунӣ дар сатҳи зарурӣ, ҳифзи манфиатҳои иттилоотии давлат, ҳифзи амнияти иттилоотии давлат аз ҳамаҳои иттилоотӣ, таҳдидҳо ва таъмин намудани фазои иттилоотӣ, инчунин ба хотири таъмин намудани ҳуқуқи манфиатҳои тарафҳо мебошад. Бояд қайд намуд, ки дар асоси талаботи моддаи мазкур бо мақсади таъмини ҳамкориҳои байнидавлатӣ, мақомоти давлатии аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ваколатдоршуда кори худро оид ба ҳифзи иттилоот бо мақомоти ҳифзи иттилооти дигар давлатҳо тибқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки онҳоро Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст, ҳамоҳанг месозанд. Аз ин рӯ чунин ҳамкорихо дар ҷумҳурӣ дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи шартномаҳои байналмиллалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон», шартномаҳои дучониба ва бисёрҷониба, созишнома ва дигар санадҳои ҳуқуқӣ эътирофнамудаи байни давлатҳо амалӣ карда мешавад (масалан, Созишнома доир ба таъмини ҳифзи иттилооти махфӣ дар доираи Созмони аҳдномаи амнияти дастҷамъӣ аз 18 июни соли 2014) [2].

БОБИ V. МУҚАРРАРОТИ ХОТИМАВӢ

Моддаи 18. Ҷавобгарӣ барои вайрон кардани Қонуни мазкур

Барои вайрон намудани талаботи Қонуни мазкур ҷавобгарӣ мувофиқи қонунгузори

Ҷумҳурии Тоҷикистон сурат мегирад. Товони зарари расонидашуда дар ҳаҷми пуррааш бо роҳи ихтиёрӣ ё бо тартиби судӣ пардохта мешавад.

Тафсир. Моддаи тафсиршаванда ҷавобгариро барои вайрон кардани талаботҳои қонуни мазкур пешбинӣ намудааст. Яъне, барои риоя накардани ҳифзи иттилоот ва таъсири манфӣ расонидан ба субъектҳо (шахсони воқеӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва давлат) тавассути паҳн кардани иттилоот, онҳо ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд. Ҳамзамон, ҳангоми вайрон намудани талаботи қонуни мазкур, ки дар натиҷаи он ба субъектҳо зарар расонида мешавад, товони зарари расонидашуда дар ҳаҷми пуррааш бо роҳи ихтиёрӣ ё бо тартиби судӣ пардохта мешавад. Бояд зикр кард, ки шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки меъёрҳои қонуни мазкурро риоя намеkunанд, аз қабилӣ риоя накардани талаботҳои қонунгузорӣ оид ба ҳифзи иттилоот, воситаҳои ҳифзи иттилоот, таъмини техникаҳои системаҳои иттилоотӣ, таъмини барномавии системаҳои иттилоотӣ, бехатарии иттилоот, хориҷшавии иттилоот, дастрасшавии беиҷозат, фошкунӣ иттилооти ҳифзшаванда, тағйирдиҳии иттилоот, аз нав сохтани иттилоот, ғалат маънидодкунӣ ва сохтакорӣ иттилоот, нобудсозӣ иттилоот ва монанди инҳо ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

Бояд гуфт, ки барои вайрон кардани талаботи моддаи тафсиршаванда қонунгузорӣ намудҳои гуногуни ҷавобгариро пешбинӣ намудааст, аз ҷумла: ҷавобгарии граждани (мадани), ҷавобгарии интизомӣ, ҷавобгарии маъмурӣ ва ҷавобгарии ҷиноятӣ.

Ҷавобгарии граждани асосан барои барқарор намудани зарари моддӣ ва маънавии расонидашуда равона карда мешавад. Дар муносибатҳои иттилоотӣ ҳолатҳои мешаванд, ки зарари моддӣ расонида мешавад. Масалан, сервер, компютер ё дигар ҳомили моддие, ки дар он иттилоот маҳфуз буд, вайрон карда мешавад. Дар чунин ҳолатҳо натавонанд арзиши моддӣ объекте, ки дар он иттилоот маҳфуз буд, инчунин арзиши иттилооти дар он маҳфуз буда низ арзёбӣ карда шуда, бояд ҷуброн карда шавад.

Ҳамзамон, дар муносибатҳои иттилоотӣ бештар расонидани зарари маънавӣ ба назар мерасад. Бинобар ин тибқи моддаи 171 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон агар ба шахрванд дар натиҷаи амалҳои вайронкунандаи ҳуқуқи шахсии ғайримоддӣ ӯ ё ба неъматҳои дигари ғайримоддӣ шахрванд таҳдидкунанда зиёни маънавӣ (азобу шиканҷаи ҷисмонӣ ё рӯҳӣ) расонида шуда бошад, инчунин дар ҳолатҳои дигари пешбинишудаи

қонун суд метавонад шахси ҳуқуқвайронкардари вазифадор созад, ки ин зиёро ҷуброн намояд. Ҳангоми муайян намудани андозаи ҷуброни зиёни маънавӣ суд дараҷаи гуноҳи шахси вайронкардаи ҳуқуқ ва ҳолатҳои дигари қобили таваҷҷуҳро ба назар мегирад. Суд ҳамчунин бояд дараҷаи азобу шиканҷаи ҷисмонӣ ва рӯҳии марбут ба хусусиятҳои инфиродии шахси ҷабрдида ба назар гирад.

Ҳамзамон, тибқи моддаи 174 Кодекси граждани Ҷумҳурии Тоҷикистон агар шахси паҳнкардаи маълумоте, ки шаъну шараф ё эътибори қонунӣ шахрвандро паст мезанад, дурустӣ чунин маълумотро ба исбот нарасонад, шахрванд ҳақ дорад аз тариқи суд радди ҷаи чунин маълумотро талаб кунад.

Ҷавобгарии маъмурӣ як намуди ҷавобгари ҳуқуқӣ буда, барои содир намудани ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ нисбати шахси воқеӣ, соҳибқори инфиродӣ, шахсони мансабдор ва ҳуқуқӣ аз ҷониби судя, мақомоти ваколатдори давлатӣ (шахси мансабдор) татбиқ карда мешавад. Ҳамзамон, қайд намудан бамаврид аст, ки дар моддаи 507 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон [4] барои риоя накардани қоидаҳои ҳифзи техникаҳои иттилоот ҷавобгарӣ муқаррар шудааст, ки мувофиқи он барои бе сертификати дахлдори мақомоти ваколатдори истифода бурдани воситаҳои техникаҳои аз хориҷа воридшудаи ҳифзи иттилоот; таҳвил (фурӯхтан) ва истифода бурдани воситаҳои техникаҳои ҳифзи иттилоот, ки ба талаботи стандартӣ ҷавобгӯ намебошанд, ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз дах то понздаҳ ва ба шахсони мансабдор ба андозаи аз сӣ то чил нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Ҳамзамон, барои тавассути интиқоли байналмилалӣ почта фиристодан ва ба қабулкунандагон додани воситаҳои техникаҳои коркарди иттилоот ва воситаҳои ҳифзи техникаҳои иттилоот, инчунин истифодаи онҳо бе сертификатсия, ки бо тартиби муқарраршуда аз тарафи мақомоти ваколатдори ҳифзи сирри давлатӣ амалӣ гардонда мешаванд, муқаррар намудани далели истифодаи воситаҳои техникаҳои барномавӣ барои беиҷозат дастрас намудан, ба андозаи аз панҷоҳ то сад нишондиҳанда барои ҳисобҳо бо мусодирази ашъи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ ҷарима таъйин карда мешавад.

Инчунин, барои тайёр кардан, нигоҳ доштан, воридот, ҳамлу нақл ва паҳн кардани

маҳсулоти мамнӯи воситаҳои ахбори омма, дигар маҳсулоти чопии манъшуда дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 374), беиҷозат истифода намудани басомад (каналҳо) ё риоя накардани қоидаҳои истифодаи алоқаи радиой (моддаи 366) ва дигар ҳолатҳои содиршавии ҳуқуқвайронкунии маъмурии марбут ба соҳаи иттилоот ҷавобгариҳои маъмурии пешбинӣ шудааст.

Ҷавобгариҳои интизомӣ дар доираи муносибатҳои меҳнатӣ ҳангоми расонидани зарар ба объектҳои иттилоотӣ, хусусан фош намудани сирри хизматӣ ё ғаразнок истифода кардани он ба назар мерасад. Хусусан, дар шартномаҳои меҳнатӣ доир ба фош накардани сирри хизматӣ ё тижоратӣ шартӣ алоҳида қайд карда мешавад. Тибқи моддаи 62 Кодекси меҳнат корфармо ҳуқуқ дорад чунин намудҳои ҷазои интизомиро татбиқ намояд: сарзаниш; танбеҳ; танбеҳи қатъӣ; қатъ намудани шартномаи меҳнатӣ бо ташаббуси корфармо дар ҳолатҳои пешбиниамудай Кодекси меҳнат ва дигар санадҳои қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Ҷавобгариҳои ҷиноятӣ барои кирдорҳои ҷиноятӣ марбут ба соҳаи иттилоот дар якчанд моддаҳои дахлдори Кодекси ҷиноятӣ [2] пешбинӣ шудааст. Масалан, дар боби 28 Кодекси ҷиноятӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон барои ғайриқонунӣ даромадан ба иттилооти компютерӣ, тағйир додани иттилооти компютерӣ, ғайриқонунӣ ба даст овардани иттилооти компютерӣ, тайёр кардан ва ба соҳибияти каси дигар додани воситаҳои махсус барои гирифтани тамоси ғайриқонунӣ ба системаи ё шабакаи компютерӣ, вайрон кардани қоидаҳои истифодаи система ё шабакаи компютерӣ ҷавобгариҳои ҷиноятӣ муқаррар шудааст.

Дар маҷмӯъ татбиқи намудҳои алоҳидаи ҷавобгарӣ дар соҳаи иттилоот аз ҳолатҳои мушаххас вобаста аст. Дар ҳолатҳои ба вучуд омадани ҳуқуқвайронкунии граждани ва интизомӣ татбиқи ҷавобгарӣ бештар аз тарафи зарардида вобаста аст, зеро татбиқи чунин ҷавобгарӣ аз хоҳиши ӯ бармеояд. Аммо ҳангоми содиршавии кирдорҳои маъмурии ва ҷиноятӣ, ки хусусияти оммавӣ доранд, ҷавобгарӣ ногузир аст.

Моддаи 19. Мавриди амал қарор додани Қонуни мазкур

Қонуни мазкур пас аз нашри расмиаш мавриди амал қарор дода шавад.

Тафсир. Моддаи тафсиршаванда амали қонуни мазкурро пас аз интишори расмӣ муқаррар кардааст. Тазаккур бояд дод, ки ин моддаи Қонун яке аз принципҳои қонунгузорӣ, яъне принципи ошкорбаёнӣро ифода менамояд. Зеро, принципи ошкорбаёнӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ аҳмияти калон дошта, мақсади асосиаш пешниҳод намудани маълумот ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ оид ба фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ; интишори санади меъёрии ҳуқуқии қабулгардида дар нашрияҳои расмӣ, воситаҳои дигари ахбори омма ё бо тарзу воситаҳои дигар расонидани ин санад ба маълумоти ҳамагон мебошад.

Интишори расмии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба забони давлатӣ ва тарҷумаи онҳо ба забони русӣ ҳамчун забони муоширати байни миллатҳо сураат мегирад ва ҳангоми зарурат тарҷумаи онҳо бо дигар забонҳо низ амалӣ карда мешавад. Интишори расмии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар шакли нопурра ё иқтибос аз онҳо мумкин нест, ба истиснои ҳолатҳои интишори санадҳои меъёрии ҳуқуқии дорои муқаррароти алоҳидае, ки набояд интишор шаванд.

Моддаи 52 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” тартиби интишори расмии санадҳои меъёрии ҳуқуқиро пешбинӣ кардааст. Тибқи моддаи мазкур санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки сирри давлатӣ ё сирри дигари бо қонун ҳифзшавандаро дарбар намегиранд, дар нашрияҳои расмӣ интишор карда мешаванд. Ҳангоми интишори санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар дигар воситаҳои ахбори омма истинод ба манбаи нашри расмӣ мебошад.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар баробари интишори расмӣ ҳамзамон қонунгузориҳои амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон интишори ғайрирасмии санадҳои меъёрии ҳуқуқиро низ иҷозат додааст. Мутобиқи моддаи 57 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ метавонанд дар нашрияҳои ҷопӣ ва электронии ғайрирасмӣ низ интишор гарданд. Интишори ғайрирасмии санади меъёрии ҳуқуқӣ баъди интишори расмии он амалӣ мегардад. Дар ин маврид манбаи нашри расмӣ хатман нишон дода мешавад. Санаи интишори расмии санади меъёрии ҳуқуқӣ рӯзи аз ҷоп баромадани матни пурраи расмии санади меъёрии ҳуқуқӣ дар нашрияи расмӣ ҳисобида мешавад. Мутобиқи моддаи 59 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” санади

меъёрии ҳуқуқие, ки ба он тағйиру иловаҳои зиёд ворид карда шудаанд, бо қарори мақоми ҳуқуқэҷодкунандае, ки санади мазкурро қабул кардааст, метавонад дар нашрияи расмӣ бо дарназардошти тағйиру иловаҳо дар таҳрири нав интишор шавад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳифзи иттилоот” расман дар Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2002, №11, мод. 696 ва Рӯзномаи “Садои мардум” аз 20 декабри соли 2002, №150 ба нашр расидааст.

Рӯйхати адабиёт

1. Ахбори Маҷлиси Олии ҚТ, соли 2011, №7-8, мод. 613.
2. Махзани мутамарказонидашудаи иттилооти ҳуқуқӣ - «АДЛИЯ». - 7.0.
3. Ниг.: Раҳимзода М.З. Ҷуброни зарари маънавӣ ҳангоми паст задани шараф, кадр ва эътибори корӣ // Қонунгузорӣ, 2016, №3 (23), – С. 29-34.
4. Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2008, №12, қ. 1, мод. 990.

Қ А Р О Р И

ПЛЕНУМИ СУДИ ОЛИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

№12

аз 25 майи соли 2017

ш. Душанбе

Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои оид ба фарзандхондӣ» аз 2 октябри соли 2003, №17 (бо тағйиру иловаҳо, ки бо қарорҳои Пленуми Суди Олӣ аз 19 марти соли 2009, №4 ва аз 23 ноябри соли 2012, №27 ворид карда шудаанд)

Бо дарназардошти ворид гардидани тағйиру иловаҳо ба кодексҳои оила ва мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд КО, КМГ) дар асоси моддаи 25 Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон,-

Қ а р о р к а р д:

Ба қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҷрибаи баррасии парвандаҳои оид ба фарзандхондӣ» аз 2 октябри соли 2003, №17 (бо тағйиру иловаҳо, ки бо қарорҳои Пленуми Суди Олӣ аз 19 марти соли 2009, №4 ва аз 23 ноябри соли 2012, №27 ворид гардидаанд) тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шаванд:

1. Дар номи қарор калимаи «парвандаҳои» ба калимаи «парвандаҳо» иваз карда шавад.

2. Банди 3 дар таҳрири зерин ифода карда шавад:

Ҳангоми ҳалли масъалаи ба мурофиаи суд қабул намудани ариза оид ба фарзандхондӣ, судя бояд ба талаботи моддаи 275 КМГ мувофиқ будани муҳтавои аризаро санчад.

Муайян намояд, ки дар ариза маълумот доир ба ҳуди фарзандхондкунанда ва кӯдаки фарзандхондшаванда, падару модари фарзандхондшаванда, бародару хоҳар доштани ӯ, ҳолатҳои асосноккунии хоҳиши шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон (ба фарзандӣ қабулкунанда), ҳуччатҳои тасдиқкунандаи ин ҳолатҳо ва дархост оид ба тағйир додани насаб, ном, номи падар ва маҳалли таваллуди кӯдаки фарзандхондшаванда, инчунин санаи таваллуди ӯ, оид

ба сабти ба фарзандӣ қабулкунандагон (ба фарзандӣ қабулкунанда) ба сифати падару модар дар санади сабти таваллуди кӯдак мавҷуданд ё не.

Бояд дар назар дошт, ки маълумотҳои мазкурро аризадиҳанда метавонад зимни оморасозии парванда ба муҳокимаи судӣ ва ё бевосита ҳангоми муҳокимаи судӣ пешниҳод намояд.

Ба ариза оид ба фарзандхондии кӯдак бояд ҳуччатҳои зерин замима карда шаванд:

– нусхаи шиносномаи шахси (шахсони) ба фарзандӣ қабулкунанда, нусхаҳои шаҳодатномаи ақди никоҳи шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон (ба фарзандӣ қабулкунанда), ҳангоми фарзандхондии кӯдак аз ҷониби шахсоне (шахсе), ки ақди никоҳ доранд;

– дар вақти фарзандхондии кӯдак аз ҷониби як ҳамсар, розигии хаттии ҳамсари дигар, дар сурати ҷой доштани ҳолатҳое, ки тибқи қонунгузорию оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон розигии ҳамсари дигар талаб карда намешавад, дар ариза маълумоти мазкур қайд шуда, ҳуччатҳои зарурӣ замима карда мешаванд;

– хулосаи тиббӣ оид ба вазъи саломатии шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон (ба фарзандӣ қабулкунанда).

Дар сурати фарзандхонд кардани кӯдак аз ҷониби падарандар (модарандар) ва ё шахси дигаре, ки ҳақиқатан (амалан) бо кӯдаки фарзандхондшаванда ҳамчун аъзои як оила истиқомат доранд, розигии хаттии ҳамсари дигар ва хулосаи тиббӣ оид ба вазъи саломатӣ пешниҳод намегардад (моддаи 276 КМГ).

3. Банди 5 дар таҳрири зайл ифода карда шавад:

Ҳангоми оمودасозии парванда оид ба фарзандхондӣ ба муҳокимаи судӣ судья мақомоти васоят ва парастории маҳалли истиқомат ё маҳалли будубоши кӯдаки фарзандхондшавандаро вазифадор менамояд, ки ба суд дар хусуси асоснокии фарзандхондӣ ба манфиати кӯдаки фарзандхондшаванда тибқи Низомномаи мақомоти васоят парасторӣ, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 25 январи соли 2017, №30 тасдиқ гардидааст, хулоса пешниҳод намояд.

Суд дар ҳолати зарурӣ метавонад дигар ҳуҷҷатҳоро низ талаб намояд.

4. Аз банди 7 қисмҳои якум, сеюм ва чорум хориҷ карда шаванд.

5. Қисми дуҷуми банди 7 қисми якум ҳисобида шавад.

6. Ба банди 7 қисми дуҷум бо мазмуни зайл илова карда шавад:

Суд парвандаҳоро дар хусуси фарзандхондӣ дар муҳлати як моҳ аз рӯзи қабули ариза баррасӣ ва ҳал менамояд.

7. Банди 8 хориҷ карда шавад.

8. Қисми дуҷуми банди 9 дар таҳрири зайл ифода карда шавад:

Бояд дар назар дошт, ки ба фарзандхондӣ қабул кардани кӯдак танҳо аз ҷониби шаҳрвандони ба балоғатрасидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷозат дода мешавад.

9. Ба банди 9 қисми панҷум бо мазмуни зайл илова карда шавад:

Фарқияти синну соли шахси ба фарзандхондӣ қабулкунанда, ки оиладор нест ва фарзандхондшаванда аз ҳабдаҳ сол бояд кам набошад, ба истиснои ба фарзандхондӣ қабул кардани кӯдак аз ҷониби падарандар (модарандар).

10. Дар қисми дуҷуми банди 10 калимаҳои «табобатӣ, табобатӣ-профилактикӣ» ба калимаи «тиббӣ» иваз карда шаванд.

11. Дар қисми дуҷуми банди 11 калимаҳои «этироф гардидани» ба калимаи

«сохтани» ва рақами «30» ба рақами «31» иваз карда шаванд.

12. Дар қисми дуҷуми банди 17 калимаҳои «ғайриамволӣ ва амволии» ба калимаҳои «ғайримолумулкӣ ва молумулкий» иваз карда шаванд.

13. Дар қисми дуҷуми банди 18 калимаҳои «ғайриамволӣ ва амволӣ» ба калимаҳои «ғайримолумулкӣ ва молумулкӣ» иваз карда шаванд.

14. Қисми якуми банди 19 дар таҳрири зайл ифода карда шавад:

Зимни қонун намудани ариза оид ба фарзандхондӣ дар қисми хулосавии ҳалнома бояд хоҳиши ба фарзандхондӣ қабул кардани кӯдак аз ҷониби шахсони (шахси) мушаххас, бо зикр намудани ҳамаи маълумот вобаста ба фарзандхондшаванда ва шахсони ба фарзандӣ қабулкунандагон (ба фарзандӣ қабулкунанда), ки барои бақайдгирии давлатии фарзандхондӣ дар мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ заруранд, нишон дода шавад. Аз ҷумла: насаб, ном, номи падар, шаҳрвандӣ, миллат, маҳалли истиқомати ба фарзандӣ қабулкунандагон (ба фарзандӣ қабулкунанда) ба сифати падару модар, дар бораи тағйир додани насаб, ном, номи падар, сана ва маҳалли таваллуди кӯдаки фарзандхоншаванда, ҳамчунин дар бораи нигоҳ доштани ҳуқуқи уҳдадорихои молу мулкӣ ва ғайримолумулкийи яке аз падару модарӣ фарзандхондшуда ё ҳешовандони падар ё модари вафотёфтаи вай ва нигоҳ доштани муносибатҳои кӯдаки фарзандхондшуда бо яке аз падару модар, ё бо ҳешовандони падар ё модари вафоткарда, агар ин масъалаҳо бо хоҳиши аризадиханда ё шахсони манфиатдор аз ҷониби суд ба таври мусбӣ ҳал шуда бошанд, зикр карда шаванд.

15. Дар қисми дуҷуми банди 19 калимаи «мустасной» ба калимаи «махсус» иваз карда шавад.

16. Дар банди 20 калимаи «факти» ба калимаи «ҳолати» иваз карда шавад.

17. Дар қисми 2 банди 27 калимаи «амволе» ба калимаи «молу мулке» иваз карда шавад.

18. Дар банди 28 калимаҳои «нусхаи ҳалнома оид ба бекор кардани фарзандхондӣ кӯдак ва безътибор донишони фарзандхондӣ бошад, дар ҳамин муҳлат бояд ба мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ аз рӯи ҷойгиршавии қайди давлатии фарзанд-

хондӣ фиристода шавад (қисми 4 моддаи 126, қисми 2 моддаи 146 КО Ҷумҳурии Тоҷикистон)» ба калимаҳои «суд нусхаи ҳалнома оид ба бекор кардани фарзандхондӣ кӯдак дар муҳлати се рӯзи баъд аз эътибори

қонунӣ пайдо кардани ҳалнома барои ворид намудани маълумот дар бораи бекор кардани фарзандхондӣ ба мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандии маҳалли қабули ҳалнома ирсол менамояд» иваз карда шаванд.

**Раиси Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

Ш. Шоҳиён

**Котиби Пленум,
Судяи Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон**

С.А. Ҳакимзода

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ СОҲТОРИ ДАВЛАТӢ, МАҚОМОТИ СУДӢ ВА ҲИФЗИ ҲУҚУҚ

Бо мақсади ба миён омадани муносибатҳои нав, тағйир ёфтани ва қатъ шудани ин муносибатҳо зарурат ба миён меояд, ки ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шаванд. Аз ҷониби парламенти кишвар дар соҳаи соҳтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ дар нимсолаи дуюми соли 2017 ба як қатор қонунҳои амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шуданд. Аз ҷумла:

Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйироту илова ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 18 июли соли 2017, № 1455.

Ба Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» тағйироту иловаи зерин ворид карда шуданд:

1. Ба моддаи 8 қисми панҷум бо мазмунӣ зерин илова карда шуд:

«Риоя накардани савганд аз ҷониби узви Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон асос барои ба ҷавобгариӣ интизомӣ кашидани ӯ мегардад.»

2. Қисми сеюми моддаи 11 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Эъломиякунонии даромадҳо ва вазъи молу-мулкӣи узви Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аъзои оилаи ӯ бо тартиби муқаррарнамудаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» ва қонунгузориӣ андози Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.»

3. Дар сарҳати ҳафтуми моддаи 16 калимаҳои «ҳаллу фасли» ва «волидон» мувофиқан ба калимаҳои «ҳалли» ва «падари модарон», дар қисми даҳуми моддаи 23 калимаи «умум» ба калимаи «омма», дар сарҳати чоруми қисми якуми моддаи 25 калимаҳои «шартномаю созишномаҳои» ба калимаи «шартномаҳои» иваз карда шуданд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳаракат дар роҳ» аз 18 июли соли 2017, № 1458.

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳаракат дар роҳ» тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Аз матни моддаи 2 калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд.

2. Сарҳати сеюми моддаи 3 дар таҳрири зерин ифода карда шаванд:

«Воситаи нақлиёт – механизме, ки барои бо роҳҳои интиқол намудани одамон, бор ё таҷҳизоти дар болои он васлшуда, таъин шудааст.»

3. Дар моддаи 9, моддаи 14, моддаи 32, моддаи 24, моддаи 28 ва моддаи 29 калимаҳои «қаламравӣ», «ҳақ», «механикиашон», «присепҳояшон» ва «аломатҳои», «механикии нақлиёте» ва «присепҳои (нимприсепҳои)» мувофиқан ба калимаҳои «худуди», «ҳуқуқ», «техникиашон», «ядақҳояшон» ва «рақамҳои», «нақлиёти механикӣ» ва «ядақҳои (нимядақҳои)» иваз карда шуданд.

4. Дар матни моддаи 31 калимаи «аломатҳои» ба калимаи «рақамҳои» иваз карда шуд ва сарҳати панҷум бо мазмунӣ зерин илова карда шуд:

«- ҳалалдор кардани ҳаракат дар роҳ тавассути вайрон кардани қоидаҳои бозистӣ ё тавассути воситаҳои нақлиёт.»

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ» аз 18 июли соли 2017, № 1447.

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ» тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Ба моддаи 1 сарҳати бисту якум бо мазмунӣ зерин илова карда шуд:

«- **гирифтани иттилооти компютерӣ** – ба даст овардани маълумоти барои ҳалли вазифаҳои фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ зарурӣ, тавассути сабти майдонҳои электронӣ ва физикӣ хангоми коркард, нигоҳдорӣ ва интиқоли маълумот, новобаста ба воситаҳои интиқол;».

2. Аз матни моддаи 2 калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд.

3. Дар қисми 1 моддаи 6 банди 16) бо мазмунӣ зерин илова карда шуд:

«16) гирифтани иттилооти компютерӣ;»;
– ба қисми 6 пас аз калимаҳои «техникии алоқа» калимаҳои «ва иттилооти компютерӣ» илова карда шуд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани илова ба Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 18 июли соли 2017, №1445.

Ба Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи нав бо мазмунҳои зилли илова карда шуд:

«Моддаи 5513. Риоя накардани маҳдудиятҳо дар фаъолияти сарпарастӣ

Барои даҳолат кардани сарпараст ба фаъолияти кӯмакгиранда, сарпарастии реклама аз тарафи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки машрубот, тамоку ва маҳсулоти тамоку истеҳсол мекунамд, инчунин сарпарастӣ ба барномаҳои ахбор оид ба воқеаҳои қорӣ,

ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз панҷ то даҳ, ба соҳибқорони инфиродие, ки дар асоси патент фаъолият менамоянд, ба андозаи аз чил то панҷоҳ, ба соҳибқорони инфиродие, ки дар асоси шаходатнома фаъолият менамоянд, аз панҷоҳ то шаст, ба шахсони мансабдор аз шаст то ҳафтод ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз дусад то панҷоҳ то сесад нишондиханда барои ҳисобҳо қарима таъйин карда мешавад.»

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси иҷроӣ қазои қиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 18 июли соли 2017, №1444.

Ба Кодекси иҷроӣ қазои қиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

1. Матни моддаи 1 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Қонунгузориҳои иҷроӣ қазои қиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конституцияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Кодекси мазкур, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, иборат мебошад.»

2. Ба банди б) моддаи 81 пас аз калимаи «Душанбе» калимаҳои «, нақлиёти Тоҷикистон», дар қисми 7 моддаи 82, қисми 6 моддаи 169, қисми 11 моддаи 208, қисмҳои 2 ва 3 моддаи 216 ва қисми 1 моддаи 219 калимаҳои «акти» ва «акт» мувофиқан ба калимаҳои «санади» ва «санад» иваз карда шуд.

3. Матни моддаи 147 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«1. Дар ҳолатҳои истисноӣ, ҳангоми мусбӣ арзёбӣ гардидани рафтори маҳкумшуда ба синни 18 расида, суд метавонад ўро то ба синни 20 расидан бо пешниҳоди сардори қолонияи тарбиявӣ ва бо розигии прокурор дар қолонияи тарбиявӣ мононад.

2. Нисбат ба маҳкумшудаи ба синни 18 расидае, ки дар қолонияи тарбиявӣ мононда шудааст, шартҳои адои қазо, меъёри ҳуқуқворӣ ва таъминоти моддию маишии барои маҳкумшудагонӣ ноқилиғ муқарраргардида татбиқ карда мешавад.»

4. Матни моддаи 148 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«1. Шаҳсони ба маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкумшуда, ки ба синни 18 расидаанд, бо пешниҳоди сардори муассиса ва розигии прокурор аз қониби суд ба қолонияҳои ислоҳӣ аз рӯи низоми адои қазои таъингардида гузаронида мешаванд.

2. Маҳкумшудагонӣ, ки ба синни 20 расидаанд, бо қарори сардори қолонияи тарбиявӣ барои адои минбаъдаи қазо ба қолонияҳои ислоҳӣ аз рӯи низоми адои қазои таъингардида гузаронида мешаванд.»

5. Дар моддаи 208:

– ба қисми 1 пеш аз калимаи «пешниҳод» калимаҳои «бо розигии прокурор» илова карда шуд:

– ба қисмҳои 7 ва 11 пас аз калимаҳои «иҷрокунамдаи қазо» калимаҳои «бо розигии прокурор» илова карда шуд.

6. Қисми 8 моддаи 211 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«8. Муассисае, ки иҷроӣ қазоро дар намуни маҳдуд кардани озодӣ ё маҳрум сохтан аз озодӣ таъмин мекунад, нозирони қорҳои ислоҳӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳоқимияти давлатӣ, мақомоти худидорақунии шаҳрак ва деҳот, мақомоти вақолатдор дар соҳаи меҳнат, муқочират ва шугли аҳолиро дар ҳусуси ба наздикӣ озод шудани маҳкумшуда ва андешидани қораҳо қиҳати расондани қумаки иҷтимоӣ ба ў огоҳ месозад.»

7. Ба қисми 2 моддаи 213 қумлаи дуом бо мазмуни зерин илова карда шуд: «Барои таъмин намудани мушоҳида ва назорат муассисаҳои системаи иҷроӣ қазои қиноятӣ мақомоти қорҳои доҳилиро дар ҳусуси ба наздикӣ озод шудани маҳкумшуда огоҳ мекунамд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия» 18 июли соли 2017, №1446.

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 майи соли 2004 «Дар бораи милитсия» тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

1. Моддаи 2 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 2. Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи милитсия

Қонунгузориҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи милитсия ба Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон асос ёфта, аз Қонуни мазкур, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф намудааст, иборат мебошад.»

2. Қисми якуми моддаи 6 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Милитсия вазифаҳои ба зиммааш гузашташударо дар ҳамкорӣ бо мақомоти давлатӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, кормандони ғайриштатии милитсия ва шаҳрвандон иҷро мекунад.»

3. Қисми сеюми моддаи 9 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Дар вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо роҳбарии фаъолияти милитсия ба зиммаи сардорони раёсатҳои (шуъбаҳои) Вазорати корҳои дохилӣ дар вилоятҳо, шаҳру ноҳияҳо гузашта мешавад. Сардорони Сарраёсат ва раёсатҳои Вазорати корҳои дохилӣ, Раёсати Вазорати корҳои дохилӣ дар Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе,

шуъбаҳои Вазорати корҳои дохилӣ дар шаҳру ноҳияҳо, милитсияи нақлиёти роҳи оҳан ва ҳавоӣ аз ҷониби вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мувофиқаи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вазифа таъин ва аз вазифа озод карда мешаванд.»

4. Дар қисми якуми моддаи 10:

– банди 33) бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«33) тартиб ва тарзу усулҳои гузаронидаани таҳлили хавфҳои коррупсия дар мақомоти корҳои дохилиро муайян ва дар амал татбиқ намояд;».

– банди 33) банди 34) ҳисобида шуд.

5. Дар моддаи 19:

– дар қисми ёздаҳум зербанди м) дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«м) дар сурати эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукми айбдоркунандаи суд;»;

– зербанди о) бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«о) бинобар қатъ гардидани шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё соҳиб шудан ба шаҳрвандии давлати дигар.»

6. Дар қисми шашуми моддаи 27 калимаҳои «ҳокимияти маҳаллӣ» ба калимаҳои «мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ» иваз карда шуд.

**Алямова М.С.,
мутахассиси пешбари
шуъбаи қонунгузорӣ оид ба
сохторӣ давлатӣ, мақомоти
судӣ ва ҳифзи ҳуқуқи ММҚ**

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ГРАЖДАНӢ ВА СОҲИБКОРӢ

Дар семаҳои дуҷуми соли 2017 дар қонунгузории граждани ва соҳибкорӣ як қатор навиғариҳо ворид карда шуд. Аз ҷониби Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 4 қонун амалкунандаи зерин тағйиру иловаҳои зарурӣ ворид карда шудааст ва 1 қонун дар таҳрири нав қабул карда шуд:

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи созишномаи сармоягузорӣ»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нотариати давлатӣ»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи рақобат»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи монополияҳои табиӣ»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ»;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санҷиши фаъолияти субъектҳои хоҷагидор».

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи созишномаи сармоягузорӣ» аз 19 март соли 2013, таҳти №944 якҷанд тағйироту иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро вобаста ба созишномаи сармо-

ягузории ба татбиқи лоиҳаи сармоягузории соҳаҳои аз лиҳози стратегӣ муҳим ва афзалиятноки иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон равонакардашуда танзим намуда, ба ҳавасмандгардонӣ ва ҷалби сармоягузориҳо ба Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудааст. Сархати 2 моддаи 1 дар таҳрири зерин ифода карда шуд: «- сармоягузор – шахси воқеӣ ва ҳуқуқӣ, инчунин ташкилот бе таъсиси шахси ҳуқуқӣ, ки дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолияти сармоягузорию амалӣ менамояд». Аз матни моддаи 2 калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимоя ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ» аз 26 июли соли 2014, таҳти №1107 қабул гардид ва якҷанд тағйироту иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро вобаста ба ҳимоя, дастгирии давлатӣ ва рушди соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим намуда, кафолатҳои давлатии фаъолияти субъектҳои соҳибкориро таъмин мекунад. Аз матни моддаи 2 калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд. Сархати ҳаҷдахуми моддаи 14 хориҷ карда шуд.

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нотариати давлатӣ» аз 16 апрели соли 2012, таҳти №810 якҷанд тағйироту иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ, иҷтимоию иқтисодии нотариати давлатӣ, вазифа ва принципҳои фаъолияти нотариалӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин муносибатҳоро дар соҳаи амалишавии фаъолияти нотариати давлатӣ танзим менамояд. Аз матни моддаи 3 ва қисми 1 моддаи 8 калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд. Дар қисми 2 моддаи 13, қисмҳои 1 ва 2 моддаи 14 ва матни моддаи 105 калимаҳои «марзиву маъмурии», «марзиву маъмурие» ва «қаламрави» ба калимаҳои «маъмурию ҳудудии», «маъмурию ҳудудие» ва «ҳудудии» иваз карда шуданд. Ба қисми 2 моддаи 17 сархати чорум илова карда шуд: «- қатъи гаштани шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё соҳиб шудан ба шаҳрвандии давлати дигар.». Қисми 1 моддаи 24 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«1. Ба мансаби нотариуси давлатӣ шахсе таъин мешавад, ки танҳо шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дошта бошад, дорои тахсилоти олии ҳуқуқшиносӣ буда, забони давлатиро донад ва ҳадди ақал се сол собиқаи кории

касбӣ дошта, ба сифати коромӯз дар идораи нотариалии давлатӣ фаъолият карда, имтиҳони тахассусиро супорида бошад.».

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рӯзҳои ид» аз 2 августи соли 2011, таҳти №753 қабул гардидааст. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқии таҷлили рӯзҳои идро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим менамояд. Ба моддаи 2 тағйирот ворид гардид, ки тибқи он 20 март минбаъд ҳамчун Рӯзи фарҳанг чашн гирифта мешавад.

Ба **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иҷозатномадихӣ ба баъзе намудҳои фаъолият»** аз 17 майи соли 2004, таҳти №37 якҷанд тағйироту иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур намудҳои фаъолиятро муайян мекунад, ки иҷозатномадихиро талаб намуда, асосҳои ҳуқуқии додани иҷозатнома (литсензия)-ро барои ҳуқуқи машғулшавӣ ба намудҳои мушаххаси фаъолият муқаррар карда, ба риояи стандартҳо ва талаботи зарурии тахассусӣ барои таъмини ҳимояи манфиату амнияти шахс, ҷамъият ва давлат нигаронида шудааст. Дар қисми 3 моддаи 7 калимаи «қаламрави» ба калимаи «худуди» иваз карда шуд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи рақобат» аз 30 майи соли 2017, таҳти №1417 қабул гардид. Қонуни мазкур аз 6 бобу 32 модда иборат буда, нисбати муносибатҳои татбиқ мегардад, ки ба ҳимояи рақобат, аз ҷумла огоҳкунӣ, пешгирӣ, маҳдудкунӣ ва қатъ намудани фаъолияти инҳисорӣ ва рақобати бевичдонона дар бозорҳои мол ва молиявӣ раво на гардидаанд. Дар ин муносибатҳо шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, шахсони хориҷӣ, соҳибкорони инфиродӣ, мақомоти давлатӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, дигар ташкилотҳои давлатие, ки ваколатҳои онҳоро амалӣ менамоянд, инчунин фондҳои давлатии ғайрибучетӣ, ташкилотҳои молиявӣ ва Бонки миллии Тоҷикистон иштирок менамоянд. Қонун ба ҳама намуд амалҳо ва созишномаҳои (аҳдҳои) ба рақобат таъсиркунандаи аз тарафи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, аз ҷумла шахсони хориҷӣ, соҳибкорони инфиродӣ ва дигар ташкилотҳо содир ё басташуда, инчунин ба аҳдҳо ва муносибатҳои вобаста ба воситаҳои асосии истеҳсолот, дороиҳои ғайримоддӣ ё сахмияҳо ва ҳиссаҳои субъектҳои хоҷагидор, ҳуқуқҳои вобаста ба ташкилотҳои тичоратие, ки фаъолияти худро дар худуди Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамоянд, татбиқ мегардад.

Ба **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи монополияҳои табиӣ»** аз 5 март 2007, таҳти №235 якҷанд тағйироту иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқии сиёсати давлатиро оид ба инҳисороти табиӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян месозад ва барои ба даст овардани мувозинаи манфиатҳои истеъмолкунандагон ва субъектҳои инҳисороти табиӣ, ки дастрасии молҳои (корҳо, хизматрасониҳои) пешниҳодшавандаи ин субъектҳо ба истеъмолкунандагон ва фаъолияти самаранокӣ субъектҳои инҳисороти табииро таъмин менамояд, раво на шудааст. Номи Қонуни мазкур ба дар таҳрири зайл ифода карда шуд: «**ДАР БОРАИ ИНҲИСОРОТИ ТАБИЙ**». Дар кулли матни Қонун калимаҳои «монополияи» ва «монополияҳои» ба калимаҳои «инҳисори» ва «инҳисороти» иваз карда шуд. Аз матни моддаи 3 калимаи «(Сарқонуни)» хориҷ карда шуд. Ба қисми якуми моддаи 4 сархатҳои нухум ва даҳум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

« - **ташҳиси техникий лоиҳаи тарифҳо** – таҳлили ҳолати техникий (тавсифи техникий) дороиҳои амалкунандаи субъекти инҳисории табиӣ ва гузаронидани корҳои зарурӣ, ки дар ҳолати коршоямӣ нигоҳ доштани дороиҳо, самаранокӣ раванди технологӣ, аз он ҷумла хароҷоти масолеҳӣ ва меҳнатӣ, технологияи истеҳсолот мутобиқ ба меъёрҳои муқарраргардида, инчунин дараҷаи баамалбарорӣ ва дурустии тақсими воситаҳои асосиро аз рӯи намудҳои молҳои (корҳои, хизматрасониҳои) пешниҳодгардидаи танзимшаванда таъмин менамояд;

- **ташҳиси молиявии лоиҳаи тарифҳо** – таҳлили фаъолияти молиявӣ хоҷагидории субъекти инҳисории табиӣ бо мақсади баҳодиҳии иҷрои Қонуни мазкур ва қарорҳои қабулнамудаи мақомоти ваколатдори танзимкунандаи соҳаи инҳисории табиӣ, тақсимкунии даромадҳо, хароҷот ва баамалбарории дороиҳо ба ҳар намуди молҳои (корҳои, хизматрасониҳои) танзимшаванда, ҳамчунин таъсири тарифҳои (нархҳои) амалишаванда ба нишондодҳои молиявии фаъолияти субъекти инҳисории табиӣ, санҷиши (баҳодиҳии) иҷрои сметаи тарифӣ ва риояи сиёсати баҳисобгирӣ, иҷрои барномаҳои сармоягузорӣ ва (ё) лоиҳаҳои сармоягузорӣ;».

Дар сархати якуми қисми дуюми моддаи 14 ва сархати дуюми қисми якуми моддаи 18 пас аз калимаи «тарифҳо» калимаҳои «, ба истиснои тарифҳои нерӯи барқ ва гармӣ,» илова карда шуд. Ба сархати якуми қисми якуми моддаи 19 пас аз калимаҳои «тарифҳои муқаррарнаму-

даи» калимаҳои «Хукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва» илова карда шуд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи реклама» 1 августи соли 2003, таҳти №34 қабул гардида ба он якчанд тағйироту иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур муносибатҳои соҳаи рекламаро (ба истиснои рекламаи сиёсӣ) ба танзим дароварда, онро аз рақобати бевичдонона ҳифз менамояд ва рекламаи номуносибро, ки метавонад истифодабарандагонро ба иштибоҳ андозад ё ба саломатии онҳо, молу мулки шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, тарзи ҳаёт, шаъну шараф ё эътибори қорӣи шахсони мазкур зарар расонад, инчунин ба манфиатҳои ҷамъиятӣ, принципҳои башардӯстӣ ва ахлоқӣ таҳдид кунад, пешгирӣ ва манъ менамояд. Дар қисми дуюми моддаи 1, қисми чоруми моддаи 5, сархати якум ва дуюми қисми сеюми моддаи 14 калимаи «қаламрави» ба калимаи «худуди» иваз карда шуд. Ба моддаи 2 сархати дуюм ва сархати сездарум бо мазмунӣ зерин илова карда шуд:

«— **объекти рекламашаванда** — мол, востҳои фардиқунонии он, истехсолқунанда ё фурушандаи мол, натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ ё қорабинӣ (аз қумла мусобиқаи варзишӣ, концерт, озмун), ки реклама барои қалби диққат ба онҳо равона шудааст;

— **воқеаҳои қорӣ** - раванди воқеаҳои ба-вуқӯномада, ҳодисаҳои муҳим, далелҳо аз ҳаёти шахсӣ ва ҷамъиятӣ, инчунин натиҷаҳои таҳқиқоту иқдомот;».

Аз матни моддаи 3 калимаи «(Сарқонуни)» қорич қарда шуд. Дар қисми якуми моддаи 7 сархати қордарум бо мазмунӣ зерин илова қарданд: «— истифодаи истилоҳоти муқоисавии объектӣ рекламашаванда бо дарачаи паст, аз қумла тавассути истифодаи калимаҳои «нари пасттарин», «арзонтарин» ва диғарҳо дар сурати имқоннопазир будани тасдиқи онҳо бо ҳуҷқат;». Ба моддаи 11 қисми 6 дар мазмунӣ зерин илова шуд: «Дар барномаҳои радио ва телевизион дар давоми тамоми гуфтор ва намоиш, дар байни барномаҳои радио ва телевизион як паҳши рекламавӣ набояд аз се дақиқа зиёд бошад.».

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдқии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ» аз 29 апрели соли 2006, таҳти №188 якчанд тағйироту иловаҳо ворид қарданд. Қонуни мазкур тартиби бақайдқии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиби тағйир додан, ислоҳ, барқарор ва бекор намудани сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиби ташқил намудани қитобҳои бақайдқии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиб ва муҳлати нигоҳ доштани қитобҳои бақайдқии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ (қитобҳои аснод) ва вазъи ҳуқуқии мақомоте, ки асноди ҳолати шаҳрвандиро ба қайди давлатӣ меқиранд, танзим меқунанд. Аз матни моддаи 2 калимаи «(Сарқонуни)» қорич қарда шуд. Дар қисми 1 моддаи 41 калимаҳои «шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба калимаҳои «танҳо шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки таҳсилоти олии ҳуқуқшиносӣ दौरада ва» ва дар қисми 1 моддаи 35 калимаи «қаламрави» ба калимаи «худуди» иваз қарда шуд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санҷиши фаъолияти субъектҳои ҳоҷақидор» аз 25 декабри соли 2015, таҳти №1269 қабул гардида ба якчанд тағйироту иловаҳо ворид қарданд. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқии гузаронидани санҷиш, тартиб ва расмиёти яғонаи гузаронидани он, ҳуқуқу уҳдадорҳои субъектҳои ҳоҷақидор, шахсони мансабдори мақомоти санҷиширо муқаррар намуда, ба ҳифзи саломатӣ ва ҳуқуқу манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, муҳити зист, амнияти миллӣ ва ҳимояи фаъолияти субъектҳои ҳоҷақидори санҷидашаванда, новобаста ба шакли молиқияташон, равона қарда шудааст. Аз матни моддаи 2 калимаи «(Сарқонуни)» қорич қарда шуд. Дар қисми 1 моддаи 10 бандҳои 9), 16) ва 24) қорич қарда шуданд ва бандҳои 8) - 31) мувофиқан бандҳои 8) – 28) ҳисобида шуд. Банди 16 қисми 1 моддаи 10 дар таҳрири зерин ифода қарда шуд:

«16) Мақоми вақолатдори давлатӣ дар соҳаи байторӣ ва зотпарварӣ:

- фаъолияти байторӣ;

- пешбурди қорҳои зотпарварӣ дар қорводорӣ, паррандапарварӣ, моҳипарварӣ ва занбӯриасалпарварӣ.».

Исмоилова М.,
мутахассиси пешбари
шуъбаи қонунгузори
граждани, соҳибқорӣ ва
оилавии ММҚ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ МЕҲНАТ ВА ИҶТИМОӢ

Бо мурури замон ва тақозои ҳаёти ҷомеа дар нимсолаи якуми соли 2017 дар қонунгузори соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва иҷтимоӣ як қатор навигариҳо вобаста ба қабул ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунандаи мамлакат аз ҷониби Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тартиби таъаббуси қонунгузорӣ ба назар мерасанд. Аз ҷумла:

1. Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 30 майи соли 2017, №1413;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сайёҳии дохилӣ», аз 18 июли соли 2017, №1450;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти миёнаи касбӣ», аз 30 майи соли 2017, №1427»;

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 майи соли 2017, №1428;

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои таърихӣ фарҳангӣ», аз 30 майи соли 2017, №1429.

1. Қайд кардан бамаврид аст, ки қабули ҳар як қонун ё кодекси нав дар пешравӣ ва фаъолияти пурсамари мақомоти қонунгузорӣ мусоидат намуда, раванди инкишофи соҳаҳои дахлдори ҷомеаро таъмин менамояд. Бо ин мақсад дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аввалин маротиба **Кодекси тандурустии Ҷумҳурии Тоҷикистон** қабул гардида, он муносибатҳои ҷамъиятиро дар соҳаи тандурустӣ ба танзим дароварда, ба татбиқи ҳуқуқҳои конститусионии шаҳрвандон ва ҳифзи саломатӣ равона карда шудааст. Кодекс аз 2 фасл 29 боб ва 223 модда иборат аст.

Фаслҳо ва бобҳои кодекси мазкур чунин номгузорӣ шудаанд:

Фасли 1. Муқаррароти умумӣ.

Фасли 2. Муқаррароти махсус.

Боби 1. Муқаррароти асосӣ

Боби 2. Танзим ва идоракунии давлатӣ дар соҳаи тандурустӣ.

Боби 3. Низоми тандурустӣ.

Боби 4. Маблағгузори низоми давлатии тандурустӣ.

Боби 5. Иҷозатномадихӣ, иҷозатдихӣ, аккредитатсия ва аттестатсия дар соҳаи тандурустӣ.

Боби 6. Экспертиза дар соҳаи тандурустӣ.

Боби 7. Ҳуқуқ ва уҳдадорӣҳои шаҳрвандон, беморон ва кормандони соҳаи тандурустӣ.

Боби 8. Намуд ва шаклҳои кумаки тиббӣ.

Боби 9. Тарбияи кадрҳои соҳаи тандурустӣ ва ҳуқуқи ба фаъолияти тиббӣ ва фармасевтӣ машғул шудан.

Боби 10. Фаъолияти хусусии тиббӣ.

Боби 11. Тибби оилавӣ.

Боби 12. Тибби халқӣ.

Боби 13. Солимии репродуктивӣ ва ҳуқуқҳои репродуктивии аҳоли.

Боби 14. Таъмини модарону кӯдакон бо кумаки тиббию санитарӣ.

Боби 15. Ҷимояи ғизои кӯдакон.

Боби 16. Ҳифзи солимии ҷамъиятӣ.

Боби 17. Таъмини амнияти санитарию эпидемиологӣ.

Боби 18. Маводи доруворӣ ва фаъолияти фармасевтӣ.

Боби 19. Донории хун ва ҷузъҳои он.

Боби 20. Пайвандсозии узв ва ё бофтаҳои инсон.

Боби 21. Расонидани кумаки тиббӣ ба гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандон.

Боби 22. Танзими муносибатҳои алоҳида дар соҳаи тандурустӣ.

Боби 23. Ҳифзи аҳоли аз бемории сил.

Боби 24. Муқовимат бо вирусҳои норасоии масунияти одам ва бемории пайдошудаи норасоии масуният.

Боби 25. Расонидани кумаки тиббию иҷтимоӣ ба шахсони гирифтори бемориҳои руҳӣ.

Боби 26. Расонидани кумаки тиббию иҷтимоӣ ба беморони наркологӣ.

Боби 27. Ҷимоя тиббию иҷтимоии шаҳрвандони мубталои диабети қанд.

Боби 28. Назорати давлатӣ дар соҳаи тандурустӣ.

Боби 29. Муқаррароти хотимавӣ.

2. Вобаста ба талабот ва ба вучуд омадани муносибатҳои нави ҷамъиятӣ дар соҳаи сайёҳӣ **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сайёҳии дохилӣ»** аз ҷониби Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардид.

Қонуни ҚТ «Дар бораи сайёҳии дохилӣ» 18 июли соли 2017, №1450 қабул гардида, аз 11 боб ва 65 модда иборат мебошад.

Қонуни мазкур асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоию фарҳангии фаъолиятро дар соҳаи сайёҳии дохилӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намуда, ба фароҳам овардани шароити мусоид ҷиҳати ташаққул ва рушди соҳаи мазкур равона шудааст. Боби 1 Қонини зикргардида ба муқаррароти умумӣ бахшида шудааст, ки аз 5 модда иборат аст ва масъалаҳои мафҳумҳои асосӣ, қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сайёҳии дохилӣ, вазифаҳои қонуни мазкур, сиёсати давлатӣ дар соҳаи сайёҳии дохилӣ ва принципҳои сиёсати давлатиро дарбар гирифтааст; дар боби 2 сухан дар бораи низомии сайёҳии дохилӣ меравад. Боби мазкур масъалаҳои талабот оид ба амалӣ намудани хизматрасонии сайёҳӣ, тартиб ва қоидаҳои стандартонӣ ва сертификатсияи хизматрасонии сайёҳӣ, танзими низомии хизматрасонӣ дар соҳаи сайёҳии дохилӣ, фаъолияти Маркази миллии баҳисобгирии субъектҳои хизматрасонии сайёҳӣ, шакли фаъолияти субъектҳои хизматрасонии сайёҳӣ ва шакл ва намудҳои сайёҳии дохилро дарбар гирифтааст; боби 3 салоҳият ва ваколати мақомоти ҳокимияти давлатиро муқаррар намудааст, ки масъалаҳои салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи сайёҳии дохилӣ, ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи сайёҳии дохилӣ, ваколатҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар соҳаи сайёҳии дохилӣ, ваколатҳои мақомоти маҳаллии соҳаи сайёҳии дохилӣ ва ваколатҳои мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот дар соҳаи сайёҳии фаро гирифтааст; дар боби 4 сухан дар бораи дастгирии давлатии рушди сайёҳии дохилӣ меравад; боби 5 ба ташкили хизматрасонӣ дар соҳаи сайёҳии дохилӣ бахшида шудааст; дар боби 6 сухан дар бораи ҳавасмандгардонии мусоидаткунанда ба рушди сайёҳии дохилӣ меравад; боби 7 ҳуқуқ ва уҳдадорихои шаҳрвандонро ҳангоми сайёҳат дар ҳудуди мамлакат муқаррар кардааст; боби 8 ба ҳуқуқ ва уҳдадорихои субъектҳои хизматрасонии сайёҳӣ

бахшида шудааст; боби 9 бехатарии сайёҳати шаҳрвандонро пешбинӣ намудааст; дар боби 10 сухан дар бораи ҳамкорихои байналмилалӣ дар соҳаи сайёҳии дохилӣ меравад; боби охири Қонуни мазкур муқаррароти хотимавино дарбар гирифтааст.

3. Қонун Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таҳсилоти миёнаи касбӣ»** аз 30 майи соли 2017, №1427» қабул гардидааст. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ, иқтисодӣ ва идоракунии таҳсилоти миёнаи касбӣ, тартиби фаъолияти субъектҳои онро муқаррар намуда, ҳуқуқи шаҳрвандонро ба гирифтани таҳсилоти миёнаи касбӣ таъмин менамояд. Ба қонуни мазкур тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

1. Дар қисми 1 моддаи 9:

- сархати дувоздаҳум бо мазмуни зерин илова карда шуд.

«- дигар маълумотҳоеро, ки қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян намудааст.».

2. Ба моддаи 10 қисмҳои 5 ва 6 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«5. Дар сурати бомуваффақият супоридани имтиҳонҳои марказонидаи дохилшавӣ (ба даст овардани ҳолҳои гузариш аз фанҳои таълимии дахлдор) ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёнаи касбӣ бо тартиби муқарарнамудаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи маориф ба довталабони зерин имтиёз дода мешавад:

– ятимон;

– бепарасторон;

– кӯдакони маъҷуб (тибқи ҳулосаи мақоми ваколатдори давлатӣ);

– маъҷубони гурӯҳҳои I ва II, ки тибқи ҳулосаи мақоми ваколатдори давлатӣ дар муассисаҳои таълимии дахлдор таҳсил кардани онҳо манъ карда нашудааст;

– шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки хизмати ҳарбиро дар Қувваҳои Мусаллаҳи Ҷумҳурии Тоҷикистон адо кардаанд;

– дигар шаҳрвандоне, ки барои онҳо мутобиқи қонунгузорию Ҷумҳурии Тоҷикистон имтиёзҳо пешбинӣ шудаанд.».

6. Ҳиссаҷудокунӣ (квота) барои ба муассисаҳои таълимии таҳсилоти миёнаи касби қабул намудани шахсони дар қисми 5 моддаи мазкур номбаршуда аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи фармоиши давлатӣ муқаррар карда мешавад.».

3. Дар сархати сеюми қисми 4 моддаи 16 калимаи «давлатӣ» ба калимаи «маҳаллӣ» иваз карда шуд.

4. Сархати якуми қисми 1 моддаи 20 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«-ба муассис (муассисон) барои тасдиқ пешниҳод намудани тағйиру иловаҳои ба оинномаи муассисаи таълимӣ воридшаванда;»

Қисм ва сархатҳои боқимондаи модда хусусияти техникӣ доранд.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»** аз 30 майи соли 2017, №1428; қабул гардидааст. Қонуни мазкур бо тақозои рушди ҷомеа анъана ва ҷашну маросимҳоро танзим намуда, ба ҳифзи арзишҳои аслии фарҳанги миллӣ ва эҳтиром ба суннатҳои мардумӣ барои баланд бардоштани сатҳи иҷтимоию иқтисодии ҳаёти шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон равона гардидааст ва ба он тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

1. Қисмҳои моддаҳои Қонун рақамгузорӣ карда шуданд.

2. Моддаи 15 дар таҳрири зерин ифода карад шуд:

«Моддаи 15. Ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур

Шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ барои риоя накардани талаботи Қонуни мазкур бо тартиби муқарарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.»

Дигар қисмҳои моддаи мазкур хусусияти техникӣ доранд.

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба **Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифз ва истифодаи объектҳои таърихӣ фарҳангӣ»** аз 30 майи соли 2017, № 1429 қабул гардидааст. Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро дар соҳаи ҳифз, истифода, нигоҳдорӣ ва тарғиби объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ танзим менамояд ва ба он тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

1. Дар муқаддимаи Қонун калимаи «муносибатҳоро» ба калимаҳои «муносибатҳои ҷамъиятиро» иваз карда шуд.

2. Ба моддаи 5 қисмҳои дуюм ва сеюм бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«Дараҷабандии объектҳои мероси таърихӣ фарҳангии дорои аҳамияти умумидавлатӣ ва маҳаллӣ дар асоси ҳулосаи экспертизаи таърихӣ фарҳангӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ тасдиқ карда мешавад.

Дараҷабандии объектҳои мероси таърихӣ фарҳангии дорои аҳамияти умумичаҳонӣ тибқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, муқаррар карда мешавад.»

3. Ба қисми сеюми моддаи 5(1) ҷумлаи дуюм бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«Соҳтмони объектҳои наве, ки ба ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ марбутанд, бо розигии мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи фарҳанг ва мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи меъморӣ соҳтмон анҷом дода мешавад.»

4. Дар моддаи 9:

- сархати ҳаштум дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«- Феҳристи давлатии объектҳои мероси таърихӣ фарҳангиро таҳия намуда, пешбурди онро таъмин менамояд ва ба объектҳои мероси таърихӣ фарҳангии ба Феҳристи мазкур воридкардашуда шиноснома медиҳад;»;

- сархати ёздаҳум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«- дигар ваколатҳоро тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд.»

5. Дар моддаи 10:

- номи модда дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 10. Ваколатҳои мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот оид ба ҳифз ва истифодаи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ»;

- қисми дуюм бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«Мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот барои нигоҳдорӣ, истифодаи мақсадноку босамар, пешгирӣ намудан аз вайроншавӣ ва нобудшавӣ, тарғиботи объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ, ҷалби шаҳрвандон ва аҳли ҷомеа чораҳо меандешанд.»

6. Матни моддаи 17 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Расмиёти ворид намудани объектҳои мероси таърихӣ фарҳангии Ҷумҳурии Тоҷикис-

тон ба Номгӯи мероси фарҳанги умумичаҳонӣ тибқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, сураат гирифта, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ташкилоти дахлдори байналмилалӣ пешниҳод карда шуд.

Ҳуҷҷатҳо ва маводҳои зарурӣ вобаста ба ворид намудани объектҳои мероси таърихӣ фарҳангӣ ба Номгӯи мероси фарҳанги умумичаҳонӣ аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар мувофиқа бо мақомоти дахлдор

омода карда шуда, хароҷоти он аз ҳисоби буҷети давлатӣ пардохт карда шуд.».

7. Қисм ва сархатҳои боқимондаи модда хусусияти техникӣ доранд.

Бояд таъakkур дод, ки қабули қонунҳои нав ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунанда номувофиқатии меъёрҳои ҷойдоштаре аз байн бурда, дар ҷумҳурӣ далели пешравӣ ва фаъолияти пурсамари мақомоти ҳокимияти давлатиро нишон дода, баҳри дар амал татбиқ намудани онҳо мусоидат менамояд.

**Ромиз Чабборӣ,
мутахассиси пешбари
шӯъбаи қонунгузорӣ
оид ба меҳнат,
муҳоҷират ва иҷтимоии
ММҚ**

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ МОЛИЯ, АНДОЗУ ГУМРУК ВА ФАЪОЛИЯТИ БОНКӢ

Дар шашмоҳаи аввали соли 2017 дар қонунгузории соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ бо дарназардошти инкишоф ёфтани муносибатҳои нави ҷамъиятӣ дар соҳаи мазкур як қатор дигаргуниҳо ворид карда шуд. Дар натиҷаи ба миён омадани муносибатҳои нав, тағйир ёфтан ва қатъ шудани ин муносибатҳо зарурат ба миён меояд, ки ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шаванд. Тағйиру иловаҳои воридгардида ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ пеш аз ҳама, хусусияти имлоиву техникӣ дошта, мақсад аз онҳо мукамал ва мутобиқгардонии меъёрҳои он ба қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Қайд кардан бамаврид аст, ки қабули ҳар як қонуни нав дар пешравӣ ва фаъолияти пурсамари мақомоти қонунгузорӣ мусоидат намуда, раванди инкишофи соҳаҳои дахлдори ҷомеаро таъмин менамояд. Иловаҳое, ки ба қонунҳои дар поён номбаргардида ворид карда шудаанд, ба талаботи замон ҷавобгӯ буда, дар пешрафти иқтисоди Ҷумҳурии Тоҷикистон нақши назаррас хоҳанд гузошт. Ин дигаргуниҳо дар низомии қонунгузорӣ бо роҳи қабули қонунҳои зерин ба амал омаданд:

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси мурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 майи соли 2017, таҳти №1420;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 майи соли 2017, таҳти №1421;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 майи соли 2017, таҳти №1422;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 майи соли 2017, таҳти №1423;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 майи соли 2017, таҳти №1425;

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру илова ба Қонуни Ҷумҳу-

рии Тоҷикистон «Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 30 майи соли 2017, таҳти №1426.

Бояд қайд намуд, ки яке аз наwgонихое, ки дар қонунгузории соҳаи мазкур ба вуҷуд омад, ин қабул намудани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси мурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 30 майи соли 2017, таҳти №1420 мебошад. Кодекси мурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон 5 январи соли 2008, таҳти №340 қабул гардида, аз 306 модда, 34 боб, 7 фасл иборат аст ва маротибаи панҷум аст, ки ба он тағйирот ворид карда мешавад. Бо дарназардошти ба миён омадани муносибатҳои нав, тағйир ёфтан ва ё қатъ шудани ин муносибатҳо зарурат ба миён меояд, ки ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда тағйиру иловаҳои лозима ворид карда шаванд. Бо ин мақсад дар кодекси мазкур тағйироти зерин ворид карда шудаанд:

Аз матни кодекси мазкур калимаҳои «(Сарқонуни)» ва «(Сарқонун)», «, кормандони Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон хориҷ карда шуда, калимаи «ҳақ» ба калимаи «ҳуқуқ» ва калимаҳои «қаламрави» «қаламраваш» мувофиқан ба калимаҳои «худуди» ва «худудаш» иваз карда шуданд.

Ҳамзамон, дар кодекси мазкур ду моддаи нав 1861 (таъиноти хусусӣ) ва 2501 (таъиноти хусусии суди марҳилаи кассатсионӣ) илова карда шуд.

Навигарии дигар, ин қабул намудани ду Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 30 майи соли 2017, таҳти №1421 ва №1422 мебошад.

Бояд қайд намуд, ки Кодекси гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон 3 декабри соли 2004, таҳти №62 қабул гардида, аз 508 модда, 62 боб, 7 фасл ва 3 зерфасл иборат буда, маротибаи даҳум аст, ки ба он тағйирот ворид карда мешавад. Кодекси мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва ташкилии фаъолияти гумрукро муайян намуда, ба ҳимояи истиқлолият ва амнияти иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъл сохтани муносибатҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар системаи муносибатҳои иқтисодии ҷаҳонӣ, таъмини ҳимояи

хуқуқи шаҳрвандон, субъектҳои хоҷагидорӣ ва мақомоти давлатӣ ва аз ҷониби онҳо риоя намудани уҳдадориҳо дар соҳаи фаъолияти гумрукӣ нигаронида шудааст.

Тағйироту иловаҳои воридшуда аз инҳо иборатанд:

1. Аз матни кодекси мазкур калимаҳои «қаламрави», «Қаламрави», «қаламрав», «ҚАЛАМРАВИ», «қаламраваш» ва «қаламраве» мувофиқан ба калимаҳои «худуди», «Худуди», «худуд», «ХУДУДИ», «худудаш» ва «худуде», ҳамзамон калимаи «ҳақ» ба калимаи «хуқуқ» ва калимаҳои «туризм» ва «туристӣ» ба калимаи «сайёҳӣ» ва калимаҳои «ба қувваи қонунӣ даромадани» ба калимаҳои «эътибори қонунӣ пайдо кардани» ва калимаҳои «шаҳрванди қобили амали Ҷумҳурии Тоҷикистон шуда метавонад, ки» ба калимаҳои «шахсе шуда метавонад, ки танҳо шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дорад,» иваз карда шуданд.

2. Дар моддаи 345 банди 13) бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«13) воридоти таҷҳизоту техника ва маводи сохтмони иншооти сайёҳӣ (аз ҷумла меҳмонхона, осоишгоҳ ва истироҳатгоҳҳои табобатӣ, марказҳои сайёҳӣ ва дигар иншооти сайёҳӣ). Рӯйхати иншооти сайёҳӣ, номгӯй, миқдори таҷҳизоту техника ва маводи сохтмони воридшаванда аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад.»

3. Дар қисми 1 моддаи 488:

- банди 15) бо мазмуни зерин илова карда шудааст:

«15) бо сабаби қатъ гардидани шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон ё соҳиб шудан ба шаҳрвандии давлати дигар;».

4. Дар қисми 1 моддаи 5001, ки ба масъалаи маҳдудиятҳо вобаста ба синну сол, ки барои хизмат дар мақомоти гумрук бахшида шудааст, дар банди 1) рақами «50» ба рақами «53», банди 2) рақами «55» ба рақами «58», банди 3) рақами «60» ба рақами «63» иваз карда шуданд.

5. Моддаи 5002 дар ду қисм ифода ёфта, қисми 2 бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«2. Ба кормандони мақомоти гумрук, ки бо асосҳои сархатҳои сеюм, чорум, шашум, ҳафтум, ҳаштум, нухум, даҳум, ёздаҳум, дувоздаҳум, сенздаҳум, чордаҳум, шонздаҳум, ҳабдаҳум ва нуздаҳуми қисми 1 моддаи 42 Кодекси меҳнати Ҷумҳурии Тоҷикистон, бан-

дҳои 5), 9), 10), 11), 12) ва 14) қисми 1 моддаи 488 Кодекси мазкурва (ё) бо асосҳои, ки Оинномаи интизомии мақомоти гумруки Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ менамояд, аз хизмат ҷавоб шудаанд, кумакпулии яқвақтаи дар қисми 1 моддаи мазкур пешбинишуда пардохта намешавад.»

Тағйироти дигаре, ки дар соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ ба вуҷуд омад, ин қабул намудани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 30 майи соли 2017, таҳти №1423 мебошад.

Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон 17 сентябри соли 2012, таҳти №901 қабул гардида, аз 329 модда, 50 боб, 18 фасл, 7 зерфасл иборат аст ва маротибаи шашум аст, ки ба он тағйирот ворид карда мешавад. Кодекси мазкур муносибатҳои омиронро оид ба муқаррар намудан, тағйир додан, бекор кардан, ҳисоб ва пардохт намудани андозҳо, инчунин муносибатҳои байни давлат ва андозсупорандаро (агенти андозро) вобаста ба иҷрои уҳдадориҳои андоз (минбаъд – муносибатҳои андозӣ) танзим менамояд. Ба Кодекси мазкур тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуданд:

1. Дар моддаи 110 ба қисми 1 банди 7) бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«7) Даромадҳо аз фаъолияти сайёҳӣ ба муҳлати 5 сол аз санаи бақайдгирии давлатӣ.».

2. Ба қисми 4 моддаи 169 сархати ҳаштум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

«- воридоти таҷҳизоту техника ва маводи сохтмони иншооти сайёҳӣ (аз ҷумла меҳмонхона, осоишгоҳ ва истироҳатгоҳҳои табобатӣ, марказҳои сайёҳӣ ва дигар иншооти сайёҳӣ). Рӯйхати иншооти сайёҳӣ, номгӯй, миқдори таҷҳизоту техника ва маводи сохтмони воридшаванда аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад;».

Навгони дигари соҳа, ин қабул намудани ду Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 30 майи соли 2017, таҳти №1425 ва №1426 мебошад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 июни соли 2011, таҳти №749 қабул гардида, аз 38 модда, 9 боб иборат аст ва маротибаи дуюм аст, ки ба он тағйирот ворид карда мешавад. Қонуни мазкур масъалаҳои вобаста

ба вазъи ҳуқуқӣ, ваколат, сохтори ташкилӣ, вазифа, ҳуқуқ ва уҳдадориҳои Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистонро ба танзим мебарорад. Тағйиру иловаҳо воридшуда ба қонун аз инҳо иборатанд:

1. Номи моддаи 11 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 11. Тартиби ба вазифа таъин намудани раис ва муовини раиси Палатаи ҳисоб»;

- ҷумлаи дуюми матни модда дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Раис ва муовини раиси Палатаи ҳисоб наметавонанд ба ин вазифа зиёда аз ду маротиба таъин карда шаванд.».

2. Ҳамзамон, номи моддаи 13 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Моддаи 13. Тартиби ба вазифа таъин намудани сараудиторони Палатаи ҳисоб»;

- ҷумлаи дуюми матни мода дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

«Сараудиторони Палатаи ҳисоб наметавонанд ба ин вазифа зиёда аз ду маротиба таъин карда шаванд.».

3. Дар қисми 3 моддаи 14 сархатҳои якум, дуум, чорум, панҷум, шашум, ҳафтум ва ҳаштум дар таҳрири зерин ифода карда шуданд:

«- дар асоси ариза бо хоҳиши худ;

- бинобар вазъи саломатӣ ё бо сабабҳои дигари пешбининамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон иҷро карда натавонистани уҳдадориҳои хизматӣ;

- эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳукми айбдоркунандаи суд нисбати ӯ;

- эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳалномаи суд дар бораи маҳдуд намудани қобилияти амал ё ғайри қобили амал эътироф шудани ӯ;

- эътибори қонунӣ пайдо намудани қарори суд дар бораи татбиқи гардидани чораҳои маҷбурийдорӣ хусусияти тиббӣ;

- вафот ё эътибори қонунӣ пайдо намудани қарори суд дар бораи ғавтида эътироф гардидани ӯ;

- ба кори дигар гузаштан;»;

Сархатҳои нухум, даҳум, ёздаҳум ва дувоздаҳум бо мазмунҳои зерин илова карда шуданд:

«- расидан ба синни нафақа;

- нафақагири Ҷумҳурии Тоҷикистон ё давлати хориҷӣ будан;

- машғул шудан ба фаъолияти, ки ба вазифаи ӯ номувофиқ аст;

- риоя накардани тартиби муқаррарнамудаи қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи танзими анъана ва ҷашну маросимҳо.».

4. Сархати якуми моддаҳои 10, 12 ва 16 дар таҳрири зерин ифода карда шудаанд:

«-доштани танҳо шахрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон;».

иловаҳое, ки ба қонунҳои дар боло зикргардида ворид карда шудаанд, ба талаботи замон ҷавобгӯ буда, дар пешрафти иқтисодии иҷтимоии кишвар нақши назаррас хоҳанд гузошт.

Шеров Ш.З.,
мутахассиси пешбари
шуъбаи қонунгузорӣ оид
ба молия, андозу гумрук
ва фаъолияти бонкии
ММҚ

Достиев Ф.,
мутахассиси пешбари
бахши таҳлили таъсири
танзимкунии ММҚ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРИИ ДАР СОҲАИ КИШОВАРЗӢ ИСТИФОДАИ САРВАТҲОИ ТАБИӢ ВА ҲИФЗИ МУҲИТИ ЗИСТ

Дар нимсолаи якуми соли 2017 аз ҷониби мақомоти олии қонунгузории мамлакат дар қонунгузории соҳаи кишоварзӣ ва ҳифзи муҳити зист ду қонуни нав ва ба як қонуни амалкунанда тағйиру иловаҳо ворид карда шуд.

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи бехатарии сейсмикӣ”;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муомилот бо партовҳои радиоактивӣ”.

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи бехатарии сейсмикӣ” 30 майи соли 2017 қабул карда шуд, ки он аз 7 боб ва 29 модда иборат аст. Қонуни мазкур асосан масъалаҳои асосҳои ташкилӣ, ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии таъмини бехатарии сейсмикиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муқарар намуда, муносибатҳои муайяни ҷамъиятиро дар ин соҳа ба танзим мебарорад. Мазмуни қонуни мазкур чунин аст:

– Дар боби 1 муқаррароти умумӣ пешбинӣ шудааст, ки масъалаҳои зеринро дарбар мегирад: моддаи 1 мафҳумҳои асосии зерин истифода шудаанд: заминчунбӣ, заминчунбии шадид, рафъи оқибатҳои заминчунбӣ, пешгуии эҳтимолии заминчунбӣ, муҳофизати сейсмикӣ, бехатарии сейсмикӣ, ноҳиябандии сейсмикӣ, хатари сейсмикӣ, хавфи сейсмикӣ, тобоварӣ ба заминчунбӣ, системаи огоҳкунии пешакӣ оид ба заминчунбӣ, ҳолати эҳтимолии заминчунбӣ дар моддаи 2 бошад, асосҳои таъмин намудани бехатарии сейсмикӣ нишон дода шудааст, дар моддаи 4 қонуни мазкур мақсад ва принципҳои асосии бехатарии сейсмикӣ оварда шудааст.

– Боби 2 қонуни мазкур вобаста ба масъалаҳои идоракунии давлатии бехатарии сейсмикӣ, салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ваколатҳои мақомоти ваколатдори давлатӣ оид ба бехатарии сейсмикӣ ва инчунин ваколатҳои дигар мақомотҳои давлатиро дар ин самт муайян намудааст.

– Боби 3 баҳодихии хатари сейсмикӣ ва пешгуии заминчунбиро дарбар мегирад.

– Боби 4 баҳодихӣ ва паст кардани хавфи сейсмикӣ.

– Боби 5 ин қонун ҳуқуқ ва уҳдадорҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқиро оид ба бехатарии сейсмикӣ муқаррар намудааст.

– Дар боби 6 ҳамкориҳои байналмималӣ оид ба бехатарии сейсмикӣ оварда шудааст.

– Боби 7-ум бошад муқаррароти хотимаӣ ном гирифта, моддаҳои он ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи ин қонуни ва тартиби мавриди амал қарор додани қонуни мазкурро пешбинӣ менамояд.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат” дар низоми қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон қонуни нав буда, 30 майи соли 2017 аз ҷониби мақомоти олии қонунгузорӣ қабул гардидааст, ки он аз 3 боб ва 18 модда иборат аст. Қонуни мазкур мақсад, вазифа ва принципҳои асосии сиёсати давлатӣ, хусусият ва механизмҳои амалӣ намудани дастгирии давлатии субъектҳои фаъолият дар соҳаи саноатро муқаррар намуда, ба ташаккул ва устувор намудани иқтисоди саноатии Ҷумҳурии Тоҷикистон равона гардидааст.

Дар боби 1-и қонуни мазкур масъалаҳои вобаста ба мафҳумҳои асосӣ, қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат, мақсад ва вазифаҳои сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат, принципҳои асосии сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат, мониторинги вазъи амалисозии сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат, салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат ва ваколатҳои мақомоти ваколатдорӣ давлатӣ ва ваколатҳои дигар мақомотҳои давлатӣ оид ба сиёсати давлатӣ дар соҳаи саноат оварда шудааст.

Дар боби 2-юм бошад, масъалаҳои дастгирии давлатии субъектҳои фаъолият дар соҳаи саноат нишон дода шудааст.

Боби 3-юм муқаррароти хотимаӣ ном гирифта, масъалаҳои ҷавобгарӣ барои риоя накардани талаботи ин қонун ва тартиби мавриди амал қарор додани қонуни мазкур муқаррар шудааст.

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муомилот бо партовҳои радиоактивӣ” ҳануз санаи 22 июли соли 2013 қабул карда шудааст, ки он аз 9 боб ва 30 модда иборат буда,

ба он соли 2017 тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур асосан муносибатҳои шахсони ҳуқуқӣ ва воқеиро вобаста ба масъалаҳои партовҳои радиоактивӣ муайян намуда, инчунин барои таъмини бехатарии аҳоли ва муҳити зист аз хатари партовҳои радиоактивӣ муқарраротҳоро пешниҳод менамояд.

Тағйиру иловаҳои воридшуда дар чунин мазмун оварда шудаанд:

Дар матни қонун калимаҳои “шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие”, “шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии”, “шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ”, “шахсони воқеӣ” ва “шахсони воқеию ҳуқуқӣ” мувофиқан ба калимаҳои “шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродие”, “шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродии”, “шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ” ва “шахсони ҳуқуқию соҳибкорони инфиродӣ” иваз карда шуданд.

Тибқи лоиҳаи қонуни мазкур дар моддаи 1 тағйиру иловаҳои зерин ворид шудаанд:

– мафҳуми партовҳои радиоактивӣ дар таҳрири нав оварда шудааст:

“-Мониторинги радиатсионии ҳолати маҳфузгоҳи партовҳои радиоактивӣ дар мафҳуми нав пешниҳод шудааст”.

Аз матни моддаи 2 калимаи “Сарқонун” хориҷ карда шуд.

Дар матни Қонуни мазкур калимаҳои “Пушонидани” бо калимаҳои “Руйпуш намудани”, “Интиҳоби майдонча” бо “Додани қитъаи замин”, “Речаи” бо “Низоми”, “Уҳдадорҳои зерин доранд” бо “Дорои уҳдадорҳои

зерин мебошанд”, “Стандартҳо ва талаботи” бо “Стандартҳо, талаботи санадҳои меъёрии техникӣ ва”, “Маҳфуздорӣ ё гуристонӣ” бо “Ниғадорӣ ё маҳфузгоҳӣ”, “Истеҳсолкунанда ки дар натиҷаи фаъолияти у ин партовҳо ҳосил мешаванд” бо “Тарафҳо”, “Дар асоси” бо “бо санадҳои меъёрии ҳуқуқи ҚТ ва”, “Соҳибони маҳфузгоҳҳои партовҳои радиоактивӣ” бо “Роҳбарони корхонаҳои махсусгардонидашудаи муомилот бо партовҳои радиоактивӣ”, “Ҳисоби соҳиби маҳфузгоҳи партовҳои радиоактивӣ” бо “Қониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи хифзи муҳити зист”, “оиди” бо “ҷиҳати”, “тарз нисбат ба майдонча барои ҷойгир кардани онҳо” бо “тарзи ҷойгиркунии маҳфузгоҳи партовҳои радиоактивӣ дар қитъаи замин”, “чудо кардани” бо “додани”, “чудо карда” бо “дода” ва “минтақаи” бо “минтақаҳои” иваз карда шуданд.

Илова карда шуданд: баъд аз калимаи “ифлосгашта” калимаҳои “ки аз экспертизаи давлатӣ гузаштааст”. Баъд аз калимаи “Радиоактивӣ” калимаҳои “Ва маҳфузгоҳҳои партовҳои радиоактивӣ”.

Хориҷ карда шуданд: калимаҳои “пешбурди”, “Кадастри давлатии маҳфузгоҳҳои партовҳои радиоактивӣ”, “ки дар натиҷаи фаъолияти он партовҳои радиоактивӣ ба вучуд меоянд” ва “ва оид ба ин масъала мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии дахлдор ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро хабардор менамояд”

**Ҳамдамзода С.Б.,
мутахассиси пешбари
шӯъбаи қонунгузории
кишоварзӣ, истифодаи
сарватҳои табиӣ ва
хифзи муҳити зисти
ММҚ**

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ҲУҚУҚИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Бо дарназардошти пешрафти ҳаёти сиёсӣ ва иҷтимоӣ тақмили қонунҳои амалкунанда, дар таҳрири нав қабул намудан ва аз эътибор соқит донишгари баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба миён меояд.

Дар шашмоҳаи аввали соли чорӣ дар қонунгузори кишвар, дар баробари дигар тағйироту иловаҳое, ки ба қонунгузори кишвар ворид гардид, дар соҳаи забон ва техникаи қонун тағйироти калидӣ ба амал омад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ”, ки аз 26-марти соли 2009, таҳти №506 қабул гардида буд, аз эътибор соқит доништа шуда, ҳамакунун санади меъёрии ҳуқуқии мазкур дар таҳрири нав аз 30 майи соли 2017, таҳти №1414 иборат аз 12 боб ва 96 модда аз ҷониби Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ-Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба имзо расонида шуд.

Қонуни мазкур муносибатҳои ҷамъиятиро дар самти фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ танзим намуда, принципҳои асосӣ, мафҳум, намуна, низом, таносуби байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, эътибори ҳуқуқӣ, тартиби умумии таҳия, экспертиза, қабул, интишор, баҳисобгирӣ, бақайдгирии давлатӣ, амал, тафсир, мураттабсозии онҳо ва роҳҳои ҳалли ихтилофоти ҳуқуқиро муайян менамояд.

Дар моддаи 2 қонуни мазкур, ки мафҳумҳои асосӣ номгузорӣ гардидааст, мафҳумҳои нав аз қабili “санади тафсири расмӣ”, “таҳлили таъсири танзимкунӣ” пешбинӣ гардидааст, ки дар қонуни пештара дарҷ наёфта буд.

Ҳамчунин, аз рӯи зинабандии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар қонуни пештара баъд аз Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон ҷойгир шуда буданд. Акнун дар сарҳати ҷоруми моддаи 3 қонуни нав баъд аз меъёрҳои Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунҳои бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ қабулгардида ва баъдан меъёрҳои санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ эътирофнамудаи Тоҷикистон пешбинӣ мешавад.

Дар баробари ин дар қонуни пештара амалкунанда, танҳо санадҳои меъёрии

ҳуқуқии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ ва дигар мақомоти давлатӣ пешбинӣ гардида буд. Акнун дар қонуни дар таҳрири нав қабул кардашуда, баъди санадҳои меъёрии ҳуқуқии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, мақомоти назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Бонки миллӣ дар як моддаи алоҳида пешбинӣ гардидааст.

Дар боби сеюми қонуни қаблӣ дар бораи мақсади банақшагирии таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ сухан намерафт, ҳоло дар қонуни нав моддаи алоҳида моддаи 30 мақсади банақшагирии таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ менамояд.

Дар қонуни мазкур, ки дар таҳрир нав қабул гардид, як боби алоҳида ва як қатор меъёрҳои нав ворид гардид. Боби алоҳида “Хусусиятҳои банақшагирӣ, таҳия, таҳлили таъсири танзимкунии санади меъёрии ҳуқуқие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ таъсири имконпазир дорад”, номгузорӣ гардида, дар баробари ин меъёрҳои нав аз қабili афзолияти ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, истифодаи технологияи иттилоотӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, банақшагирии таҳияи лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ таъсири имконпазир дорад, машваратҳои оммавӣ оид ба огоҳнома дар бораи омода намудани лоиҳаи санади меъёри ҳуқуқие, ки боиси таҳлили таъсири танзимкунӣ мегардад, портали интернетии иттилооти ҳуқуқӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон, мониторинги татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва дар маҷмӯъ иборат аз 18 модда ба қонуни мазкур ҳаҷун тағйирот ворид гардидааст.

Қайд кардан ба маврид аст, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” дар таҳрири нав 50 дарсади матни қонуни амалкунанда тағйир ёфта, бартарияти он аз қонуни пештара дар истифодаи васеъ аз принципҳои асосии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, ки дар боби якум моддаҳои 3, 4, 5 пешбинӣ гардидааст, густариши доираи муносибатҳои ҳуқуқие, ки қонуни мазкур танзим мекунад, мукаммалсозии техникаи ҳуқуқии қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, мушаххас намудани тартиби қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерқонунӣ, тақмили механизми исти-

фодаи технологияи иттилоотӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ мебошад.

Боиси зикр аст, ки ба аксари моддаҳои қонуни амалкунанда калимаву ибораҳои нав низ илова шудаанд. Дар боби якум, ки “Муқаррароти умумӣ” номгузорӣ шудааст, ҳамчун анъана мавзӯи танзим ва доираи амали қонуни мазкур, мафҳумҳои асосӣ, принципҳои асосии фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, афзалияти ҳуқуқозодиҳои инсон ва шаҳрванд дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, ошкорбаёнӣ ва шаффофият дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, истифодаи технологияи иттилоотӣ дар фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ, санадҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, қабул кардани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо мақсади иҷрои уҳдадорихои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон, амали бевоситаи санади меъёрии ҳуқуқ дарҷ гардидааст.

Боби дуюм “Намудҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” ном дошта, дар он мавриди мавқеъ, зинабандии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, қонуни бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ қабулгардида, қонуни конституционӣ, кодекс, қонун ва дигар намуди санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ сухан меравад.

Боби сеюм, ки “Банақшагирии таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” ном дорад, мақсади банақшагирии таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, нақшаи таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, муҳлати амали нақшаҳо ва сохтори нақшаҳо дарбар мегирад.

Дар боби чорум сухан дар бораи “Хусусиятҳои банақшагирӣ, таҳия, таҳлили таъсири танзимкунии санади меъёрии ҳуқуқие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ таъсири имконпазир дорад”, меравад ва ин падидаи тамоман нав буда, масъалаҳои банақшагирии таҳияи лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқие, ки ба фаъолияти соҳибкорӣ таъсири имконпазирдоштаро дар шакли меъёр таҷассум менамояд, ифода менамояд.

Боби панҷум “Техникаи ҳуқуқэҷодкунӣ” қоидаҳои таҳия, қабул ва ворид намудани тағйиру иловаҳо, тартиби тафсир, интишор, мураттабсозӣ, мавриди амал қарор додан, боздоштан ва қатъи амали санадҳои меъёрии ҳуқуқиро ба танзим медарорад.

Боби шашум “Таҳия ва ба расмият даровардани лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ” ном дошта, масъалаҳои марбут ба таҳияи лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ, таъсиси гурӯҳи

корӣ оид ба таҳияи лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ, мукамал ва мушаххас намудани лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ, ҷалби мақомоти давлатӣ ба таҳияи лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ, тартиби мувофиқа намудани лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ, ирсоли лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқӣ барои қабули минбаъдаи он, экспертизаи лоиҳаи санади меъёрии ҳуқуқиро дарбар мегирад.

Масъалаи дигаре, ки дар санади меъёрии ҳуқуқии мазкур ҳалли ҳамаҷонибаи ҳудро меёбад интишори санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аст. Чараёни мазкур дар боби ҳафтум “Интишори санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” пешбинӣ гардидааст. Дар ин боб дар хусуси интишори расмӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, сарчашмаҳо ва тартиби интишори расмӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, Аҳбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маҷмӯи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, интишори ғайрирасмӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, санаи интишори расмӣ санади меъёрии ҳуқуқӣ, интишори санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар таҳрири нав, шартҳои амалӣ гардонидани санади меъёрии ҳуқуқӣ ва дастрасии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, муқаррароти меъёрӣ пешбинӣ гардидааст.

Яке аз дигар масъалаи муҳиме, ки дар санади меъёрии ҳуқуқии мазкур дарҷ гардидааст, амали он аст. Қонунгузор дар боби ҳаштум “Амали санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар макон, замон ва нисбат ба шахсон”-ро мавриди танзимнамоии ҳуқуқӣ қарор додааст. Ҳамин тавр, дар боби мазкур тартиби мавриди амал қарор додани санади меъёрии ҳуқуқӣ, қувваи бозгашти санади меъёрии ҳуқуқӣ, муҳлати амали санади меъёрии ҳуқуқӣ, қатъи амали санади меъёрии ҳуқуқӣ, доираи амали санади меъёрии ҳуқуқӣ, амали санади меъёрии ҳуқуқӣ нисбат ба шахсон ва мониторинги татбиқи санади меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ мегардад.

Боби нухум “Тафсири расмӣ санади меъёрии ҳуқуқӣ” ном дошта, дар он сухан дар бораи зарурат ва тартиби тафсири расмӣ санади меъёрии ҳуқуқӣ меравад.

Боби даҳум “Тартиби ҳалли ихтилофоти ҳуқуқӣ ва роҳҳои бартарафсозии онҳо” ном дошта, мутобиқати санади меъёрии ҳуқуқӣ ба Конститутсия ва қонунҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиби ҳалли ихтилофи байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, роҳҳои бартараф намудани ихтилофоти байни санадҳои

меъёрии ҳуқуқӣ ва бартараф кардани норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқиро дарбар мегирад.

Боби ёздаҳум “Баҳисобгирӣ, бақайдгирии давлатӣ ва мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” маълумоти муфассалро дар бораи баҳисобгирии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, Феҳристи баҳисобгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санчиш ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, тартиби баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, назорат ва санчиши фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ ва дигар мақомоти давлатӣ, мураттабсозии санадҳои

меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, маҳзани мутамаркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дарбар мегирад.

Боби охирин, яъне боби дувоздаҳум “Муқаррароти интиқоли ва хотимаӣ” муқаррароти интиқоли, аз эътибор соқит донишони Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” ва тартиби мавриди амал қарор додани қонуни мазкур муайян гардидааст.

Ҳамин тариқ, қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ” аз 30-уми майи соли 2017, таҳти №1414 дар таҳрири нав, дар фазои ҳуқуқӣ ва инкишофи қонунгузории кишвар таъсири мусбии ҳудро мерасонад.

**Садирзода Р.С.,
сармутахассиси шуъбаи
ҳуқуқи байналмилалӣ
ММҚ**

МИЗИ МУДАВВАР ДАР МАВЗӢИ «ҚОНУНГУЗОРИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР СОҲАИ МЕҲНАТ»

28 августи соли 2017 дар Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мизи мудаввар дар мавзӯи «Рушди қонунгузори Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф» баргузор гардид.

Дар кори мизи мудаввар намоёндогон аз Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, факултаи ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишгоҳи давлатии тибқорати Тоҷикистон, Академияи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва намоёндогони дигар вазорату муассисаҳо иштирок намуданд.

Мизи мудавварро бо сухани ифтитоҳӣ муовини аввали директори Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон н.и.х. Баҳриддинзода Субҳиддин Эсо оғоз намуд. Баҳриддинзода С.Э. ҳозиринро хайрамақдам гуфта, барои иштирокашон дар чорабинии мазкур изҳори сипос намуд. Ҳамзамон, мавсуф қайд намуд, ки сиёсати иҷтимоӣ-ҳуқуқии давлат, ки соҳаҳои мухталифро дарбар гирифтааст, ба ҳалли масоили муҳими иҷтимоӣ равона карда шудааст. Аз ин рӯ, чараёни инкишофи муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи мазкур зарурияти таҳлили қонунгузори иҷтимоӣро дар шароити ҳозира тақозо менамояд. Зеро, аини замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунгузори сифатан нав ташаккул ёфта, таҷдиди ҷиддии меъёрҳо, ташкили соҳаҳои нав ва сифатан тағйирёбандаи амалкунанда ва институтҳои

ҳуқуқ, мураттабсозии қонунгузорӣ зина ба зина амалӣ шуда истодааст. Аммо бо вучуди ин, имрӯз мушкилиҳое низ мавҷуданд, ки дар самти ҳифзи иҷтимоӣ, муҳоҷирати меҳнатӣ ва дигар самтҳои фаъолияти он низ ба назар мерасанд. Аз ин лиҳоз, имрӯз мақсад аз ҷамъ намудани мутахассисони соҳа ҳам аз он иборат мебошад, ки масъалаи ҳалли мушкилиҳои ҷойдошта ва рушди минбаъдаи ин муносибатҳоро дар доираи мавзӯҳои пешбинигардида баррасӣ намоем.

Сипас тибқи барномаи тарҳрезигардидаи мизи мудаввар сухан ба иштирокчиёни ин чорабинӣ дода шуд, ки ҳар яке бо мавзӯҳои ҷолибу ҳалталаб баромад намуда, фикру ақидаҳои хешро иброз намуданд.

Ҳамин тариқ, дар мизи мудаввар меҳмонон, аз ҷумла Олимӣ М.Л., муовини якуми раиси Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дастгирии соҳибқори занон ҳамчун омил рушди кишвар», Усмонзода Гулҷеҳра, прокурори Раёсати назорати умумии Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Риоя гардидани талаботи қонун-

гузории меҳнат дар мавриди бастанӣ қарордодӣ меҳнатӣ миёни корфармо ва коргарони кироӣ», Бозоров Р., дотсенти кафедраи ҳуқуқи соҳибкорӣ ва тиҷорати факултети ҳуқуқшиносии ДМТ «Кодификация нового трудового законодательства Республики Таджикистан», Шонаридин Н., ходими пешбари илмӣи шуъбаи хусусии Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Трудовой Кодекс Республики Таджикистан и перспективы дальнейшего совершенствования трудового законодательства», Қурбонов А., сардори кафедраи фанҳои ҳуқуқи граждании Академияи ВҚД ҚТ, «Баъзе проблемаҳои ҳуқуқи шаҳрвандон ба истироҳат», Қодирқулов Х., дотсенти кафедраи ҳуқуқи байналмилалӣ факултети ҳуқуқшиносии ДМТ, «Асосҳои байналмилалӣи ҳуқуқи танзими муҳоҷирати меҳнатӣ», Ҳурматов Қ., ҳуқуқшиноси Донишгоҳи давлатӣи тиҷорати Тоҷикистон, «Бакортаъминкунии», ҳамзамон кормандони Маркази миллии

қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Шеров Ш., мутахассиси пешбари шуъбаи қонунгузорӣ оид ба молия, андозу гумрук ва ғайриинтиқоли бонкии ММҚ, «Хусусияти танзими меҳнати маъишӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», Исмоилова М., мутахассиси пешбари шуъбаи қонунгузории граждании, соҳибкорӣ ва оилавии ММҚ, «Муносибатҳои меҳнатӣ байни сармоягузор ва шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон», Нуоров Х., сармутахассиси шуъбаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат, муҳоҷират ва иҷтимоӣи ММҚ, «Қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи меҳнат (таҳлили муқоисавӣ – ҳуқуқӣ)» Ромиз Қ., мутахассиси пешбари шуъбаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат, муҳоҷират ва иҷтимоӣи ММҚ, «Содержание трудового договора в Республики Таджикистан» вобаста ба масъалаҳои матраҳгардида баромад намуданд. Мавзӯҳои зикргардида мавриди баррасии мутахассисони соҳа қарор гирифтанд.

**Нуоров Ҳофиз,
сармутахассиси шуъбаи
қонунгузорӣ оид ба меҳнат,
муҳоҷират ва иҷтимоӣи
Маркази миллии қонунгузории
назди Президенти Ҷумҳурии
Тоҷикистон**

ҲИСОБОТ ОИД БА ҶАЪОЛИЯТИ МАРКАЗИ МИЛЛИИ ҚОНУНГУЗОРИИ НАЗДИ ПРЕЗИДЕНТИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР НИМСОЛАИ ЯКУМИ СОЛИ 2017

Маркази миллии қонунгузорӣ тибқи Низомномаи худ, дастури супоришҳои Асосгузори сулҳу ваҳдати миллий - Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, мухтарам Эмомалӣ Раҳмон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷаъолиятро ба роҳ монда, бо мақсади амалисозии вазифаҳои дар наздаш гузошташуда, дар давраи ҳисоботӣ корҳои зеринро ба анҷом расонид:

1. Марказ ҷиҳати баланд бардоштани сифати санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва дар ҳамин замина бартараф намудани муҳолифати байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва мукаммалсозии онҳо ба 69 лоиҳаи қонунҳои конституционӣ, кодексҳо, қонунҳо, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, созишномаҳо ва маводи байналмилалӣ, ҳулосаи ҳуқуқӣ дод, ки дар маҷмӯъ зиёда аз 400 таклифро дарбар мегирад. Аз ҷумла, ба лоиҳаи қонунҳои конституционӣ «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи раёйпурсии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ВМКБ», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интиҳоботи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни конституционии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи интиҳоботи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон», ба лоиҳаи кодексҳо «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (панҷ лоиҳа), «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси муҳофизати ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (чор лоиҳа), «Дар бораи ворид намудани илова ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (чор лоиҳа), «Дар бораи ворид намудани тағйиру илова ба Кодекси муҳофизати ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи ворид

намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси гражданиии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (ду лоиҳа), «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси муҳофизати гражданиии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (ду лоиҳа), «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Кодекси андозии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (ду лоиҳа), ба лоиҳаи қонунҳо «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ» (ду лоиҳа), «Оид ба ворид намудани тағйироту иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия», «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи воситаҳои наشاءдор, моддаҳои психотропӣ ва прекурсорҳо», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи арбитражи байналмилалӣ тичоратӣ», «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои ҳакамӣ», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи милитсия», «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нотариати давлатӣ» (ду лоиҳа), «Дар бораи вазъи ҳуқуқии пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи статуси пойтахти Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи беҳатарии ҳаракат дар роҳ», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи ҳуқуқи истеъмолкунандагон», «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф», «Оид ба ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҷаъолияти савдои хориҷӣ» ва ғайра.

Дар баробари ин, Марказ ба санадҳои зерқонунӣ зерин, аз ҷумла ба лоиҳаҳои Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

аз 14 декабри соли 2010, №968», «Консепсияи сиёсати ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2017-2027» ва «Консепсияи сиёсати ҳукукии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2028», Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйирот ба қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6 сентябри соли 2014, №592», Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Дастурамали намунавии коргузори дар вазорату кумитаҳои давлатӣ ва дигар мақомоти идоракунии давлатӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, муассисаҳо ташкилотҳо ва корхонаҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва ғайра хулоса дод.

Тибқи супоришҳои Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба лоиҳаҳои санадҳо ва маводи байналмилалӣ зерин хулоса дод. Аз ҷумла: ба лоиҳаҳои Номгуӣи ҳуҷҷатҳое, ки вобаста ба натиҷаи ҷаласаи Шӯрои сарони давлатҳои аъзои СҶШ дар соли 2017 қабул карда мешаванд, Эълонияи Остонаи сарони давлатҳои узви СҶШ, Иттилоия оид ба натиҷаҳои ҷаласаи Шӯрои сарони давлатҳои аъзои СҶШ, Низомномаи намояндаи доимии давлатҳои узви Созмони ҳамкории Шанхай дар назди Сохтори минтақавии зиддитеррористии Созмони ҳамкории Шанхай, Маърӯзаи Котиби генералии Созмони ҳамкории Шанхай оид ба фаъолияти СҶШ дар давраи моҳи июни соли 2016 ва июни соли 2017 (супориши №111921 (29-10), аз 6 майи соли 2017), Пешниҳоди лоиҳа ба Вазорати корҳои хориҷии Ҷумҳурии Тоҷикистон вобаста ба Ваколати нави Дафтари САҲА ва таҳияи Ёддошти тафохум миёни Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Дафтари САҲА дар Тоҷикистон (супориши №112139 (29-8), аз 24 майи соли 2017).

2. Тибқи супориши Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон №22, аз 29 феввали соли 2016 вобаста ба натиҷаи баррасии Номаи Суди конституционӣ дар назди Марказ оид ба таҳияи Кодекси экологӣ ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи беҳатарии маҳсулоти ҳӯрокворӣ» гурӯҳҳои корӣ фаъолият доранд.

3. Баҳри иҷрои банди 3 Нақшаи чорабиниҳо оид ба татбиқи Консепсияи низомии таҳлили таъсири танзимнамоӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 ноябри соли 2015, №673 тасдиқ шудааст, лоиҳаи Қарори Ҳукумати

Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи лоиҳаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ», лоиҳаи Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйири иловаҳо ба Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 17 марти соли 2009, №637», лоиҳаи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйирот ба Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 18 ноябри соли 2015, №673» таҳия, пешниҳод ва қабул гардидаанд.

Минбаъд лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки ба танзими муносибатҳо дар соҳаи соҳибкорӣ равона гардидаанд, мавриди таҳлили таъсири танзимкунӣ қарор дода мешаванд. Инчунин, дар сохтори Маркази миллии қонунгузорӣ «Баҳши таҳлили таъсири танзимкунӣ» таъсис дода шуд.

4. Тибқи Низомнома Марказ муассисаи илмӣ-тадқиқотӣ ва иттилоотӣ таҳлилий мебошад. Аз ин лиҳоз, Нақшаи корҳои илмӣ-тадқиқотии Марказ дар мавзӯи «Проблемаҳои актуалии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон» барои солҳои 2016-2020 омода ва тасдиқ гашт.

Нақшаи мазкур 6 мавзӯи тадқиқотиро дарбар мегирад. Аз ҷумла: проблемаҳои назариявӣ ва амалии қонунгузории меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ, маориф, тандурустӣ ва муҳоҷират; масоили назариявӣ ва амалии қонунгузории кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист; проблемаҳои актуалии қонунгузории сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ; проблемаҳои актуалии қонунгузории андоз, молия, гумрук, бонк ва бучет; проблемаҳои назариявӣ ва амалии қонунгузории дохилӣ ва байналмилалӣ танзикунандаи муносибатҳои байналмилалӣ; проблемаҳои назариявӣ ва амалии қонунгузории граждани, соҳибкорӣ ва оилавӣ.

Барои амалисозии мавзӯҳои мазкур дар давраи ҳисоботӣ кормандони Марказ дар асоси омӯзиш ва таҳлили қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон мақолаҳо, китобҳо ва тафсири як қатор қонунҳои амалкунандаро барои кормандони мақомоти давлатӣ ва муассисаҳои илмӣ нашр намуданд. Чунончӣ: Китобҳои «Ҳуқуқи Тоҷикистони муосир» (Душанбе, 2017, «ЭР-граф», қисми 4) ва «Правовой режим объектов гражданских прав в интернете» (Душанбе, «ЭР-граф», 2017), Таф-

сири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» (Душанбе, 2017, 272 сах.), «Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бочи давлатӣ» (маҷаллаи «Қонунгузорӣ» №1, соли 2017), «Тафсири Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, «Олами китоб», 2017), Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот» (маҷаллаи «Қонунгузорӣ» №2, соли 2017) нашр карда шуд. Ҳамзамон, Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳоҷират», Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи минтақаҳои озоди иқтисодӣ» ба анҷом расонида шудаанд.

5. Ҳамзамон, Маркази миллии қонунгузорӣ бо дарназардошти дурнамои нишондиҳандаҳои рушди соҳаи илму техника барои солҳои 2017-2019 дар мавзӯи «Танзими ҳуқуқи электроникунӣ фаъолияти соҳибкорӣ дар Тоҷикистон» таҳлили илмиро оғоз намуд. Таҳлили мазкур ҷанбаҳои муҳими электроникунӣ соҳаи соҳибкорӣ, аз ҷумла, танзими бақайдгирии электронӣ соҳибкорӣ, танзими тиҷорати электронӣ, танзими аҳдҳои электронӣ ва танзими ҳисоббаробаркунии электрониро дарбар мегирад.

6. Кормандони Марказ дар мавзӯҳои «Таҳлили муқоисавӣ-ҳуқуқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои бочи давлатӣ бо қонунгузории давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил» ва «Таҳлили муқоисавӣ - ҳуқуқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба масъалаҳои меҳнат бо қонунгузории давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил» таҳлили илмӣ-амалиро ба анҷом расонида, дар маҷаллаи «Қонунгузорӣ»-и №1 ва №2 барои соли 2017 нашр намуданд.

7. Марказ дар ин давра як конференсия, ду мизи мудавар ва чор семинари омӯзишӣ баргузор намуд. Аз ҷумла, дар якҷоягӣ бо Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, Маркази тадқиқоти стратегӣ ва Маркази исломшиносӣ Конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳурияро бахшида ба 20-солагии Ваҳдати миллии дар мавзӯи «Ваҳдати миллии - омили муҳими рушди устувори Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 9 июн), мизҳои мудавар дар мавзӯҳои «Санадҳои меъёрии ҳуқуқи байналмилалӣ ва нақши онҳо дар татбиқи сиёсати сулҳҷӯнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 19 май), «Рушди қонунгузории соҳибкорӣ ва сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон»

(Душанбе, 13 апрел) ва чор семинари омӯзишӣ дар мавзӯҳои «Танзими ҳуқуқи граждании додани ҳуқуқҳои истисноӣ аз рӯи шартномаи консессияи тиҷоратӣ», «Тиҷорати электронӣ», «Тарзҳои ҳифзи граждани-ҳуқуқи ҳуқуқҳои вобаста» ва «Мафҳуми ҳисоббаробаркунии электронӣ дар қонунгузорӣ ва илми ҳуқуқ» баргузор намуд.

8. Дар давраи ҳисоботӣ кормандони Марказ дар маҷаллаҳои дохилию хориҷӣ ва матбуоти даврӣ зиёда аз 80 мақолаи илмӣ ва илмӣ-оммавӣ ба ҷоп расониданд.

9. Маҷаллаи илмӣ-таҳлилии «Қонунгузорӣ»-и Марказ барои семоҳаи якум (№1 (25), 2017 январ-март) ва семоҳаи дууми соли 2017 (№2 (26), 2017 апрел-июл) аз нашр баромад.

Бо мақсади ворид намудани маҷаллаи «Қонунгузорӣ» ба Феҳристи маҷаллаҳои (нашрияҳои) илмӣ тақризшавандае, ки дар онҳо бояд натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертатсионӣ аз рӯи самти омода кардани докторони фалсафа (PhD), доктор аз рӯи ихтисос, номзадҳои илм ва докторҳои илм ба ҷоп расонида шаванд, ҳуҷҷатҳои лозима омода гардида, ба муассисаи давлатии Комиссияи Олии аттестатсионӣ назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод шуданд.

Вобаста ба ин мундариҷа ва дигар талаботи техникаи маҷалла дар соли 2017 иваз карда шуда, минбаъд он аз рӯи таснифоти давлатии самти таҳқиқоти илмӣ ва ихтисос ба нашр расонида мешавад.

10. Кормандони Марказ дар давраи ҳисоботӣ дар зиёда аз 30 гурӯҳҳои кории вазорату идораҳо оид ба таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва 61 конференсияҳои илмӣ-амалӣ, форумҳо, мизҳои мудавар ва семинарҳои сатҳи байналмилалӣ ва ҷумҳуриявӣ иштирок ва бо маърузаҳо баромад намуданд.

Аз ҷумла, дар қорӣ конференсия доир ба муҳокимаи мутобиқгардонии қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба бобҳои 3 ва 4 Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид зидди коррупсия (Душанбе, 17-19 январ), Анҷумани 12 Иттифоқи ҷавонони Тоҷикистон (Душанбе, 27 январ), Конференсияи байналмилалӣ илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи «Нақши Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллии – Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар таҳкими ваҳдати миллии (Душанбе 2017, 15-16 июн), Конференсияи илмӣ-назариявӣ дар мавзӯи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва

чашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 14 июн).

Дар семинарҳо оид ба мавзӯҳои: «Масъалаҳои мубрами амнияти иттилоотӣ» (Душанбе, 10 март), «Оид ба татбиқи амали меъёрҳои Кодекси расмиёти маъмурӣ» (Душанбе, 13-14 март), «Гузaronидани даври чоруми мониторинги иҷрои тавсияҳо дар доираи Нақшаи Амалиёти Истамбулии мубориза бар зидди коррупсия барои давлатҳои Аврупои Шарқӣ ва Осиёи Марказӣ» (Душанбе, 27-31 март), «Гузaronидани ташхиси гендерии қонунҳо ва санадҳои меъёриву ҳуқуқӣ» (Душанбе, 22-23 июн), «Ҳифзи ҳуқуқҳои кӯдак мутобиқи санадҳои ҳуқуқии байналмилалӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии дохилӣ» иштирок намуданд.

Дар мизҳои мудаввар роҷеъ ба мавзӯҳои: «Масоили рузмарра ва ҳалталаб дар самти мубориза бо гардиши ғайриқонунии воситаҳои нашъадор» (Душанбе, 15 март), «Стратегияи миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба муқовимат бо экстремизм ва терроризм барои солҳои 2016-2020: нақша ва дурнамои татбиқи он» (Душанбе, 20 феврал), «Санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ ва нақши онҳо дар татбиқи сиёсати сулҳҷӯёнаи Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 19 май), «Чораҳои маҷбуркунии мурофиавӣ» (Душанбе, 27 май), «Рушди қонунгузори соҳибкорӣ ва сайёҳӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (Душанбе, 13 апрел), «Созишномаи умумии истиқрори сулҳ ва ризоияти миллӣ» ҳамчун санади таърихӣ барои таҳкими пояҳои ваҳдат ва суботу оромӣ» (Душанбе, 16 июн), «Ваҳдати миллӣ ва рушди давлатдорӣ» (Душанбе, 16 май) ва ғайра.

11. Самти дигари фаъолияти Маркази миллии қонунгузорӣ фаъолияти иттилоотӣ таҳлилий мебошад.

Бо мақсади шарҳи Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, Паёми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими анъана ва чашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» роҳбарият ва кормандони Марказ бо кормандони вазорату идораҳо ва сокинони шаҳру ноҳияҳои ҷумҳурӣ зиёда аз 50 маротиба вохӯриҳо барпо намуданд.

Чунончи, тибқи рӯйхати гурӯҳҳои таблиғотӣ ҷиҳати фаҳмонидани муҳтавои асосии Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бо-

раи танзими анъана ва чашну маросимҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон», ки аз ҷониби Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 24 апрели соли 2017 тасдиқ шудааст, кормандони Марказ, аз 2 то 6 майи соли 2017 ба шаҳри Роғун, ноҳияҳои Файзобод, Нуробод, Рашт, Сангвор, Тоҷикобод, Лахш, Фархор, Ҳамадонӣ ва Темурмалик сафари хизматӣ анҷом доданд. Бо сокинони ноҳияҳои шаҳри Душанбе бошад, директори Марказ вохӯрӣ барпо намуд.

Ҳамчунин, кормандон тариқи васоити ахбори омма доир ба мавзӯҳои мазкур 50 маротиба тавассути барномаҳои телевизионии «Тоҷикистон», «Сафина», «Ҷаҳоннамо», «Душанбе» радиои «Ватан» баромад намуданд. Дар рӯзномаҳои «Ҷумҳурият», «Садои мардум», «Минбари халқ» ва «Омӯзгор» бошад, мақолаҳо нашр карданд.

12. Сомонаи Марказ (www.mmk.tj) ҳамчун воситаи асосии пешбарандаи корҳои ташвиқотиву тарғиботӣ фаъолияти худро дар нимсолаи якуми соли 2017 идома дода, дар нимсолаи якуми соли 2017 аз сомонаи Марказ 485 ҳазору 320 шаҳрвандони ҷумҳурӣ ва хориҷӣ истифода намудаанд, ки ин нишондод нисбат ба ҳамин давраи соли гузашта 73 ҳазор нафар (15,5%) зиёд мебошад. Аз 485 ҳазору 320 нафар истифодабаранда, 370 ҳазору 623 нафарашон (яъне 76,3%) истифодабарандагонии ҷумҳурӣ буда, 114 ҳазору 697 нафарашон (яъне 23,7%) бошад, хориҷӣ мебошанд.

Айни замон дар сомона Базаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо ду забон (тоҷикӣ ва русӣ) фаъол буда, дар он матнҳои қонунҳои конститусионӣ, кодексҳо ва қонунҳои амалкунанда дастраси истифодабарандагон мебошанд.

Бо мақсади дар Базаи сомона ҷойгир намудани санадҳои зерқонунӣ - Фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон 600 нусхаи ин санадҳо ба рӯйхат гирифта шуда, барои дар сомона ворид намудан омода мебошанд.

Бо мақсади боз ҳам мукаммал ва сода намудани сомона Марказ бо Фонди ҷамъиятии «Интернет» шартнома оид ба ҳамкорӣ ҷиҳати тақмили базаи техникаи сомона ба имзо расонид.

13. Кор бо муроҷиатҳои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ самти афзалиятноки фаъолияти Марказ мебошад. Дар нимсолаи якуми соли 2017 ба Марказ беш аз 70 муроҷиат дар шакли хаттӣ ва шифохӣ ворид шуда, ба онҳо ҷавобҳои қаноатбахш дода шуданд.

Ҳамчунин, рӯзҳои шанбе тибқи қадвали тасдиқшуда, қабули шахрвандон аз ҷониби роҳбарият ва кормандони Марказ ба роҳ монда шудааст.

14. Бо мақсади таҳким ва рушди муносибатҳои байналмилалӣ Марказ ҳамкориҳои худро бо Институти қонунгузорӣ ва ҳуқуқшиносии муқоисавии назди Ҳукумати Федератсияи Русия, факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии Санкт-Петербург, Донишгоҳи давлатии Урали Ҷанубии шаҳри Челябински Федератсияи Русия, Институти давлат ва ҳуқуқи Академияи илмҳои Федератсияи Русия, Маркази миллии қонунгузорӣ ва тадқиқоти ҳуқуқии маъмурияти Президенти Ҷумҳурии

Беларус, Маркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Беларус, Институти илмию тадқиқотии ҳуқуқи хусусии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқшиносии Ҷумҳурии Қазоқистон, Институти давлат ва ҳуқуқи назди Президенти Туркманистон, Донишқадаи давлат ва ҳуқуқи назди Президенти Туркманистон, Раёсати Комиссари Олии Созмони Милали Муттаҳид оид ба қор бо гурезагон (UNHR), Ҷамъияти олмонии ҳамкориҳои байналмилалӣ (GIZ), лоиҳаи «Дастгирии ислоҳоти ҳуқуқӣ ва судӣ дар Тоҷикистон», Филиали Ассотсиатсияи швейтсарӣ оид ба ҳамкориҳои байналмилалӣ дар Тоҷикистон «Хелветас», Кумитаи байналмилалӣ Салиби Сурх ва ғайраҳо давом дода истодааст.

ТАЛАБОТ БАРОИ МУАЛЛИФОН**1. МАЪЛУМОТ ДАР БОРАИ МУАЛЛИФОН**

- насаб, ном ва номи падари муаллиф/ муаллифон (бо забони тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ);
- номи пурраи мақомот вазифа, рутба, унвони илмӣ, агар хориҷӣ бошад, қайди шаҳр, давлат (бо се забон);
- почтаи электронии ҳар як муаллиф (телефон барои тамос бо муаллиф);
- акси муаллиф дар формати JPEG.

2. НОМИ МАҚОЛА

Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешавад.

3. КАЛИДВОЖАҲО

Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешаванд. Калидвожаҳо ё ибораҳо аз якдигар бо аломати нуқтавергул (;) чудо карда мешаванд.

4. АННОТАТСИЯ

Бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ оварда мешавад.

5. БАХШҲОИ МАВЗҶӢ

Нишон додани рамзи «КУД» ё «КОА» (ГРНТИ) (тибқи талаботи амалкунандаи тахассуси кормандони илмӣ).

6. ОРОИШИ МАТН

Доираи саҳифа: 3 см аз чап; 1 см аз рост; 2 см аз дигар тарафҳо.

Шрифт: Times New Roman TJ 14 кгл; Times New Roman 14 кгл (барои матни русӣ).

Фосилаи камтарин: 1.5.

Сархат: 1.25.

Ориентатсия: «книжная»; бе гузоштани саҳифа; бе кӯчонидан аз сатр ба сатр; феҳристи библиографӣ дар дохили матн бо ишораи рақамҳо дар дохили қавси кунҷӣ «[1]». Агар саҳифа дошта бошад «[1, с. 12]». Такрори истинод бо ишораи рақами истиноди қаблӣ (ва рақами саҳифаи нав) меояд.

Барномаи таҳрирӣ: бастаи Microsoft Office - Word 2003 ё Word 2007.

Номи мақола: дар маркази сатр; бе фосила; бо ҳарфҳои калон.

Матн: баробаркунӣ «по ширине».

Ҳаҷми саҳифа: на камтар аз 7 саҳифа (барои мақолаи илмӣ).

ТРЕБОВАНИЯ ДЛЯ АВТОРОВ**1. СВЕДЕНИЯ ОБ АВТОРАХ**

- фамилия, имя, отчество автора/авторов (на таджикском, русском и английском языках);
- полное название организации должность, звание, ученая степень, если иностранный, указать город, страну (на трех языках);
- электронная почта каждого автора (телефон для контакта с автором);
- фотография в формате JPEG.

2. НАЗВАНИЕ СТАТЬИ

Приводится на таджикском, русском и английском языках.

3. КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Приводятся на таджикском, русском и английском языке. Ключевые слова или словосочетания отделяются друг от друга знаком точкой с запятой (;)

4. АННОТАЦИЯ

Приводится на таджикском, русском и английском языках.

5. ТЕМАТИЧЕСКИЕ РУБРИКИ

Указать код УДК или ГРНТИ или ВАК (согласно действующей номенклатуре специальностей научных работников).

6. ОФОРМЛЕНИЕ ТЕКСТА

Поля: 3 см слева; 1 см справа; 2 см с других сторон.

Шрифт: Times New Roman 14 кгл; Times New Roman TJ 14 кгл (для таджикского текста).

Интервал минимум: 1.5.

Абзацный отступ: 1.25.

Ориентация: книжная, без простановки страниц, без переносов, библиографический список внутри текста обозначается с цифрами внутри квадратных скобок «[1]». Если имеется страница «[1, с. 12]». Повтор ссылки приводится с указанием номера прежней ссылки (и новая цифра страницы).

Редактор формул: пакет Microsoft Office - Word 2003 или Word 2007.

Название статьи: по центру, без отступа, прописными буквами.

Текст: выравнивание по ширине.

Объем страниц: не менее 7 страниц (для научной статьи).

Шакли намунавии барасмиятдарории рӯйхатҳои библиографӣ

МАҚОЛА АЗ МАҶАЛЛАҲО ВА МАҶМУАҲО

Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2004, №12, қ.1, мод. 699.

Баҳриддинов С.Э. Доир ба баъзе масъалаҳои назарияи пешгирии ҷинояткорӣ // Қонунгузорӣ. 2011. №1. – С. 68-72.

МОНОГРАФИЯҲО:

Тарасова В.И. Политическая история Латинской Америки : учебник для вузов. 2-е изд. М.: Проспект, 2006. – С. 305-412.

АВТОРЕФЕРАТҲО

Глухов В.А. Исследование, разработка и построение системы электронной доставки документов в библиотеке: Автореф. дисс. ... канд. техн. наук. - Новосибирск, 2000. -18 с.

ДИССЕРТАЦИЯҲО

Фенухин В.И. Этнополитические конфликты в современной России: на примере Северо-Кавказского региона: Дисс. ... канд. полит. наук. - М., 2002. – С. 54-55.

ШАРҲҲОИ ТАҲЛИЛӢ

Экономика и политика России и государств ближнего зарубежья : аналит. обзор, апр. 2007 / Рос. акад. наук, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. - М. : ИМЭМО, 2007. - 39 с.

МАВОДҲОИ КОНФЕРЕНЦИЯҲО

Археология: история и перспективы: сб. ст. Первой межрегион. конф., Ярославль, 2003. 350 с.

ҲУЧЧАТҲО АЗ ИНТЕРНЕТ

Смертина П. Исламский банкинг пришел в Россию [Манбаи электронӣ] //URL:<http://www.banki.ru/news/bankpress/> (санаи мурочиат: 12.09.2016)

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тарбияи ҷисмонӣ ва варзиш» аз 5 март соли 2007 [Манбаи электронӣ]

//URL:<http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/2007/> (санаи мурочиат: 12.09.2016)

Примерный формат оформления библиографических списков

СТАТЬИ ИЗ ЖУРНАЛОВ И СБОРНИКОВ

Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2004 г., №12, ч.1, ст. 699.

Баҳриддинов С.Э. Доир ба баъзе масъалаҳои назарияи пешгирии ҷинояткорӣ // Законодательство. 2011. №1. – С. 68-72

МОНОГРАФИИ

Тарасова В.И. Политическая история Латинской Америки : учебник для вузов. 2-е изд. М.: Проспект, 2006. – С. 305-412.

АВТОРЕФЕРАТЫ

Глухов В.А. Исследование, разработка и построение системы электронной доставки документов в библиотеке: Автореф. дисс. ... канд. техн. наук. - Новосибирск, 2000. -18 с.

ДИССЕРТАЦИИ

Фенухин В.И. Этнополитические конфликты в современной России: на примере Северо-Кавказского региона: Дисс. ... канд. полит. наук. - М., 2002. – С. 54-55.

АНАЛИТИЧЕСКИЕ ОБЗОРЫ

Экономика и политика России и государств ближнего зарубежья : аналит. обзор, апр. 2007 / Рос. акад. наук, Ин-т мировой экономики и междунар. отношений. - М. : ИМЭМО, 2007. - 39 с.

МАТЕРИАЛЫ КОНФЕРЕНЦИЙ

Археология: история и перспективы: сб. ст. Первой межрегион. конф., Ярославль, 2003. 350 с.

ИНТЕРНЕТ-ДОКУМЕНТЫ

Смертина П. Исламский банкинг пришел в Россию [Электронный ресурс] //URL:<http://www.banki.ru/news/bankpress/> (дата обращения: 12.09.2016)

Закон Республики Таджикистан «О физической культуре и спорте» от 5 марта 2007 года [Электронный ресурс] //URL:<http://mmk.tj/ru/legislation/legislation-base/2007/> (дата обращения: 12.09.2016)

Масъули нашр
Гуломхайдаров Ҷ.М.

Маҷалла дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тарҳрезӣ шуда, дар матбааи «Азия-Принт» бо тарзи рақамӣ ба таъъ расидааст.

Ба матбаа 20.09.2017 супорида шуд. Ба ҷопаш 03.10.2017 иҷозат дода шуд. Қоғаз офсетӣ №1. Андозаи 60x84 1/8. Ҳуруфи Times New Roman Тj. Ҷузъи ҷопии шартӣ 10,0. Адади нашр 200 нусха.

**Маркази миллии қонунгузории
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон**

*734024. ш. Душанбе, кӯчаи А.Адҳамов, 13
телефон/факс 227-63-64*

Ответственный за выпуск
Гуломхайдаров Дж.М.

Журнал подготовлен к печати в Национальном центре законодательства при Президенте Республики Таджикистан. Напечатан цифровым способом в типографии «Азия-Принт».

Сдано в печать 20.09.2017. Разрешен к печати 03.10.2017 Бумага офсетная №1. Формат 60x84 1/8. Шрифт Times New Roman Тj. Условный печатный лист 10,0. Тираж 200 экз.

**Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан**

*734024. г. Душанбе, улица А.Адхамова, 13
телефон/факс 227-63-64*

Маҷаллаи «Қонунгузорӣ» оид ба масъалаҳои ҳуқуқ ва қонунгузорӣ мақолаҳои илмӣ, илмӣ-оммавӣ ва таҳлилӣ нашр карда, доир ба ҷорабиниҳои муҳими сиёсӣ ҳуқуқии ҷумҳурӣ маълумот медиҳад ва бо мақсади фаҳмо гардидани талаботи санадҳои меъёри ҳуқуқӣ тафсириҳо таҳия намуда, аз мутахассисони варзидаи соҳаи ҳуқуқшиносӣ ба саволҳои мубрами хонандагонӣ худ посух меҷӯяд ва бо фаъолияти густурда ҷиҳати боло рафтани сатҳи дониши ҳуқуқии шаҳрвандон саҳм мегирад.

Шумораи маҳдуди маҷалла ба фурӯши чакана бароварда мешавад. Беҳтарин роҳи дастрас намудани маҷалла обуна мебошад. Обуна ба маҷаллаи «Қонунгузорӣ» дар ҳамаи шӯъбаҳои алоқа анҷом дода мешавад.

Индекси обуна: 77710

Нархи яксолаи обуна -160 сомонӣ

Реквизитҳои бонкӣ:

Ташкилоти дастраскунанда: Маркази миллии қонунгузори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Бонки масъул: Сарраёсати Хазинадории марказии Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон

С/х 20204972712010100002, с/м 22402972000002, МФО 350101800,
РМА 010082702.

В журнале «Законодательство» публикуются научные, научно-популярные и аналитические статьи по вопросам права и законодательства, размещается информация о важнейших политических и правовых мероприятиях страны, а также с целью разъяснения основных требований нормативных правовых актов соответствующие комментарии к ним. Также на страницах журнала можно найти ответы высококвалифицированных специалистов в области права на вопросы читателей, которые позволят поднять уровень правовой образованности широких масс населения.

В связи с тем, что в розничную продажу журнал поступает в ограниченном количестве, наилучшим условием ознакомления с его содержанием является подписка на него.

Подписка на издание осуществляется во всех отделениях связи республики.

Подписной индекс: 77710

Цена за годовую подписку - 160 сомони

Банковские реквизиты:

Получатель: Национальный центр законодательства при Президенте Республики Таджикистан

Банк получателя: Главное управление центрального казначейства Министерства финансов РТ

Р/с 20204972712010100002, к/с 22402972000002, БИК 350101800,
ИНН 010082702.